

T.C.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**“KUR’AN MESAJI” İLE “HAYAT KİTABI
KUR’AN” ADLI MEAL -TEFSİRLERİN
KARŞILAŞTIRILMASI**

Sait Ali EKİNCİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAHRAMANMARAŞ

KASIM - 2017

T.C.

KAHRAMANMARAŞ ST İMAM ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**“KUR’AN MESAJI” İLE
“HAYAT KİTABI KUR’AN”
ADLI MEAL-TEFSİRLERİN
KARŞILAŞTIRILMASI**

DANIŞMAN: Yrd. Doç. Dr. Ahmet ABAY

JÜRİ : Prof. Dr. Abdurrahman ATEŞ

JÜRİ : Doç. Dr. Ahmet Z

Sait Ali EKİNCİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAHRAMANMARAŞ

KASIM – 2017

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**“KUR’AN MESAJI” İLE “HAYAT KİTABI KUR’AN” ADLI MEAL
-TEFSİRLERİN KARŞILAŞTIRILMASI**

Sait Ali EKİNCİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bu tez...../...../2017 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ABAY

Prof. Dr. Abdurrahman ATEŞ

Doç. Dr. Ahmet ÖZ

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.....

Prof. Dr. Abdullah SOYSAL

Enstitü Müdürü

Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KUR’AN MESAJI” İLE “HAYAT KİTABI KUR’AN” ADLI
MEAL-TEFSİRLERİN KARŞILAŞTIRILMASI**

Sait Ali EKİNCİ

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Ahmet ABAY

Yıl : 2017, Sayfa: 194+7=201

Jüri : Yrd. Doç. Dr. Ahmet ABAY (**Başkan**)

Jüri : Prof. Dr. Abdurrahman ATEŞ (**Üye**)

Jüri :Doç. Dr. Ahmet ÖZ (**Üye**)

ÖZET

Hiz. Peygamberle başlayan Kur’an’ı açıklama görevi, zamanla farklı boyutlar kazanarak devam etmiştir. Bu farklı boyutlardan biri de Kur’an’ın farklı bir dile çevirisinin yapılp izah edilmesidir. Farklı bir dile çevirinin sonuçları olan mealleri okumak, ana dili Arapça olmayan Müslümanların Kur’an’ı anlamada en çok başvurdukları yöntemlerden biri haline gelmiştir. Ülkemizde son yıllarda bu meallerin sayısında ciddi artışlar olmuştur. Muhammed Esed tarafından yazılan “Kur’an Mesajı Meal-Tefsir” ve Mustafa İslâmoğlu tarafından yazılan “Hayat Kitabı Kur’an Gerekçeli Meal-Tefsir” de bu amaçla ilgiyle okunmaktadır.

Bu çalışmada, bazı konularda diğer birçok mealden ayrılan ve birbirlerini çağrıştıran Muhammed Esed ve Mustafa İslâmoğlu tarafından yazılan mealler, karşılaştırma konusu yapılmıştır. Karşılaştırma, belirlenen on beş ana konuda ve ilgili yerlerde alt başlıklar ile Kur’an’ın temel konuları ve merkezi kavramları üzerinden yapılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda her iki müellifin çevirileri ve bu çevirilere getirdikleri yorumlarla hangi yaklaşımlara sahip oldukları öğrenilmeye çalışılmıştır. İki meal arasındaki benzerlik/farklılıkların nasıl anlaşılması gerektiği, daha sonra yazılan İslâmoğlu Meali’nde önceden yazılan Esed Meali’nden iktibasların olup olmadığı, varsa bu iktibasların kaynağının belirtilip belirtilmediği, meal şartlarında nasıl kaynak belirtilmesi ile ilgili bir sonuca varılmaya çalışılmıştır. Ayrıca bundan sonra yazılacak meallere rehberlik olabilecek bir takım ipuçları sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Muhammed Esed, Mustafa İslâmoğlu, çeviri, meal.

**DEPARTMENT of BASIC ISLAMIC SCIENCES
INSTITUTE of SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY**

**ABSTRACT
MA THESIS**

**COMPARISON of the MEANING and
INTERPRETATION BOOKS NAMED “KUR’AN
MESAJI” and “HAYAT KİTABI KUR’AN”**

Sait Ali EKİNCİ

Supervisor : Assist Prof Dr Ahmet ABAY
Year : 2017, Pages: 194+7=201
Jury : Assist Prof Dr Ahmet ABAY (Chairperson)
Jury : Prof. Dr. Abdurrahman ATEŞ (Member)
Jury : Assoc Prof. Dr. Ahmet ÖZ (Member)

The mission of interpreting Quran that began with The Prophet (pbuh) has continued by gaining new dimensions through time. One of those dimensions is the translation and interpretation of Quran into other languages. Reading the translation of Quran in another language has been one of the ways of understanding it for Muslims with a native language other than Arabic. The number of translations of Quran has increased considerably in recent years. Kur’an Mesajı Meal-Tefsir by Muhammed Esed and Hayat Kitabı Kur’an Gerekçeli Meal-Tefsir by Mustafa İslâmoğlu are read with interest in this context.

This study compares the translations by Muhammed Esed and Mustafa İslâmoğlu, which differ from many other translations in some issues and also remind of each other. The comparison is made on fifteen main issues and their sub-titles where required, about the fundamental issues and central themes of Quran. By means of this comparison, the approach of the two authors were sought to be found out through their translations and comments on their translations. The study seeks to come to a conclusion about how to read the similarities/differences between the two translations, whether there are any quotations in İslâmoğlu’s translation from Esed’s translation which was written earlier, whether the reference of those quotations are indicated properly—if there are any—, and how quotations should be referred to in Quran translations. Furthermore, some clues that could provide guidance for future translation studies of Quran were tried to be offered.

Keywords: Muhammed Esed, Mustafa İslâmoğlu, Translation, Commentary.

ÖN SÖZ

Kur'an, Allah'ın insanoğluna hidayeti gösteren, doğruluğa ve ebedi kurtuluşa çağıran, yeryüzüne son vahyidir. Bu vahiy yani ilahi uyarı, Peygamber Efendimizin şahsında, tüm insanlara yapılmış kabul edilmelidir. Ebedi ve ezeli mutluluğun reçetelerini içerisinde barındıran Kur'an, Peygamberimize 23 yıllık süre zarfında nazil olmuş, O'nun ve sahabesinin şahsında âdetâ vücut bulmuştur.

Geçen zaman diliminde, kültür, örf ve geleneğin değişmesi, farklı dillerden insanların Müslüman olması, Kur'an-ı Kerim'in farklı dillere çevrilmesini zorunlu kılmıştır. Bu önemli adımın bir yansıması olarak, dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Türkiye'de de yüzlerce “meal” hazırlanmıştır. Türkiye'deki yüzlerce meal içerisinde Muhammed Esed'in İngilizceden Türkçeye çevrilen ve Mustafa İslâmoğlu tarafından yazılan meallerin ayrı bir yerinin olduğu gün geçtikçe daha iyi anlaşılmaktadır. Bu iki mealin, Türkiyeli okuyuculara farklı bir bakış, önemli bir farkındalık kazandırdıkları erbabınca bilinmektedir. Bu çalışmanın konusu, iki mealin benzer/farklı yönlerinin ortaya konulması, değerlerinin takdir edilmesi açısından mukayeseli olarak incelenmesi, Kur'an'daki temel kavramları kullanım biçimlerini ve bu kavramları aynı anlamda kullanıp kullanmadıklarının incelenmesi şeklinde ifade edilebilir.

Çalışmaya kısa bir girişle başlanmıştır. Girişten sonraki bölümlerde sırasıyla Araştırmanın önemi, kapsamı, yöntemi ve sınırlılıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır. İki eser üzerine yapılmış olan çalışmalar ele alınmış, bu çalışmalar hakkında genel bilgiler verilerek okuyucuların her iki eserle ilgili çalışmalara kolayca ulaşması sağlanmıştır.

Çalışmanın Üçüncü bölümünde kavramsal çerçeve ele alınmıştır. Bu bölümde mealin anlamı, tarihi gelişimi, meallerde kaynak tespiti sorunu, meallerde karşılaştırma yöntemleri ve iki mealin karşılaştırmasında takip edilen yöntem ele alınmıştır.

Çalışmanın Dördüncü bölümü, araştırmanın bulgular bölümü olup kendi içerisinde on beş ana başlıktan oluşmaktadır. Burada belirlenen başlıklar üzerinden iki meal karşılaştırılmış, mealler arasındaki benzerlikler/farklılıklara değinilmiş, iki mealin çeviri ve yorumları hakkında bir takım değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Örneğin karşılaştırılan bir ayetin, her iki mealdeki karşılığı art arda verilmiş, ilgili yorumlar yapılmış, bu yorumları destekleyen diğer ayetlere de atıfta bulunulmuştur. Aynı konuda farklı yaklaşımların söz konusu olduğu durumlarda, ilk yargıdan farklı olan ayetlerden de bir tanesi örnek verilerek gerekli yorumlar yapılmış, aynı durumda olan diğer ayetler de altına liste olarak verilmiştir.

İki mealde yer alan dipnot, parantez ve kaynaklar ayrı başlıklarda karşılaştırılmıştır. Benzerlikler, farklılıklar ve diğer önemli görülen noktalara temas edilmeye çalışılarak iki mealin karşılaştırılması hakkında genel bir sonuca varılmaya çalışılmıştır. Bu yöntem sonucu elde edilen veriler iki eser hakkında bir “tespit” ve

geleceğe dair bir yönlendirme, yeni yazılacak olan çalışmalar için yol haritasında bazı ipuçlarını barındırmaktadır.

Ayetler mukayese edilirken, bazen ayetin tamamı, bazen bir tamlaması bazen bir kelimesi karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmanın başlıkta belirtilen maksadına göre, meali veya ilgili yorumları değerlendirilmiş, sonuçta iki meal için olumlu ve özgün sayılabilecek noktalara temas edildiği gibi yeri geldikçe, iki meal arasındaki benzerliklere, yapılan iktibasların kaynağının belirtilip belirtilmediğine dikkat çekilmiştir.

Tezin hazırlanması aşamasında, başından sonuna kadar benden hiçbir yardımı esirgemeyen, beni yönlendiren, kaynak tedarikinde bulunan değerli danışmanım Yrd. Doç. Dr. Ahmet ABAY Hocama sonsuz teşekkürlerimi arz ederim. Çalışmamı birçok kez okuyarak tashih eden ve bilimsellik yönünden katkıda bulunan genç Araştırmacılar; Doktora Öğrencisi İbrahim DOYUMĞAÇ'a, Araştırma Görevlisi Ufuk SARI ve Aslı & Kemal GÖK kardeşlerime de çok teşekkür ederim. Ayrıca Yüksek Lisans çalışmam boyunca kendileriyle yeterince ilgilenemediğim halde, çalışmamı sağlıklı bir şekilde yürütebilmem için bana her türlü fedakârlığı yapan Eşim Betül Hanım'a, çocuklarım Ahmet Yasin, Hüdanur ve Yahya Muaz'a teşekkür etmeyi bir borç biliyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖN SÖZ	iii
1. GİRİŞ	1
1.1.Araştırmanın Konusu ve Önemi	1
1.2.Araştırmanın Amacı	2
1.3.Araştırmanın Yöntemi	2
1.4. Araştırmanın Kapsamı, Sınırlılıkları	3
2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR	5
3. MEAL NEDİR? MEALLER HAKKINDA GENEL BİLGİLER	12
3.1.Meal Nedir? Meallerin Tarihi Gelişimi	12
3.2.Türkçe Meallerin Gelişim Serüveni	14
3.3.Meallerde Kaynak Tespiti Sorunu	16
3.4. Meallerde Karşılaştırma Yöntemleri	17
3.4.1. Dil Açısından Karşılaştırma	17
3.4.2. Cümle Kurulumu Açısından Karşılaştırma	18
3.4.3. Edebi Sanatları Kullanımı Açısından Karşılaştırma	19
3.4.4. Parantez Kullanımı Açısından Karşılaştırma	19
3.5. İki Mealin Karşılaştırılmasında Takip Edilen Yöntem	20
4. “KUR’AN MESAJI” İLE “HAYAT KİTABI KUR’AN” ADLI MEAL- TEFSİRLERİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	22
4.1.Karşılaştırılacak Meallerin Özellikleri	22
4.1.1. “Kur’an Mesajı” Adlı Mealin Özellikleri	22
4.1.2. “Hayat Kitabı Kur’an” Adlı Mealin Özellikleri	23
4.2. İbadet İçerikli Ayetlerin Karşılaştırılması	26
4.2.1. Salat Ayetlerinin Karşılaştırılması	26
4.2.1.1. Namaz Anlamına gelen Salat kavramı.....	26
4.2.1.2. Dua Anlamına Gelen Salat Kavramı	33
4.2.1.3. Kilise Anlamına Gelen Salat.....	35
4.2.2. Oruç Ayetlerinin Karşılaştırılması	36
4.2.3. Hac Ayetlerinin Karşılaştırılması.....	40
4.2.4. Zekât Ayetlerinin Karşılaştırılması	43
4.2.5. Kurban ile İlgili Ayetlerin Karşılaştırılması	48
4.3. Mucize İçerikli Ayetlerin Karşılaştırılması	51
4.3.1. Mucize Anlamında Kullanılan Kavramlar	52
4.3.1.1.Beyyine Kavramı	53
4.3.1.2. Burhan Kavramı.....	54
4.3.1.3. Sultan Kavramı	56
4.3.1.4. Ayet Kavramı.....	57
4.3.2. Kur’an-ı Kerimde Yer Alan Bazı Mucizeler.....	67
4.3.2.1. Hz. İbrahim ve Kuşların Alıştırılması/Dirilmesi	68
4.3.2.2. Hz. İbrahim’in Ateşte Yanmaması	69
4.3.2.3. Hz. Musa ve Denizin Yarılması.....	71
4.3.2.4. Hz. İsa’nın Kuşları Diriltmesi.....	72
4.3.2.5. İsra ve Mi’rac Olayı	73
4.4. Ayetlere Bilimsel Yaklaşım Açısından Karşılaştırma.....	75
4.5. Kıssaların Geçtiği Ayetlerin Karşılaştırılması.....	82

4.5.1. Hz. Âdemin Halifeliği Kıssası	83
4.5.2. Ashabı Karye Kıssası	84
4.5.3. Zülkarneyn Kıssası	86
4.6. Gayb İçerikli Ayetlerin Karşılaştırılması	87
4.6.1. Gayb: Duyularla İdrak Edilemeyen	89
4.6.2. Gayb: Bir Şeyin Veya Olayın İçyüzü	92
4.6.3. Gelecek Anlamında Gayb Bilgisi	97
4.6.4. Gıyabında Anlamında Gayb	98
4.7. Ayetlerin Belağat Yönüyle Karşılaştırılması	101
4.8. Kadınlarla İlgili Ayetlerin Karşılaştırılması	104
4.8.1 Kadınların Yaratılışı	104
4.8.2. Evlilik	107
4.8.3. Miras	109
4.8.4. Boşanma	111
4.8.5. Örtünme	112
4.8.6. Kadınların Özel Durumları	115
4.8.7. Kadınların Şahitliği	117
4.8.8. Kadınların Dövülmesi	118
4.9. Misal/Temsil İçerikli Ayetlerin Karşılaştırılması	120
4.10. Bazı Kur'an'î Kavramların Karşılaştırılması	124
4.10.1. İlah	125
4.10.2. Rab	127
4.10.3. Ruh ve Ruhu'l Kudüs	129
4.10.4. Takva	134
4.10.5. Kitap	138
4.10.6. İslâm/Müslim	147
4.10.7. Küfür/kâfir	151
4.10.8. Nifak/Münafık	156
4.10.9. Tağut	157
4.11. Kıyamet İçerikli Ayetlerin Karşılaştırılması	160
4.11.1. Saat	160
4.11.2. Kıyamet	162
4.12. Cihad Ayetlerinin Karşılaştırılması	164
4.12.1. Savaş Anlamına Gelmeyen Cihad Ayetleri	164
4.12.2. Savaş Anlamına Gelen Cihad Ayetleri	166
4.13. Hurûf-I Mukatta Ayetlerinin Karşılaştırılması	167
4.14.1. Dipnotların Karşılaştırılması	174
4.14.2. Parantezlerin Karşılaştırılması	176
4.15. Kaynakların Karşılaştırılması	181
4.15.1. Ortak Kaynaklar	182
4.15.2. Sadece Esed Mealinde Yer Alan Kaynaklar	183
4.15.3. Sadece İslâmoğlu Mealinde Yer Alan Kaynaklar	183
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	185
KAYNAKÇA	188
ÖZ GEÇMİŞ	194

KISALTMALAR

b. : bin

c. : Cilt

DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi

Hiz. : Hazreti

nr. : Numara

nşr. : Neşreden

(r.a.) : Radiyallahu Anh

(s.a.v.) : Sallallahu Aleyhi ve Sellem

s. : sayfa

tah. : Tahkik eden

ty : Tarih yok

vd. : ve diğerleri

vs. : Ve sair

yy. : yüzyıl

1. GİRİŞ

Kur'an-ı Kerim, iman edenleri dünya ve ahirette doğruluğa, hidayete, başarıya ve Allah'ın rızasına ulaştıran bir hayat kitabıdır. İman edenleri inşa edebilmesi için Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması gerekmektedir. İlk muhatap kitlesinin konuştukları dil ile Kur'an'ın dili aynı olduğu için “dilden kaynaklanan” bir anlaşılma sorunu meydana gelmemiştir. Ancak zamanla ana dili Arapça olmayan milletlerin Müslüman olmalarıyla birlikte Kur'an için “dilden kaynaklanan bir anlaşılma sorunu” gündeme gelmiştir. İlk Müslüman olan milletlerden Farisilerin, Selman-ı Farisi'nin kısmi çevirileriyle daha sonra ise Mushaf üzerinde “satır arası” yazılan çevirilerle bu soruna çözüm bulmaya çalıştıkları uygulamanın, diğer dillere de geçtiği görülmektedir.

İslam dünyasında, Kur'an'ın öğretildiği eğitim yuvalarına genelde medrese denilmiştir. Bu medreselerin hocalarının iyi bir Arapça eğitimi aldıkları, sarf ve nahiv ile birlikte belâğat ilmini de tedris ettikleri görülmektedir. Bu hocaların sahip oldukları Arapça bilgisiyle, halkı aydınlatmaya çalıştıkları, Kur'an ayetlerini ve hadisi şerifleri sözlü olarak yerel dile çevirdikleri bilinmektedir. Özellikle Hindistan'da bu durum, İngiliz misyonerlerine karşı Kur'an'ın, yerel dillere çevrilmesini hızlandırmış ve bu çeviriler yaygınlaştırılmıştır. Ancak Osmanlı Devletinin hüküm sürdüğü topraklarda ciddi çeviriler yazılmamış, Kur'an yerel dillere yeterince çevrilmemiştir.

Türkiye Cumhuriyetinin kurulması, alfabenin değiştirilmesi, batıdan gelen milliyetçilik akımının yol açtığı millileşme çalışmaları ve aydınların ihtiyaç hissetmesi üzerine Kur'an-ı Kerim'in Türkçe mealleri yazılmaya başlanmıştır. Cumhuriyeti kuran kadroların bu mealler üzerinden “Türkçe İbadet” düşüncesini hayata geçirmeye çalışması birtakım eleştirilere yol açmıştır. Sonuçta gerek “Türkçe İbadet” düşüncesi gerekse Allah kelamını anlama düşüncesi, Türkçe meallerin sayısının çoğalmasına neden olmuştur. “Türkçe İbadet” düşüncesi başarılı olmadan askıya alınmış, ancak meallerin sayısı günden güne artmıştır.

Yazılan meallerin birçoğunun Elmalılı'nın “Hak Dini Kur'an Dili” adlı tefsirinde, ayetleri çevirirken kullandığı meal ile Hasan Basri Çantay'ın mealini örnek aldıkları, bu nedenle her ikisinde takip edile usul olan “lafzi çevirinin” diğer mealler tarafından da öncelendiği bilinmektedir. Bazı meallerde ise “lafzi çeviri” yerine “serbest çeviri/manevi çeviri” yönteminin tercih edilerek yazıldığı görülmektedir. Muhammed Esed'in “Kur'an Mesajı” ile Mustafa İslâmoğlu'nun “Hayat Kitabı Kur'an” adlı eserlerinin de “serbest çeviri/manevi çeviri” yöntemine göre yazıldığı söylenebilir.

1.1.Araştırmanın Konusu ve Önemi

Bu çalışma, Muhammed Esed'in “Kur'an Mesajı” ile Mustafa İslâmoğlu'nun “Hayat Kitabı Kur'an” adlı eserlerinin karşılaştırılmasını konu edinmektedir. Ayrıca Kur'an'a ve Tefsire dair teorik görüşleri olan Muhammed Esed ve Mustafa İslâmoğlu'nun Kur'an'a yaklaşımlarını sunmayı ve tarihsel anlamda iki farklı dönemde yaşayan bu müelliflerin eserleri arasında karşılaştırma yaparak temel

farklılıkları/benzerlikleri ortaya koymayı hedeflemektedir. Her iki eserde kullanılan birçok kelime ve kavram diğer meallerde tercih edilen kelime ve kavramdan oldukça farklıdır. “Hayat Kitabı Kur’an” şekil, muhteva ve birçok ayetin çevirisindeki ifadelerle, “Kur’an Mesajı”nı çağrıştırmaktadır. Bu çağrışımlardan dolayı, “Kur’an Mesajı” ile “Hayat Kitabı Kur’an”ın karşılaştırılması önem arz etmiştir. Çünkü her iki mealin de Türkiye’de yankı uyandırdığı, olumlu veya olumsuz ilgiye medar olduğu görülmektedir.

İnceleme konusu iki mealin konumlandırıldığı yer, sahip oldukları görüşler, genel ve geleneksel algıdan farklı oluşları iki mealin karşılaştırılmasını önemli kılmaktadır. Buradan hareketle meallerde yer alması muhtemel benzerlikler/farklılıkların neye tekabül ettiği/etmesi gerektiği, özgünlük ve güncellik sağlanırken ilmi birikimden ne derece yararlanıldığı önem arz etmektedir. Bu çalışmanın sonucunda yeni yazılan meallerde takip edilmesi gereken usul ve meallerin sahip olması gereken özellikler hakkında önemli ipuçları ortaya çıkmaktadır.

1.2.Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, araştırma konusu olan iki mealin özellikleri ve bu mealleri önemli kılan gerekçeler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte inceleme konusu iki mealin “çeviri ve yorumları” arasında benzerlikler veya farklılıklar var mıdır? Benzerlikler var ise bu benzerlikler, herhangi iki meal arasındaki kaçınılmaz benzerliklerden daha fazla mıdır? Bu benzerlikler, daha çok hangi konularda yoğunlaşmıştır? Benzerlikler arasında “düzenli, sistemli bir uyum” var mıdır? Arada farklılıklar var mıdır? Bu farklılıklar, hangi gerekçelerden kaynaklanmaktadır? Çeviriler yapılırken başvuru kaynakları aynı mıdır? Aynı kaynaklardan yararlanıldığı için aynı sonuçlara varılması veya aynı kaynaklardan farklı sonuçlara varılması mümkün müdür? Aynı sonuçlara varıldığı durumlarda, ikincisinin ilk yazılan meali kaynak olarak göstermesi gerekli midir? Kaynak belirtilmeden iktibas yapıldığı durumlar söz konusu mudur? İslamoğlu Meali, Esed Meali’nden ne kadar yararlanılarak hazırlanmıştır? Bu yararlanmalarda kaynak belirtilip belirtilmediği, kaynak belirtilmesi gerekliyse “kaynak belirtme ilkelerine” riayet edilmiş midir? Tüm bu sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır.

1.3.Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada Sosyal Bilimlerin araştırma yöntemlerinden biri olan “karşılaştırma yöntemi” uygulanmıştır. Karşılaştırma iki eserdeki ayetlerin Türkçe çevirisi ve yorumları bağlamında yapılmıştır. Burada seçilen ayetlerin Türkçe meal ve yorumları karşılaştırılmış, yer yer kaynak eserlere de müracaat edilmiştir. Bu minvalde, karşılaştırılması yapılan ayetlerde, ismi geçen kadim tefsirlerden Taberi, Zemahşeri, İbni Kesir ve Kurtubi’ye ait tefsirler ile son yüzyılda Elmalılı, Muhammed Abduh ve Hayrettin Karaman ile arkadaşları tarafından telif edilen tefsirlere de müracaat edilmiştir. Her iki çalışmada kelimelerin sözlük anlamları noktasında üzerinde durdukları temel sözlüklerden Rağıp El İsfehani’nin El Müfredat’ı, İbni Manzur’un Lisan’ul Arab’ı, Cevheri’nin es-Sihah’ından da çokça yararlanılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümü kısa bir girişten ve bu girişe bağlı dört alt başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklarda, sırasıyla Araştırmanın önemi, kapsamı, yöntemi ve sınırlılıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, iki eser üzerine yapılmış olan diğer çalışmalar ele alınmış, bu çalışmalar hakkında genel bilgiler verilerek okuyucuların her iki eserle ilgili çalışmalara kolayca ulaşması sağlanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde kavramsal çerçeve ele alınmıştır. Bu bölümde mealin anlamı, tarihi gelişimi, meallerde kaynak tespiti sorunu, meallerde karşılaştırma yöntemleri ve iki mealin karşılaştırmasında takip edilen yöntem ele alınmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümü, araştırmanın bulgular bölümü olup kendi içerisinde on beş ana başlıktan oluşmaktadır. Burada belirlenen başlıklar üzerinden iki meal karşılaştırılmış, mealler arasındaki benzerlikler/farklılıklara değinilmiş, iki mealin çeviri ve yorumları hakkında bir takım değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Buna göre tefsir metotları, benzerlikler/farklılıklar ortaya konmaya çalışılmış, iki eserin geleneksel yaklaşımlarla da yer yer mukayesesi yapılarak bazı kavramlar ve ayetler etrafında Kur'an'a yaklaşımları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Örneğin karşılaştırılan bir ayetin, her iki mealdeki karşılığı art arda verilmiş, ilgili yorumlar yapılmış, bu yorumları destekleyen diğer ayetlere de atıfta bulunulmuştur. Aynı konuda farklı yaklaşımların söz konusu olduğu durumlarda, ilk yargıdan farklı olan ayetlerden de bir tanesi örnek verilerek gerekli yorumlar yapılmış, aynı durumda olan diğer ayetler de altına liste olarak verilmiştir.

İki mealde yer alan dipnot, parantez ve kaynaklar ayrı başlıklarda karşılaştırılmıştır. Benzerlikler, farklılıklar ve diğer önemli görülen noktalara temas edilmeye çalışılarak iki mealin karşılaştırılması hakkında genel bir sonuca varılmaya çalışılmıştır. Bu yöntem sonucu elde edilen veriler iki eser hakkında bir “tespit” ve geleceğe dair bir yönlendirme, yeni yazılacak olan çalışmalar için yol haritasında bazı ipuçlarını barındırmaktadır.

Karşılaştırma yöntemi esas alındığından her iki müellifin Kur'an'a yaklaşımları, çeviri ve yorumları birbiriyle mukayeseli olarak incelenmiştir. Böylece bu metot, her iki müellifin temel düşüncesini ortaya koyma imkânını da bize vermektedir.

1.4. Araştırmanın Kapsamı, Sınırlılıkları

Araştırmamız temel olarak “Kur'an Mesajı” ve “Hayat Kitabı Kur'an” adlı meallerin karşılaştırılmasını esas almakla birlikte, gerekli görüldüğü durumlarda, iki mealin dipnotlarda belirttikleri kaynaklara da müracaat edilmiştir. Ancak değerlendirmeler daha çok iki mealle sınırlı tutulmuş, diğer kaynaklardan ise istifade edilmiştir.

İki meal arasında karşılaştırmalar yapılırken, 600 sayfa olan Kur'an-ı Kerim'i baştan sona ayet ayet karşılaştırmak, bir yüksek lisans tezinin hacminin çok çok üzerinde olduğu için, bazı sınırlamalara gidilmiştir. Sınırlar, seçilen konular ve kavramlar çerçevesinde belirlenmiştir. On beş ana başlık ve bu başlıkların alt başlıkların alt başlıklarıya konu zenginleştirilmiş, iki meali birbiriyle kıyaslayabilecek genel ölçülere değinilmeye çalışılmıştır.

Ayetlerin çevirisinde gramer tahliline gidilmemiştir. Çevirilerde zaman zaman Türkçede yaygın olan meallere başvurulmuş, genel anlayışın ipuçları bu meallerle birlikte aktarılmaya çalışılmıştır. Araştırma konusu iki meal üzerine yapılan önceki çalışmalar incelenmiş, aşağıda bu çalışmalar tanıtılmıştır.

2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR

Çalışma konusu iki meal hakkında yazılan makale ve kitaplar incelenmiştir. Bu çalışmaların farklı yönlerinden yararlanılarak çalışmaların kapsamına ve içeriğindeki farklılara değinilmiştir. Gerekli görüldüğü yerlerde ise Tezimizle ilgili yönlerine ve tezimizden ayrıldıkları yönlerine değinilmiştir.

2.1. Muhammed Esed'in "Kur'an Mesajı" Adlı Meal-Tefsiri Üzerine Yapılan Çalışmalar:

Çağdaş Bir Düşünür ve Müfessir Olarak Muhammed Esed

İsmail Çalışkan tarafından yapılan bu çalışmada,¹ 20. Yüzyılın kaotik ortamında dünyaya gelen ve bu süreçte Müslüman olan yine bu sürece "yeni bir İslâm düşüncesi oluşturma" çabasına girişen Muhammed Esed'in hayatı ve bazı düşünceleri üzerinde durulmuştur.

Muhammed Esed'in "Kur'an Mesajı" Adlı Meal-Tefsiri Üzerine Bir İnceleme

Mustafa Akman tarafından yazılan bu makalede,² adından da anlaşılacağı üzere Esed Meali üzerine yapılan bir incelemedir. Çalışmada Esed Meali tanıtılarak bu eserin çeşitli yönleri değerlendirilip bazı ayet ve kavramlara yüklenen anlamın arka planı irdelenmiştir. Esed'in hayat hikâyesi, yaşadığı koşullar ve hitap ettiği kesimle mealinde verdiği mesajlar ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Esed Meali'nde başvuru sözleklerin, ayetlerin izahında nasıl rol aldığı ile ilgili isabetli tespitler yapılmıştır.

Muhammed Esed'in "Kur'an Mesajı" Adlı Eserinin Meal Açısından Değerlendirilmesi

Erdoğan Baş tarafından yazılan bu makale,³ Esed Meali hakkında yapılan bir incelemedir. Makalede, Esed Meali'nde yer alan bazı çevirilerin değerlendirilmesi yapılmış, yorumlar hakkında açıklamalara pek girilmemiştir. Mealin Türkçe ile İngilizcesi de karşılaştırılmış, Esed'in Arapçadan İngilizceye, mütercimlerin de İngilizceden Türkçeye çevirideki tasarruflarına ayrı ayrı değinilmiştir. Bazı ayetlerin çevirisinde önerilerde bulunulmuştur.

¹ Çalışkan, İsmail, Çağdaş Bir Düşünür ve Müfessir Olarak Muhammed Esed (Lwow / Polonya 1900-İspanya 1992), Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1998, sayı: 2, s. 419-436.

² Akman, Mustafa, Muhammed Esed'in "Kur'an Mesajı" Adlı Meal-Tefsiri Üzerine Bir İnceleme, İslâmî Araştırmalar, 2003, cilt: XVI, sayı: 1, s. 127-155.

³ Baş, Erdoğan, Muhammed Esed'in "Kur'an Mesajı" Adlı Eserinin Meal Açısından Değerlendirilmesi, Kur'an Mealleri Sempozyumu -Eleştiriler ve Öneriler- (24-26 Nisan 2003, İzmir), 2007, cilt: I, s. 411-422.

Muhammed Esed'in "Sünnetullah, Fıtratullah, Sıbgatullah, Bezm-i Elest (Misak) Ve Fetret" Kavramlarını Anlamlandırışı ve M. Hamdi Yazır İle Ö. Rıza Doğrul Mealleriyle Karşılaştırılması

Mustafa Akçay tarafından hazırlanan bu çalışmada,⁴ ele alınan bu kavramlar umum/husus, kaplam/içlem, öncelik/sonralık ve birbirleriyle ilişkili olduğu anlam bakımından incelenmekte, bu kavramların bazen birbirlerinin eş anlamını oluşturacak kadar birbirlerini açıklamakta veya birbirlerine zıt anlam olabildiği açıklanmaktadır. Bu kavramlar, Esed Mealiyle beraber Elmalılı ve Ömer Rıza Doğrul'a ait meallerle mukayese edilmiştir.

Kur'an Tercemesinde Dikkat Edilmesi Gereken Bazı Hususlar ve Muhammed Esed Meali'ne Genel Bir Bakış

Yusuf Işıcık'ın gerçekleştirdiği çalışmada,⁵ Kur'an çevirilerinde uyulması gereken bazı hususlara dikkat çekilerek bu hususlar bağlamında Esed Meali hakkında bir takım değerlendirmeler yapılmıştır. Bu değerlendirmelerde Esed Meali'nin kendisine göre eleştirilen yönlerinin olduğu, eserde herhangi bir karine olmaksızın ayetlerin hakiki manaların bırakılıp mecazî anlamlara hamledildiği, kaynaklara atıflarda hatalar bulunduğu, ıstılah ve kavramlara yanlış anlamlar yüklendiği belirtilmiştir.

Çeviri Kuramları Açısından Muhammed Esed'in Çeviri Yöntemi ve Değerlendirilmesi

İbrahim Hilmi Karşlı'nın yaptığı çalışmada,⁶ çeviri kuramları açısından Muhammed Esed'in "çeviri yöntemi" değerlendirilmektedir. Esed Meali'nde "manaların hedef dilde yeniden ve başarılı bir şekilde üretildiği, modern okuyucu kitlesinin ve pozitivist batı akımlarının da dikkate alındığı, buna rağmen Kur'an kavramlarının Hz. Peygamber dönemindeki orijinal anlamlarıyla çevrildiği belirtilmektedir.

Muhammed Esed'in "Meal -Tefsir"inde Bâtınî Te'vil Olgusu

Mustafa Öztürk'ün yaptığı çalışmada,⁷ Esed Meali'nin giriş kısmında verdiği "çeviri hakkındaki yöneme" ne kadar riayet ettiği, nüzul döneminde Arapların kullandığı bazı ifadelerle çeviri yapmanın sağlıklı olmadığı sorgulanmaktadır. Ayrıca çalışmada ahiretle ilgili yapılan tasvirlerin aşırı derecede mecazî olduğu, hatta batınî karakter taşıdığı iddia edilmiş ve eleştirilmiştir.

⁴ Akçay, Mustafa, Muhammed Esed'in "Sünnetullah, Fıtratullah, Sıbgatullah, Bezm-i Elest (Misak) Ve Fetret" Kavramlarını Anlamlandırışı Ve M. Hamdi Yazır İle Ö. Rıza Doğrul Mealleriyle Karşılaştırılması, Kur'an Mealleri Sembozyomu, İzmir, 2003, cilt: I, s. 349-384.

⁵ Işıcık, Yusuf, Kur'an Tercemesinde Dikkat Edilmesi Gereken Bazı Hususlar ve Muhammed Esed Meali'ne Genel Bir Bakış, Kur'an Mealleri Sempozyumu -Eleştiriler ve Öneriler- (24-26 Nisan 2003, İzmir), 2007, cilt: I, s. 93-111.

⁶ Karşlı, İbrahim Hilmi, Çeviri Kuramları Açısından Muhammed Esed'in Çeviri Yöntemi ve Değerlendirilmesi, İslâmî Araştırmalar, 2003, cilt: XVI, sayı: 1, s. 95-112.

⁷ Öztürk, Mustafa, Muhammed Esed'in "Meal-Tefsir"inde Bâtınî Te'vil Olgusu, İslâmî Araştırmalar, 2003, cilt: XVI, sayı: 1, s. 113-126.

Edip Yüksel ve Muhammed Esed'in Meâllerine Eleştirel Bir İnceleme

İshak Yazıcı tarafından yapılan bu çalışmada,⁸ Edip Yüksel ve Muhammed Esed tarafından hazırlanan mealler, nüzul sebebi rivayetler, Tefsir Usulü kaideleri ve klasik tefsirlerin aktardığı bilgilerin yeterince dikkate alınmadığı gerekçesiyle tenkide tabi tutulmuştur. Ayrıca çalışmada her iki mealden de bazı kavramlar örnek verilerek bu kavramların bağlamından kopartılarak çevrildikleri belirtilmiştir.

“Aziz Kur'an” ve “Kur'an Mesajı (Meâl-Tefsir)” Adlı Eserler Üzerine Birkaç Söz

Ali Osman Koçkuzu tarafından yapılan bu çalışmada⁹ Aziz Kur'an" ve “Kur'an Mesajı (Meâl-Tefsir)” Adlı mealler hakkında bazı değerlendirmeler yapılmıştır. Esed Meali'nde Kuran-ı Kerim'i daha çok başka din mensubu olan Batı insanına tanıtma görevi yüklendiğine değinilmiştir. Başka araştırmacıların dil, estetik, Kur'an ilimleri bağlamında Esed Meali üzerinde çalışması tavsiye edilmiştir.

Muhammed Esed'in Hirâbe (Eşkîyalık) Suçuyla İlgili Ayetler İçin Yaptığı Meal -Tefsir Üzerine

Hüseyin Esen tarafından yapılan çalışmada¹⁰ hirabe (eşkîyalık/yol kesme) ayetleri olarak bilinen Maide 5/33-34 çerçevesinde, ana hatlarıyla ve İslâm hukuku açısından Esed'in meal-tefsirinin ve görüşlerine dayanak olarak gösterdiği hususlar değerlendirilmiş, bu hususların tutarlılığı ve sağlamlığı sorgulanmıştır.

Kur'ân'daki Olağanüstü Olayları Yorumlaması Ekseninde Muhammed Esed'in “Âyet” Kelimesi Çevirisi Üzerine

İshak Özgel'in yaptığı çalışmada,¹¹ Esed Meali'nde ayet kelimesinin genelde, alışlagelen anlamının dışında çevrildiği bundan da rasyonalist eğilimden ziyade mucizeyi sünnetullah içinde değerlendirme durumundan kaynaklandığı ifade edilmiştir. Çalışmada ayet kelimesine, mucize yerine “belge, delil, ilahi mesaj, işaret ve sembol” gibi anlamların verilmesine dikkat çekilerek sonuçta hepsinin ilahi birer mesaj olduğu kabul edilmekte ancak tercih edilen anlamlarda “bağlama” yeterince riayet edilmediği belirtilmektedir.

⁸ Yazıcı, İshak, Edip Yüksel ve Muhammed Esed'in Meâllerine Eleştirel Bir İnceleme, Kur'an Mealleri Sempozyumu -Eleştiriler ve Öneriler- (24-26 Nisan 2003, İzmir), 2007, cilt: I, s. 319-348.

⁹ Koçkuzu, Ali Osman, “Aziz Kur'an” ve “Kur'an Mesajı (Meâl-Tefsir)” Adlı Eserler Üzerine Birkaç Söz, Kur'an Mealleri Sempozyumu -Eleştiriler ve Öneriler- (24-26 Nisan 2003, İzmir), 2007, cilt: II, s. 3-24.

¹⁰ Esen, Hüseyin, Muhammed Esed'in Hirâbe (Eşkîyalık) Suçuyla İlgili Ayetler İçin Yaptığı Meal -Tefsir Üzerine, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2004, sayı: 20, s. 139-166.

¹¹ Özgel, İshak, Kur'ân'daki Olağanüstü Olayları Yorumlaması Ekseninde Muhammed Esed'in “Âyet” Kelimesi Çevirisi Üzerine, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2007/2, sayı: 19, s. 151-171.

Esed'in Tefsir Notlarındaki Yanlış Atıflar ve Çarpıtmalar Üzerine

Mustafa Öztürk tarafından yapılan çalışmada¹² Esed Meali'nde değinilen klasik tefsirlerle ilgili bazı bilgilerin yanlış nakledildiği hatta tahrif edildiği, bazı ibarelerin tam zıddı manasına gelecek şekilde tersyüz edildiği iddia etmektedir. Yine, Esed Meali'nde kimi zaman da klasik tefsirlerde yer alan izahatın sadece bir kısmının aktarılmasıyla asıl mana ve maksadından saptırılarak kendi görüşlerine mesnet teşkil edecek hale getirildiği belirtilmektedir.

Maide 33-34 Ekseninde Muhammed Esed'in Sembolizm Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım

Maşallah Turan tarafından yapılan bu çalışmada,¹³ hirabe (eşkıyalık/yol kesme) ayetleri olarak bilinen Maide 5/33-34 çerçevesinde, herhangi bir kritere tabi olmadan tüm ifadeleri mecaz bahanesi ile öznelleştirip anlamı buharlaştırmak, ilahî bir metnin üzerindeki örtünün kaldırılması adına bir fayda sağlamadığı gibi mesajın asıl gayesinin kaybedilmesi riskini de beraberinde getirebileceği belirtilmektedir. İlgili ayetlerin izahında, bu ilkelerin yeterince dikkate alınmadığı gibi aşırı sembolizme başvurulduğu ve ilahî mesajın asıl ve özünün korunamadığı gerekçesiyle Esed Meali tenkit edilmiştir.

Muhammed Esed'in the Message of the Qur'an'ın Türkçe Çevirisinin Tenkidi

Mahmut Ay tarafından yapılan bu çalışmada¹⁴ Esed'in, son derece özgün bir üsluba ve ifade hususiyetlerine sahip olan The Message of The Qur'ân'da, kullandığı kelimeleri seçerken takındığı titiz ve istikrarlı tutumun ve bu tutumun neticesinde ortaya çıkan yeknesak üslubun, bu çeviride Türkçeye başarılı bir şekilde aktarılmadığı örnekleriyle açıklanmıştır. Çeviride çok sayıda parantez kullanılması, dipnotların özensizce yerleştirilmesi, serbest çevirinin sınırsız kullanılması sonucu, İngilizcedeki metin ile Türkçedeki metin arasında ciddi farkların oluştuğu ifade edilmiştir.

Modern Zamanlarda Tefsirin Rotası ve Muhammed Esed Örneği

İsmail Çalışkan tarafından yapılan bu çalışmada¹⁵ modern zamanların tefsirinin, sağlıklı din yorumunun başka bir ifadesi olduğu ve Esed'e göre, Kur'an'ın her türlü iç çelişkiden uzak olup akla ve idrake hitap ettiği ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra Esed'in, "anlam ve muhtevayı" daima ön planda tuttuğu belirtilmektedir.

¹² Öztürk, Mustafa, Muhammed Esed'in Tefsir Notlarındaki Yanlış Atıflar ve Çarpıtmalar Üzerine, Marife: Bilimsel Birikim, 2008, cilt: VIII, sayı: 1, s. 45-62.

¹³ Turan, Maşallah, Maide 33-34 Ekseninde Muhammed Esed'in Sembolizm Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım, Marife: Bilimsel Birikim, 2010, cilt: X, sayı: 3, s. 45-57.

¹⁴ Ay, Mahmut, Muhammed Esed'in the Message of the Qur'an'ın Türkçe Çevirisinin Tenkidi, Marife: Bilimsel Birikim, 2010, cilt: X, sayı: 3, s. 59-89.

¹⁵ Çalışkan, İsmail, Modern Zamanlarda Tefsirin Rotası ve Muhammed Esed Örneği, Eski Yeni: Üç Aylık Düşünce Dergisi, 2010, sayı: 17, s. 90-97.

The Message of the Qur'ân'ın Türkçe Çevirisi (Kur'an Mesajı)'nin Eleştirisi

İsmail Çalışkan tarafından yapılan bu çalışmada¹⁶ bir meal-tefsiri farklı bir dilden Türkçeye çevirmenin zorluğunun en az yeniden meal yazmak kadar zor olduğu, Esed Meali'nde bu zorluğa rağmen “özgün” bir çevirinin yapıldığı ifade edilmiştir. Bununla birlikte, mütercimler Esed Meali'nde serbest çeviriyi esas aldıklarından bazı sorunları beraberinde getirmişlerdir. Çalışkan'a göre bunları, “Türkçe çevirinin İngilizce orijinal metninin (The Message of the Qur'ân) kavramsal sistemi ve anlatım üslubu ile uyuşmama, iki çevirmenin üslubunda uyum sorununun olması şeklinde özetlemek mümkündür.

Son Dönem Kur'an Yorumcularını Nasıl Okuyalım?

İsmail Çalışkan tarafından yapılan bu çalışmada¹⁷ Kur'an yorumunda yeni bir aşama olarak görülen son iki yüzyıl boyunca gelişen anlayış ve kavrayışlar arasında nasıl bir yorumlama eğiliminin olduğu, yorumların mahiyeti ve söz konusu eğilimin nasıl değerlendirilmesi gerektiği ele alınmıştır. Bu yorumculardan Muhammed Esed üzerinde durulmuş, Esed'in gerek yaklaşım ve gerekse metodolojisi ile kendine özgü bir yorum biçimini ortaya koyduğu belirtilmiştir. Esed'in meal ve tefsire girişmesinin amacı ise, “ilahî kelimeler ile sunulan bilgiyi güncel dille ifade, Müslüman bilincini zihinlere yerleştirme ve yeni devrin insanına Kur'an'ın mesajını sunma” şeklinde üç maddede özetlenmiştir. Esed Meali'nin usulü “metnin indiği andaki anlam ile sonraki nesillere olan mesajın tespiti” şeklinde açıklanmıştır. Esed'in, gerek meal gerekse açıklamalar kısmında “anlam ve muhtevayı daima ön planda tuttuğu” belirtilmiştir.

Muhammed Esed'e İki Haksızlık Örneği Esed'in Kur'an Mesajı ile İlgili 'İntihal' ve 'Çarpıtma' İddialarının Tutarsızlığı

Hikmet Zeyveli tarafından yapılan bu çalışmada¹⁸ Mustafa Öztürk'ün “Meal Kültürümüz”¹⁹ adlı kitabında yer alan iki makalesi eleştirilmektedir. Öztürk, “Muhammed Esed'in Meal-Tefsirindeki İntihaller Üzerine” adlı çalışmada, Esed Meali'nin Mevlâna Muhammed Ali'nin The Holy Kur'an adlı eserinden intihal edildiğini iddia etmektedir. Zeyveli ise bu iddiaların gerçeği yansıtmadığını, Öztürk'ün bu iki makalesinde, diğer yazılarının aksine, akademik nezaket sınırlarını zorlayan bir üslup sergilediğini; İthamlarını, delillerini sunduktan sonra yapması beklenirken, âdetâ ‘ispattan önce itham’ taktiğine başvurduğunu ve bunu makalelerinde sıklıkla tekrarladığını ifade eder. Ayrıca Öztürk'ün “intihal” olarak belirttiği ayetlerin Esed ve M. Ali'nin meallerinde farklı yer aldığı, sadece yorumların benzediğini, benzer

¹⁶ Çalışkan, İsmail, *The Message of the Qur'an'ın Türkçe Çevirisi (Kur'an Mesajı)'nin Eleştirisi*, İslâmî Araştırmalar, 2010, cilt: XXI, sayı: 3, s. 151-164.

¹⁷ Çalışkan, İsmail, *Son Dönem Kur'an Yorumcularını Nasıl Okuyalım?*, Dini ve Felsefi Metinler: Yirmibirinci Yüzyılda Yeniden Okuma, Anlama ve Algılama, 2012, cilt: II, s. 1015-1034.

¹⁸ Zeyveli, Hikmet, *Muhammed Esed'e İki Haksızlık Örneği Esed'in Kur'an Mesajı ile İlgili 'İntihal' ve 'Çarpıtma' İddialarının Tutarsızlığı*, Marife: Bilimsel Birikim, 2012, cilt: XII, sayı: 1, s. 25-46.

¹⁹ Öztürk, Mustafa, *Meal Kültürümüz*, Ankara Okulu, 2014.

yorumların diğer tefsirlerde de bulunduğunu, bu durumun intihal olamayacağını belirtmiştir.

Mustafa Öztürk'ün “Muhammed Esed'in Tefsir Notlarındaki Yanlış Atıflar ve Çarpıtmalar Üzerine” adlı makalesi ise Esed'in, anılan eserinin dipnotlarında, Taberi, Beğavî, Zemahşerî, Razi, Beydâvî gibi klasik müfessirlerden yapmış olduğu bazı nakillerde, bu müfessirlere ait birçok ibare ve ifadeyi kimi zaman yanlış naklettiğini, kimi zaman da tahrif ettiğini iddia etmiştir. Zeyveli'nin çalışması ise, Öztürk'ün Esed aleyhinde ileri sürdüğü itham ve iddiaların, peşin kanaatler ve yetersiz incelemeler sonucunda varılan haksız yargılar olduğunun tespiti ve bu konuda serdedilen argümanlara tek tek örnek verilerek ve cevaplanarak çürütülmesini konu edinmektedir.

Allah ve Ahiret İnancı Bağlamında Muhammed Esed'in Sembolizm Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım

Maşallah Turan tarafından yapılan bu çalışmada²⁰, Esed Meali'nde Allah ve Ahiret içerikli ayetlerin yorumlanmasında aşırı mecaz ve sembolizme kaçıldığı, yer yer geliş güzel hareket edildiği bunun da sıkıntılara yol açtığı belirtilmektedir. Turan bu sıkıntılara yol açan etkenler arasında, İslâm ile modern felsefi düşünceleri uzlaştırma çabalarının ve Kur'an'ı modern batı düşüncesine cazip gösterme eğilimin olduğunu iddia eder. Turan'a göre bunun yerine benimsenmesi gereken yaklaşım, ilahî bir metnin anlaşılmasını zorlaştıran kapalılığın giderilmesinde akıl-nakil dengesinin korunmasını sağlamak, yorumlarda ölçülü hareket etmek, ilahî mesajın asıl ve özünü koruyabilmektedir.

Muhammed Esed'in 'Kur'ân Mesajı'nda Bazı Ayet ve Kavramlara Yaptığı Birey ve Toplum Ekolojisi ile İlgili Yorumlar Üzerine

Mustafa Kayhan tarafından yapılan bu çalışmada²¹ Esed Meali birey ve toplum ekolojisi bağlamında incelenmiş, 20'nci yüzyılın tanığı olarak Esed'in insana ve onunla alakalı sorunlara getirdiği bazı özgün açıklamalara temas edilmiştir. Ayrıca çalışmada, Esed Meali'nde kişinin kendisiyle, Rabbiyle, diğer birey ve varlıklarla olan münasebetlerine dair tahliller yapılmıştır.

²⁰ Turan, Maşallah, *Allah ve Ahiret İnancı Bağlamında Muhammed Esed'in Sembolizm Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*, Artuklu Akademi: Mardin Artuklu Üniversitesi İlahiyat Bilimleri Fakültesi Dergisi, 2014, cilt: I, sayı: 1, s. 131-157.

²¹ Kayhan, Mustafa, *Muhammed Esed'in 'Kur'ân Mesajı'nda Bazı Ayet ve Kavramlara Yaptığı Birey ve Toplum Ekolojisi ile İlgili Yorumlar Üzerine*, Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları, 2016, cilt: XI, sayı: 5, s. 401-430.

Kur’ân’daki Yeminlerde (Aksamu’l-Kur’ân) Çeviri / Anlama Problemi Ve Alternatif Muhammed Esed Çevirisi

Şükrü Aydın tarafından yapılan bu çalışmada,²² Tevhid inancının ve prensibinin bir gereği olarak Allah’ın zatı, isim ve sıfatları dışında bazı varlıklara yeminin batıl ve geçersiz sayıldığı halde, Allah’ın bazı varlıklar üzerine yemin ettiğinin Kur’ân çevirilerinde yer aldığına değinilerek bu paradoksun ister istemez insan zihnini de kurcaladığı açıklanmıştır. Sınırlı da olsa bu probleme değişik kaynaklarda değinildiği ve tatmin edici düzeyde olmasa da cevap niteliğinde bazı gerekçeler ileri sürüldüğü ancak bu sözcüklerin çevirisi açısından en belirgin farklı yaklaşım ve alternatif çevirinin Esed Meali’ne ait olduğu vurgulanmaktadır.

2.2. Mustafa İslâmoğlu’nun “Hayat Kitabı Kur’an” Adlı Meali Üzerine Yapılan Çalışmalar: Mustafa İslâmoğlu’nun Hayat Kitabı Kur’an Adlı Eserinde Rasyonel Yorum

Erdoğan Baş tarafından yapılan bu çalışmada²³ İslâmoğlu Meali’nde yer alan “gayb, mucize ve bir takım temsili anlatımlar” hakkında bazı eleştiriler yapılmıştır. Çalışmada, İslâmoğlu Meali’nde özellikle Esed Meali referans alınarak “gayb ve mucize” hakkında aklileştirme yapıldığı, olağanüstülüğün olağan hale getirildiği belirtilmektedir. Gayb, mucize ve temsil konularında kendisinden yararlandığımız çalışmada sübjektif değerlendirmeler ön planda olup İslâmoğlu Meali’nde “tefsir ve yorumların haklı olabileceği ihtimali” göz ardı edilmiştir. Modern okuyucu kitlesinin dikkate alınması eleştirilerek geleneksel telakkiler savunulmuştur.

‘Hayat Kitabı Kur’an-Gerekçeli Meal-Tefsir’ Üzerine

Halis Demir tarafından yapılan bu çalışmada²⁴ İslâmoğlu Meali, kitabının girişinde yazdığı bazı yöntemler esas alınarak incelenmiştir. Tercüme ve meal çalışmasında teklif ettiği yöntemlerden “takdirî ifade” konusu, yanlış tercümeler, sure girişleri, kavramların tercümesi, nüzul süreci, mucize kavramına yaklaşım ve kaynaklardan nakledilen bilgilerin değerlendirilmesi yapılmış ve bu ilkelere yeterince riayet edilmediği belirtilmiştir.

²² Aydın, Şükrü, *Kur’ân’daki Yeminlerde (Aksamu’l-Kur’ân) Çeviri/Anlama Problemi ve Alternatif Muhammed Esed Çevirisi*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi = The Journal of International Social Research, 2016, cilt: IX, sayı: 46, s. 914-924.

²³ Baş, Erdoğan, *Mustafa İslâmoğlu’nun Hayat Kitabı Kur’an Adlı Eserinde Rasyonel Yorum*, Usûl: İslam Araştırmaları, 2008, sayı: 10, s. 77-106.

²⁴ Demir, Halis, *‘Hayat Kitabı Kur’an-Gerekçeli Meal-Tefsir’ Üzerine*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi Dergisi) (İİFD) (EAÜİFD), 2011, sayı: 36, s. 149-176.

İhya ve İnşa

Ebubekir Sifil tarafından önce makale sonra kitap olarak yayınlanan bu çalışmada,²⁵ İslâmoğlu Meali'ne çok kapsamlı eleştiriler yöneltilmiştir. Esere emek verildiğinin hakkı teslim edilmekle beraber neredeyse olumlu tenkitlere pek girilmemiştir. İslâmoğlu Meali'nde “geleneksel algıdan farklı düşünülen veya klasik tefsirlerde meşhur olmayan yorumlardan biri tercih edildiğinde, bu duruma genelde “tahrif, tahrip, tağyir, yeniden inşa, operasyonel, yapı-bozum gibi isnatlarda bulunmaktadır.”²⁶ Bütün bu ifadeler, tezle ilgili bu çalışmadan yeterince yararlanılmasına engel olmuştur. Ayrıca İslâmoğlu Meali'nin 2008 baskısına yönelik yapılan bu tenkitlerle ilgili olarak özellikle gramer hatası olduğu belirtilen bazı eleştiriler, sonraki baskılarda dikkate alınmış, tez konusu olan 2012 ve 2015 baskılarında bu hataların düzeltildiği görülmektedir. Bu konuda hem Sifil'in hem de diğer eleştirilerin İslâmoğlu Meali'ne katkıda bulunduğu söylenebilir.

Bizim çalışmamızı Ebubekir Sifil'in çalışmasından ayıran en önemli husus, yöntemi ve kapsamıdır. Sifil'in çalışmasında “İslâmoğlu Meali” üzerine değerlendirmeler yapıldığı halde, bizim çalışmamızda, İslâmoğlu Meali ve Esed Meali karşılaştırılmıştır. Ayrıca Sifil, değerlendirmelerinde İslâmoğlu Meali'ne katılmadığı, kendince “hata, tahrip, tahrif, tağyir, operasyon ürünü” olarak gördüğü yönler üzerine yoğunlaşmıştır.²⁷ Bu çalışmada ise iki meal arasında belirlenen on beş ana konu ile bu konuların alt başlıkları mukayese edilmiştir.

²⁵ Sifil, Ebubekir, *İhya ve İnşa*, Rihle Kitap, İstanbul, 2014.

²⁶ Sifil, *İhya ve İnşa*, s. 142.

²⁷ Sifil, *İhya ve İnşa*, s. 139, 144, 149, 171.

ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

3. MEAL NEDİR? MEALLER HAKKINDA GENEL BİLGİLER

3.1.Meal Nedir? Meallerin Tarihi Gelişimi

Meal kelimesi, “te’vil”in aslı olan “evl” kökünden türemiş mimli masdardır. “evl” asla dönüş, mana, gaye anlamına gelir.²⁸ Bu durumda kelime olarak meal, bir şeyin varacağı gaye manasına ismi mekân olur. Te’vilin ürünü yani te’vilden elde edilen mana demektir. İstilahî olarak ise bir sözün manasının her yönüyle aynen değil de, biraz noksaniyle ifade edilmesine meal denir.²⁹ Bu anlam, tercümeğe göre daha geniş ve esnek; tefsire göre ise daha dar ve sınırlıdır. Bu nedenle meal için, “Kur’an nazmını, bütün dilsel hususiyetlerini koruyarak bir başka dile çevirmedeki imkânsızlık veya en azından zorluk dikkate alınarak ‘tercüme-tefsir arası bir anlam çevirisi’ manasında Kur’an’a nispet edilen ve zamanla ona özgü bir teknik terim olarak kullanılan ‘yeni’ bir kavram”³⁰ denilebilir. Ülkemizde “meal” tabirini ilk kullanan müfessirlerden merhum Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’ın ifadesiyle “dirayetle ilgili yoruma meal, rivayetle ilgili yoruma da tefsir” denilmiştir.³¹

Tercüme, söz konusu olan herhangi bir durumun veya anlamın bir yerden bir yere, bir şeyden başka bir şeye aktarılmasıdır. Bu bakımdan tercüme “meal”e göre daha “iddialı” bir ifadedir. Arapçaya ve onun edebî özelliklerine vakıf olanlar iyi bilirler ki Kur’an’ın içerdiği tüm anlamlarıyla tercüme edilmesi imkânsızdır. Bu, hem tercüme dilinden hem mütercimden hem de Kur’an’ın kendine has edebî üstünlüklerinden kaynaklanır. Bazı Kur’an mütercimlerinin tercüme ibaresi yerine meali tercih etmeleri bu eksikliğin bir göstergesidir. Buradan hareketle tercüme; “Lafzi Tercüme”, “Manevi Tercüme”, “Serbest Tercüme” ya da “Meal” olarak nitelendirilir.³²

Her ne kadar Kur’an bazı anlam inceliklerine ve edebî özelliklere sahip olsa da Kur’an’ın pek çok dilde sayısız tercüme yapılmış olup bu tercüme faaliyetleri hâlâ sürmektedir.³³ Buna ister meal ister tercüme veya tefsir densin, sonuç değişmeyecektir. Durum her ne olursa olsun Müslümanların, Allah tarafından kendilerine indirilen son vahyi, ana dili Arapça olanlar gibi anlama istek ve ihtiyaçları vardır. Herkesin Arapça öğrenmesi arzulanan bir durum olsa da gerçekleşmesi mümkün olmayan bir husustur. Bu durumda, Kur’an-ı Kerim kendisini anlamak isteyen bütün Mü’minlerin, hatta bütün insanların dillerine çevrilebilir.

²⁸ İsfahani, Rağıp, *el-Müfredat*, Çıra yayınları, Tercüme; Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu, İstanbul, 2010, s. 109.

²⁹ Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012, s. 220.

³⁰ Atalay, Orhan, *Kuranın Başka Dillere Çevrilmesi Ekseninde Ortaya Çıkan Tartışmaların Tarihsel Arka Planı*, Kur’an Mealleri Sempozyumu, DİB, İzmir, 2003, I/29.

³¹ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, I/20.

³² Bilen, Osman, *Tercüme ve Meal Farklı mı? Kur’an Meal Kavramı Üzerine Bir Çözümleme*, Kur’an Mealleri Sempozyumu, İzmir, 2003, I/182-186.

³³ Altuntaş, Halil, *Türkçe İbadet Meselesi*, Diyanet İlmi Dergi, 1998, cilt: XXXIV, sayı: 1, s. 63.

Meallerin tarihi gelişimini öğrenmek için Kur'an'ın 'anlaşılma' meselesinin gündeme geldiği tarihlere kadar gitmek gerekir. Zira Kur'an'ın ilk muhatapları ana dili Arapça olan bir millet olduğu için meal ve tercüme gündeme gelmemiştir. Ancak ileriki zamanlarda, Arap olmayan halkların da Müslüman olmaları nedeniyle Kur'an hakkında bir anlaşılma sorunu gündeme gelmiştir. İslâm tarihinde bu soruna önce İranlı Müslümanlar tanık olmuşlardır. Ana dilleri Farsça olan İranlıların, Kur'an-ı Kerim'i okuma ve anlamada zorluk çekmeleri üzerine İran asıllı sahabe Selman-ı Farisi tarafından bazı ayet ve surelerin Farsçaya çevrildiği bilinmektedir.³⁴ Böylece "Meal ve Tercüme Tarihi" diyebileceğimiz süreç başlamıştır. Selman-ı Farisi'nin çaba ve hassasiyeti sonraki yıllarda eskisi gibi devam etmemiştir. Tarihin akışı içerisinde anlaşılma sorununu çözecek olan âlimler de medreselerde yetişmekteydi. İslâm Dünyasında inşa edilen eğitim kurumlarının genel adı olan medreselerde ise hâkim olan anlayış "Kur'an'ın Arapçadan başka bir dile çevrilemeyeceği" şeklindeydi. Halkın dini ihtiyaçları daha çok ilmihal türü eserlerden sağlanmaktaydı. Ayrıca medreselerde yetişen âlimlerin Arapçayı kaideleriyle öğrenmeleri de onları halka karşı 'ayrıcalıklı' kılmaktaydı. Bu ve diğer birçok nedenden dolayı medrese hocaları 'Meal' yazmaya yanaşmamışlardı.³⁵ Kur'an'ın anlaşılması bütün Müslümanların ortak sorunuyken dilden kaynaklanan anlaşılma/ma sorunu Arap olmayan bütün Müslümanların ortak sorunu olarak kabul edilebilir.

İslâm dünyasında ilk çeviri örnekleri Farsçaya yapılmıştır.³⁶ Daha sonra Sindice, Urduca ve Türkçe başta olmak üzere birçok dilde çeviri örnekleri verilmiştir. Urduca ilk tam çeviri örneği XVI. yüzyılın sonlarında kaleme alınmıştır.³⁷ Bilinen ilk Türkçe çeviriler XI. yüzyılda kaleme alınmış, fakat bunların metinleri günümüze ulaşmamıştır. Elde mevcut en eski Türkçe çeviriler XII-XVI. yüzyıllara aittir. Bu çeviriler daha çok satır arası ve kısmi çevirilerdir.³⁸

Batılı misyonerler, Hint alt kıtasında yoğun faaliyetlerde bulunup yerel dillere çevirdikleri İncil'i gençlere dağıtarak Hristiyanlık propagandası yapmışlardır. Bölgede yaşayan bazı Müslüman âlimler ise bu akımlara cevap vermek ve gençliğin İslâm'la bağını sürdürmek için Kur'an-ı Kerimi Hint dillerine çevirmişlerdir.³⁹ Bu nedenle Kur'an meallerinin en yoğun olduğu Hint bölgesinin alt kesimlerinde, İslâm dünyasındaki meallerin yarıdan fazlasının kaleme alınma gerekçesi "misyonerlik faaliyetlerine karşı Kur'an'ın mesajını yayma" çabasıdır.

İslâm dünyasında bu gelişmeler olurken batı dünyasında XV. yüzyıla kadar İncil yerel dillere çevrilememiştir. Bu nedenle kilisenin halk üzerinde tahakkümü

³⁴ Yılmaz, Faik, *Türkçe Meallerdeki Parantez İçi Takdir Problemi*, Kur'an Mealleri Sempozyumu, İzmir, 2003, II/424.

³⁵ Birişik, Abdulhamit, *Kur'an Tercümesinde Hint Alt Kıtası Örneğinden Yararlanma*, Kur'an Mealleri Sempozyumu, İzmir, 2003, I/47.

³⁶ Öztürk, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Meal ve Tefsirin Serencamı*, s. 18.

³⁷ Birişik, *Kur'an Tercümesinde Hint Alt Kıtası Örneğinden Yararlanma*, I/47.

³⁸ Öztürk, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Meal ve Tefsirin Serencamı*, s. 18.

³⁹ Birişik, *Kur'an Tercümesinde Hint Alt Kıtası Örneğinden Yararlanma*, I/47-51.

sürmekteydi. Halk ile kutsal kitap arasında köprü gibi görünen en büyük engel din adamlarıydı. Din adamları sahip oldukları imtiyazları sonuna kadar kullanmaktaydı. Kendisi de bir din adamı olan Martin Luther (1483-1546) XVI. yüzyılın başlarında kiliseye karşı başkaldırdı. Luther'in bu başkaldırısı beraberinde birçok yeniliği getirdi. Avrupa'da aydınlanma sosyal alanda olduğu kadar dini alanda da kendisini hissettirdi. İncil'in yerel dillere tercümesi yapıldı. Halk artık din adamları olmadan da kutsal metinleri okumaya ve anlamaya başlamıştı. Kilisenin skolastik düşüncesi sarsılarak bunun yerini "akıl, bilim ve aydınlanma" aldı.⁴⁰

İncilin yerel dillerde okunmaya başlanması ve diğer gelişmeler Avrupa'da önce reformun gerçekleşmesine neden oldu. Daha sonra, yenilenme fikrinin diğer alanlara da yayılmasına sebep oldu. Bu yayılmanın neticesinde Rönesans meydana geldi. Reform ve Rönesans'ı gerçekleştiren Avrupa, coğrafi keşifleri gerçekleştirmeye ve akabinde de zenginleşmeye başladı. Bu zenginliğin verdiği servet, "Reform ve Rönesans fikriyle birleşince "sanayi devrimi" meydana geldi. Artık Avrupa, çağ atlayarak diğer kıtalarla arasındaki farkı büyüttü.

İncil'in yerel dillere çevrilmesi nasıl "reform, Rönesans ve sanayi devrimi" gibi değişimlere sembolik bir katkı sağlamışsa, Kur'an-ı Kerimin de yerel dillere çevrilmesi, mesajının tüm insanlara ulaştırılması, yeni "aydınlanma hareketlerinin" tetikleyicisi olabilecektir.

3.2. Türkçe Meallerin Gelişim Serüveni

Batıda ilmi hareketliliğin yaşandığı Rönesans ve Reform dönemlerinde İslâm dünyasının süper gücü sayılan Osmanlı İmparatorluğu, henüz Kur'an-ı Kerimi yerel dillere tercüme etmemişti. Ulema yetiştiren medreseler, Arapça sarf, nahiv ilimlerini öğretiyordu. Bu denli Arapça bilgisine sahip başka bir kurum olmadığı için Arapça ve Kur'an-ı Kerim bilgisi de medresenin tekelindeydi. Halk fetvasını medrese mezunu "hoca, mele ve seyda" denilen din adamlarına soruyor, yanıtını alıp ona göre amel ediyordu. Tabiatıyla bu durum Osmanlı Devleti'nin topraklarında meal yazımını geciktirmekteydi.⁴¹

Meal yazmayı geciktiren bir diğer gelişme de matbaanın dini eserlerde kullanılmasına uzun yıllar izin verilmemesiydi. Matbaa, Osmanlı Devleti'ne lâl devrinde (1713-1730) geldiği halde, ulemanın itirazları nedeniyle dini eserler matbaa tarafından 19.yüzyıla kadar basılamadı. Bir eserin elle yazılması ve elle çoğaltılmasının getirdiği güçlükler nedeniyle dini eserler yeterince çoğaltılamadı. Arapça yazılan eserler de yeterince tercüme edilemedi. Bu gecikmeden Kur'an çevirileri de nasibini aldı. Kur'an-ı çevirilerinden yararlanarak anlama çabaları 19. yüzyılın sonlarına kaldı. Meyvesi ise 20. yüzyılda görülmeye başladı. Osmanlı Devleti'nin duraklama, gerileme

⁴⁰ Atalay, *Kuranın Başka Dillere Çevrilmesi Ekseninde Ortaya Çıkan Tartışmaların Tarihsel Arka Planı*, I/29.

⁴¹ Atalay, *Kuranın Başka Dillere Çevrilmesi Ekseninde Ortaya Çıkan Tartışmaların Tarihsel Arka Planı*, I/33-35.

ve yıkılma nedenleri tartışılırken ulema da hedef tahtasına oturtulmuş, eğitimsizlik gerekçe gösterilmişti. Ulemadan bazıları ise bu tartışmalara “elif-ba” yetersizliğini gerekçe göstererek öz eleştiriden uzak durmaktaydı. Buna karşın ulemadan Milaşlı İsmail Hakkı, dünya işlerinde Batı ilimlerini öğrenmenin daha önemli görülüp Arapça ve diğer din ilimlerinin ihmal edildiğini ve bunun neticesi olarak dini işlerde cehaletin ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu cehaletin gereğidir ki bazıları tarafından manası anlaşılmayan sözlerin okunmasından bir yarar beklenemeyeceği gibi manayı doğru anlayabilmek ve onunla amel edebilmek için de Kur’an’ın Türkçeye tercüme edilmesini gerekli görmüşlerdir. Zaten Kur’an-ı Kerim’in, yabancı dillerin çoğuna tercüme edildiğini bu nedenle Türkçeye tercüme edilmesinde hiç bir engelin düşünülmemeyeceği belirtilerek Kur’an tercümesinin/mealinin gerekliliği ortaya konulmaktaydı.⁴²

Milashlı İsmail Efendi’nin bu fikrine benzer bir çıkış da dönemin münevver âlimlerinden Ubeydullah Efendi’den geldi. Bu zat, Batı ilimlerine gösterilen ilgi sonucu Arapçanın önemli ölçüde ihmal edildiğini, bunun sonucu olarak da ‘manası anlaşılmayan sözlerin bir fayda sağlayamayacağı’ iddiasını ileri sürüyordu. Kur’an’la hüküm verilebilmesi, manasının doğrudan anlaşılabilmesi ve hatta Hz. Peygamber’in Risâlet’inin tamamlanabilmesi için Kur’an’ın Türkçeye tercüme edilmesinin şart olduğunu aşırı şekilde savunuyordu. Ayasofya’da verdiği vaazlarını ‘Kavmi Cedit-Kutubu’l-Mevazı’ adlı eserde toplayan Ubeydullah Efendi, herkese Arapça öğretmenin imkânsızlığını ileri sürerek, hutbelerin Türkçeye çevrilmesi teklifinde bulunuyordu. Hatta bütün insanlara gönderilmiş olması hasebiyle Kur’an’ın bütün dillere çevrilmesinin farz olduğunu, kitabımızın asıl kutsiyetinin manasında bulunduğunu, lafzın kutsiyetinin ise ikinci derecede kaldığını, her ferdin dini emir ve hükümleri kendi kitabından okuması halinde imanın yükseleceğini, böylece şer, fesat ve dinsizlik revacının da azalacağını savunuyordu.⁴³

Tercüme ve meal tarihi okunurken gözlerden kaçmayan diğer bir husus da “Anadilde ibadet” adı altında, Kur’anın latin harfleriyle yazılması ve bunlarla ibadet edilmesi teklifleridir. Bu teklifler, ibadetlerin anadilde yapılarak, ulusal kimliğe uyum düşüncesini akla getirmektedir. Bu düşüncenin mimarları, insanların Allah’ın kelimasını kendi anadillerinden okuyarak anlamaları ve bunu yaşamaları çabası içerisinde değillerdi. Esasen Mü’minler, Allah’a ve Ahiret gününe teslim olmuş, Kur’an-ı Kerimi ve Arapçayı bu şekilde kabul ederek iman etmişlerdir. İslâm tarihinde, Müslümanların Kur’an’ın dilinden rahatsız olduğuna dair bir ifadeye rastlanılmış değildir. Sadece okuma güçlüğü çekenlerin, dili dönmeyenlerin kendi ana dillerinde okumalarına (örneğin Ebu Hanife tarafından) ‘ruhsat’ verilmiştir. Çoğunluk müçtehitlere göre, Arapça ezberleyip okuyabilen kimselerin namazda Kur’an’ı asıl dilinden okumaları

⁴² Atalay, *Kuranın Başka Dillere Çevrilmesi Ekseninde Ortaya Çıkan Tartışmaların Tarihsel Arka Planı*, I/34-35. Ayrıca daha geniş bilgi için bakınız. Milashlı İsmail Hakkı, *Kur’an’ın Tercümesi Meselesi*, Sebilü’r-Reşat, Cilt. 15, Sayı, 390, Yıl: Cemaziye’l Evvel, 1337, s. 447-8.

⁴³ Atalay, *Kuranın Başka Dillere Çevrilmesi Ekseninde Ortaya Çıkan Tartışmaların Tarihsel Arka Planı*, I/35, Ayrıca daha geniş bilgi için bakınız. Ubeydullah Afgani, *Kavm-i Cedit*, s. 121 ‘den aktaran, Altuntaş, I/59-60.

farzdır. Hanefî mezhebine göre Arapçaya dili dönmeyen veya ezberleyemeyen kimseler öğreninceye kadar namazda Kur'an'ı kendi dillerinde okuyabilirler.⁴⁴ Elmalılı "Farsça Kur'an" gibi "Türkçe Kur'an" tabirinin de yanlış olduğunu, milyonlarca tercüme ve te'vilin yazılabildiğini, ancak bunlardan hiç birisinin Kur'an'ın yerini tutamayacağını belirtmiştir.⁴⁵

Latin alfabesiyle yazılan ilk Türkçe mealler "Türkçe İbadet Projesi"⁴⁶ kapsamında sipariş üzere kaleme alınan Süleyman Tevfik El Hüseyini, Hüseyin Kazım Kadri ve Albay Cemil Said'e ait olan eserlerdir.⁴⁷ Bu kişiler ilmi ehliyetten yoksun oldukları için yurt içi ve yurt dışında ciddi tepkiler almışlardır. Bunun üzerine Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından önce Mehmet Akif Ersoy'a, o da yazdığını imha ettiği için daha sonra Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'a teklif edilmiş, o da ilmi disipline uygun ilk meali kaleme alma unvanını kazanmıştır.⁴⁸

Elmalılı Meali'ni takiben Mehmet Akif Ersoy kısmen olmak üzere, Hasan Basri Çantay, Ömer Nasuhi Bilmen, Hüseyin Atay, Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kişi ve kurumlar tarafından "Türkçe Kur'an Meali" örnekleri neşredilmiştir. Günümüzde sayıları 200'ü aşan meallerin,⁴⁹ 40 civarında örneği "hasenat.net", "kuranmeali.org", "kuranmeali.com" ile başka sitelerde karşılaştırmalı olarak verilmektedir.

3.3.Meallerde Kaynak Tespiti Sorunu

Kaynak, bir iddianın, görüşün, bilginin, haberin kendisine dayandırıldığı asıldır.⁵⁰ Bu açıdan meallerin başka kaynağa ihtiyaç duymadan sadece Kur'an'ı referans göstermeleri beklenir. Ancak çeviride birden fazla anlama gelebilen kelimeler ile anlaşılması ancak nüzul dönemine yakın kamusların tarifiyle anlaşılabilen kelimelerin dayanakları, kaynakları ile verilmesi gündeme gelmektedir. Bununla beraber meal, her ne kadar tefsir değilse de tefsirlerden de faydalanılarak çeviri yapılacağından ilgili tefsirlerin kaynak gösterilmesi gerekmektedir. Ayrıca fıkıh, kalam, hadis ve diğer alanlara tekabül eden ayetlerin mealinde de ilgili kaynaklara başvurulmalıdır. Bu yöntemi kullanan meallerin kıyaslamaları yapılırken aynı kaynakları kullanıp kullanmadıkları, yararlandıkları kaynakları kullanım biçimleri karşılaştırılabilir.

Meal yazımında önemli bir husus da diğer meallerden yararlanmadır. Bu da bilimsel eserlerde sıkça rastlanan bir durum olduğu için meal yazımında da olması makul karşılanmaktadır. Ancak, başka meallerin tercih ettikleri özgün çeviriler kullanılmışsa müellifin ilgili eseri referans göstermesi veya en azından eserinin önsöz bölümünde bunu belirtmesi bilim ahlakının bir gereğidir ki aksi takdirde çeviriyi

⁴⁴ Karaman vd, *İlmihal, İman ve İbadetler*, DİB, Ankara, 2004, I/243.

⁴⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, I/286.

⁴⁶ Öztürk, Mustafa, *Meal Kültürümüz*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2014, s.39; Atalay, s.36-40

⁴⁷ Öztürk, *Meal Kültürümüz*, s.31.

⁴⁸ Atalay, *Kuranın Başka Dillere Çevrilmesi Ekseninde Ortaya Çıkan Tartışmaların Tarihsel Arka Planı*, I/41-44.

⁴⁹ Öztürk, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Meal ve Tefsirin Serencamı*, s. 13.

⁵⁰ Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Gerçek Hayat Yayını, İstanbul, Tarihsiz, s. 736.

kendisine mal etmiş olur. Kişi yararlandığı çalışmanın önemli bir kısmını kendisi yazmış izlenimi vermemelidir.⁵¹ Özgün eserin vurgusunu korumak amacıyla kimi zaman birkaç cümle ya da bir paragraftan aynen alıntı yapılabilir. Bu durumda alınan kısım tırnak içinde gösterilmeli ve sayfa numaraları verilerek, okuyucuların asıl kaynağa ulaşması kolaylaştırılmalıdır.⁵²

Bu durum diğer bilimsel alanlar için ne kadar hassas bir konuya Kur'an için de aynı derecede hatta 'Kur'an'ın oluşturmaya çalıştığı evrensel değerler' açısından bakıldığında çok daha hassas ve önemlidir. Kur'an-ı Kerim'de; *"Eğer doğru söylüyorsanız, (iddianızı ispat edecek) delilinizi getirin!"*⁵³ şeklinde belirtilen hassasiyet tam da "meallerde kaynak tespit sorununa" ışık tutacak niteliktedir.

Her ayetin altına dipnot düşmek, okumada akıcılığa engel olabileceği gibi çok yer tutacaktır ve sadeliğe mani bir durum arz edecektir. Bu durumun yaşanmaması ve okuyucuların istifadesi için önsöz veya sonuç bölümünde müellif tarafından gerekli izahlar yapılmalıdır. Ancak bazı önemli durumlarda genelden farklı, özgün çeviriler yapılmışsa müellif bu çevirisine gerekçe teşkil eden kaynakları dipnotta belirtmelidir.

3.4. Meallerde Karşılaştırma Yöntemleri

3.4.1. Dil Açısından Karşılaştırma

Mealler, kullandıkları dilin sadeliği, akıcılığı ve edebiliği açısından değerlendirildiklerinden aynı ölçütlerle de karşılaştırılabilirler. Birtakım meallerde, yazıldıkları dönemin şartlarının da etkisiyle Arapça-Osmanlıca-Farsça sözcükler çok kullanılır.⁵⁴ Bazı meallerde de batı kaynaklı sözcüklerin çokça kullanıldığı görülmektedir.⁵⁵ Bazı mealler, daha akıcı bir dil ile yazılırken bazıları da akıcılığı engelleyen bir üsluba sahiptir. Örneğin Hasan Basri Çantay Meali'nde Bakara 2/240 için *"Sizden zevceler (ini geride) bırakıp ölecek olanlar eşlerinin (kendi evlerinden) çıkarılmayarak yılını kadar faidelenmesini (bakılmasını) vasiyet (etsinler). Bunun üzerine onlar (kendiliklerinden) çıkarlarsa artık onların bizzat yaptıkları meşru işlerden olayı size mes'uliyet yoktur. Allah (emr-ü nehyine muhalefet ve ilahi hududunu tecavüz edenlerden intikam almakda) mutlak gaalibdir. (teşride ve hükümleri açıklamada da) yüce hikmet sahibidir."*⁵⁶

Görüldüğü gibi gerek parantezlerin metin içerisinde çokça kullanılmasından gerekse de Osmanlıca ve Arapça tamlamalara çokça yer verilmesinden kaynaklanan bir yoğunluk söz konusudur. Akıcı ve anlaşılabilirliğin olmadığı bir okumada, okuyucu

⁵¹ Bülbül, Tuncer, *Bilimsel Yayınlarda Etik*, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2004, Sayı:15, s. 72-92.

⁵² Bülbül, Tuncer, *Bilimsel Yayınlarda Etik*, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1/15, (2004): 53-61

⁵³ Bakara 2/111.

⁵⁴ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır ve Hasan Basri Çantay mealleri buna örnek gösterilebilir.

⁵⁵ Muhammed Esed, Mustafa İslamoğlu, Yaşar Nuri Öztürk mealleri buna örnek gösterilebilir.

⁵⁶ Çantay, Hasan Basri, *Kur'an-ı Hakim ve Meal-i Kerim*, Dergah Ofset, İstanbul, 2011, s. 65.

meallerden yeterince faydalanamamakta, Kur'an'ın mesajından uzak kalmaktadır. Meallerin, gerek kaynak dil olan Arapçayı, gerekse çevrildikleri dili kullanabilme yetenekleri bakımından mukayese edilmeleri olağan bir durumdur.

Bazı meallerde batı kaynaklı kelime ve kavramların kullanıldıkları görülür. Örneğin İslâmoğlu Meali'nde "inanç sistemi,⁵⁷ model,⁵⁸ yüzey gerilimi, metafor,⁵⁹ genital, form, eliptik,⁶⁰ vs. gibi ifadeler yer verilirken Esed Meali'nde de "form,⁶¹ kategori, fiziksel, pasaj,⁶² sembol, dinamizm,⁶³ alegori,⁶⁴ semitik, zihinsel,⁶⁵ sübjektif, embriyonik,⁶⁶ elementer, biyolojik,⁶⁷ polarity, proton, elektronlar, potansiyel, yörünge⁶⁸ vs. gibi kelime ve kavramların kullanıldığı görülmektedir. Ortalama bir okuyucunun anlayabileceği kelimeler/kavramlar olmakla birlikte aslı Arapça olan Kur'an'ın Meali'nde bu kullanımların kulakları tırmaladığı, gözlerden kaçmadığı görülmektedir.

İnceleme konusu olan her iki meal de dili yerli yerinde kullanabilme, geleneksel veya modernist olma, Arapça, Farsça veya Batı kaynaklı kavramları kullanıp kullanmama gibi noktalarda değerlendirilmeye tabi tutulacaktır.

3.4.2. Cümle Kurulumu Açısından Karşılaştırma

Mealler, çeviri/tercüme eserler oldukları için kaynak dil ile çeviri dili arasında gelgitler yaşanabilmektedir. Dillerin cümle kurulumları aynı olmadığından yapılan çeviriler de farklılık arz edebilmektedir. Ayrıca bir dilin kendi içerisinde de anlamı daha güçlendirmek, vurgu ve tonlamayı ilgili ögeye yüklemek için cümle kuruluşları değiştirilebilmektedir. Arapçada fiil cümlelerinde 'Önce fiil (yüklem), sonra fail (özne) ve sonra da mef'ul (tümleç)' gelirken⁶⁹ Türkçe cümlelerde bunun tersi bir durum yaşanmaktadır. Bu durumla karşı karşıya kalan çevirmenler ya kaynak dile yakın duracaklar ya da çeviri dilini esas alacaklardır. Yapılan tercihler mealleri karşılaştırma ve değerlendirmede önemli ölçütler sunmaktadır. Örneğin Elmalılı Meali'nin çevirisinde çoğunlukla kaynak dil esas alınırken yer yer serbest çeviri tekniği de

⁵⁷ İslâmoğlu, s. 49.

⁵⁸ İslâmoğlu, s. 53.

⁵⁹ İslâmoğlu, s. 708.

⁶⁰ İslâmoğlu, s. 584.

⁶¹ Esed, I/184.

⁶² Esed, I/185.

⁶³ Esed, III/1117.

⁶⁴ Esed, III/1329.

⁶⁵ Esed, I/613.

⁶⁶ Esed, II/667.

⁶⁷ Esed, II/668.

⁶⁸ Esed, II/901.

⁶⁹ Temiz, Bilal vd, *Nahiv*, Cantaş Yayınları, İstanbul 2010, s.117.

uygulanmıştır.⁷⁰ İnceleme konusu olan her iki eserde (İslâmoğlu-Esed mealleri) “Kaynak dilden ziyade, çevrilen dil”⁷¹ esas alınmıştır.

3.4.3. Edebi Sanatları Kullanımı Açısından Karşılaştırma

Herhangi bir metinde sözü hakikat manasında zikretmek mümkün olduğu halde, anlamı daha fazla kuvvetlendirmek için mecaz, sembol ve misallere başvurulmaktadır. Böylesi durumlarda o metnin ilk muhatabı olmayan kimseler, okudukları metnin bazı bölümlerinin hakiki manada mı yoksa mecaz manasında mı yazıldığı hususunda kuşkuya kapılabilmektedirler. Aynı durum Kur’an-ı Kerim için de geçerlidir. Bu noktadan kaynaklanan farklı anlamalar üzerine farklı fetvalar verilmiştir. Örneğin Maide Suresinde geçen “Lamestum’un Nisaa/ *لَا مَسْئَةَ النِّسَاءِ* kadınlara dokunduğunuzda” ifadesini gerçek manada anlayan İmam Şafii, erkelerle kadınların ellerinin normal temasında dahi abdest tazelenmesi gerektiği hükmünü verirken, aynı ayet için İmam Ebu Hanife, ayeti mecaz manasında anlayıp dokunmanın mecazi manada “cimayı” kastettiğini söyleyerek bu durumda gusül abdestinin gerektiği hükmüne varmıştır.⁷² Meallerde de bu ve benzeri ayrımlar söz konusu olduğundan inceleme konusu olan her iki meal “mecaz, sembol vb.” ögeler üzerinden de karşılaştırılacaktır.

3.4.4. Parantez Kullanımı Açısından Karşılaştırma

Kur’an’ın dilinin Arapça olması ve buna bağlı olarak meallerin farklı bir dilde olması için çeviri esnasında kelime ve cümlelerde farklı anlamların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bazı meallerin bu tür durumlarda parantez kullanımına gittikleri,⁷³ bazı meallerin dipnot düştükleri,⁷⁴ bazı meallerin de metinde geçen kelimeleri koyu veya italik, metinde olmayan kendi eklemelerini de normal verdikleri⁷⁵ görülmektedir.

Bahsi geçen yöntemlerden “parantez kullanma” üzerinde durulacaktır. Kur’an’ın icaz yönü olan bir metin olduğu, az kelimedede birçok anlam barındırdığı, bu yönüyle eşsiz olduğu izahtan varestedir. Çeviri esnasında bu icazı farklı dillere aktarmak çoğu zaman aynı kelime sayısı ile mümkün gözükmemektedir. Mütercimler, Kur’an çevirilerinde diğer metin çevirilerinden farklı bir yöntem izleyerek lafza sadakat gösterme adına çeviri dilinde parantezler açarak kaynak metindeki lafzın manasını

⁷⁰ Karşı, İbrahim Hilmi, *Çeviri Kuramları Açısından M. Hamdi Yazır’ın Çeviri Yöntemi, Kur’an Mealleri Sempozyumu*, İzmir, 2003, II/46.

⁷¹ İslâmoğlu, s. XIX-XXI; Esed, III/XV-XVII; Demir, Halis, *Hayat Kitabı Kur’an Gerekçeli Meal-Tefsir Üzerine*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 36. Sayı, Erzurum, 2011, s. 151-154.

⁷² Karaman, Hayrettin vd, *Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB Yayınları, Ankara, 2007, II/227.

⁷³ Örneğin Esed *Muhammed, Kur’an Mesajı Meal-Tefsir*, İşaret Yayınları, İstanbul, 1999, I/361.

⁷⁴ Örneğin Diyanet Meali, Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *Kur’an-ı Kerim Meali*, DİB Yayınları, Ankara, 2012.

⁷⁵ Örneğin Kısa, Mahmut, *Kısa Açıklamalı Kur’an-ı Kerim Meali*, Armağan Kitaplar, Konya, 2003.

parantezle okuyucuya sunmaktadırlar.⁷⁶ Bu parantezler çoğu zaman okuyucuda kafa karışıklığına ve okuma zevkinin kırılmasına neden olabilmektedir.⁷⁷

Bu duruma birer ayet üzerinden birkaç meal örnek verilebilir:

Hasan Basri Çantay Meali: (Allah) dedi: “Sana emrettiğim zaman secde etmemen (i mû-cib olan, seni secde etmek) den men’eden (sebeb) neydi?” (İblis) dedi: “Ben ondan (Âdemden) hayırlıyım. (Çünkü) beni ateşden yaratdın, onu çamurdan yarattın”. (Araf, 7/12)

Muhammed Esed Meali: (Ve Allah): “Sana emrettiğim zaman” dedi, “seni secde etmekten alıkoyan neydi?” “Ben ondan üstünüm”, diye cevap verdi (iblis), “(çünkü) beni ateşten yarattın, onu balçıktan.” (Araf, 7/12)

Mustafa İslâmoğlu Meali: (Allah) sordu: “Sana emrettiğim zaman seni emre amade olmaktan alıkoyan neydi?” (İblis) cevap verdi: “Ben ondan üstünüm; (çünkü) beni ateşten yarattın, oysa onu balçıktan yarattın!” (Araf, 7/12)

Görüldüğü gibi her üç mealde de parantez kullanımına gidilmiştir. Aynı ayeti parantez kullanmadan aktaran mealler de söz konusudur: “Allah, ‘Sana emrettiğim halde, seni secdeden alıkoyan nedir?’ dedi, ‘Beni ateşten onu çamurdan yarattın, ben ondan üstünüm’ cevabını verdi.”(Araf 7/12)⁷⁸

Araştırma konusu olan her iki meal, parantez kullanımları açısından değerlendirilmeye tabi tutulacaktır.

3.5. İki Mealin Karşılaştırılmasında Takip Edilen Yöntem

Meallerin karşılaştırılması denilince akla ilk önce Kur’an-ı Kerim’in başından sonuna kadar her ayet ve kelimenin karşılaştırılması gelebilir. Ancak bu durumda 600 sayfadan daha fazla olan Kur’an-ı Kerim’in, yapılacak yorum ve her iki eserin mealleriyle bir yüksek lisans tezini hacim olarak fazlasıyla aşacağından ve gereksiz tekrarlara girileceğinden, bunun yerine tekrarları azaltmak ve yazarların konularla ilgili belli başlı yaklaşımlarını tespit etmek adına farklı konular seçilerek karşılaştırma yapılmıştır.

Karşılaştırmasını yapacağımız mealler çalışma planımızda belirlenen başlıklar doğrultusunda bir mukayeseye tabi tutulacaktır. Ayet ayet, hatta bazı ayetler, kelime kelime karşılaştırılmıştır. Bazı ayetlerin dipnotlarında belirtilen kaynakları dahi karşılaştırılmıştır. Zaman zaman geleneksel kabul edilen bazı mealler (örneğin Elmalılı, Çantay, Diyanet ve TDV Mealleri) ile de karşılaştırma yapılmıştır. Hangisinin daha geleneksel, hangisinin daha modernist veya özgün olduğu ile ilgili yorumlar yapılmıştır.

⁷⁶ Yılmaz, *Türkçe Meallerdeki Parantez İçi Takdir Problemi*, s. 425.

⁷⁷ Pak, Zekerîya, *Meallerde Parantez Kullanmanın Gereçekleri ve Anlam ve Dil Estetiği Açısından Yol Açtığı Problemler*, Kur’an Mealleri Sempozyumu, İzmir, 2003, II/442, 448, 450.

⁷⁸ Diyanet, *Kur’an-ı Kerim Meali*, s.151.

Birbirleriyle uyumlu oldukları durumlar ile farklı görüşlerin ortaya konduğu durumlara dikkat çekilmiştir.

Yazma ve okumada kolaylık olsun diye bazı kısaltmalar kullanılmıştır. Bunlardan en çok kullanılan, “Esed Meali” ile Muhammed Esed’in Kur’an Mesajı Meal-Tefsiri, “İslâmoğlu Meali” ile de Mustafa İslâmoğlu’nun Hayat Kitabı Kur’an Gerekçeli Meal- Tefsiri kastedilmektedir.

Karşılaştırma yapılırken ayet mealleri diğer cümlelerle karıştırılmasın diye italik ve iki tırnak arasında belirtilmiştir. Diğer yorumlar normal yazıyla verilmiştir. Müelliflerin meal haricindeki açıklamalarına da dipnot düşülerek yer verilmiştir.

4. “KUR’AN MESAJI” İLE “HAYAT KİTABI KUR’AN” ADLI MEAL-TEFSİRLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

4.1. Karşılaştırılacak Meallerin Özellikleri

“Kur’an Mesajı” ile “Hayat Kitabı Kur’an” adlı meal-tefsirlerin kimlikleri, genel özellikleri tanıtılarak, karşılaştırmanın sağlıklı veriler üzerinden yapılmasına çalışılacaktır. Yazılış tarihi daha önce olduğu için “Kur’an Mesajı” adlı meal önce tanıtılacaktır.

4.1.1. “Kur’an Mesajı” Adlı Mealin Özellikleri

Kur’an Mesajı adlı meal/tefsir Arapçayı ve İslâm’ı sonradan öğrenmiş, batı terminolojisiyle yetişmiş, Yahudi kökenli mühtedi müellif Muhammed Esed tarafından yazılmış bir eserdir. Yazar, İslâm’la tanışmadan önce Avrupa, Afrika ve Asya’da birçok şehir ve ülke gezerek, edebiyatçı ve gazeteci kimliği ile ün salmıştır. Dünyaca meşhur birçok şahsiyetle görüşmüş ve bu görüşmelerini kayıt altına almıştır. Ezher Şeyhi Mustafa El Meraği, Senusi Hareketi Lideri Seyyid Ahmet es-Senusi, Muhammed İkbâl, Cinnah ve daha birçok kimse ile görüşüp İslâmi bilgilerini iletmiştir.⁷⁹

Esed Arapçayı, Arapların içerisinde yaşayarak öğrenmiş özellikle de Bedevi diline önemli ölçüde vakıf olmuştur. Bu vukufiyet, Kur’an-ı Kerim’i İngilizceye çevirmede onu başarılı kılmıştır. Esed’in yazdığı Kur’an Mesajı adlı eser, 20. asırda yazılmış, Arapçadan İngilizceye, İngilizceden de Türkçeye çevrilmiştir. Bir batı dili olan İngilizceden Türkçeye çevrilmesi onu biraz daha ilgi çekici kılmıştır. Her ne kadar eserin ikinci bir dilden başka bir dile tercümesinin sakıncaları mevcutsa da bu durum biraz da mütercimlerin başarısıyla orantılıdır. Ayrıca İngilizceden Türkçeye çeviri yapılırken daima Kur’an’ın orijinali ile karşılaştırmalar yapıldığından ikinci dilden çeviri yapmanın dezavantajları minimize edilmiştir.⁸⁰

Klasik dönemin eserleri de dikkatle incelenerek hazırlanan mealde zaman zaman bu eserlere atıflar da yapılarak gelenekle bağlantı koparılmamıştır. Eserin yazımında faydalanan kaynaklara ilgili dipnotlarda değinilirken, tamamına da eserin sonunda yer verilmiştir.

Arapçada birkaç kelime ile hâsıl olan maksat, diğer dillerde aynı kelimelerin çevirisiyle aynı maksadı verememektedir. Bu durum parantez içi ifadelerin kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Aynı durum Esed Meali’nde de kendini fazlasıyla hissettirmektedir. Esed Meali’nde, parantezlerle anlama faaliyetine yoğun katkıda bulunularak te’vil ve tefsir kısmen de olsa parantezler yardımıyla ortaya konmuştur.

Mealin göze çarpan önemli bir noktası da birçok Kur’an kavramının alışılmışın dışında bir anlam ile çevrilmesidir. Örneğin takva için “*sorumluluk bilinci duyma*”,

⁷⁹ Esed, I/IV. (Eserde ilk 30 sayfa Romen Rakamlarıyla gösterilmektedir.)

⁸⁰ Esed, I/XV.

gayb için “*insan idrakinin ötesinde/üstünde bulunan*”, cihad için “*Allah yolunda üstün çaba göstermek*”, ayet için “*mesaj/işaret*”, kâfir için “*hakikati inkâr eden, hakikati inkâra şartlanmış olan*”, hicret için “*kötülük diyarını terk etme*”, münafık için “*ikiyüzlü*”, din için “*ahlak sistemi*”⁸¹ gibi karşılıklar kullanılmıştır.

Esed Meali’nde mucizeler ile ilgili ayetlerde belirgin farklılıklar dikkat çekmektedir. Mucizeler, “*olağanüstü bir formdan, olağan, akli bir formla*” aktarılmıştır. Mucize ayetlerinin karşılaştırılmasında da görüleceği üzere birçok mucize, sıradan bir olay gibi aktarılmaktadır. Örneğin Enbiya 21/69’da “Hz. İbrahim’in ateşe atılmadığı, atılmaktan korunduğu” iddia edilmektedir.⁸²

Eserin elimizdeki baskısı, üç cilt halinde olup, yaklaşık 1500 sayfadan oluşmaktadır. İlk 32 sayfası Romen rakamıyla, sonraki sayfalar da normal rakamlarla verilmiştir. Arapça metin sayfanın 3’te birini kapsayacak şekilde verilmiş, yanına ve altına da Türkçe Meal verilmiştir. Sayfanın altına ve yetmediği takdirde arka sayfaya tefsir sadedinde notlar aktarılmıştır.

4.1.2. “Hayat Kitabı Kur’an” Adlı Mealin Özellikleri

Eserin müellifi Mustafa İslâmoğlu, 28 Ekim 1960 tarihinde Kayseri’nin Develi ilçesinde dünyaya geldi. İlk ve orta eğitimini doğduğu ilçede yaptı. Kayseri Yüksek İslâm Enstitüsü’nde başladığı yükseköğrenimine Kahire El-Ezher Üniversitesi İslâm Hukuku Fakültesi’nde devam etti. Kahire’de eğitim için bulunduğu yıllarda hem İslâmi araştırmalarda bulunmuş, hem de dersler vermiştir. 1992 yılında başlayan tefsir dersleri 2008 yılında tamamlanmış ve eş zamanlı olarak hazırladığı “Hayat Kitabı Kur’an/Gerekçeli Meal-Tefsir” 2008’de yayınlanmıştır. 1998’de başlayan Tefsir’ul Kur’an Te’vil’ul Furkan görüntülü ve sesli tefsir projesi de 2008 yılında 200 derslik video olarak yayınlanmıştır.⁸³

Müellif, eserini “Hayat Kitabı Kur’an Gerekçeli Meal-Tefsir” diye tanıtır. Türkçe yazılmış modern bir meal/tefsirdir. Meallere nazaran biraz geniş ve teferruatlı, tefsirlere göre ise biraz sade ve yüzeyseldir. Kullanılan yazı karakteri küçük ve sık olduğu için kitabın hacmi daraltılmıştır. Arapça ve Türkçe metinler orta boy kitapların karakter formatıyla yazıldığı takdirde hacminden iki kat daha büyük bir eserin ortaya çıkacağı muhakkaktır. Bu durumda eser, meal olmaktan çok tefsir olma hüviyeti kazanacaktır. Eserin girişinde “6 bin dolayında not/açıklama hazırlandığı bilgisi, “⁸⁴ eserin tefsirler arasında zikredilmesinin diğer önemli bir nedenidir.

“Hayat Kitabı Kur’an Gerekçeli Meal Tefsir”, akademi çevresinin dışında yazıldığı halde alan uzmanlarının çokça olumlu ve olumsuz eleştiri yönelttiği bir

⁸¹ Esed, I/XVI.

⁸² Esed, II/656-657.

⁸³ <http://www.mustafaİslamoglu.com/mİslamoglukimdir.php> 25.05.2016

⁸⁴ İslâmoğlu, s. XIX.

eserdir.⁸⁵ Eser, birçok defa basılmış, bazı baskıları iki cilt, bazıları ise tek cilt hâlinde hazırlanmıştır. İnceleme konusu olan baskı 2012 yılında basılmış olup tek cilttir. Çalışmamız yayınlanmadan önce Ağustos 2015 yılında çıkan baskısıyla karşılaştırılmış olup çalışmamızı etkileyecek kayda değer bir değişikliğin olmadığı gözlenmiştir. 32’si romen rakamı olmak üzere 1359 sayfa olup içerisinde Arapça Mushaf’ın kenarında, altına ve arka sayfasına mealle beraber düşülen Türkçe dipnotlardan oluşmaktadır. Meal, parantez içi kullanımlarla beraber dipnotlarda verilen açıklamalarla meal/tefsir karışımı bir eser görünümündedir. Eserde belirtildiğine göre, girişte alfabetik sıra ile Mushaf sırasına göre sürelerin listesi verilmiştir. Gerekli kısaltmaların ne şekilde olduğu belirtilmiş⁸⁶, Meale giriş ve mealde takip edilen usul adlı başlıklarla “Mealde takip edilen usul” anlatılmaya çalışılmıştır. Eserin sonuna da bir kaynakça ve bir de alfabetik dizin konulmuştur.

Eserde, rivayet tefsirine ait deliller çok az kullanılmaktadır. Daha çok lugavi, ictimai ve edebi gibi dirayet tefsiri metod ve yöntemleri kullanılarak eklektik bir özellik sergilenmektedir. Eserde, kaynak dilin kelime ve kavramlarına şeklen değil de anlam açısından bağlı kalma amacında olduğu iddia edilmektedir.⁸⁷ Bu nedenle daha önce yazılmış birçok mealde farklı olarak aktüel ve entelektüel bir dile sahiptir.

Eserde, ‘Gerekçeli Meal-Tefsir’ adını taşımasının nedeni olarak, kaynak dildeki metnin tercüme dilinde birden çok manaya gelmesi ve bu nedenle, bu manalardan bazen 2. ve 3. anlamların tercih edildiği, bu tercihin de gerekçe bölümünde zikredildiğinden bahsedilir. Tercih edilip mealde konulan birinci anlamın hatalı olabileceği ihtimali gözönünde tutularak tercih edilmeyen diğer anlamların gerekçeli kısmında notlar şeklinde aktarıldığı⁸⁸ zikredilir. Bu durum uygulamada, birçok problemi içerisinde barındırmasına neden olmuştur. Tercih edilen anlamlar, her zaman birincil anlamlar olmamaktadır. Tercih edilmeyen, dipnota bırakılan hatta hiç değinilmeyen bazı çeviriler de başka müelliflerce ilk anlam olarak kabul edilebilmektedir.

Eserde, meal ve tefsir yapılırken sebebi nüzulün dikkate alındığı görülmektedir. Kur’an ıstılahlarının tarihi süreçte yeni anlamları kazanabileceği vurgulanmıştır. Bu duruma en güzel “salat” kavramında dikkat çekilmiştir. Maun Suresi’nde geçen “salat” kavramı, birçok mealde “namaz” şeklinde verilirken “Hayat Kitabı Kur’an”da “ibadet” şeklinde daha geniş bir anlamda verilmiştir.⁸⁹

Ayetlerin tefsirinde “Kur’an’ın Kur’anla tefsirine” önem verilmiştir. Örneğin Nisa 4/164 tefsir edilirken dipnot verilmiş, verilen dipnotta da Araf 7/143 ile birlikte

⁸⁵ Tenkit eden makalelere yeri geldikçe değinilecek ve kaynakçada bu makalaların isimleri belirtilecektir.

⁸⁶ İslâmoğlu, s. X.

⁸⁷ İslâmoğlu, s. XXVI-XXVII.

⁸⁸ İslâmoğlu, s. XIX.

⁸⁹ İslâmoğlu, s.1309.

okunması tavsiye edilmiştir. Ayrıca Taha 20/134’e da bakılması tavsiye edilmiştir.⁹⁰ Bu yöntem Kur’an’ın Kur’anla tefsirine açık bir örnek olarak verilebilir.

Eserde, Kur’an kavramları açıklanırken zamanla anlam kazanmış ıstılahlar yerine Kur’an’ın edebi diline sadakat gösterilerek ilk dönem anlayışı yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu durum kelime ve kavramların zamanla anlam daralması, anlam genişlemesi ve anlam kayması gibi “anlam kayıplarından arındırılarak nüzul döneminin anlamlarına yakın bir anlam kazanmasını sağlamıştır.⁹¹ Aynı zamanda kelime ve kavramların lugavî manalarına inilerek “lugavî tefsir” metodundan da faydalanılmıştır. Eserde, yer yer ayetlerin ibaresinden olmayıp tamamen sübjektif denebilecek işarı yorumlara da yer verildiği için işarı tefsir özelliğini de kazanmıştır. Bütün bunlar sistemli oluşmadığı için daha çok eklektik bir görünüm kazanmıştır.

Müellif, Kur’an-ı Kerim’in çevirisinde sadece bir yöntemle yetinmeyi yetersiz görmektedir. Çeviride “metnin eşdeğerliliği” ilkesini dile getirerek, bu ilkeye sadakat göstermeye çalıştığını mukaddimede arz etmektedir.⁹² Bu ilkeye ne kadar uyulduğu yer yer değerlendirilecek, konu ile ilgili yazılan ilmi çalışmalara atıfta bulunulacaktır.

“Hayat Kitabı Kur’an” ile “Kur’an Mesajı” birçok şekilsel noktada birbirlerini çağrıştırmaktadır. Meallerin sayfalarında Arapça metin, yanına ve aşağıya Türkçe meal, alt tarafa ve yetmediği takdirde arka sayfaya açıklamalar yapılması, sayfanın sol üst köşesine Cüz no, sağ üst köşeye sayfa no, ortaya da 1/Fatiha Suresi, 14/İbrahim Suresi şeklinde rakamla sure adının belirtilmesi her ikisinde de ortaktır. Ayrıca başka meallerde ve Türkçe yazılan diğer metinlerde pek rastlanılmayan cümlelerin bazılarının ilk kelimesinin tüm harflerinin büyük harfle yazılması ve bu şekilde seçilen ayetlerin de genelde ortak olması, iki meale özgüdür. Hacim olarak da iki eser birbirlerine yakındırlar. Hayat Kitabı Kur’an 100 sayfa gibi daha az duruyorsa da yazı puntosunun takribi bir karakter daha küçük olmasından kaynaklanan bir açık gözükmektedir. Her iki eserin de bir sayfalık Arapça metin için genelde meal, açıklama ve benzeri açıklamalar için iki sayfayı kullandıkları, yetmediği takdirde de üçüncü sayfayı da ekledikleri görülmektedir.

Önsöz bölümünde de iki eser arasında ortak noktalar belirgin bir şekilde kendilerini göstermektedir. Örneğin “metnin eşdeğerliliği” ilkesi, nüzul dönemine müracaat edilmesi, diğer tefsirlerden ziyade kamuslardan yararlanılması, bazı kelime ve kavramların Peygamberimizden sonraki dönemlerde ıstılahlaşarak anlam kaymasına uğradıkları gerekçe gösterilerek bunların daha az kullanılacağı iki eserin önsözünde bariz bir şekilde görünmektedir.

Ana hatlarıyla özellikleri verilen eserler, daha detaylı bir şekilde ve çeşitli başlıklar altında mukayese edilecektir.

⁹⁰ İslâmoğlu, s.185.

⁹¹ İslâmoğlu, s. XX.

⁹² İslâmoğlu, s. XXVI-XXVII. (Mukaddime)

4.2. İbadet İçerikli Ayetlerin Karşılaştırılması

İbadet, sözlükte “boyun eğme, alçakgönüllülük, itaat, kulluk, tapma ve tapınma” gibi anlamlara gelmektedir. Dini bir terim olarak insanın Allah’a saygı, sevgi ve itaatini göstermek, O’nun hoşnutluğunu kazanmak niyetiyle ortaya koyduğu belirli tutum ve davranışları ifade eder.⁹³ İslâm dini açısından “ibadet” denilince ilk önce namaz, oruç, hac, zekât ve kurban gibi belli başlı uygulamalar anlaşılmaktadır. İbadet içerikli ayetlerin nasıl kullanıldığı, çevrildiği, cümlelerin kuruluş biçimi mealler arasında yer yer farklılık az edebilmektedir. Bazı mealler kaynak dili yoğun olarak dikkate alırken birtakım mealler de çevrilen dili daha çok dikkate almakta ve yeni, özgün cümlelerle bunu ifade edebilmektedir.

4.2.1. Salat Ayetlerinin Karşılaştırılması

Namaz, Arapçada salat kelimesiyle karşılanır. Aslında salat sadece namaz anlamına gelmemekte, namazı da içerisine alan zengin bir anlam yelpazesine sahiptir. S-l-y kökünden türeyen salat; dua, tebrik, yüceltmek, rahmet ve ibadet anlamına gelmektedir.⁹⁴ Kur’an-ı Kerim’de dua, namaz, ibadet, bağışlanma anlamlarında kullanılmaktadır. Terim olarak salât, tekbirle başlayıp selâmla son bulan, belirli hareket ve sözlerden oluşan bedenî ibadeti ifade eder.⁹⁵ Salat’ın yer aldığı anlam grupları farklı şekillerde mukayese edilmiştir. Ancak inceleme konusu meallerde salat kavramına klasik kaynaklardaki anlamın dışında anlamlar verilmiştir. Burada anlam grupları daha çok klasik kaynaklar ve yayımlanmış bilimsel çalışmalar ölçü alınarak yapılmış, farklı yaklaşımlara ayrıca değinilmiştir.

4.2.1.1. Namaz Anlamına gelen Salat kavramı

Kur’an-ı Kerim’de özellikle “ekame” fiili ile gelen bütün ayetlerde salatın namaz anlamına geldiğinde hiç şüphe yoktur.⁹⁶ Bununla birlikte ekame fiili ile birlikte yer almadığı durumlarda da klasik meal ve tefsirlerde salat kavramına namaz denildiği görülmektedir. Bu nedenle özellikle namazla ilgili ayetler ekame fiilinin geçtiği ve geçmediği yerler belirtilerek değerlendirilecektir.

Bakara 2/2’de yer alan “yukimune-s Salete/ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ” ibaresi inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: “*namazlarında dikkatli ve devamlıdırlar.*”⁹⁷

İslâmoğlu Meali: “*Namazı istikamet üzere kılarlar.*”⁹⁸

⁹³ Sinanoğlu, Mustafa, “İbadet” DİA, İstanbul, 1999, XIX/ 233.

⁹⁴ Cevheri, Mu’cem’us es-Sihah, Daru’l Marife, Beyrut, 2012, s. 597; İsfehani el-Müfredat, s. 598.

⁹⁵ Yaşaroğlu, M. Kâmil, “Namaz” DİA, XXXII/350, 2006.

⁹⁶ İsfehani, el-Müfredat, s. 40.

⁹⁷ Esed, I/4.

⁹⁸ İslâmoğlu, s.6.

Namazın ikame edilmesi, bazı meallerde “namazı kırlarlar”⁹⁹ şeklinde çevrilmiştir. Elmalılı Meali’nde olduğu gibi başka meallerde de “namazı dürüst kırlarlar” şeklinde yer almaktadır. Diyanet Meali’nde ise “Namazı dürüst kırlarlar” şeklinde çevrilmiştir. Esed Meali’nde namazın dikkatle ve devamlı kılınması iki ayrı kavramla (devamlı, dikkatli) olarak verilirken, İslâmoğlu Meali’nde istikamet gibi tek kelime ile verilmiştir. Bu nedenle farklı kavramlarla da olsa mesele birbirlerine yakın bir yorumla (devamlı ve dikkatli ile istikamet) sunulmuştur.

Ayetin tefsir bölümünde Esed Meali’nde herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Ancak İslâmoğlu Meali’nde “istikamet” kelimesinin seçilmesinin gerekçesi izah edilmiştir. Bu izahatta Şatibi¹⁰⁰ kaynak gösterilerek “yukimu” fiilinin devamlılık” olarak tarif edildiğine dikkat çekilmiştir.¹⁰¹

A’la 87/15 “وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى” ibaresi meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: “Ki böylesi, Rabbinin ismini hatırlayan ve (O’na) **ibadet edendir.**”¹⁰²

İslâmoğlu Meali: “Rabbinin adını hatırdan tutan **da salata duran da (kurtuluşa erecek)**”¹⁰³ şeklinde yer almıştır.

“Rabbinin ismini/adını hatırdan tutan” ibaresi her ikisinde de ortak yer alırken Esed Meali’nde “ve (O’na) ibadet edendir” şeklinde “Fesalla” için çevrilen bölüm İslâmoğlu Meali’nde “salata duran da (kurtuluşa erecek)” biçiminde çok farklı bir çeviri ile verilmiştir. Esed Meali’nde çeviri yapıldığı halde, İslâmoğlu Meali’nde “salat” olduğu gibi Türkçeye aktarılmış, sadece latine etmekle yetinilmiştir. Her iki mealde de geleneksel çevirinin dışında bir anlam yüklenmiştir.

Ayrıca İslâmoğlu Meali’nde, tercih edilen meale gerekçe olarak birtakım bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgiler arasında salat kavramının hangi anlamlara geldiğine ve Kur’an-ı Kerim’in farklı ayetlerinde, farklı anlamlarla ilgili örnekler yer verilmiştir. Bu örnekler arasında ‘namaz kılan, destek olan, esas duruşunu koruyan’ gibi anlamlara yer verilmiştir. ‘Ekame’ fiili ile birlikte “namaz ibadetini hakkını vererek kılmak, destek, din ve dindarlık, davet, kuşların salata olarak yaratılış amacına uygun hareket etmek, ibadet ve başka manalarda” kullanılmıştır. Benzeri açıklamaların bir hayli yapıldığı İslâmoğlu Meali’nde, referans olarak da Tac’ul Arus ve Lisan’ul Arab gibi lügatler zikredilerek dayanak noktaları verilmiştir.¹⁰⁴

⁹⁹ Karaman vd, *Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, s. 2.

¹⁰⁰ Şatibi, *el –Muvaḥakat*, II/ 242.

¹⁰¹ Esed, I/4; İslâmoğlu, s.6.

¹⁰² Esed, III/1260.

¹⁰³ İslâmoğlu, s.1247-1248

¹⁰⁴ İslâmoğlu, s.1247-1248.

Salat kelimesinin geçtiği, dikkat çekici yerlerden biri olan İsra 17/78, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Güneşin doruğu aşmasından gecenin çöküşüne kadar (ki süre içinde) **namazı(nı) gereği üzere yerine getir**; sabah (namazı) okumasını da (tam bir dikkat ve duyarlık içinde gerçekleştire); çünkü sabah okuması(nda insan) gerçekten de (ulvî olan her şeye) açıktır.*¹⁰⁵

İslâmoğlu Meali: *Güneşin zirveyi aşıp (batıya) ağmasından gecenin karanlığının iyice çökmesine kadar (geçen zaman dilimlerinde) **namazı hakkını vererek kıl** ve bir de sabah (namazı) okuyuşunu unutma ki sabah okuyuşu oldu olası insanı her tür manevî algıya açık hale getirir.*¹⁰⁶

Bu ayet ile ilgili üzerinde çalışma yapılan her iki mealde tercümenin nasıl yer aldığı daha iyi anlaşılması için aşağıda verilen üç önemli hususa dikkat edilmelidir.

Her iki mealde de “*Güneşin yüksek bir yeri (zirve ve doruk) aşmasından*” ibaresi kullanılmaktadır.

2. Her iki mealde de “*namazı dikkat ve duyarlık içinde yani hakkını vererek kılmaktan*” bahsedilmektedir.

3. Meşhud kavramı, her iki mealde de “insan idrakinin açıklığı” ile verilmiştir. Bu durum, incelenen 40 civarındaki mealin hiç birinde bu iki mealin verdiği şekilde verilmemiştir.¹⁰⁷ Kullanılan diğer kelimeler tamamen farklı olsa da birbirlerine yakın bir bakış açısının sergilendiği gözlenmektedir.

Maun 107/4, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: “*Yazıklar olsun **şu namaz kılıp** duranlara,*”

İslâmoğlu Meali: “*İş bu yüzden olmaz olsun **‘böyle’ ibadet edenler***”

Dikkat edileceği üzere İslâmoğlu Meali’nde alışlagelenden farklı bir çeviri yapılmakta, yapılan çevirinin gerekçesinde ise şu bilgilere yer verilmektedir:

Bu salât, mü’minlere emredilen namazla bir tutulmamalıdır, bu salat ancak ikame edilmemiş bir salattır. Hz. Peygamber’in tasvirinden yardım alarak, dini desteklemeyen ve dince desteklenmeyen salat olabilir. Bunun en tipik özelliği yaratana kulluğu, yaratılana şefkatten kesip ayırmaktır. Böylesi ruhsuz ve gayesiz bir ibadet, ibadet olma özelliğini yitirir. Kur’an, “*Gerçek erdem ve iyilik yüzlerinizi doğuya ya da*

¹⁰⁵ Esed, II/575.

¹⁰⁶ İslâmoğlu, s.545.

¹⁰⁷ http://www.kuranmeali.org/17/isra_suresi/78.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx 27.12.2016

Not: Listedeki Meallerden Sadece Cemal Külünkoğlu Meali’nde “Güneşin (tepe noktasına gelip batıya) kaymasından, gecenin karanlığına kadar (belli vakitlerde) gereği gibi namazı kıl.” ifadesi yer almaktadır.

batıya döndürmeniz değildir”¹⁰⁸ derken de kesilen kurbanlar için “*Onların ne etleri ne kanları Allaha ulaşır.*”¹⁰⁹ derken de bunu kasteder. İbadeti adaletten ayırmak ed-Dini yalanlamakla eş tutulmuştur. “*Elbet onların namazı ısıklık çalmak ve el çırpılmaktan ibarettir*” ayeti,¹¹⁰ amacından kopartılarak içi boşaltılan ibadetlerin nasıl oyun ve eğlence halini aldığını veya oyun ve eğlencenin amacından kopartılmış ibadetlerin yerine nasıl ikame edildiğini gösterir.¹¹¹

Gerek birbirinden farklı meal vermeleri, gerekse de İslâmoğlu Meali’ndeki açıklayıcı bilgilerden yola çıkılarak iki eserin farklı bakış açıları sergilediklerini belirtmek mümkündür. Esed Meali, ‘salat’ kavramını namaz olarak vermekle geleneksel meallere daha yakın ve sınırlı, İslâmoğlu Meali ise “‘böyle’ ibadet edenler” diyerek daha özgün ve namazı da içine alan daha geniş bir çeviriye tercih etmişlerdir. Surenin baş tarafı dikkate alınacak olursa bu “ibadetin, dini yalanlayanların ameli” olduğu, mü’minlerin henüz ibadette gaflete düşebilecek bir rehavette olmadıkları, dolayısıyla İslâmoğlu Meali’nde belirtildiği üzere müşriklerin ibadeti olma ihtimalini güçlendirmektedir. Klasik Tefsirlerde bu yargıyı destekleyecek net ifadeler olmasa da¹¹² Maun Suresi’nin mekki olma ihtimalinin güçlü olması ve ayetin sıbakı dikkate alındığında böyle bir sonuca varmak mümkündür.

Konuyla ilgili diğer bir ayet olan Ankebut 29/45, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: “*Sana vahyedilen bu ilahî kelâmı (başka insanlara) ilet, ve namazında dikkatli ve devamlı ol: çünkü namaz (insanı) çirkin fiillerden ve akla ve sağduyuya aykırı olan her türlü şeyden alıkoyar; Allah’ı anmak gerçekten en büyük (erdem ve iyilik)tir. Allah bütün yaptıklarınızı bilir.*”¹¹³

İslâmoğlu Meali: *Ey (Bu Hitabın Muhatabı!) Sana vahyedilmiş olan bu mesajı izle. Ve başkalarına ilet ve namazı hakkını vererek kıl çünkü hakkı verilerek kılınmış namaz insanı belli başlı her türlü çirkinlik ve kötülükten alıkoyar ve hele Allah’ı anmak ve Allah’ın sizi anması, elbette en büyük boyutudur. Zira Allah işlediğiniz her şeyi bilir.*¹¹⁴

Meallerde dikkat çeken noktaların irdelenmesi gerekmektedir. Esed Meali’nde “*Sana vahyedilen ilahi kelamı başkalarına ilet*” ibaresi tercih edilirken, İslâmoğlu Meali’nde “*Sana vahyedilmiş olan bu mesajı izle ve başkalarına ilet*” ibaresi tercih edilmiştir. Devamında Esed Meali’nde “*namazında dikkatli ve devamlı ol*” denilirken İslâmoğlu Meali’nde “*namazı hakkını vererek kıl*” gibi birbirlerine yakın ifadeler tercih

¹⁰⁸ Bakara 2/177.

¹⁰⁹ Hac 22/37.

¹¹⁰ Enfal 9/35.

¹¹¹ İslâmoğlu, s. 1309-1310.

¹¹² İbni Kesir, İmâduddîn Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Ömer, *Tefsir-ul Kur'anil Azim*, Daru't-Tayyib, Riyad, 1999, VIII/493.

¹¹³ Esed, II/812.

¹¹⁴ İslâmoğlu, s.785.

edilmiştir. Daha sonraki cümlede Esed Meali’nde “*namaz (insanı) çirkin fillerden ve akla ve sağduyuya aykırı olan her türlü şeyden alıkoyar*” denilerek akıl ve sağduyuya vurgu yapılmıştır. İslâmoğlu Meali’nde ise “*namaz insanı belli başlı her türlü çirkinlik ve kötülükten alıkoyar*” gibi akıl ve sağduyu ile sınırlamaksızın daha genel ve kuşatıcı bir anlam tercih edilmiştir. Ancak bu hâliyle dahi diğer klasik meallerin çoğunluğunda¹¹⁵ yer almayan ancak Esed Meali’nde geçen ifadeleri çağrıştıran kelime ve tabirlerin İslâmoğlu Meali’nde yer alması, iki meal arasında bir çağrışıma vurgu yapıldığı ve her iki mealde genel anlamda bazı ayetlerin meallerinin benzer olduğu söylenebilir

Mü’minun 23/1-2, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: “*Kesin olan şudur ki, inananlar kurtuluşa erişeceklerdir: Onlar ki, **salâtlarında** alçak gönüllü bir duyarlık içindedirler.*”¹¹⁶

İslâmoğlu Meali: “*Doğrusu gereği gibi inananlar gerçek kurtuluşa erişecekler. Onlar ki **ibadetlerinde** derin bir ürperti ve tevazu içinde olurlar.*”¹¹⁷

Anlam birlikteliği açısından ilk ayetle birlikte verilen ikinci ayette Esed Meali’nde namaz için ‘salat’ tabiri kullanılırken İslâmoğlu Meali’nde ‘ibadet’ diye çevrilmiştir. ‘Huşu’ için Esed Meali’nde ‘*alçak gönüllü bir duyarlık içinde*’ diye çeviri tercih edilmiş, İslâmoğlu Meali’nde, ‘*derin ürperti, tevazu içinde*’ şeklinde çeviri uygun görülmüştür. Görüldüğü üzere iki meal arasında bir farklılık göze çarpmaktadır. Bu farklılık daha çok tercih edilen kelimelerin farklılığında kendini hissettirmektedir. İslâmoğlu Meali’nde, Esed Meali’ndeki çeviri tercih edilmediği gibi kuranmeali.org sitesinde yer alan diğer Türkçe meallerdeki çoğunluk gibi geleneksel çeviri olan “huşu duymak” da tercih edilmemiştir.

İslâmoğlu Meali’nin tefsir bölümünde dikkat çekici yorumlar bulunmaktadır. Bu yorumlar ‘salat ve huşu’ için tercih edilen gerekçeleri izah etmeye yöneliktir. Bu yorumlar olduğu gibi aşağıya alınmıştır.

“*Baş eğmek boyun eğmek manasındaki huşunun hudu ile farkı şudur: İlki ses ve bakışta ikincisi bedende tezahür eder. (Mekayis) Fakat buna itiraz eden İbni Dureyd, huşuu rükû ile açıklamıştır. (Cemhera) Esasen gönülden kopup gelen bir ürpertinin insanın başını sonuna kadar Rabbine eğmesidir. Buradaki ‘salat’ genel manasıyla ibadet, özel manasıyla namazdır. Namazın başı kıyam, ortası rükû, sonu secdedir. Namazın bir rekâtının ana hattını oluşturan bu sürecin kuru bir ayin olarak değil de*

¹¹⁵ http://www.kuranmeali.org/29/ankebut_suresi/45.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx 27.12.2016 sitesindeki mukayesede Abdullah Parlıyan, Celal Yıldırım ve Hasan Basri Çantay Meallerinde “her türlü kötülük” vurgusu var ancak cümle kurulumları açısından Esed Meali’nden çok farklı çeviriler gerçekleştirmişlerdir.

¹¹⁶ Esed, II/689.

¹¹⁷ İslâmoğlu, s.660.

kalbi bir ürpertiye bağlı olarak doğal süreç içinde gelişmesine huşu’ denir. Sözün özü huşu Akleden kalbin namazına beden katılmasıdır.”¹¹⁸

Bakara 2/238’de yer alan “es-Salat’ul- Vusta” tabiri, geleneksel tefsirlerde çokça tartışılmış ancak “es-Salat’ul- Vusta”nın ne olduğu konusunda net bir fikir sağlanamamıştır. Bu tabirin geçtiği ayet, inceleme konusu olan her iki eserde de tahlil edilerek gerekli karşılaştırmalar yapılmıştır.

Geleneksel Meallerde “*Namazlara ve orta namaza devam edin; gönülden boyun eğerek Allah için namaza durun.*”¹¹⁹ şeklinde yer alan ayet, inceleme konusu olan meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: “*Namazlarınıza ve namazı en uygun şekilde ifa etmeye dikkat edin ve Allah’ın huzurunda içten bir bağlılıkla durun*”¹²⁰

İslâmoğlu Meali: “*Namazlarınızı, özellikle de en ideal namazı kılmaya gayret edin ve Allah’ın huzurunda gönülden bir bağlılıkla durun.*”¹²¹

Ayetin metninde geçen “vusta” ibaresi meal ve tefsirlerde farklı izah edilmiştir. “Orta namaz, sabah namazı ve ikinci namazı şeklinde birçok rivayet tefsirinde yer almıştır.¹²² Mukayese edilen meallerde “vusta” ibaresi, “ideal, en uygun” şeklinde birbirlerine yakın bakış açılarıyla verilmiştir. Esed Meali’nde “*Namazı en uygun şekilde ifa etme*” diye çevrilirken, İslâmoğlu Meali’nde “*Özellikle en ideal namazı*” şeklinde kabul görmüştür. Esed Meali’nde, tüm namazları “*en uygun şekilde kılmak*” şeklinde verilmişken, İslâmoğlu Meali’nde “*En ideal Namazı kılın*” şeklinde birbiriyle aynı anlamda, aynı bakış açısıyla ama farklı kelimelerle verilmeye çalışılmıştır. Farklı olan yönleri ise Esed Meali’nde “en uygunluğa” dikkat çekilirken İslâmoğlu Meali’nde “en uygun olan namaza” dikkat çekilmesi olmuştur.

Dikkat edilmesi gereken bir husus da meallerin tefsirinde verilen kayıtlar ve kaynaklar ile ilgilidir. Esed Meali’nin tefsirinde şu kayıtlara dikkat çekilmiştir:

“*Lafzen Orta (yahut en mükemmel) namaza. Bazı otoriteler bunun sabah (fetr) namazını ifade ettiğine inandıkları halde genel kabul gören görüş, ikinci (asr) namazını işaret ettiği şeklindedir. Ancak Muhammed Abduh, bu görüşü daha da ileri götürerek bunun en mükemmel şekliyle namaz anlamına da gelebileceğini söyler. Yani tüm zihin Allah’a yönelmiş olarak, huşu içinde ve Onun kelimini tefekkür ederek hulusi kalb ile namaz. (Menar, II/438)*”¹²³

İslâmoğlu Meali’nin tefsirinde ise şu bilgilere yer verilmiştir:

¹¹⁸ İslâmoğlu, s.660-661.

¹¹⁹ http://www.kuranmeali.org/2/bakara_suresi/238.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx 27.12.2016

¹²⁰ Esed, X/72.

¹²¹ İslâmoğlu, s.82.

¹²² Aşağıda er-Razi, el-Begavi, İbni Kesir ve el-Kurtubi’nin görüşlerine değinilecektir.

¹²³ Esed, I/72.

“Bizim en ideal namaz olarak karşıladığımız es-Salat’ül- Vusta ibaresi hakkında Şevkani tam On Sekiz görüş zikreder. Bu konuda Hadis Edebiyatında da hayli rivayet bulunmaktadır. Görüş ayrılıkları “orta” anlamına gelen vusta kelimesinin yorumundan kaynaklanır. Bu ikindi veya akşam namazı olarak tefsir edilmiştir. Ancak vusta ismi tafdil olarak “en ideal ve en faziletli” anlamlarına da gelir. Doğrusu bu konuda bir görüş birliği yoktur ve buna zorlayacak bir delil de yoktur. Ayette kesin ve net olarak bir tek namaz kastedilmez. Nasıl ki Kadir gecesi Ramazan içerisinde ve duanın kabul saati Cuma günü içerisinde gizleniyorsa, orta namazı da bütün namazların içinde gizlenmiştir. Mamefih bu namazı aramak için tüm namazlara itina gösterilmelidir.”¹²⁴

Esed Meali’nde, delil olarak Muhammed Abduh gösterilirken İslâmoğlu Meali’nde Şevkani delil gösterilmiştir. Esed Meali’nde işaret edilen vusta için mezkûr rivayet tefsirlerinde “Sabah ve İkinci namazları” tercih edilmişken İslâmoğlu Meali’nde işaret edilen rivayet tefsirlerinde vusta için “ikindi ve akşam namazları” tercih edilmiştir. Esed Meali’nde “en mükemmel namaz” ifadesinin dayanağı olarak Muhammed Abduh gösterilirken İslâmoğlu Meali’nde sadece “vustanın ismi tafdil olarak en ideal ve en faziletli olduğu” zikredilerek belli bir kaynak ismi zikredilmemiştir. Her iki eserde de farklı izahlarla “yakın bir duruş” benimsenmiştir. İslâmoğlu Meali’nde ‘vusta’nın neden en ideal ve en faziletli namaz olduğu konusunda herhangi bir kaynak gösterilmemesi, Esed Meali’nden kaynak gösterilmeden iktibas yapıldığı şeklinde bir izlenim verebilir. Böyle bir durumun olup olmadığı ileriki mukayeselerin neticesinde daha iyi anlaşılabacaktır.

Konuyla ilgili ilk dönem dirayet tefsirlerinden Mefatih’ul Gayb’ın müellefi er-Razi, es-Salat’ül- Vusta’nın yedi farklı görüşe geldiğini ve bu görüş sahiplerinin gerekçelerini ve isabetli olup olmadıklarını zikreder. Bu görüşlerden bazılarını destekleyenler sayıca daha fazla olabiliyorken, bazı görüşleri savunan müellifler/müfessirler de yalnız kalabilmektedirler.¹²⁵

er-Razi’nin tespit ettiği kadarıyla es-Salat’ül- Vusta hakkında söylenenler “Sabah, öğle, ikindi, akşam, yatsı ve vitir namazları ile beş vakit namazın hepsidir.”¹²⁶ Ayrıca er-Razi’nin de belirttiği gibi bazı müfessirler “vusta namazının açıkça belirtilmediğini, ayetten istenen tüm namazların dikkatli ve devamlı kılınması gerektiğini” vurgulamışlardır. Üzerinde çalışma yapılan her iki eserde de bu durum daha sade ve net biçimde dile getirilmektedir. er-Razi’nin yaptığı yorumlar ve aldığı deliller farklı şekillerde Beğavî¹²⁷ ve İbni Kesir’de de yer almıştır. Ayrıca İbni Kesir’de

¹²⁴ İslâmoğlu, s.82.

¹²⁵ er-Razi, Mefatihul Gayb, V/291.

¹²⁶ er-Razi, Mefatihul Gayb, V/292-293.

¹²⁷ el-Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes’ûd b. Muhammed el-Ferrâ, Mealimul Tenzil, Daru’t Tayyibe, Riyad, h.1409, I/287-289.

namazı vaktinde kılmak, dikkatli olmak ve hududuna riayet ederek namaz kılmanın önemine değinilmektedir.¹²⁸

es-Salat’ül- Vusta üzerine yapılan müstakil bir çalışmada tefsirlerde yer alan rivayet ve yorumlara çok detaylı bir şekilde yer verilerek bütün namazlara dair rivayetlerin olduğu belirtilmiş, ancak rivayetler arasında “ikinci namazının” ağırlıklı olarak tercih edilebileceği, bununla beraber en makul yorumun “öğle namazı” olabileceği vurgulanmıştır. Bu meselenin iki namaz arasında müphem bırakıldığına, bunun da bir hikmeti olabileceğine dikkat çekilmiştir.¹²⁹

Buradan hareketle rivayatlara binaen vakit namazlarından herhangi birisinin “es-salat’ül- Vusta” olabileceği, inceleme konusu olan meallerde de herhangi bir vakitten ziyade tüm vakitleri “en güzel, en ideal” şekilde kılmaya dikkat çekilmektedir. Bu yorumun kaynağının da Muhammed Abdüh olduğu Esed Meali’nde belirtildiği halde İslâmoğlu Meali’nde belirtilmemektedir.

Ayrıca İslâmoğlu Meali ve Esed Meali’nde salat kavramının namaz için kullanıldığı birçok ayet de bulunmaktadır. Bunlardan ortak olan bazıları şunlardır: Bakara 2/110, 177, 277, Nisa 4/162, Meariç 70/22-23-34, Mücadele 58/13, Nisa 4/43-77-101-102-103 vd.

İslâmoğlu Meali ve Esed Meali’nde salat kavramına farklı anlam verilen ayetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/45, 153, Rum 30/31, Beyyine 98/5, A’la 87/15, Âl-i İmran 3/39, Alak 96/10, Kevser 108/2, Müddesir 74/43 vd.

4.2.1.2. Dua Anlamına Gelen Salat Kavramı

Salat’ın bir anlamının da dua olduğu belirtilmişti. Özellikle Tevbe 9/103, bu anlamda kullanılmıştır.¹³⁰ Ayet, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: ... *Ve onlar için **dua et**; çünkü senin duan onlar için bir huzur (vesilesi) olacaktır...*¹³¹

İslâmoğlu Meali: *Ve onları **dua ile** destekle; Çünkü Senin duan, onlar için bir gönül ferahlığıdır...*¹³²

Genel yaklaşıma uygun olarak, her iki mealde de salat için dua karşılığı verilmiştir. İslâmoğlu Meali’nde ek olarak “dua ile destek ol” biçiminde bir yorum katılmıştır.

¹²⁸ İbni Kesir, Ebü’l-Fidâ’ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesir b. Dav’, *Tefsir’ul Kur’an’ul – Azim*, (Tercüme, Abdulvehhab Öztürk), Kahraman Yayınları, İstanbul, 2010.

¹²⁹ Yaşar, Yahya, “*Es Salatul Vusta*” kavramının Rivayet ve Dirayet Ağırlıklı Tefsirler Bağlamında Metodolojik Tahlili, KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 11. Yıl, 22. Sayı, 2013.

¹³⁰ İsfehâni, *el-Müfredat*, s. 599.

¹³¹ Esed, II/379.

¹³² İslâmoğlu, s. 358.

Salat kavramının dua anlamına geldiği¹³³ bir diğer ayet olan Ahzab 33/56, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Allah ve melekleri, şüphesiz, Peygamberi **kutsarlar**: (o halde) ey iman etmiş olanlar, siz de onu **kutsayın** ve kendinizi (o’nun rehberliğine) tam bir teslimiyetle terk edin!*¹³⁴

İslâmoğlu Meali: *Şu kesin ki Allah ve O’nun melekleri Peygamber’i **desteklerler**, ey iman edenler, siz de onu **destekleyin** ve tam bir teslimeyetle (onun örnekliğine) teslim olun!*¹³⁵

Esed Meali’nde salat kavramı için yapılan “kutsayın” şeklindeki çeviri için herhangi bir açıklama yapılmamıştır. İslâmoğlu Meali’nde ise salat hakkında yapılan “destekleyin” ifadesi için detaylı açıklamalar yapılmıştır. Ayetin lafzen “salat ederler... salat edin.” manasına geldiği, burada ise Allah ve meleklerin peygamber için yaptığı eylemi mü’minler tarafından da yapılmasının emredildiği belirtilmiştir. Ayetin sibakından ve aynı bağlamda yer alan ayetlerdeki salatın ifade şeklinden destek olarak çevrilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Klasik tefsirlerde yer alan bazı bilgiler aktarılmış, ancak burada hiçbir müfessirin “destek” açıklaması yaptığı görülmemiş, buna rağmen salat kelimesinin kök anlamının destek olduğu iddiasından yola çıkılarak buraya bu şekilde anlam verilmiştir. Ahzab 33/59’a ek olarak A’la 87/15’te yer alan salat için de benzeri açıklamalar yapılmıştır. Yine salatın çok anlamlı bir kelime olduğu, Kur’an-ı Kerim’de yer aldığı bağlama göre anlam kazandığı hatırlatılmıştır. Lisan’ul Arab ve Tac’ul Arus referans gösterilerek salatın kök anlamına dair bazı örnekler verilerek destekleme ve dik durmayı sağlayan omurga anlamına geldiği belirtilmektedir.¹³⁶

İslâmoğlu Meali’nde yer alan izahlar her ne kadar klasik tefsirlerde karşılık bulmamışsa da kelimenin etimolojik anlamına dair yapılan izahlar ile Kur’an-ı Kerim’de aynı kelimenin bağlamına göre anlam kazandığı dikkate alınırsa isabetli tespitlerin yapıldığı anlaşılabacaktır. Bu yorumların güncel olması ve muhatap kitle üzerinden olumlu etki uyandırması beklenir. Açıklamaların sonunda “Allah a’lem” ile bitirilmesi takdiri hak eden bir davranış olarak kabul edilebilir.

¹³³ İsfahani, *el-Müfredat*, s. 599.

¹³⁴ Esed, II/865.

¹³⁵ İslâmoğlu, s. 840.

¹³⁶ İslâmoğlu, s. 1249.

4.2.1.3. Kilise Anlamına Gelen Salat

Salat’ın en genel anlamda dua ve ibadet anlamına geldiği belirtilmişti. Ayrıca bir ayette kilise anlamına da gelmektedir.¹³⁷ Kilise anlamına gelen salat, çoğul olarak salevat şeklinde Hac 22/40, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almaktadır.

Esed Meali: *Onlar ki, sadece “Bizim Rabbimiz Allah’tır!” dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarıldılar. Çünkü, Allah insanları birbirlerine karşı savunmasız bıraksaydı, şüphesiz o zaman, içlerinde Allah’ın isminin çokça anıldığı manastırlar, **kiliseler**, havralar ve mescidler (çoktan) yıkılıp gitmiş olurdu. Ve muhakkak ki Allah, O’nun davasına arka çıkanlara yardım edecektir: çünkü, Allah (her şeyi hükmü altında tutan) en yüce iktidar Sahibidir.*¹³⁸

İslâmoğlu Meali: *Onlar ki, yalnızca “Bizim Rabbimiz Allah’tır” dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarıldılar. Zira eğer Allah insanların bir kısmını diğer bir kısmıyla savunmamış olsaydı, o zaman içerisinde Allah’ın adının çokça anıldığı nice manastırlar, **kiliseler**, havralar ve mescidler yıkılıp giderdi. Ama Allah kendi (davasına) destek verenlere elbette yardım edecektir: çünkü Allah aklın almayacağı kadar güçlü ve yücedir.*¹³⁹

Salevat kelimesi, her iki mealde de doğal olarak “kiliseler” şeklinde yer almıştır. İki meal arasındaki benzerlik kiliseler kelimesiyle sınırlı değildir. Başından itibaren bir benzerlik söz konusudur. Özellikle “*Onlar ki, yalnızca “Bizim Rabbimiz Allah’tır” dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarıldılar.*” ibaresi tek kelimeyle “yalnızca/sadece” ibaresinin değişikliğiyle kaynak belirtilmeden Esed Meali’nden İslâmoğlu Mealine iktibas edilmiş gibi durmaktadır.

Salât kavramıyla alakalı olarak şöyle bir sonuca varılabilir. Kur’an-ı Kerim’de her yerde aynı manada kullanılmadığı, inceleme konusu olan meallerde de buna dikkat çekildiği, birçok yerde ortak çeviri yapıldığı halde zaman zaman birbirlerinden farklı çevirilerin de tercih edildiği görülmektedir. Salat, Kur’an-ı Kerim’de en yaygın olarak namaz anlamında geçmektedir. Daha sonra dua ve kiliseler anlamında da yer almaktadır. Klasik tefsirlerde namaz anlamında kullanıldığı bazı durumlarda, inceleme konusu mealler namaz yerine daha genel bir çeviri olan “ibadet” anlamını tercih etmişlerdir. Ayetlerin nüzul sebebi, mekkî oluşları, bağlamı ve etimolojik tahliller dikkate alındığında, ilgili ayetlerde salat’ın ibadet olarak yer alması, isabetli bir çevirinin olduğunu göstermektedir.

¹³⁷ İsfehani, *el-Müfredat*, s. 599; Güllüce, Hüseyin, *Salât Kavramı: Etimolojisi Ve Bazı Mülâhazalar*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 23, Erzurum, 2005, s. 171.

¹³⁸ Esed, II/678.

¹³⁹ İslâmoğlu, s. 649.

4.2.2. Oruç Ayetlerinin Karşılaştırılması

Oruç, Arapçadaki Savm kelimesinin karşılığıdır. Savm, kök olarak durgun rüzgâr, atın yemden geri durması, güneşin gün ortasında durması anlamında kullanılır. Sözlükte, “ister yiyecek, ister söz ve ister yürümek olsun bir şey yapmaktan geri durmak, bir şeyden uzak durmak, bir şeye karşı kendini tutmak, kalkmadan hareketsiz durmak” anlamına gelen Savm, İslâm’ın beş esasından biri olarak kabul edilmektedir. Terim olarak ibadet niyetiyle tan yerinin ağarmasından güneşin batmasına kadarki süre içerisinde yeme, içme, cinsel ilişki ve kusmadan uzak durmaktır.¹⁴⁰ Bu süre içerisinde kişinin kendini oruç yasaklarına karşı tutmasına imsâk denir. Bu kelime “oruca başlama, orucun başlangıç anı” mânasında da kullanılır. Vakti gelince orucu usulüne göre açmaya, yani orucu sonlandırıp yeme içmeye başlamaya da iftâr adı verilir.¹⁴¹

Oruçla ilgili ayetler karşılaştırılırken oruç kelimesine verilen karşılıktan ziyade oruç kavramının geçtiği ayetler mukayese edilmiştir. Bakara 2/183, geleneksel bir mealde şu şekilde yer almıştır: *“Ey iman edenler! Oruç sizden önce gelip geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz.”*¹⁴²

Esed Meali’nde yer alan şekli şöyledir: *“Siz Ey imana ermiş olanlar! Oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı ki Allah’a karşı sorumluluğunuzun bilincine varasınız.”*¹⁴³

İslâmoğlu Meali’nde ise şu çeviri tercih edilmiştir: *“Siz Ey İman Edenler. Oruç tıpkı sizden öncekilere olduğu gibi size de yazıldı; belki bu sayede takvaya erersiniz”*¹⁴⁴

Oruç kelimesi doğal olarak her iki mealde ortak kullanılmıştır. Çünkü orucu başka bir kelime ve kavramla çevirmek mümkün değildir.

Görüldüğü üzere Esed Meali’nde “İman Edenler yerine, İmana Ermiş olanlar” ile ‘takva’ kavramına yüklenen anlam dışında herhangi bir fark yoktur.

İslâmoğlu Meali’nde ise geleneksel hitap olan “Ey iman Edenler” tercih edildikten sonra iki özgün noktaya dikkat çekilmektedir. “oruç yazıldı.” ve “bu sayede takvaya erersiniz.” Ayeti üç bölüme ayıracak olursak birinci bölüm hitap kısmıdır. Bu bölümde Esed Meali’nde ‘özgün’ bir hitap tercih edilirken İslâmoğlu Meali’nde ise ‘geleneksel’ hitap tercih edilmiştir. Ayetin ikinci bölümünde ise Esed Meali’nde *“Oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı”* şeklinde geleneksel bir bakış tercih edilmişken İslâmoğlu Meali’nde ise *“gibi size de yazıldı”* gibi özgün bir bakış tercih edilmiştir. Ayetin son bölümünde Esed Meali’nde *“Allah’a karşı sorumluluğunuzun bilincine varasınız”* şeklinde takva kavramına kendi özgün yorumu

¹⁴⁰ Cevheri, es-Sihah, s. 608; İsfahani, el-Müfredat, s. 609.

¹⁴¹ Yitik, Ali İhsan, “Oruç” DİA, İstanbul, 2007, XXXIII/ 414.

¹⁴² Karaman vd, Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, s. 27.

¹⁴³ Esed, I./51.

¹⁴⁴ İslâmoğlu, s.64.

ile çeviri yapılmış, İslâmoğlu Meali’nde ise “*belki bu sayede takvaya erersiniz*” şeklinde takva kavramının geleneksel ve yaygın çevirilerinden biri tercih edilmiştir.

Ayetin tefsir kısmında Esed Meali’nde herhangi bir açıklamaya gerek görülmemiştir. İslâmoğlu Meali’nde ise niçin farz kılındığı, önceki dönemlerden beri devam ettiği yani orucun evrenselliği vurgulanmıştır.¹⁴⁵ Ayrıca Orucun tutulma gerekçesinin “takvaya ermek” olduğu vurgulanmış, Orucun ruhu besleyen, imanı diri tutan yönüne değinilmiştir.

Bakara 2/184 inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: “*Sayıli günlerde (oruç). Ancak sizden kim, hasta veya seyahatte olursa diğler zamanlarda (aynı gün sayısı kadar oruç tutmalıdır); ve (bu gibi hallerde) gücü yetenlere bir muhtacı doyurarak fidye vermek, bir yükümlülüktür...*”¹⁴⁶

İslâmoğlu Meali: “*Sayıli günlerde... Sizden kim hasta ya da yolcu olursa, tutmadığının sayısı kadar diğler günlerde (oruç tutar) ve (bunlar arasından) ona gücü yetenler üzerine, bir yoksulu doyuracak fidye gerekir; ...*”¹⁴⁷

Ayetin ayrışma noktası olan “وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ” cümlesi, inceleme konusu meallerde oruç tutmaya gücü yetenlerin, bir yoksulu doyuracak fidye vermesi gerekir” şeklinde anlaşılmıştır.

Aynı cümle diğler meallerde farklı şekillerde yer almıştır.

TDV Meali: “*oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere bir fakir doyumu kadar fidye gerekir.*”

Ömer Nasuhi Bilmen Meali: “*Oruca pek zor dayanabilecek kimse üzerine de fidye (bir miskin taamı), (farzdır)*”,

Talat Koçyiğit Meali: “*Gücü yetmeyenlere de, bir yoksulu doyuracak fidye gerekir.*”¹⁴⁸

Dikkat edileceği üzere inceleme konusu mealler aynı görüştedir. Ancak sonraki meallerle karşılaştırılması yapıldığında farklı çevirilerin yapıldığı görülür. Tartışma konusu olan durum ise orucu tutmaya gücü yetenlerin mi yetmeyenlerin mi fidye vereceğidir.

Ayette geçen anlam, farklı mealde sınırlı kalmamış, mealin anlaşılma biçimine göre fıkhi görüşlere alt yapı oluşturmuştur. Bu nedenle birinci grup meallerden Esed

¹⁴⁵ İslâmoğlu, 2012, s. 64.

¹⁴⁶ Esed, II/51.

¹⁴⁷ İslâmoğlu, s.64.

¹⁴⁸ http://www.kuranmeali.org/2/bakara_suresi/184.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx 27.12.2016

Meali ve İslâmoğlu Meali’nden; ikinci grup meallerden de “Kur’an Yolu Tefsiri’nden” ek açıklamalar getirilerek konu biraz daha tahlil edilmiştir.

Tefsirde, *يُطِيقُونَهُ* /yutikunehu fiiline “Orucu tutmakta zorlananlar” şeklinde mana verenlerin de olduğu bu şekildeki çeviriye de “*orucu tutabilecek durumda olanların*” fidyeye vermelerinin kastedildiği belirtilmiş ancak bu görüş kabul edilmemiştir. Bunun yerine “*bünyesi veya içinde bulunduğu durum ve şartlar sebebiyle orucu zor tutan, oruç tutmakta zorlanan, devam ettiği takdirde hasta olmaktan veya mecbur olduğu işini yapamamaktan korkan kimseler oruç tutmak yerine her gün için bir fidyeye verebilecekleri*” görüşü kabul edilmektedir. Ayrıca bu görüşlerine mezhep âlimlerinden de destek alınmakta, o dönemlerde emzikli kadınlar ile yaşlılık yüzünden zayıf düşmüş kimselerin bu grupta olduğu, günümüzde ise bu gruba “*dökümcü, maden, beton ve yol işçisi, tellâk, hamal gibi ağır işlerde çalışan kimselerin de “orucu tutmakta zorlananlar” sınıfına dâhil edildiği*” iddia edilmektedir. Dolayısıyla sayılan meslek erbabı da zarar gördükleri takdirde oruç tutmak yerine fidyeye verebilecekleri belirtilmektedir.¹⁴⁹

Esed Meali’nde, ilgili ayetin tefsir bölümünde, yukarıdaki tartışmaya girilmiş mealin gerekçesine kendi iddiasını destekleyen birtakım notlar düşülmüştür: “*يُطِيقُونَهُ* / Yutikunehu” ibaresinin birçok çelişkili ve zorlama yorumlara maruz kaldığı belirtilmektedir. Kendisinin ise “*الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ*” “Ellezine yutikunehu” “ona muktedir olanlar” manasına geldiği veya “onu yapabilecek olanlar” yahut “ona gücü yetenler” ve hu zamirinin de yoksul bir kişiyi beslemek fiiline raci olduğu varsayımına dayandığı¹⁵⁰ iddia edilerek orucu tutabilecek kimselerin ayrıca fidyeye vermeleri gerektiği belirtilmektedir.

İslâmoğlu Meali’nde ise uzun ve detaylı bir tefsire gidilerek kısaca “yutikunehu”nun yutavvikunehu olabildiği ve bunun da tutmakta zorlananları kastettiği belirtilmektedir. Buradan yola çıkılarak aksi görüşte olanların delillerine ve iddialarına katılmadığı belirtilmektedir. Ayrıca tartışmanın sonunda kullanılan “*kaza ile birlikte gücü yeten üzerine fidyeye vermek fidyeyesiz kazadan veya kazasız fidyeden daha hayırlıdır; kaza artı fidyeye gücü yetenlerin ikisini birden yapmaları birini yapmalarından daha hayırlıdır*”¹⁵¹ cümlesi, mealin yaklaşımını özetler mahiyettedir.

Burada ayrıca dikkat edilmesi gereken nokta “ya bünyesi veya içinde bulunduğu durum ve şartlar sebebiyle orucu zor tutan, oruç tutmakta zorlanan, devam ettiği takdirde hasta olmaktan veya mecbur olduğu işini yapamamaktan korkan kimseler oruç tutmak yerine her gün için bir fidyeye verebileceklerdir.” şeklinde verilen cümledir.

¹⁴⁹ Karaman vd. *Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, I/183-184.

¹⁵⁰ Esed, I/52.

¹⁵¹ İslâmoğlu, s.64-65.

İncelenen iki mealin bakışını ortaya koyacak cümleleri alt alta koymak gerekirse her iki mealin de “kaza ile birlikte gücü yeten üzerine fidye vermek” gerektiği sonucuna vardıkları söylenebilir.

Oruç konusunda incelenen Bakara 2/185’te, iki farklı usul ve üslubun olduğu gözlenmektedir. Önceki ayette verilen detay karşılaştırmalara girmeden bu maddede sadece ayetin mealı karşılaştırılarak iktifa edilmiştir.

Esed Meali: “Kur’an, insanoğluna bir rehber, bu rehberliğin apaçık bir delili ve doğruyu yanlıştan ayırt edici bir ölçü olarak (ilk defa) bu Ramazan Ayında indirilmiştir. Bundan dolayı, sizden kim bu aya erişirse onu baştanbaşa tutsun. Ancak hasta veya seyahatte olan, başka günlerde (aynı sayıda oruç tutsun). Allah sizin için kolaylık diler, zorluk çekmenizi istemez; ama (belirlenen günlerin) sayısını tamamlamanızı ve size doğru yolu gösterdiğinden dolayı Allah’ı yüceltmenizi ve (O’na) şükretmenizi (ister).”¹⁵²

İslâmoğlu Meali: “(O sayılı günler) Ramazan ayıdır ki, insanlığa rehber olan, bu rehberliğin apaçık belgelerini taşıyan ve hakkı batıldan ayıran Kur’an işte bu ayda indirilmiştir. Sizden biri bu aya ulaştığında oruç tutsun; hasta ya da yolcu olan kimse de başka günlerde kaza etsin. Allah sizin için kolaylık ister, sizi zora koşmak istemez; oruç günlerinin sayısını tamamlamanızı, sizi doğru yola ulaştırdığı için O’nu tekbir etmenizi ister; umulur ki şükredersiniz.”¹⁵³

Görüldüğü üzere iki farklı çeviri tercih edilmiştir. Ancak burada İslâmoğlu Meali’nde eleştirilmesi gereken bir nokta ortaya çıkmaktadır. Ayetin son cümlesi “وَلْتُكَبِّرُوا اللَّهَ” ile başlamakta, Allah lafzı açıkça bulunmasına rağmen İslâmoğlu Meali’nde Allah lafzı yerine “O” zamiri tercih edilmiş ve metindeki “Allah” lafzı, çeviride kayba uğratılmıştır. Oysa Meal’in mukaddimesinde “kaynak dilin imkânlarının hedef dile zayi edilmeden aktarılması”¹⁵⁴ “bir tek harfin dahi hakkının olduğu”,¹⁵⁵ “bir tek harfin karşılıksız bırakılmaması ve metinde olmayan bir tek kelimenin metindenmiş gibi gösterilmediğine itina edildiği”¹⁵⁶ belirtilmektedir.

Oruç ile ilgili diğer bir ayet olan Bakara 2/187’nin ilk cümlesi inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: “(gündüz) tutulan oruçtan sonraki gece boyunca kadınlarınıza yaklaşmanız helaldir: onlar sizin için bir elbise gibidirler ve siz de onlar için bir elbise gibisiniz...”¹⁵⁷

¹⁵² Esed, I/51.

¹⁵³ İslâmoğlu, s.64.

¹⁵⁴ İslâmoğlu, s. XIX.

¹⁵⁵ İslâmoğlu, s. XX.

¹⁵⁶ İslâmoğlu, s. XXV.

¹⁵⁷ Esed, I./53.

İslâmoğlu Meali: “*Oruç günlerinizin gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helaldir. Onlar sizin elbiseleriniz siz de onların elbiselerisiniz.*”¹⁵⁸

İki meal arasında tamamen farklı kelimeler ve yaklaşımlar tercih edilmiştir. Esed Meali’nde yer alan “(gündüz) tutulan oruçtan sonraki gece boyunca” ibaresi son derece özgün bir çeviridir. İslâmoğlu Meali’nde geleneksel bir çeviri tercih edilmiştir. İncelenen meallerin çoğunluğu da İslâmoğlu Meali’ne benzer veya yakın çevirilerdir.¹⁵⁹

Oruçtan bahseden başka ayetlerde örneğin Bakara 2/196, Ahzab 33/35, Mücadele 58/4’te, birbirlerinden farklı çevirilerde bulunmuşlardır.

Nisa 4/92, Maide 5/89-95 ve Meryem 26/19’da birbirlerine yakın çevirilerde bulunmuşlardır.

Ayrıca Tahrim 66/5’te “سَائِحَاتٍ” kavramı geçmekte olup geleneksel meallerin birçoğunda “oruç tutan” anlamında kullanıldığı hâlde inceleme konusu olan her iki mealde de oruç kavramına değinilmemiştir. Ancak yapılan çevirilerde de birbirlerinden farklı cümle kurulumlarına gitmişlerdir.¹⁶⁰

İnceleme konusu olan her iki mealde, oruç kavramının geçtiği ayetler bağlamında yapılan karşılaştırma sonucunda aynı çevirilerin sergilendiği gibi birbirlerinden farklı çevirilerin tercih edildiği de gözlenmektedir. Bununla birlikte, İslâmoğlu Meali’nde, daha önce kaleme alınan Esed Meali’nden kaynak belirtilmeden yer yer iktibas yapıldığı izlenimi oluşmaktadır.

4.2.3. Hac Ayetlerinin Karşılaştırılması

Sözlükte “delil, hüccet, tartışma, kastetmek, yönelmek, ziyaret etmek, gitmek, bir şeyin etrafında dolaşmak”¹⁶¹ manasına gelen hac, terim olarak ibadet niyetiyle Müslümanların Zilhiccenin 9-12. Günlerinde yani Kurban Bayramında Kâbe, Arafat, Müzdelife ve Mina’yı ziyaret edip oradaki belli başlı görevleri yerine getirmeleridir.¹⁶² İslâm’ın beş şartından biri olarak kabul edilen hac, İslâm’dan önceki din ve kültürlerde de farklı şekil ve usullerle ifa edilmiştir. Kur’an-ı Kerim’de birçok ayette hac veya hac menasikine değinildiğinden incelenen mealler, hac ve hac uygulaması/menasiki bağlamında mukayese edilmiştir.

Bu başlık altında hac kelimesine verilen çeviriden ziyade hac ibadetinin geçtiği ayetlerin çeviri şekli tahlil edilmiştir. Zira “الْحَجَّ” tabirinin geçtiği tüm yerlerde her iki mealde de “hac” karşılığı verilmiştir. Hac ile ilgili ayetlerin çeviri şekli, kurulumları, edebi yönleri ve bakış açıları üzerinde durulacaktır. Gerekli görülen yerlerde açıklamalar da tahlil edilmiştir. Bununla birlikte “الْحَجَّ” tabirinin” tartışma ve hüccet

¹⁵⁸ İslâmoğlu, s.66.

¹⁵⁹ http://www.kuranmeali.org/2/bakara_suresi/187.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx 27.12. 2016

¹⁶⁰ http://www.kuranmeali.org/66/tahrim_suresi/5.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx 27.12.2016

¹⁶¹ Cevheri, *es-Sihah*, s. 211; İsfehani, *el-Müfredat*, s. 263-264.

¹⁶² İsfehani, *el-Müfredat*, s. 263-264; Harman, Ömer Faruk, “Hac” DİA, İstanbul, 1996, XIV/382.

anlamına geldiği sınırlı birkaç ayetin varlığı da bilinmektedir.¹⁶³ Hüccet manasına gelen hac tabiri, ibadet maksadının dışında yer aldığı için incelemeye gerek görülmemiştir.

Haccın farz olduğunu belirten Âl-i İmran 3/97, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır.:

Esed Meali: “*Apaçık işaretlerle dopdolu (Orası) bir zamanlar İbrahim’in durduğu yer(dir); kim içine girerse huzur bulur. Bundan dolayı, mâbedi haccetmek, gücü yeten bütün insanların Allah’a karşı yerine getirmek zorunda oldukları bir görevdir. Hakikati inkâr edenlere gelince, bilsinler ki, Allah, yarattığı âlemlerden bağımsızdır, her bakımdan Kendine yeterlidir.*”¹⁶⁴

İslâmoğlu Meali: “*Buna delalet eden işaretler hâlâ orda duruyor; orası İbrahim’in makamıdır; oraya giren herkes emin olur. Ve ona ulaşmaya gücü yeten herkesin mabedi haccetmesi, Allah’ın insanlık üzerindeki hakkıdır. Kim de nankörlük ederse, iyi bilsin ki Allah hiçbir varlığa muhtaç değildir.*”¹⁶⁵

Esed Meali’nde “*Bundan dolayı, mâbedi haccetmek, gücü yeten bütün insanların Allah’a karşı yerine getirmek zorunda oldukları bir görevdir.*” şeklinde verilen bölümde Allah’a karşı bir görev’e vurgu yapılmıştır. İslâmoğlu Meali’nde “*Ve ona ulaşmaya gücü yeten herkesin mabedi haccetmesi, Allah’ın insanlık üzerindeki hakkıdır.*” şeklinde aynı vurgu “Allah’ın hakkı” olarak takdim edilmiştir. Birincisinde bir tarafa karşı öbür tarafın yapması gereken göreve dikkat çekilmişken ikincisinde bir tarafın hakkından (Allah’ın hakkı) bahsedilmesi farklı bir bakış açısının sergilendiği noktada önemli ipuçlarıdır. Ayrıca cümle kurulumları farklı yapılmış, her ikisinde de edebî akıcılık söz konusudur.

Hac ile ilgili diğer önemli bir ayet olan Bakara 2/197, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: “*Hac, belli aylarda ifa edilecektir. Her kim o (aylar)da hacı ifa edecekse, hac sırasında çirkin konuşmalardan, tüm yakışıksız davranışlardan ve kavgadan kaçınmalıdır. Her ne iyilik yaparsanız Allah onun farkındadır. Ve kendiniz için hazırlıkta bulunan -ama şüphesiz, tüm hazırlıkların en güzeli, Allah’a karşı sorumluluk bilincine sahip olmaktır. Öyleyse Bana karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun, siz ey derin kavrayış sahipleri!*”¹⁶⁶

İslâmoğlu Meali: “*Hac her yılın malum aylarındadır. Kim söz konusu aylarda hacı eda ederse artık o hac boyunca çirkin konuşmalardan, tüm yakışıksız davranışlardan ve kavgadan kaçınmalıdır. Zira ne tür iyilik yaparsanız Allah bunu bilir.*”

¹⁶³ Abdalbaki, Muhammed Fuad, *el-Mu’cemu’l Müfehres li Elfazi’l Kur’an’il Kerim*, Daru’l Kutub, Kahire, 1945, s. 194.

¹⁶⁴ Esed, I/108.

¹⁶⁵ İslâmoğlu, s. 123.

¹⁶⁶ Esed, I/57.

*Öyleyse (ebedi yolculuk için) azık hazırlayın. Hiç kuşkusuz yol azığının en hayırlısı sorumluluk bilincini kuşanmaktır. Bana karşı sorumluluk bilincinizin farkında olun. Ey derin kavrayış sahipleri.*¹⁶⁷

Okuyucu, ikincisini okurken “acaba aynısını tekrar mı okuyorum?” endişesine kapılabilir. Çünkü her iki meal nerdeyse tıpa tıp aynıdır. Zaten iki meal arasında neredeyse tüm kelimeler ve bakış açıları aynıdır. Hâliyle ikinci mealin, birincisinden çok etkilendiği, hatta aynı kelimeleri naklettiği anlaşılabacaktır. Bu ortak bakış, ayetlerin dipnot bölümüne de kısmen yansımış her iki eserde de “ma’lumat” üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmuştur.¹⁶⁸ Ayetin son cümlesine verilen meal her ikisinde de “*Ey derin kavrayış sahipleri*” şeklinde olup İslâmoğlu Meali’nde, Esed Meali’nden kaynak belirtilmeden alıntı yapıldığı izlenimi verilmektedir.

Hac 22/27, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: “*Bunun içindir ki, (ey Muhammed,) bütün insanları hacca çağır: yaya olarak ve hızlı yürüyen her (türlü) binek üstünde, (dünyanın) en uzak köşelerinden sana gelsinler.*”¹⁶⁹

İslâmoğlu Meali: “*Ve insanları hacca davet et! Gerek yaya gerekse hızlı yol alma yeteneğine sahip ulaşım araçlarına binerek her bir yoldan senin (çağrına) gelsinler.*”¹⁷⁰

Metinde, “ala külli damirin” şeklinde geçen ifade sadece inceleme konusu iki mealde “*hızlı yol alma yeteneğine sahip*” vasıta/binek şeklinde çevrilmiştir. Bu durumu teyid etmek için başka mealler de incelenmiş ve şu çevirilerle karşılaşılmıştır: “*Binekler üstünde* (Diyanet), *incelmiş her bir binid* (Elmalılı), *zayıf develer* (Bilmen), *yorgun düşmüş develer* (Koçyiğit), *yorgun argın develer* (Karaman vd)”.¹⁷¹ Hâlbuki söz konusu meallerde “binek” anlamı verilirken, Esed Meali’nde buna daha önce zikredilmeyen yeni bir anlam (hızlı yol alma yeteneğine sahip) yüklenmiştir. İslâmoğlu Meali’nde aynı anlam kendisinin özgün ifadesiymiş gibi Esed Meali’nden referans gösterilmeden kullanıldığı izlenimi verilmektedir.

Hac Kelimesinin geçmediği ancak haccın en önemli ibadet yerlerinden biri olan “Safa ile Merve arası sa’y” ile ilgili ayetin çevirisinde Esed ve İslâmoğlu Mealleri’nde “sembol” ifadesi ile çeviri yapılırken diğer mealler “nişane, işaret, alamet”¹⁷² şeklinde kaynak dile daha yakın çevirilerde bulunmuşlardır. Esed ve İslâmoğlu Meallerinde ise kaynak dilden ziyade “sembol” ifadesi kullanılarak daha güncel ancak batı menşeli

¹⁶⁷ İslâmoğlu, s. 70.

¹⁶⁸ Esed, I/57; İslâmoğlu, s. 70.

¹⁶⁹ Esed, II/673.

¹⁷⁰ İslâmoğlu, s. 645.

¹⁷¹ http://www.kuranmeali.org/22/hacc_suresi/27.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx 27.12.2016

¹⁷² http://www.kuranmeali.org/2/bakara_suresi/158.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx 27.12.2016

Not: Sadece Abdullah Parlıyan Meali’nde de sembol ifadesi kullanılmış ancak çeviri farklı şekilde kurulmuştur.

popüler bir kavram kullanılarak ayrı bir bakış izlenmiştir. Ayetin geneli için bir yargıda bulunmak mümkün değilse de başta “sembol” kelimesi olmak üzere belli başlı birkaç kelime/kavram üzerinden İslâmoğlu Meali’inde kaynak belirtilmeden Esed Meali’nden yararlanıldığı izlenimi oluşmaktadır.

Hac konusu ile ilgili incelenen diğer ayetlerde örneğin Bakara 2/196-198-199-200-203, Maide 5/1, Hac 22/25 ve diğer bazı ayetlerde birbirlerinden farklı çeviriler yaptıkları görülmektedir.

Ayrıca Bakara 2/189, Maide 5/2-96, vd. ayetlerde birtakım farklılıklar olsa da iki eser arasında açık şekilde bir benzerlik dikkat çekmektedir. Bu durumda iki meal arasında aynı konuda bazen ortak bazen de farklı kelime ve kavramlarla çevirilerin tercih edildiği görülmektedir.

Hac ile ilgili yorum/tefsir bağlamında Esed Meali’nde Bakara 2/197-202 arası ayetlerin dipnotlarında İbrahimî gelenek üzerinden birtakım açıklamalar yapılmıştır. Haccın uygulama şeklinden, sayılı günlerde nasıl, nerede ve neler yapıldığından bahsedilmektedir. Arafat’ta toplanmanın sembolik olarak “Bütün ruhların Allah’ın yargısını bekledikleri kıyamet günündeki toplanmayı akla getirmeyi amaçladığı” vurgulanmıştır. Müzdelife yürüyüşü ile ilgili olarak da “Haccın en coşkulu anında Allah katında herkesin eşit olduğu ve ırk sınıf veya sosyal statü farklarının hiçbir şekilde insanları birbirlerinden ayıramayacağı bir topluluğa mensup olma bilinciyle”¹⁷³ hareket edildiğine vurgu yapılmıştır.

İslâmoğlu Meali’nde ise normal şartlarda mübah olduğu halde Hac esnasında yasaklanan tartışma, cinselliği kışkırtıcı konuşmalar ve davranışların yasaklanma gerekçesi olarak “Mahşerin provası” olduğu üzerinde durulup sahte dindarlık eleştirilerek, samimiyet vurgusu yapılmıştır. Hz. İbrahim’den itibaren bu ibadetin devam ediyor olmasına da “*Atalarınızın ocağındaki külü taşırsanız âdet, közü taşırsanız ibadet olur.*” cümlesiyle izah edilmiş ve ibadetin müşrikler tarafından amaç ve özünden uzaklaştırıldığı, Kur’an-ı Kerim’in ise bunu tashih ettiği üzerinde durulmuştur.¹⁷⁴ Görüldüğü kadarıyla açıklama ve yorumlarda iki eser arasında meallerdeki benzerliklerden ziyade farklılıklar bulunmaktadır.

4.2.4. Zekât Ayetlerinin Karşılaştırılması

Sözlükte artma, çoğalma, temizlik, bereket, iyi hal ve övgü¹⁷⁵ anlamlarına gelen zekât, dinen zengin kabul edilen Müslümanların, Kur’an-ı Kerim’de belirtilen yerlere mallarının bir bölümünü ibadet niyetiyle tasadduk etmeleridir.¹⁷⁶ Zekât İslâm’ın temel esaslarından biri kabul edilir ki sosyal barışı tesis eden en önemli İslâmi kurumlardan biridir. Zekât sayesinde zengin fakir arasındaki uçurum azalır, zenginlerin fakirlere olan

¹⁷³ Esed, I/57-58.

¹⁷⁴ İslâmoğlu, s. 70-71.

¹⁷⁵ Cevheri, es-Sihah, s. 454; , İsfahani, el-Müfredat, s. 459.

¹⁷⁶ Erkal, Mehmet, “Zekât” DİA, İstanbul, 2013, XLIII/206-207.

merhameti tecelli eder, fakirlerin de zenginlere olan nefret ve kıskançlığı azalır. Zekât kavramına meal ve tefsir müellifleri tarafından farklı manalar yüklenebildiği için araştırma konusu olan mealler de zekât açısından mukayese edilmiştir. Mukayese yapılırken zekât kavramı a) zekât kelimesi anlamında b) zekât kavramının dışında yer alan anlamlardaki kullanımlar mukayese edilmiştir.

4.2.4.1.İstılahı Anlamında Zekât Kavramı

Zekâtın, Mushaf sıralamasında ilk geçtiği yer olan Bakara 2/43’de “*Namazı tam kılın, zekâtı hakkıyla verin, rükû edenlerle beraber rükû edin.*”¹⁷⁷ buyrulmaktadır.

Esed Meali: “*Namazda dikkatli ve devamlı olun, karşılıksız yardımda bulunun ve namazda rükû edenlerle birlikte rükû edin.*”¹⁷⁸

İslâmoğlu Meali: “*Namazı istikametle kılın, zekâtı gönlünüzden koparak verin, Allah’a rükû edenlerle beraber rükû edin!*”¹⁷⁹

Esed Meali’nde tercih edilen “*karşılıksız yardımda bulunun*” ile İslâmoğlu Meali’nde tercih edilen “*zekâtı gönlünüzden koparak verin*” ibareleri birbirlerinden oldukça farklı çevirilerdir. İslâmoğlu Meali’nde geleneksel zekât ıstılahına bağlı kalınırken, Esed Meali’nde çeviriye esas teşkil eden gerekçede birtakım izahlara yer verilerek özgün çevirinin gerekçesi anlatılmaya çalışılmıştır.

Esed Meali’nde zekât’ın, İslâm hukukunda bireylerin benliklerini ve sermayelerini temizlemelerini anlamına geldiği, farz kılınmış bir vergi olduğu belirtilmektedir. Bu vergiden elde edilen gelirlerin başta fakirler olmak üzere farklı yerlere harcandığı vurgulanmaktadır. Zekât tabirinin Kur’an-ı Kerim’de her zaman Müslümanların zorunlu mali yükümlüğü anlamına gelmediği, sadaka ve diğer karşılıksız yardımlar yerine de kullanıldığı bu nedenle zekât anlamına gelen yerlerde “arındırıcı (malî) yükümlülük” farklı manalarda kullanılan yerlerde ise “karşılıksız yardım” tabirinin tercih edildiği vurgulanmıştır. Yani kavramın, geçtiği yerlerde, vahyin iniş süreci de dikkate alınarak uygun çevirinin meale yansıtıldığına işaret edilmektedir.¹⁸⁰

Esed Meali’nde zekât kelimesi için kullanılan “arındırıcı mali yükümlülük, karşılıksız harcamada bulunmak” şeklindeki çevirilere karşın aynı ayetler için İslâmoğlu Meali’nde zekât olarak genel ve geleneksel çeviri kullanılmıştır. Bu şekildeki kullanımların diğer bazıları şunlardır: Bakara 2/43-83-110-177-277, Nisa 4/77-162, Maide 5/55, Tevbe 9/11-18-60-71, Hac 22/78, Nur 24/56, Ahzab 33/33.

¹⁷⁷ Karaman vd. *Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, 2007, s. 6.

¹⁷⁸ Esed, I/13.

¹⁷⁹ İslâmoğlu, s. 19.

¹⁸⁰ Esed, I/13.

Yine Esed Mealinde zekât yerine “arındırıcı mali yükümlülük, karşılıksız harcamada bulunmak” gibi çeviriler tercih edilmiş bu çeviriler aynı şekilde İslâmoğlu Mealinde de yer almıştır. Esed Meali’nde zekât yerine farklı ibarelerin kullanıldığı ve İslâmoğlu Meali’nde de zekât yerine başka ibarelerin tercih edildiği ayetler genel olarak şunlardır: Maide 5/12, Araf 7/156, Tevbe 9/5, Meryem 19/31, Enbiya 21/73, Hac 22/41, Mü’minun 23/4, Nur 24/37, Neml 27/3, Rum 30/39, Lokman 31/4, Fussilet 41/7, Mücadele 58/13, Müzemmil 73/20, Beyyine 98/5.

Bazı yerlerde de tam aksi bir durum söz konusudur. Örneğin Meryem 19/55’te yer alan zekât kelimesi Esed mealinde zekât, İslâmoğlu Meali’nde “arınmak için ödenmesi gereken bedel” şeklinde tercih edilmiştir.

İslâm hukukunda “zekâtın farz olduğunu bildiren ayet” olarak da kabul edilen Tevbe 9/60’ta ilginç bir durum ortaya çıkmaktadır. Esed Meali ve İslâmoğlu Meallerinde “zekât” kavramına yüklenilen anlam birbirlerinden yine oldukça farklı iken ayetin diğer kelime ve cümleleri arasında müthiş benzerlikler söz konusudur. İlgili ayet, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *“Allah için sunulan şeyler, yalnızca yoksul ve düşkünler, bu konuyla ilgilenen görevliler, kalpleri kazanılacak olan kimseler içindir; ve insanları boyunduruklarından kurtarmak için; ve borçlarını ödeyemeyecek durumda olanlar için; ve Allah uğruna girişilebilecek her türlü çaba için ve yolda kalmış kimseler için: bu, Allah’tan (uyulması zorunlu) bir yönergedir; çünkü Allah, doğru hüküm ve hikmetle yön gösteren mutlak ve sınırsız bilgi sahibidir.”*¹⁸¹

İslâmoğlu Meali: *“Zekâtlar yalnızca yoksullara ve düşkünlere, bu işi yapan görevlilere ve kalpleri kazanılacak kimselere, özgürlükleri elinden alınanlar ve borç yükü altında ezilenler için, Allah yolunda gösterilen her türlü faaliyet ve yolda kalmışlar için verilir. Bu Allah’ın koyduğu bir kuraldır. Ve Allah her şeyi bilir, her hükmünde tam isabet sahibidir.”*¹⁸²

Burada “bu işi yapan görevliler, borç yükü altında ezilenler, Allah yolunda gösterilen her türlü faaliyet/çaba ve yolda kalmışlar” şeklinde belirtilen ibarelerle birtakım kelime ve tamlamalar, geleneksel meallerde olmayan ancak inceleme konusu iki meale has kullanımlardır. Bu durum “kaynak belirtilmeden iktibas yapıldığı izlenimini” vermektedir. İslâmoğlu Meali’inde bazı kelimeler her ne kadar tıpatıp Esed Meali’ndeki gibi kullanılmamışsa da geleneksel meallerde verilen kelime ve kavramların yerine farklı kelime ve kavramların tercih ediliş biçimi ve kastedilen manalar, Esed Meali’ndeki kullanımları çağrıştırdığı için aralarında önemli bir benzerliğin olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁸¹ Esed, II/365.

¹⁸² İslâmoğlu, s. 343.

Zekât kavramına verilen ortak mealde ilgili olarak da Araf 7/156 incelenebilir. Her iki mealde de zekât kavramına ıstılahî anlamından farklı ancak birbirlerinin benzeri anlamlar verilmiştir.

Esed Meali: “... (Allah) şöyle karşılık verdi: “Azabıma dilediğim kimseyi uğratabilirim, ama rahmetim her şeyi kuşatır, bunun içindir ki onu Bana karşı sorumluluk bilincine sahip olan, **arınmak için verilmesi gerekeni veren** ve ayetlerimize inanan kimselere pay olarak ayıracağım;”¹⁸³

İslâmoğlu Meali: “... (Allah) buyurdu ki: “Dilediğim kimseyi azabıma hedef kılabilirim fakat rahmetim her şeyi kuşatmıştır. En sonunda sorumlu davranan ve **arınıp yücelmek için ödenmesi gereken bedeli ödeyen** kimselere -ki onlar ayetlerimize inanan kişilerdir- onu paylaştıracam.”¹⁸⁴ Ayetin başından itibaren kurulum ve seçilen cümleler açısından mutlak bir benzerlikten söz edilebileceği gibi “kaynak belirtmeksizin alıntı” yapıldığına dair ipuçları da ortaya çıkmaktadır.

Diğer birçok konu veya kavramda dikkatleri celbeden durum burada da vakidir ki o da tercih edilen cümle kurulumu, kelimelere yüklenen anlam ve ortaya çıkan bakış açısıyla ilgili bazı farklılıklar olmakla birlikte genelde, Esed Meali’ndeki çeviriye benzer bir çevirinin İslâmoğlu Meali’nde de tercih edilmiş olmasıdır. Özellikle zekât kelimesi yerine Esed Mealinde tercih edilen “**arınmak için verilmesi gerekeni veren**” ibaresi, İslâmoğlu Meali’nde “**ve arınıp yücelmek için ödenmesi gereken bedeli ödeyen**” şeklinde sadece iki kelime eklenerek, herhangi bir kaynak zikredilmeksizin iktibas edilmiştir.

İlgili ayetin tefsiri sadedinde Esed Meali’nde herhangi bir açıklama yapılmamışken İslâmoğlu Meali’nde birtakım izahlar kaynak belirtilmeden yapılmıştır. Zekâtın sözlük manasının ekonomik değil ahlaki olduğu, insanın akletme kapasitesi olan zekâ ile aynı kök oldukları, yine övgüye değer kılmak, saflaştırarak yüceltmek anlamına gelen tezkiye ile türdeş oldukları, ıstılahi olarak “muhtaçların yararı için verilen maldan” ziyade, “içten gelerek vermek” şeklinde anlaşılması gerektiği anlatılmıştır.

İslâmoğlu Meali’nde zekât ile ilgili Müzemmil 73/20’de birtakım izahlara gidilmiş, zekât için “karşılıksız harcamak, arınmak için fedakârlık yapmak, arınmak için bedel ödemek” gibi anlamlara değinilmiştir. Ayetin mealinde ise “arındırıcı mali yükümlülükler” yerine “arınıp yücelmek için ödeyin” değinilmiştir.

Esed Meali’nde ise zekâtın hukuki anlamda kullanıldığı yerlerde “arındırıcı mali yükümlülükler”, yalnızca fakirlere yönelik hayır faaliyeti anlamında geçmişse “sadaka veya karşılıksız yardım” tabirleri tercih edilmektedir.¹⁸⁵ Buradan anlaşılıyor ki Esed

¹⁸³ Esed, I/304.

¹⁸⁴ İslâmoğlu, s. 294.

¹⁸⁵ Esed, I/13-14.

Meali’nde “arındırıcı mali yükümlülükler” ibaresinin gerekçesi mevcuttur, ancak İslâmoğlu Meali’nde “arındırıcı mali yükümlülükler” tabirinin niçin kullanıldığı sorusunun cevapsız kaldığı, kaynak belirtilmeden Esed Meali’nden iktibas yapıldığı izlenimi oluşmaktadır.

Daha fazla detaylara girmeden, İslâmoğlu Meali’nde genel olarak Nisa 4/162, Maide 5/12, Araf 7/156 ve Mü’minun 23/4’te kısmen farklı olsa da belirgin olarak Esed Meali benzeri çevirilerin tercih edildiği anlaşılmaktadır.

Ancak Bakara 2/83-110-177-277, Nisa 4/77, Maide 5/55, Müzemmil 73/20 ve Beyyine 98/5’te de iki meal arasında bariz farkların vaki olduğu, farklı kelime ve kavramlarla çeviri yapıldığı, cümlelerin birbirlerinden farklı kurgulandığı görülmektedir.

4.2.4.2. İstilahın Dışındaki Anlamlarda Yer Alan “Zekât” Kavramı

Zekât’ın bir anlamının da “temiz” olduğu belirtilmektedir.¹⁸⁶ Bu manada yer alan Kehf 18/19, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: ... (şöyle eklediler:) “Şimdi içinizden birini şu gümüş paralarla şehre gönderin de, baksın yiyeceklerden **en temizi** hangisi ise size ondan azık olarak alıp getirsin ...”¹⁸⁷

İslâmoğlu Meali: Şimdi (bunu bırakın) da, içinizden birini şu gümüş paralarla şehre gönderin; bir bakıversin, yiyeceklerden **en temiz** ve uygunu hangisiyse, size rızık olarak onu getirsin; ...¹⁸⁸

Her iki mealde de “ezka” ifadesi en temiz şeklinde kullanılmıştır. Bu şekildeki kullanım iki meale özgü değildir. Türkçe meallerdin birçoğunda aynı şekilde çeviri tercih edilmiştir.¹⁸⁹ Ancak ayetin geri kalan kısmında da iki meal arasında seçilen kelimeler ve cümle kuruluşu açısından benzerlik söz konusudur.

Zekâtın bir anlamı da insanın öz benliğini temizlemesidir.¹⁹⁰ Bu mananın yer aldığı Şems 91/9, ilgili meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: Her kim (benliğini) **arındırırsa**, kesinlikle mutluluğa erişecektir.¹⁹¹

İslâmoğlu Meali: Kim kendini geliştirip **arındırırsa** o kesinlikle ebedi mutluluğa ulaşacaktır.¹⁹²

¹⁸⁶ İsfhani, *el-Müfredat*, s. 459.

¹⁸⁷ Esed, II/588.

¹⁸⁸ İslâmoğlu, s. 558.

¹⁸⁹ http://www.kuranmeali.org/18/kehf_suresi/19.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx 26.01.2017.

¹⁹⁰ İsfhani, *el-Müfredat*, s. 460.

¹⁹¹ Esed, III/1273.

¹⁹² İslâmoğlu, s. 1262.

İki meal arasında önemli oranda benzerlik görünmektedir. Seçilen kelime ve cümle kuruluşunun benzerliğinden yola çıkılarak Esed Meali’nden İslâmoğlu Meali’ne kaynak belirtilmeden iktibas yapıldığı izlenimi oluşmaktadır.

Zekât’ın bir anlamının da “aklanmak” olduğu ifade edilmektedir.¹⁹³ Aklanmak anlamında geçtiği yerlerden Nisa 4/49, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almaktadır.

Esed Meali: *Kendilerini **tertemiz** sayanların farkında değil misin? Hayır, aksine Allah dilediğini **temize çıkarır** ve kimseye kıl kadar haksızlık yapılmaz.*¹⁹⁴

İslâmoğlu Meali: *Baksana kendilerini **temize çıkaranlara!** Ama yoo! Allah dilediğini **temize çıkartır** ve kimseye zerre kadar haksızlık yapılmaz.*¹⁹⁵

İki meal arasında normal sayılabilecek bir farklılık vardır. Özellikle ilk cümle ve cümlede yer alan tertemiz sayanların/temize çıkaranlara ifadeleri birbirinden farklı şekilde kurulmuştur. Ayetin izahı sadedinde Esed Meali’nde Yahudi ve Hristiyanlara detaylı değinilmiş, kendilerinin temize çıkartılma girişimlerine karşı Allah teâla’nın ilkesi hatırlatılmıştır. İslâmoğlu Meali’nde ise sadece bir cümleyle izah yapılmış ve burada kendilerini temize çıkartanların Yahudi ve Hristiyanlar oldukları belirtilmiştir.

Nisa 4/49’da yer aldığı şekilde, temizlenmek, temize çıkarmak, aklanmak ve önceki ayetlerde zikredildiği şekilde temizliğin türevleri olarak daha başka ayetlerde de yer almaktadır. Ancak asıl mukayese konusu ıstilahî anlamdaki zekât olduğu için daha fazla detaylara girilmemiş, verilen örneklerle yetinilmiştir.

4.2.5. Kurban ile İlgili Ayetlerin Karşılaştırılması

Uzağın zıddı olan yakınlık, yakınlaşma anlamına gelen kurb kökünden türeyen kurban, genel olarak yakınlık, yakınlaşma, ünsiyet; özel olarak da Allah’a yakınlaşmayı ifade eder.¹⁹⁶ Terim olarak da Müslümanların Allah’a yakınlık sağlamak gayesiyle belirli hayvanları, usulüne uygun boğazlamalarıdır. Boğazlanan hayvanlara da kurban/kurbanlık denir. Kurban, hemen hemen bütün din ve inanışlarda olduğu gibi İslâm tarihinde de Hz. Âdem’den Hz. Peygamber’e kadar bütün peygamberlerin hayatında var olan bir ibadet olarak bilinir.¹⁹⁷

Kurban mevzuuyla ilgili akla ilk gelen ayetlerden biri olan Kevser 108/2’nin karşılaştırılması yapılacaktır.

¹⁹³ İsfehani, *el-Müfredat*, 460.

¹⁹⁴ Esed, I/147.

¹⁹⁵ İslâmoğlu, s. 160.

¹⁹⁶ Cevheri, *es-Sihah*, s. 845; İsfehani, *el-Müfredat*, s. 833.

¹⁹⁷ Güç, Ahmet, “Kurban” DİA, İstanbul, 2002. XXVII/433.

Esed Meali: “*ve (yalnız O’nun adına) kurban kes.*”¹⁹⁸

İslâmoğlu Meali: “*O halde namazı da kurbanı da Rabbine tahsis et!*”¹⁹⁹

Her iki mealde de birbirinden farklı bakış açıları sergilenmiş olup farklı cümle kuruluşları ile çeviri yapılmıştır. Esed Meali’nde çeviri ile ilgili herhangi bir açıklamaya gidilmemiştir. İslâmoğlu Meali’nde ise zaten kılınmakta olan namazın ve kesilmekte olan kurbanın Rabbe tahsis edilmesine yönelik birtakım ek bilgiler verilmiştir.²⁰⁰ Burada namaz kılma ve kurban kesmenin emredilmediği, vahyin ilk günlerinden beri zaten kılınmakta olan namazı ve Hz İbrahim’den beri kesilmekte olan kurbanı Allah’a has kılma, ona tahsis etmenin emredildiği ifade edilmiştir. Bunun da “namazı ikame etmek”, “kurbanı, vikaye etmek” olduğu, tevhid ve ihlasın gereği olarak yapıldığı belirtilmiştir.

İncelenen diğer bir ayet de Hac 22/28’in mealidir. Konu bütünlüğünden dolayı 27 ve 28. ayetler birlikte verilmiştir.

Esed Meali: *Bunun içindir ki, (ey Muhammed,) bütün insanları hacca çağır: yaya olarak ve hızlı yürüyen her (türlü) binek üstünde, (dünyanın) en uzak köşelerinden sana gelsinler. De (bunun) kendilerine sağlayacağı yararları görsünler ve (kurban için) belirlenen günlerde, (bu amaçla) O’nun kendilerine rızık olarak sağladığı hayvanlar üzerine Allah’ın ismini ansınlar ve böylece siz de bunlardan yiyin ve darlık içindeki yoksulu da doyurun.*²⁰¹

İslâmoğlu Meali: *Ve insanları hacca davet et! Gerek yaya, gerekse hızlı yol alma yeteneğine sahip ulaşım araçlarına binerek her bir yoldan senin (çağrına) gelsinler. Ki bunun kendilerine sağlayacağı yararlara tanık olsunlar. Bir de belirlenen günlerde O’nun kendilerine rızık olarak sunduğu hayvanları (kurban ederken) üzerine Allah’ın adını ansınlar: işte bunlardan siz de yiyin, zor durumdaki ihtiyaç sahiplerine de yedinir.*²⁰²

Dikkat edildiğinde iki meal arasında cümle kurulumu ve bakış açısı arasında bir benzerlik söz konusu iken kullanılan tüm kelime ve deyimler aynı değildir. Bu nedenle benzerlik var ancak birebir alıntı söz konusu değildir, denilebilir. Ayrıca ayetin tefsiri sadedinde Esed Meali’nde birçok yorum yapıldığı halde İslâmoğlu Meali’nde hemen hiçbir yorum yapılmamıştır.

Hac 22/37’nin mukayyesinde şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

¹⁹⁸ Esed, III/1314.

¹⁹⁹ İslâmoğlu, s. 1312.

²⁰⁰ İslâmoğlu, s. 1312.

²⁰¹ Esed, II/673.

²⁰² İslâmoğlu, s. 645.

Esed Meali: “(Fakat unutmayın ki,) onların ne etleri Allah’a ulaşır, ne de kanları; lakin O’na ulaşan, yalnızca sizin O’na karşı gösterdiğiniz bilinç ve duyarlıktır...”²⁰³

İslâmoğlu Meali: “Onların ne etleri ne de kanları Allah’a ulaşır; fakat sizden O’na ulaşan yalnızca O’na karşı gösterdiğiniz derin sorumluluk bilincidir...”²⁰⁴

İki meal arasında kısmi bir benzerlik söz konusudur. Parantez içerisindeki açıklamalardan tutun da ayetin son cümlesinde yer alan sorumluluk veya duyarlık gibi özgün ve birbirini çağrıştıran kavramlara kadar birbirlerine yakın tercihlerle beraber aynı cümle kuruluşları seçilmiştir. Ayrıca her iki mealde de “التَّقْوَى” kavramı için ‘bilinç’ merkezli çeviri yapılmıştır.

Esed Meali’nde ayetin açıklama kısmı ile ilgili herhangi bir yorumda bulunulmamıştır. Ancak İslâmoğlu Meali’nde ‘eşyanın insanın emrine amade kılınması, yerde, gökte ve ikisi arasında bulunan bitkiler, yıldızlar, nehirler, dağlar ve taşlar gibi hayvanların da insanın hizmeti için yaratılması’ eksenli açıklama yapılmıştır. Bu açıklamalar yapılırken ayetlerde geçen “teshir” kavramına atıfta bulunularak kurban kesmenin de insanın hak ve görevlerinden olduğu belirtilmiştir.²⁰⁵

Kurban kelimesinin ıstılahi anlamda geçtiği yer olan Âl-i İmran 3/183, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: “Allah, yakılarak sunulan bir **kurban** getirmediğe, hiçbir elçiye inanmamamızı bize emretmiştir” iddiasında bulunanlara gelince, (Ey Peygamber, onlara) de ki: “Benden önce de peygamberler size hakikatin tüm kanıtlarını ve o hakkında konuştuğunuzu getirmişlerdi. Peki, söyledığınızde samimi idiyseyiz neden onları katlettiniz?”²⁰⁶

İslâmoğlu Meali: “Allah, yakılarak sunulan bir **kurban** getirmediğe hiçbir elçiye inanmamamızı emretmişti” diyenlere gelince: De ki: “Benden önce de size peygamberler gelmiş, hem hakikatin apaçık belgelerini hem de sözünü ettiğiniz şeyi getirmişlerdi. Peki, madem doğru söylüyordunuz da niçin onları öldürdünüz?”²⁰⁷

Her iki meal de aynı şekilde çeviride bulunmuşlardır. Ortak bakış bununla sınırlı kalmamıştır. Kurban kelimesinin yer aldığı cümlenin tamamı “Allah, yakılarak sunulan bir **kurban** getirmediğe hiçbir elçiye inanmamamızı emretmişti” şeklinde aynen sanki Esed Meali’nden İslâmoğlu Meali’ne kaynak belirtilmeden iktibas edilmiştir. Açıklama kısmında da İslâmoğlu Meali’nde sadece Tevrat kaynakları referans gösterilmiş

²⁰³ Esed, II/676.

²⁰⁴ İslâmoğlu, s. 647.

²⁰⁵ İslâmoğlu, s. 648.

²⁰⁶ Esed, I/128.

²⁰⁷ İslâmoğlu, s. 139.

herhangi bir detaya girilmemiştir. Esed Meali’nde ise konu ile ilgili Tevrat kaynaklı detaylı bilgiler verilmiştir.

Kurb kelimesinin diğer türevleri olan yakınlık, yakınlaşma ve akraba gibi anlamlara geldiği belirtilmişti. İstilahî anlam olan kurban ile direkt anlamı olmadığı için detaylarına girilmeden bir ayetle örnek verilerek iktifa edilmiştir.

Sebe 34/37, yakınlık manasına gelen kurb’dan türemiş olan “تُقَرِّبُ” tukarribu” ifadesini barındırmaktadır.²⁰⁸ Ayet, ilgili meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *Sizi Bize **yaklaştıracak** olan, ne zenginliğiniz, ne de çocuklarınızdır, yalnızca iman edip doğru ve yararlı işler yapanlar (Bize yakın olabilirler); bu (gibi)leri, yaptıklarından dolayı çeşit çeşit ödüller beklemektedir ve onlar (cennet) köşkleri(in)de (huzur ve) güven içinde yaşayacaklardır.*²⁰⁹

İslâmoğlu Meali: *Sizleri Bizim **katımıza yakın kılacak olan** ne servetinizdir, ne de soyunuz; fakat iman eden ve imanla uyumlu iş işleyen kimseler var ya: işte onları yaptıklarına karşılık ödülün en katmerlisi beklemektedir ve onlar yüce köşklere, huzur ve güven ortamında yaşayacaklar.*²¹⁰

Her iki meal de farklı bir çeviriye tercih etmişlerdir. Bu durumda, inceleme konusu meallerin kurban kavramına bazen birbirlerine yakın, bazen de birbirlerinden farklı anlamları tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Yorum bölümlerinde de aynı durum kendini göstermiştir. İki meal arasında zaman zaman benzerliklerin varlığı gibi farklılıklar da vardır. Aslında her iki mealde de kurb/kurban kelimelerine sistemli olarak aynı mananın verildiğini söylemek mümkün görünmemektedir. Çünkü, her yerde aynı tercihte bulunulmamıştır. Örneğin şu ayetlerde iki meal arasında farklı tercihlerde bulunulmuştur: Tevbe 9/99, Beled 90/15, Âl-i İmran 3/45, Muttaffifin 83/28, Vakıa 56/85, Araf, 7/114, Meryem 19/52, Ahkaf 46/28.

İki mealde bazı ayetlerin çevirisinde, birbirlerine yakın anlamların tercih edildiği görülmektedir. Örneğin Bakara 2/186, Nisa 4/172 ve Kaf 50/16, bunlardan bazılarıdır. Ayetler Rağıp el İsfehani’nin el-Müfredat isimli eserinin “kurb” maddesinden seçilmiştir.

4.3. Mucize İçerikli Ayetlerin Karşılaştırılması

Mucize, “عجز / a-c-z” kökünden türeyen ve aciz bırakan, karşı konulamayan, benzeri yapılamayan, geri kalmak, yaşlılık, zayıflık, harika, kusur etmek manalarına gelen bir kavramdır.²¹¹ “İyi bilin ki Allah’ı **aciz bırakacak** değilsiniz.”²¹² “Yazıklar olsun

²⁰⁸ İsfehani, el-Müfredat, s. 835.

²⁰⁹ Esed, II/879.

²¹⁰ İslâmoğlu, s. 854.

²¹¹ Cevheri, es-Sihah, s. 673; İsfehani, el-Müfredat, s. 674.

²¹² Tevbe 9/2.

bana, bu karga gibi bile olmaktan aciz kaldım, dedi.”²¹³ “Ayetlerimizin başarısız kalması için koşuşanlar, işte onlar cehennemliktirler.”²¹⁴ ayetlerinde sözlük anlamıyla kullanılmıştır. Kavramsal olarak “Peygamber olduğunu ileri süren kimsenin elinde doğruluğunu kanıtlamak için Allah tarafından yaratılan harikulade olay” diye ifade edilir. Mucize kelimesi Kur’an-ı Kerim ve hadislerde ıstılahî manasıyla geçmemekle birlikte aynı anlama gelen “ayet, beyyine, hak, sultan ve burhan” kavramlarının karşılığı olarak kullanılmaktadır.²¹⁵

Kur’an-ı Kerim’de en yaygın şekliyle “ayet” olarak yer alan mucize, gerek Kur’an ayetleri gerekse de harikulade olaylar şeklinde çoğu kez iç içe yer almaktadır. Kur’an, Hz. Peygamber’e sorulan sorulara cevap verirken daha önce mucize gönderildiğini, buna itiraz edildiğini ve itiraz edenlerin helak edildiğini,²¹⁶ mucize isteyenlere okunan Kur’an ayetlerinin yeterli olduğunu belirtmiştir.²¹⁷ Öyleyse Allah ona mucize vermiş midir, vermemiş midir diye bir konuyu tartışmaktan ziyade ayeti/mucizeyi yerli yerinde Kur’an sistematigi içerisinde anlamak esastır.²¹⁸

Bazı müelliflerin mucize içerikli ayetleri “rasyonalize” ettikleri yani aklileştirerek sundukları, bazılarının da geleneksel rivayetlerin etkisi altında mucizeleri mütalaa ettikleri bir hakikattir.²¹⁹ Ayrıca, Kur’an-ı Kerim’de birden fazla manaya gelebilecek birtakım ayetler, sebebi nüzul rivayetleri ve hadisler yardımıyla anlaşılmaktadır. Ancak hadislerin sıhhat açısından güvenilirliği aynı derecede değildir. Sahih ve zayıf hadislerin yanında mevzu hadislerin de varlığı, mucize içerikli ayetlere karşı müelliflerin farklı tavır geliştirmelerine neden olmaktadır. Genel olarak bakıldığında mucize konusunun, Kur’an’ın çizdiği çerçeve ve kavram dünyasının dışına çıkarılarak rivayetçi birikimin şekillendirdiği geleneksel tasavvur ile Batılı bilgi felsefesinin şekillendirdiği pozitivist tasavvur arasında sorunlu bir düzleme sıkıştırıldığı görülmektedir.²²⁰ Mucize örneklerine girilmeden önce mucize anlamına gelen kavramlar ve bu kavramların yer aldığı ayetlere değinilecektir.

4.3.1. Mucize Anlamında Kullanılan Kavramlar

Mucize kelimesi, beyyine, sultan, burhan ve ayet kavramlarıyla karşılanmaktadır. Bu kavramların hepsinin eş anlamlı olduğunu ifade etmek mümkün değildir. Ancak yer yer eş anlamlı olarak mucize’yi ifade etmek için kullanıldıkları görülmektedir.

²¹³ Maide 5/31.

²¹⁴ Hac 22/5.

²¹⁵ Bulut, İbrahim Halil, “Mucize” DİA, XXXI/350-352.

²¹⁶ İsra 17/59.

²¹⁷ Ankebut 29/50-51.

²¹⁸ Namli, Tuncer, *Kur'an'ın Ayet Kavramı Çerçevesinde Mucize Tasavvurumuz*, XI. Kur'an Sempozyumu, Samsun, 2008, s. 126.

²¹⁹ Baş, Erdoğan, *Mustafa İslâmoğlu'nun Hayat Kitabı Kur'an Adlı Eserinde Rasyonel Yorum*, s. 78;

Namli, *Kur'an'ın Ayet Kavramı Çerçevesinde Mucize Tasavvurumuz*, s. 125.

²²⁰ Namli, s.125.

4.3.1.1.Beyyine Kavramı

Beyyine’nin kökü olan b-y-n ayırmak, ayrılmak, uzaklaşmak, açıklamak, açık seçik olmak, ortaya çıkmak, açık seçik hale getirmek, delil ve belge anlamlarına gelmektedir.²²¹ Beyyine, sözlükte bir şeyi ortaya koymak, ister akla dayalı olsun ister somut olsun açık delil demektir.²²² Tanım olarak Beyyine, kendisi gayet açık, bir başka şeyin açıklamasına ihtiyacı kalmamış olan ve bir davayı açık bir şekilde izah ve ispat etmeye yarayan delil demektir. Peygamberlerin mucizeleri de bu kabildendir.²²³

Beyyine kelimesi, Kur’an-ı Kerim’de delil anlamında birçok yerde yer almaktadır. Örneğin Bakara 2/87’de “الْبَيِّنَات/ beyyineler” kelimesi meallerde²²⁴ yaygın olarak “beyyine, belge, delil ve mucize” şeklinde yer almıştır. Aklileştirme eğilimi içerisinde olan yaklaşımlar ile rivayet merkezli yaklaşımlar arasında mucizeye karşı farklı tutum bilindiğinden bir anlamı mucize olan beyyine’nin inceleme konusu olan meallerdeki karşılığı ve izahı mukayese edilmiştir.

Beyyine kavramının Türkçeye mucize olarak çevrildiği Araf 7/73, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Ve Semud (toplumuna da) kardeşleri Salihi (gönderdik). “Ey kavmim!” dedi, “Yalnızca Allah’a kulluk edin; Ondan başka tanrınız yok. Rabbinizden işte apaçık bir kanıt geldi size: “Allaha ait olan bu dişi deve **bir nişanedir sizin için:** öyleyse bırakın onu Allah’ın arzında otlasın ve sakın dokunmayın ona; yoksa çok can yakan bir azap yakalar sizi.”*²²⁵

İslâmoğlu Meali: *Semud’a da soydaşları Salih’i (gönderdik). “Ey kavmim!” dedi, “Yalnızca Allah’a kulluk edin! Sizin O’ndan başka ilahınız yok. Doğrusu Rabbinizden size açık ve net bir delil gelmiştir: İşte Allah’ın devesi; **sizin için bir semboldür:** O halde bırakın onu, (Allah’ın devesi) Allah’ın arzında otlasın ve sakın ona bir kötülük yapayım demeyin! Yoksa size elem veren bir azap dokunur.”*²²⁶

Mukayese konusu olan “**beyyine**” kelimesinin her iki mealde aynı kelimelerle çevrildiği ve “**bir nişanedir sizin için, sizin için bir semboldür**” şeklinde verilmesi, her iki eserde de “beyyine” ile ilgili farklı seçimlerin tercih edildiğini göstermektedir.

²²¹ Cevheri, es-Sihah, s. 120; İsfahani, el-Müfredat, s. 182-183.

²²² İsfahani, el-Müfredat, s. 184.

²²³ Duran, *Ayet Kavramı Ve Anlam Alanı Üzerine Bir Analiz*, s. 61.

²²⁴ http://www.kuranmeali.org/2/bakara_suresi/87.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx 14.01.2017

²²⁵ Esed, I/285.

²²⁶ İslâmoğlu, s. 275.

Türkçeye mucize olarak çevrilen²²⁷ beyyine kelimesi için Esed Meali’nde **kanıt**, İslâmoğlu Meali’nde **belge** diye çeviri yapılan tercihe örnek olarak Âl-i İmran 3/183 gösterilebilir.

Türkçeye mucize olarak çevrilen beyyine kelimesi için, her iki mealde **hakikatin tüm delilleri** tabirinin kullanılmasına örnek olarak Tevbe 9/70 ve İbrahim 14/9 gösterilebilir.

Türkçeye mucize olarak çevrilen beyyine kelimesi için Esed Meali’nde **delil**, İslâmoğlu Meali’nde **belge** şeklinde çeviri yapılan yerler de mevcuttur. Nahl 16/44, bu şekildeki kullanıma örnektir.

Bunların dışında beyyine için Esed Meali’de **belirti**, İslâmoğlu Mealinde **delil** olarak yapılan çeviriye Taha 20/72, örnek gösterilebilir.

Her iki Mealde de beyyine kelimesine yapılan çevirilerde belli bir sistemden söz etmek mümkün gözükmemektedir. Cümle kuruluşu olarak iki meal arasında ciddi benzerlikler olmakla birlikte beyyine kelimesi için farklı çevirilerin tercih edilmesi, her ikisinde de mucize ifadesinin kullanılmasından uzak durulması ve kanıt, belge, belirti, delil gibi ifadelerin tercih edilmesi, genel olarak mucize olarak çevrilen ayetlerde aklileştirme eğiliminin olduğu izlenimi edinilmektedir. Günümüzde mucize olarak anlaşılan ifadelerin nüzul dönemindeki anlamıyla karşılandığı görülmektedir.

4.3.1.2. Burhan Kavramı

Arapçada “berraklaştırmak, açıklığa kavuşturmak, hüccet, delil getirmek suretiyle ispat etmek, delil için ileri sürülen açıklamalar, anlamına gelen “b-r-h-n” kökünden türediği kabul edilen “بُرْهَان/burhan” her zaman kaçınılmaz olarak doğruyu gösteren, doğrulanması gereken kesin delildir.²²⁸ İsfahan’iye göre deliller sıralamasında en kuvvetli delil burhandır.²²⁹

Kur’ân’da, Allah’ın apaçık delilleri olmaları itibarıyla Hz. Muhammed (s.a.v.)’e,²³⁰ Hz. Musa (a.s.)’ya²³¹ verilen mucizeler için burhan tabiri kullanılmaktadır. Çünkü bu mucizeler vasıtasıyla peygamber ile peygamber olmayanlar birbirinden kesin olarak ayırt edilebilmektedir. Müfessirler, Kur’an-ı Kerim’in bir adının da “burhan”

²²⁷ “Türkçeye mucize olarak çevrilen” ifadesi ile özellikle genel kabul görmüş Elmalılı, Diyanet Meali ve Karaman vd. yazdığı mealleri ölçü alınmış, kuranmeali.org sitesinde yer alan kırk civarındaki mealin genel yaklaşımı dikkate alınmıştır.

²²⁸ Cevheri, *es-Sihah*, s. 89; İbni Manzur, *Lisanu’l Arab*, 270-271; İsfehani, *el-Müfredat*, s. 137.

²²⁹ İsfehani, *el-Müfredat*, s. 137.

²³⁰ Nisâ 4/174.

²³¹ Kasas 28/32.

olduğunu kabul ederler.²³² Burhan kavramıyla ifade edilen mucizeler, inceleme konusu meallerde mukayese edilerek gerekli değerlendirmeler yapılacaktır.

Kasas 28/32’de geçen “بُرْهَانٌ/burhan” kavramı mucize anlamında anlaşılmakta, ayette yer alan “burhanani/iki burhan” için ayetin izahında iki delil, iki hüccet olduğu, burhanın aslının beyan olduğu, bu iki burhanın “değneğin yılan olması ve elinin beyazlaması” mucizeleri olduğu belirtilir.²³³ Türkçede de burhan kavramının bu ayette mucize anlamına geldiği ifade edilmektedir.²³⁴ Türkçe meallerde genel olarak “burhan, kesin delil ve mucize”²³⁵ şeklinde kullanılan ibarenin yer aldığı Kasas 28/32, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almaktadırlar:

Esed Meali: *Ve şimdi) elini koynuna sok; lekesiz olarak bembeyaz (ışıl ışıl) çıksın! Ve bütün korkulardan sıyrılmış olarak (artık) kolunu kanadını indir! Bu iki şey, senin, Rabbin tarafından Firavun ve onun seçkinler çevresine (gönderilen bir elçi) olduğunu gösteren **alametlerdir**. Çünkü onlar yoldan çıkmış, yozlaşmış bir topluluk haline gelmiş bulunuyorlar.*²³⁶

İslâmoğlu Meali: *(Şimdi) elini göğsüne sok! her tür kusurdan arınmış olarak tertemiz, ışıl ışıl bir beyazlıkta çıkacaktır. Haydi tüm korku, hüznün ve kaygılarından uzaklaşarak kendini topla! İşte bu ikisi senin, Firavun ve onun kurmaylarına Rabbin katından (gönderildiğinin) **açık belgeleridir**: çünkü onlar yoldan sapmış bir toplum olup çıktılar.*²³⁷

Esed Meali’nde “**alametler**”²³⁸ olarak geçen çeviri, İslâmoğlu Meali’nde “**açık belgeler**”²³⁹ şeklinde yer almıştır. Burhan, inceleme konusu iki mealde yer aldığı gibi geleneksel çevirilerde de genel olarak mucize şeklinde çevrilmemiştir. İlk dönem tefsirlerden Taberi’nin de mucize yerine aynı anlamdaki hüccet, ayet gibi ifadeleri belirtmiş olması, nüzul döneminde mucize’nin henüz bu günkü anlamını kazanmadığını gösterir. Bu nedenle, inceleme konusu iki mealde, mucize yerine alametler, açık belgeler, hakikatin tezahürü, hakikatin belgesi gibi çevirilerin verilmesi, salt aklîleştirme eğilimi olarak değil aynı zamanda kelimelerin, kavramların nüzul dönemindeki anlamlarıyla çevrilmesi gerektiği anlayışı olarak değerlendirilebilir.

²³² Duran, Mehmet Ali, *Âyet Kavramı ve Anlam Alanı Üzerine Bir Analiz*, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:12, Sayı:1, Mart 2014, s. 62.

²³³ et-Taberi, *Camiu’l Beyan*, XVIII/248; İbni Kesir, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim*, VI/235.

²³⁴ Yavuz, VI/429.

²³⁵ http://www.kuranmeali.org/28/kasas_suresi/32.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx 12.2. 2015

²³⁶ Esed, II/787.

²³⁷ İslâmoğlu, s. 760.

²³⁸ Esed, II/787.

²³⁹ İslâmoğlu, s. 760.

4.3.1.3. Sultan Kavramı

Sultan, lugatte “baskın çıkmak, üstün gelmek, güç ve yetki sahibi, hüccet, delil, burhan, dili uzun olmak, sert sözlü olmak” anlamındaki “**سُلْط** s-l-t” kökünden gelip “hüccet, burhan, delil, kahr, kudret, kuvvet ve bunlara sahip olan kimse” demektir.²⁴⁰ “**سُلْطَان**/ Sultan” kavramı, Kur’ân’da “hüccet, delil, mucize, Kur’ân ayeti, istilâ, yetki ve yetkili kılma” gibi manalarda kullanılmaktadır.²⁴¹

Sultan kavramının kadim tefsirlerde kesin delil yani Hz. Musa’ya verilen asa ve elin beyaz olması mucizesinin kastedildiği²⁴² Hud 11/96, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Ve Gerçek şu ki, Biz Musa’yı ayetlerimizle ve **apaçık bir yetkiyle**.*²⁴³

İslâmoğlu Meali: *Doğrusu Biz Musa’yı da, ayetlerimizle ve **kesin bir yetkiyle**.*²⁴⁴

Her iki mealde de sultan kavramı için “yetki” ifadesinin tercih edilmesi, iki meal arasındaki benzerliği ortaya koymaktadır. Ayrıca, iki mealde de yüklem kullanılmamış, “yetkiyle.” ifadesinden sonra ayet bitirilmiştir. Bu durum, Esed Meali’nden İslâmoğlu Meali’ne kaynak gösterilmeden iktibas yapıldığı izlenimini vermektedir. Ayrıca her iki mealde de “mucize” kavramına değinilmemiş, sultan kelimesinin sözlük anlamlarından biri olan “yetki” ile çevrilmesi uygun görülmüştür. Bu durum “Ayetlere, ilk dönem eserlerde yer aldığı şekliyle sözlük anlamının verilip ıstılah anlamının verilmesinden kaçınılması ve aklileştirme eğiliminin varlığıyla izah edilebilir.

Sultan kavramının aynı bağlamda yer aldığı, yine Hz. Musa’nın mucizesinden bahsedilen ancak bu sefer kardeşi Hz. Harun’la beraber zikredilen Mü’minun 23/45, Esed Meali’nde “**yetki**”, İslâmoğlu Meali’nde “**güç**”, şeklinde çeviriler tercih edilmiştir. Bu durum, Esed Meali için bir tutarlılık iken, İslâmoğlu Meali için aynı durumun söz konusu olmadığı izlenimini vermektedir.

Zariyat 51/38’de geçen ve **mucize** anlamına gelen²⁴⁵ **sultan** kavramı, Esed Meali’nde “**otorite**”²⁴⁶ şeklinde yer alırken, İslâmoğlu Meali’nde “**güç**”²⁴⁷ şeklinde yer almıştır. Dolayısıyla aynı kelime ve kavramlarla çevirinin yapıldığını izah etmek mümkün değildir.

Sultan’ın ayet, beyyine ve burhanla yakın ilişkisi vardır. Kur’ân’da Allah elçisi olduğunu iddia edenlerin bu davalarında doğru sözlü olduklarını kanıtlamak üzere

²⁴⁰ Cevheri, es-Sihah, s.505; İbni Manzur, *Lisanu’l Arab*, III/2065-2066; İsfehani, *el-Müfredat*, s. 507.

²⁴¹ Duran, *Ayet Kavramı Ve Anlam Alanı Üzerine Bir Analiz*, s. 62.

²⁴² ez-Zemahşeri, *El-Keşaf*, III/232; Kurtubi, *El-Cami’ li Ahkami’l-Kur’an*, Müessesetü’r Risale, Beyrut, 2006, 11/204.

²⁴³ Esed, I/444.

²⁴⁴ İslâmoğlu, s. 418.

²⁴⁵ Kurtubi, *El-Cami’ li Ahkami’l-Kur’an*, 14/498.

²⁴⁶ Esed, III/1068.

²⁴⁷ İslâmoğlu, s. 1043.

ortaya koydukları ayet, beyyine, hüccet ve benzeri deliller arasında en güçlüsünün “sultan” terimi olduğu görülür. İnsaf sahipleri için peygamberin doğruluğunu anlamada “ayet”ler yeterli olurken, önyargıdan uzak bir akıl için “beyyine” kabul ettirici, “burhan”ın da bazı peşin hükümleri yıkabilecek güçte açıklayıcı bir delil olmasına mukabil; sultan terimi, gerçeği kabullenmemeye kararlı olanları psikolojik yönden kabul etmeye zorlayıcı bir güce sahip delil anlamına gelir.²⁴⁸

İnceleme konusu meallerin sultan kavramına yaklaşımları değişkenlik arz etmektedir. Bazı ayetlerde aynı anlamı vermelerine mukabil, bazı ayetlerde ise farklı çevirilerin tercih edildiği görülmektedir. Esed Meali’nde aynı çevirinin, benzeri bağlamlarda yeniden tercih edildiği görüldüğü halde İslâmoğlu Meali’nde aynı bağlamda yer alan aynı kavramın diğer ayette farklı şekilde çevrildikleri gözlenmektedir. Sultan kavramının bazı ayetlerde mucize olarak yer almasına karşın, inceleme konusu her iki mealin, bu şekilde bir çeviriyi tercih etmemeleri, mucize içerikli ayetlerde aklileştirmeye eğilim gösterildiği izlenimi vermekle birlikte, ilk dönem tefsirlerde yer aldığı şekliyle “ıstılâhî” anlamdan ziyade sözlük anlamının kullanılmasına yönelik bir çaba olarak değerlendirilebilir.²⁴⁹

4.3.1.4. Ayet Kavramı

“آية/ Ayet” sözlükte apaçık alamet, delil, nişan, Kur’an ayetleri ve gerçekliği açık olan apaçık şeylere²⁵⁰ verilen isimdir. Ayet, Allah’ın varlığına, peygamberlerin doğruluğuna işaret eden delil, mucize ve Kur’an-ı Kerim surelerinin belli bölümlerinden her biri için kullanılan bir terimdir. Kur’an-ı Kerim’de 382 defa geçen ayet kavramı, ayetlerde yüksek bina, delil, ibret, mucize, emir/nehî, kıyamet alametleri ve surelerden daha kısa olan Kur’an-ı Kerim’in bölümleri anlamında kullanılmaktadır.²⁵¹ Mucize anlamına gelen en yaygın kelime olan ayet kavramının işaret ettiği anlamlar birbirinden farklı başlıklar altından incelenmiş, kavramın izahı sonucunda uygun görülen mukayeseler yapılmıştır. Mucize anlamına gelen başlık, ayrıca açılmış olup bir sonraki konuda verilecek örneklere ait kavramsal çerçeve sunulmaya çalışılmıştır.

4.3.1.4.1. Ayet Kavramının Yüksek Bina Anlamına Gelmesi

Ayet kavramının bir anlamının “yüksek bina” olduğu belirtilmiştir.²⁵² Hz. Hud’un kavmi yollar üzerine yüksek tepeler üzerine binalar inşa etmişlerdir. Bu binalar, gelip geçenlerce uzaklardan görülebildiği için işaret anlamında “ayet” olarak kabul edilmiştir.²⁵³

²⁴⁸ Duran, *Ayet Kavramı Ve Anlam Alanı Üzerine Bir Analiz*, s. 63.

²⁴⁹ Baş, *Mustafa İslâmoğlu’nun Hayat Kitabı Kur’an Adlı Eserinde Rasyonel Yorum*, s. 104.

²⁵⁰ Cevheri, *es-Sihah*, s. 68; İsfahani, *el-Müfredat*, s. 112-113.; ed-Dameğani, Ebu Abdullah Hüseyin bin Muhammed, *Kamusul Kuran Islah-ul Vücuha Ven- Nezair Fil Kur’an*, Daru’l İlmlil Melayin, Beyrut, 1983. s. 61.

²⁵¹ Yavuz, Yusuf Şevki, “*Ayet*” DİA, 1991. IV/242.

²⁵² İsfahani, *el-Müfredat*, s. 112.

²⁵³ Duran, *Ayet Kavramı ve Anlam Alanı Üzerine Bir Analiz*, *Sosyal Bilimler Dergisi*, s.59.

Şuara 26/128, bunun en açık örneğidir. Ayet ilgili meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *Her tepede cehalet eseri, (putperestçe) **anıtlar**, tapınaklar mı yükselteceksiniz.*²⁵⁴

İslâmoğlu Meali: *Siz, abesle iştigal ederek her bir tepede yüksek bir **anıt**, bir yapı mı inşa ediyorsunuz?*²⁵⁵

Her iki mealde de ayet kavramı için “anıt” şeklinde bir çevirinin tercih edilmesi iki meal arasında benzerlik olduğunu göstermekte, ancak ayetin tamamı için böyle bir benzerlikten söz etmek mümkün gözükmemektedir. Anıt şeklindeki çeviri için, Esed Meali’nde “kabilevî tanrılara tapınmak için tepelerde inşa edilen ve her biri ayrı bir tanrıya adanan semitik tapınak ve sunaklara işaret edildiği belirtilmekte, İslâmoğlu Meali’nde ise herhangi bir açıklamaya gerek görülmemektedir.

4.3.1.4.2. Ayet Kavramının “Allah’ın Sözleri” Anlamına Gelmesi

Allah’ın sözleri manasındaki ayet, Kur’ân’ın herhangi bir suresinde bulunan, başı ve sonu belli olup fâsılalarla ayrılan, sureleri oluşturan bir veya birkaç cümleden meydana gelen Allah kelimidir.²⁵⁶ Ayet kavramının, Kur’an-ı Kerim’de kullanılan en yaygın anlamı bu şekildedir. İncelenen iki mealde bu ayetlerden bazıları Arapçadaki aslında olduğu gibi “ayet” şeklinde yer almaktadır. Yunus 10/2, buna örnek verilebilir:

Esed Meali: *Elif-Lam-Ra. Bunlar, hikmetle dolu olan ilahi kitabın **ayetleridir**.*²⁵⁷

İslâmoğlu Meali: *Elif-Lam-Ra! İşte bunlar, her hükmünde tam isabet kaydeden ilahi kelamın **ayetleridir**.*²⁵⁸

Esed Meali’nde, ez-Zemahşeri kaynak gösterilerek ilahi kitabın ayetlerinden kastın bu sure olduğu belirtilmiştir. İslâmoğlu Meali’nde aynı kaynaklar zikredilerek Esed Meali’ndeki yorumları anımsatıcı açıklamalar yapılmış ve ilahi kitabın ayetlerinin bu sure olabileceği belirtilmiştir. Gerek ayete verilen mealde, gerekse yapılan açıklamalardan Esed Meali’nden İslâmoğlu Meali’ne kaynak gösterilmeden iktibas yapıldığı izlenimi oluşmaktadır.

Ayet kavramının Kur’an-ı Kerim’deki ayetler olduğu anlaşılan, Âl-i İmran 3/7’nin ilgili bölümü,²⁵⁹ inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almaktadır:

²⁵⁴ Esed, II/751.

²⁵⁵ İslâmoğlu, s. 724.

²⁵⁶ Duran, Mehmet Ali, *Âyet Kavramı ve Anlam Alanı Üzerine Bir Analiz*, s. 48.

²⁵⁷ Esed, I/390.

²⁵⁸ İslâmoğlu, s. 369.

²⁵⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, II/308.

Esed Meali: *İlahi kelamın özü olan açık ve kesin hükümlü mesajlar ile müteşabihleri kapsayan bu ilahi kelamı sana bahşeden O’dur.*²⁶⁰

İslâmoğlu Meali: *Yine O’dur sana İlahi Kelam’ı indiren. O’nun ayetlerinden bir kısmının hükmü kesin ve nettir; bunlar İlahi Kelam’ın anasıdır. Gerisi de müteşabihlerden oluşmuştur.*²⁶¹

Esed Meali’nde mesaj olarak yer alan ayet ibaresi, İslâmoğlu Meali’nde Arapçadaki gibi “ayet” olarak aktarılmış, herhangi bir tercüme veya meale gerek duyulmamıştır.

Esed Meali: *Nitekim size, mesajlarımı iletmesi, sizi arındırması, vahiy ve hikmeti bildirmesi ve bilmediklerinizi öğretmesi için içinizden bir elçi gönderdik.*²⁶²

İslâmoğlu Meali: *İşte böylece, içinizden size ayetlerimizi okuyacak, sizi arındıracak, size ilahi mesajı ve hikmeti öğretecek ve ayrıca bilmediklerinizi size bildirecek bir elçi gönderdik.*²⁶³

Esed Meali’nde “mesajlarımı iletmesi” şeklinde yer alan ibare, İslâmoğlu Meali’nde “size ayetlerimizi okuyacak” biçiminde yer almıştır. Dolayısıyla iki eserde, farklı şekilde seçimler yapılmıştır.

Aynı şekilde Bakara 2/99-151, Yusuf 12/1, Hac 22/52’de iki eser arasında farklı şekilde çeviriler tercih edilmiştir.

Ancak Bakara 2/242’de her iki mealde “Allah size mesajlarını böyle açıklıyor.” şeklinde ortak bir kullanım söz konusudur. Benzer şekilde iki eserde “**ayet** yerine **mesaj**” kullanılan ayetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/106-252, Enam, 6/54-55, Hud 11/1, Hicr 15/1 ve Nahl 16/101.

Esed Meali’nde “Allah’ın sözleri anlamındaki ayet” ifadeleri için genellikle mesaj tabiri kullanılmıştır. Bazen de ayet ifadesine karşılık aynen Arapçadaki gibi ayet şeklinde çeviri tercih edilmiştir. İslâmoğlu Meali’nde de aynı şekilde “ayet ve mesaj” ifadeleri tercih edilmiştir. Bu tercihlerde yer yer Esed Meali ile ortak anlam tercih edilirken bazen farklı çeviriler tercih edilmiştir.

4.3.1.4.3. Ayet Kavramının Kanıt/Delil Anlamına Gelmesi

Ayet kelimesinin Kur’ân-ı Kerîm’de kullanılan anlamlarından birisi de kanıt/delildir. Arapçada “yol göstermek, irşat etmek” anlamındaki “delâlet” kökünden türetilmiş olan delil, “yol gösteren, doğru yola ve doğru sonuca götüren” manasına gelir. Kur’ân’da Allah’ın varlığına ve birliğine işaret eden delillerden genellikle ayet diye söz

²⁶⁰ Esed, I/88.

²⁶¹ İslâmoğlu, s. 105.

²⁶² Esed, I/41.

²⁶³ İslâmoğlu, s. 55.

edilir.²⁶⁴ Yerin ve göklerin yaratılması, gece ile gündüzün peşi sıra gelmesi, dağların dikilmesi gibi birçok olay ayet olarak yer alır.²⁶⁵ Peygamberlerden delil istendiğinde akla mucize de gelmektedir. Mucize anlamına gelen ayet kavramı “Ayet Kavramının Mucize Anlamına Gelmesi” başlığında ele alınmıştır. Bu başlıkta daha çok “kanıt, delil” anlamında yer alan ayetler incelenmiştir. İçerisinde ayet ibaresi kanıt/delil anlamında geçen Rum 30/22, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *Göklerin ve yerin yaratılması, renklerinin ve dillerinizin farklılaştırılması (da) O’nun **alametlerindendir**: bunda, kuşkusuz, (fitri) bilgiye (anlama ve kavrama yeteneğine) sahip insanlar için dersler vardır!*²⁶⁶

İslâmoğlu Meali: *Yine gökleri ve yeri yaratması, dillerinizin ve renklerinin farklılığı da O’nun **mucizevi işaretlerinden** biridir: Şüphesiz bunda (farklılığın değerini) bilenler için mutlaka alınacak dersler vardır.*²⁶⁷

Esed Meali’nde “alamet” olarak çevrilen ayet kavramı, İslâmoğlu Meali’nde “mucizevi işaret” olarak karşılanmıştır.

Kanıt/Delil anlamına gelen ayet kavramı²⁶⁸ için her iki mealde de mesaj anlamı verilen ayetler de var. Örneğin Casiye 45/3, buna örnek verilebilir.

Esed Meali: *Bakın, göklerde ve yerde inan(mak istey)enler için (ibret dolu) **mesajlar** vardır.*²⁶⁹

İslâmoğlu Meali: *Elbet göklerde ve yerde inanmaya gönlü olanlar için sayısız **mesajlar** vardır.*²⁷⁰

Aynı minvalde gelen Bakara 2/164’te yer alan ayet kelimesi her iki mealde yine “mesaj” olarak yer almıştır.

İki meal arasında ciddi benzerliklerin olduğu, her ikisinde de ayet kavramı için “**işaret**” şeklinde çeviri yapılan birçok ayet görülmektedir. Örneğin mucize anlamına gelen ayet kelimesinin yer aldığı Enbiya 21/32²⁷¹ buna örnek verilebilir.

Esed Meali: *ve göğü güvenli bir kubbe, bir çatı olarak yükselttik? Ve yine de onlar (yaratılışın) bu açık **işaretlerine** inatla sırt çeviriyor.*²⁷²

²⁶⁴ Duran, *Ayet Kavramı Ve Anlam Alanı Üzerine Bir Analiz*, s. 52.

²⁶⁵ Yavuz, “Ayet” IV/242.

²⁶⁶ Esed, I/824.

²⁶⁷ İslâmoğlu, s. 796.

²⁶⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, VII/81.

²⁶⁹ Esed, II/1018.

²⁷⁰ İslâmoğlu, s. 990.

²⁷¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, V/450.

²⁷² Esed, II/650.

İslâmoğlu Meali: *Ve göğü güvenli bir kubbe olarak tepelerine diktik; ama onlar, bu tür göstergelerle **işaret ettiğimiz** (hakikatlere) sırt çeviriyorlar.*²⁷³

Kanıt/delil anlamına gelen ayet kavramının yer aldığı ayetlerden iki meal arasında farklı tercih olan durumlardan, Esed Meali’nde **belirti**, İslâmoğlu Meali’nde **delil** olarak verildiği de görülmektedir. Örneğin Şuara 26/197²⁷⁴ buna örnek verilebilir.

Esed Meali: *İsrailoğulları arasındaki (birçok) bilginin bu (gerçeği) bilmeleri onlar için yeterli bir **belirti** sayılmaz mı?*²⁷⁵

İslâmoğlu Meali: *İsrailoğullarına mensup alimlerin bunu bilmeleri onlar için **delil** olarak yeterli değil miydi?*²⁷⁶

Esed Meali’nde ayet kavramı yerine “belirti” kelimesinin tercih edilmesine yönelik kısa bir izah yapılmıştır. İsfehani’nin el-Müfredatı kaynak gösterilerek ayet teriminin muhtelif anlamları arasında işaret, sembol ve simgenin olduğu, bununla birlikte ayet terimine Kur’an’da en sık ilahi mesaj denildiği belirtilmektedir. Bunun içindir ki sözcüğün mecaz olarak Hz. İsa için kullanılması, muhtemelen, onun Allah’ın mesajının insana ulaşmasında bir araç, bir vesile, yani bir peygamber olması ve dolayısıyla Allah’ın rahmetinin bir simgesi olması anlamındadır, denilerek kaynak olarak da ez-Zemahşeri ve er-Râzî gösterilmiştir.²⁷⁷ Esed Meali’nde mucize yerine ilahi mesaj ifadesinin kullanılması, muhtemelen İngilizcede mucizeye bu şekilde karşılık verilmesi (divine help/ilahi yardım) ve hedef kitlenin dikkate alınmasından kaynaklanmaktadır.

İki meal arasında “ayet” ibaresine verilen çevrilerde belli bir sistemden bahsetmek mümkün gözükmemektedir. Örneğin Fussilet 41/37’de yer alan “güneşin ısı ve ışık; ayın da aydınlık kaynağı olmasının delili” manasında anlaşılan²⁷⁸ ayet ibaresi için Esed Meali’nde **işaret**, İslâmoğlu Meali’nde **ayet** seçilmiştir.²⁷⁹ Besin kaynağı ve binek olarak kullanılan çeşitli hayvanların insanların emrine verilmesine binaen delil olarak yer alan Taha 20/54, her iki mealde de **ders** şeklinde yer almıştır.

4.3.1.4.4. Ayet Kavramının Alamet, Sembol, İşaret Anlamın Gelmesi

Ayet kavramının alamet, sembol, simge ve işaret gibi anlamları da bulunmaktadır.²⁸⁰ Bir hükmün varlığının işareti olan, ancak o hükmün ne varlığıyla ne de gerekli olmasıyla ilgisi bulunmayan şey anlamında kullanılan alâmet, lügatte “emare, belirti, nişan, iki toprak parçası arasındaki sınır, yollara dikilen işaretler” gibi mânalara

²⁷³ İslâmoğlu, s. 621.

²⁷⁴ Kurtubi, *El-Cami’ li Ahkami’l-Kur’an*, XVI/77.

²⁷⁵ Esed, II/757.

²⁷⁶ İslâmoğlu, s. 730.

²⁷⁷ Esed, II/611.

²⁷⁸ Duran, *Ayet Kavramı Ve Anlam Alanı Üzerine Bir Analiz*, s. 52.

²⁷⁹ Esed, III/977; İslâmoğlu, s. 948.

²⁸⁰ Cevheri, *es-Sihah*, s. 68; İsfehani, *el-Müfredat*, s. 112-113; Dameğani, *Kamusul Kuran Islahu’l Vücuha Ven- Nezair Fil Kur’an*, s. 61.

gelir.²⁸¹ Bu şekilde Kur’an-ı Kerim’de birçok defa yer almaktadır. Örneğin ayet kavramının alamet, sembol, simge ve işaret anlamlarına geldiği Bakara 2/248, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Ve Peygamberleri olan, “Bakın, meşru hükümlerinin bir işareti olarak size içinde Rabbiniz tarafından bahşedilmiş bir iç huzuru, bir sükunet bulunan ve Musa’nın ve Harun’un ailelerinden geriye kalmış olup da meleklerce muhafaza edilen mirası içinde barındıran bir kalp bağışlanacaktır. Eğer (gerçekten) inanıyorsanız, bunda sizin için bir işaret vardır” dedi.*²⁸²

İslâmoğlu Meali: *Ve Peygamberleri onlara dedi ki: “Bakın, onun otoritesini meşru kılan belge olarak size içinde Rabbiniz tarafından bahşedilmiş bir gönül huzuru ile Musa’nın ailesi ve Harun’un ailesinden geriye kalan, meleklerin yüklediği bir gönül bağışlanacaktır. Eğer gerçekten inanıyorsanız, bunda sizin için bir işaret vardır.”*²⁸³

Ayet sözcüğü, Esed Meali’nde işaret, İslâmoğlu Meali’nde ise belge olarak tercüme edilmiştir. İşaret’in alamet anlamına geldiği açıktır. Bu tercih Taberi, İbni Kesir ve Elmalılı²⁸⁴ gibi müfessirlerin tercihinine uygundur. Ancak İslâmoğlu Meali’nde belge şeklinde bir tercih yapılarak tutarsız bir çeviri örneği verilmiştir. Oysa ayetin devamında genel olarak Türkçe meallerde “tabut/sandık” olarak çevrilen bölüm, Esed Meali’nde kalp, İslâmoğlu Meali’nde “gönül huzuru” şeklinde yer almıştır.²⁸⁵ İslâmoğlu Meali’nde, kaynak belirtilmeden Esed Meali’ndeki çeviri ve yorumlardan istifade edildiği izlenimi oluşmaktadır. Kaynak olarak belirtilen el-Müfredatta tabutun sözlük anlamının tabut olduğu, Bakara 2/248’de bu anlamda yer aldığı, bu tabutun ağaçtan yapılmış bir sanduka olduğu ve içerisine hikmet yerleştirildiği belirtilmektedir. İslâmoğlu Meali’nde bu asıl yorumlar göz ardı edilmiş, ikincil bir görüş olarak nakledilen ve el-Müfredatta ayetle ilişkilendirilmeyen “kalp” şeklindeki görüş ölçü olarak kabul edilmiş,²⁸⁶ tabut kelimesi gönül huzuru olarak çevrilmiştir.

Ayetin son cümlesinde yer alan “ayet” ibaresinin her iki mealde işaret şeklinde geçmesi, Esed Meali’nde ilk geçen cümleyle uyumluluk arz ederken İslâmoğlu Meali’nde uyumluluk sağlanmamıştır. Bu durum İslâmoğlu Meali açısından “metin içi tutarsızlık” olarak değerlendirilebilir.

Aynı şekilde Âl-i İmran 3/41’de “alamet” anlamına gelen ayet kavramının,²⁸⁷ sözlük anlamına uygun olarak Esed Meali’nde “işaret” olarak yer aldığı gibi, kendisinden etkilendiği anlaşılan İslâmoğlu Meali’nde de “işaret” olarak yer almıştır.²⁸⁸

²⁸¹ İbn Manzûr, *Lisanu’l Arab*, IV/3084; Duran, *Ayet Kavramı Ve Anlam Alanı Üzerine Bir Analiz*, s. 54.

²⁸² Esed, I/74.

²⁸³ İslâmoğlu, s. 85.

²⁸⁴ et-Taberi, *Camiu’l Beyan*, IV/461; İbni Kesir, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim*, I/227-228; Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, II/142.

²⁸⁵ http://www.kuranmeali.org/2/bakara_suresi/248.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx 12.01.2017.

²⁸⁶ İsfahani, *el-Müfredat*, s. 191.

²⁸⁷ Duran, *Ayet Kavramı Ve Anlam Alanı Üzerine Bir Analiz*, s. 54.

²⁸⁸ Esed, I/96; İslâmoğlu, s.111.

Benzeri bir tutum Meryem 19/10’da da sürdürülerek her iki mealde de işaret kelimesi tercih edilmiştir.

Alamet/işaret manasına gelen ayet kavramının,²⁸⁹ incelenen her iki mealde, aynen Arapçadaki gibi “ayet” olarak aktarıldığı yerler de vardır. Örneğin İsra 17/12’de bu şekilde bir tutum sergilenmiştir.²⁹⁰ Esed Meali’nde ayet kavramının bu şekilde tercih edilmesine yönelik birtakım izahlar yapılmış, buradaki anlam örgüsü içerisinde “ayeteyn yani iki sembol” olduğu, bunun da manevi ya da ruhani karanlık ve aydınlıkla alakalı olduğu bildirilmiştir. İslâmoğlu Meali’nde ise herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Bu durumda, Esed Meali’ndeki çevirinin kaynak gösterilmeden İslâmoğlu Meali’ne iktibas edildiği izlenimi hâsıl olmaktadır.

4.3.1.4.5. Ayet Kavramının İbret, Ders Anlamına Gelmesi

Ayet kavramının anlamlarından biri de ibret olarak belirtilmiştir.²⁹¹ Aşmak, geçmek anlamına gelen ibret, görünenden görünmeyene geçmek, nesnelerin ve olayların dış yüzüne bakıp onlardaki hikmeti kavramaya çalışmak, olaylardan ders alıp doğru sonuçlar çıkarmaktır.²⁹² Kur’an-ı Kerîm’de genellikle tarihî birtakım olaylar, önceki toplumların halleri ve onların başına gelenler anlatılıp bu olaylardan ders çıkartılması istendiğinde, ibret mânasında ayet kavramının kullanıldığı görülmektedir.

İbret anlamına gelen ayet kavramının yer aldığı Yusuf 12/7’nin, inceleme konusu meallerdeki karşılığı aşağıdaki gibidir:

Esed Meali: *Gerçek şu ki, Yusuf ve kardeşlerin(in kıssasında)da (hakikati) arayanlar için (çıkarılacak nice) dersler vardır.*²⁹³

İslâmoğlu Meali: *Doğrusu, Yusuf ve kardeşlerinin (kıssasında, öğrenmek) isteyenler için asla tüketip bitirilemeyecek kadar çok dersler vardır.*²⁹⁴

İbret kavramıyla aynı anlama gelebilecek olan ders kelimesinin seçilmesi normal karşılanacak bir durumdur. Ancak Esed Meali’nde yer aldığı şekilde İslâmoğlu Meali’nde de yer alması, kaynak belirtilmeden iktibas yapıldığı izlenimi verebilir. Çünkü Türkçe yazılmış olan meallerin büyük çoğunluğunda, burada ayet kavramı için ibret tercih edilmiştir.²⁹⁵

Benzeri bir durum Âl-i İmran 3/190’da şu şekilde yer almıştır.

²⁸⁹ Duran, *Ayet Kavramı Ve Anlam Alanı Üzerine Bir Analiz*, s. 54.

²⁹⁰ Esed, II/561; İslâmoğlu, s. 530.

²⁹¹ Dameğani, *Kamusul Kuran Islah-ul Vücu Ven- Nezair Fil Kur’an*, s. 61.

²⁹² İbni Manzûr, *Lisanu’l Arab* IV/2782; Duran, *Ayet Kavramı Ve Anlam Alanı Üzerine Bir Analiz*, s. 55.

²⁹³ Esed, II/456.

²⁹⁴ İslâmoğlu, s. 430.

²⁹⁵ http://www.kuranmeali.org/12/yusuf_suresi/7.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx 12.01.2017.

Esed Meali: *Kuşkusuz, göklerin ve yerin yaratılışında ve gece ile gündüzün birbirini izlemesinde derin kavrayış sahipleri için alınacak dersler vardır.*²⁹⁶

İslâmoğlu Meali: *Kuşkusuz göklerin ve yeryüzünün yaratılışında, gece ile gündüzün birbirini izlemesinde derin kavrayış sahipleri için alınacak dersler vardır.*²⁹⁷

Ayet, baştan sona Esed Meali’nden İslâmoğlu Meali’ne yer/yeryüzü kelimesinin dışında aynen ıktibas edilmiştir. Benzer yerleri “kalın” göstermek gerekirdi. Ancak burada benzemeyen tek kelime kalın gösterilmiştir. Ayet kavramı de her iki eserde “ders” şeklinde yer almıştır. Aynı şekilde ayet için her iki mealin ders olarak çeviri yaptığı yerler vardır. Örneğin Nahl 16/69, Sebe, 34/9.

Ankebut 29/35’te yer alan **ayet** kavramı, Esed Meali’nde **açık işaretler**, İslâmoğlu Meali’nde **apaçık belgeleri olan işaretler** şeklinde yer almıştır. Ayetin açıklamasında, Esed Meali’nde Lut Gölü’yle ilgili yapılan yorumların benzeri, İslâmoğlu Meali’nde de vücut bulmuş, aynı noktaya dikkat çekilmiştir.²⁹⁸

Ayet kelimesinin ibret anlamında kullanıldığı başka ayetler de vardır. Örneğin helak edilen Lût kavminin akıbetinin anlatıldığı ve kalıntılarında ibretler olduğunun bildirildiği Hicr 15/75-77’te yer alan **ayet** kavramı, Esed Meali’nde **ders**, İslâmoğlu Meali’nde **ibret** şeklinde yer almıştır.²⁹⁹

Düşünen insanlar için içerisinde ibretlerin yer aldığı Tufan’ın vukûundan sonra Hz. Nuh ve gemidekilerin güven içinde karaya çıkmasından bahseden Ankebût 29/15’te yer alan **ayet** kavramı, Esed Meali’nde **işaret**, İslâmoğlu Meali’nde **belge** şeklinde yer almıştır. Hz. İbrahim’in ateşten kurtarılmasından bahseden Ankebut 29/24’te yer alan ayet kavramı, her iki mealde de **ders** olarak yer almıştır.³⁰⁰

Düşünen insanlar için alınacak derslerin/ibretlerin olduğu anlaşılan Ahkaf 29/27’de yer alan ayet tabiri, inceleme konusu meallerde mesaj şeklinde ortak olarak yer almıştır.

Anlaşılan odur ki ibret manasına gelen ayet kelimesinin yer aldığı ayetlerde, genel olarak ortak bakış açısı sergilenmiştir. Bazen de İslâmoğlu Meali’nde Esed Meali’nden farklı olarak “ayet, ders, ibret” şeklinde çeviriler yapılarak farklı yaklaşım sergilenmiştir.

İki Meal arasında ayet kavramının farklı şekilde çevrildiği yerlerden biri olan Yasin 36/33, buna örnek gösterilebilir:

²⁹⁶ Esed, I/129.

²⁹⁷ İslâmoğlu, s. 141.

²⁹⁸ Esed, II/810; İslmaoğlu, s. 781-782.

²⁹⁹ Esed, II/7523; İslâmoğlu, s. 491.

³⁰⁰ Esed, II/809; İslâmoğlu, s. 781.

Esed Meali: *Onlar, ölü toprağa can vermemizde ve beslenmeleri için topraktan ürünler çıkarmamızda (yaratma ve diriltme gücümüzün) işaretini görürler.*³⁰¹

İslâmoğlu Meali: *Ölü toprakta dahi onlar için bir ders vardır: Onu Biz dirilttik, beslenmeleri için ondan tohumları Biz çıkardık.*³⁰²

Ayet kavramı Esed Meali’nde **işaret** olarak verilmişken İslâmoğlu Meali’nde **ders** olarak verilmiştir. Aynı ayetin izahında Elmalılı Tefsiri’nde “açık bir delil ve alamet” şeklinde açıklanmıştır.³⁰³

Ayet kavramına yaklaşım noktasında iki meal arasında genellikle ortak bakış ve çeviri, bazen de farklı bakış ve çeviriler tercih edilmiştir. Esed Meali’nde ayet yerine seçilen kelimelerin niçin seçildiğine dair gerekçeler mevcuttur. Ayet yerine en yaygın olarak “mesaj” ifadesi tercih edilmiş³⁰⁴ ve bu isim eserin adı (Kur’an mesajı) olmuştur. Esed Meali’nde birçok Arapça kavramın anlamına uygun İngilizce anlamı (İngilizceden de Türkçeye çevrilmesi) verilmesinin temelinde hitap ettiği batılı okuyucu profili etkili olmuştur. Ayet kavramı için yaygın olarak mesaj ve işaret ifadelerinin kullanılmış olması, Esed Meali’ne özgü bir yaklaşım olup Arapça kavramın öz anlamına uygun gelebilecek karşılıklar bulmak maksadıyla kullanılmıştır.³⁰⁵ Ayet yerine “ayet, mesaj ve işaret” ibarelerinin tercih edilmesinde genel olarak bir sistemden söz etmek mümkünse de bazen bu sisteme uyulmadığı da görülmektedir.

Aynı durum İslâmoğlu Meali için söz konusu değildir. Yani ayet kavramına verilen çevirilerde bir düzen görünmemektedir. Deyim yerindeyse rastgele tercihler yapılmıştır. Niçin ayet kavramının aynen aktarıldığının izahı yapılmamıştır. Daha çok Esed Meali örnek alındığı izlenimi oluşturulmuştur. Ancak ayet içerisindeki bazı kelimelerde değişiklikler yapıldığı anlaşılmaktadır.. Bu değişiklikler bazen tutarlılığın sağlanmasına engel teşkil etmiştir.

4.3.1.4.6. Ayet Kavramının Mucize Anlamına Gelmesi

Ayet kavramının sözlük anlamları arasında aciz bırakan, hayrette bırakan, şaşkınlık uyandıran, hârika gibi karşılıklar bulunmaktadır.³⁰⁶ Kur’an-ı Kerim’de en yaygın olarak Allah’ın ayetleri ve mucize anlamında yer almaktadır. Şarkiyatçı yazar Montgomery Watt “ayet” kelimesinin hem ilahî kudreti gösteren “işaret” hem de Kur’ân’ın bir parçası anlamına gelmesi bir tesadüf değildir,³⁰⁷ diyerek ayetin, hem Allah’ın Kur’an-ı Kerim’deki sözlerini hem de mucize anlamında geldiğini teyit etmiştir. Bu nedenle aynı ayetlerin kimi müelliflerce Kur’an ayeti, kimilerince de

³⁰¹ Esed, II/900.

³⁰² İslâmoğlu, s. 876.

³⁰³ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, VI/412.

³⁰⁴ Esed, II/1360. (Burada dizinde yer alan “mesaj maddesi” ile ilgili Esed Meali’nde yüzden fazla örneğin geçtiği sayfa numaraları verilmiştir.)

³⁰⁵ Esed, I/XVI.

³⁰⁶ İbni Manzûr, *Lisanu’l Arab*, I/185; Duran, *Ayet Kavramı Ve Anlam Alanı Üzerine Bir Analiz*, s. 52.

³⁰⁷ Duran, *Âyet Kavramı ve Anlam Alanı Üzerine Bir Analiz*, Sosyal Bilimler Dergisi, s. 46.

mucize olarak çevrilmesi mümkündür. Çünkü peygamberler, tebliğ vazifelerini icra ederken, muhatapları tarafından “kanıt/mucize” getirmeye davet edilmişlerdir.³⁰⁸ Peygamberler de Allah’ın yardımıyla bunu ispat yoluna gitmişlerdir. İşte peygamberlerin bu ispatları “ayet” şeklinde tecelli etmiştir. Ayetler Kur’an meallerinde farklı kelimelerle ayet, mucize, kanıt, belge ve diğer farklı kullanımlarla çevrilmiştir. Şimdi Türkçede yaygın olarak mucize anlamına gelen ayet kavramı üzerinde durulacak, yeri geldikçe de mucize örneklerine değinilecektir.

Bakara 2/73’te (önceki ayetlerle beraber okunduğunda) Allah’ın bir mucizesi olarak “ölünün diriltilmesi” hadisesi anlatılmaktadır. Bu mucizenin inceleme konusu meallerdeki karşılığı ise aşağıdaki gibidir:

Esed Meali: *Biz dedik ki: “Bu (prensibi) bu gibi (çözümlememiş cinayet olaylarının bazılarında da uygulayın: Bu yolla Allah canları ölümden korur ve kendi iradesini size gösterir ki (bunu görüp) muhakemenizi kullan(mayı öğren)ebilirsiniz.”*³⁰⁹

İslâmoğlu Meali: *Bu maksatla dedik ki: “Bu (prensib)i bu türden (çözünlenmemiş cinayet olaylarından) bazılarına da uygulayın!” Allah aklınızı kullanabilesiniz diye ölüyü işte böyle diriltir ve ayetlerini size bu şekilde gösterir.*³¹⁰

Esed Meali’nde “kendi iradesini size gösterir” şeklinde yer alan “ayet” kavramı, İslâmoğlu Meali’nde “ayetlerini size bu şekilde gösterir” şeklinde yer almıştır. Dolayısıyla iki eser arasında “ayet” kavramına yüklenen anlam birbirlerinden farklılık arz etmektedir. Ayrıca “Bu (prensib)i bu türden (çözünlenmemiş cinayet olaylarından) bazılarına da uygulayın” bölümü kaynak gösterilmeksizin alıntı yapıldığı izlenimi vermektedir.

Ayet Türkçe meallerde yaygın olarak “Böylece Allah ölüleri diriltir ve düşünesiniz diye size ayetlerini (Peygamberine verdiği mucizelerini) gösterir.”³¹¹ şeklinde yer almışken, ilgili bölüm inceleme konusu her iki mealde de mucizeden ziyade, akıl/mantık sınırları dahilinde olabilecek hadiseler çerçevesinde sunulmaya çalışılmıştır.

Ayet kavramının Esed Meali’nde mucize anlamında kullanılmadığı halde İslâmoğlu Meali’nde mucize olarak kullanıldığı yerler de vardır. Örneğin Yusuf 12/105, bunlardan biridir. İlgili ayetin meallerdeki karşılığı şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *Kaldı ki, göklerde ve yerde nice ayetler, işaretler var ki, onlar (üzerinde düşünmeden) sırtlarını çevirerek yanlarından geçip gidiyorlar!*

³⁰⁸ Şuara 26/154, Enbiya 21/5.

³⁰⁹ Esed, I/21.

³¹⁰ İslâmoğlu, s. 28.

³¹¹ http://www.kuranmeali.org/2/bakara_suresi/73.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx 28.01.2017

İslâmoğlu Meali: *Göklerde ve yerde ne **mucizeler** var ki, (insanoğlu) yanından geçip gider de onlara dönüp bakmaz bile.*

Ayet kavramının Esed Meali’nde nişane, İslâmoğlu Meali’nde ise sembol olarak yer almasına da rastlanmaktadır. Örneğin Araf 7/73’ün meali şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: ... *Allaha ait olan bu dişi deve bir **nişanedir** ...*³¹²

İslâmoğlu Meali: *İşte Allah’ın devesi; sizin için bir **semboldür**...*³¹³

Neml 27/12’de “تِسْعَ آيَاتٍ/ Dokuz mucize” tabiri yer almaktadır. Cenâb-ı Allah’ın Hz. Mûsâ ve Hz. Harun’u, Firavun ve onun ileri gelenlerine ayetlerle gönderdiği ama onların büyüklük taslayıp kabul etmeyi kibirlerine yediremedikleri anlatılmaktadır. Buradaki “âyât” ifadesi özellikle Hz. Mûsâ’ya verilen “dokuz mûcize” olarak anlamlandırılmıştır. Ayette geçen “Dokuz Mucize” ifadesi, Esed Meali’nde “Dokuz mesaj”, İslâmoğlu Meali’nde ise “Dokuz ayet de içinde olmak üzere (bütün mucizeler)” şeklinde birbirlerinden tamamen farklı biçimde yer almıştır.

İnceleme konusu iki meal’in birçok konuda olduğu gibi mucizeye yaklaşımı da genel olarak benzer olmakla birlikte bazen farklı yaklaşım benimsedikleri görülmektedir. Genel yaklaşımdan farklı olarak iki mealde, mucizeye akıl/mantık sınırları dahilinde olabilecek hadiseler çerçevesinde yaklaşıldığı bazen de genel eğilime riayet edildiği görülmektedir. İslâmoğlu Meali’nde kaynak belirtilmeden Esed Meali’nden alıntı yapıldığı gibi bir izlenim varsa da farklı yaklaşım sergilendiği de görülmektedir. Esasen, iki mealde de görülmekle birlikte İslâmoğlu Meali’nde daha yaygın olarak iç tutarlılıktan uzak bir mucize tablosu çizildiği anlaşılmaktadır. Ayet kelimesinin karşılığı olarak, mucize, işaret ve sembol ifadeleri kullanılmıştır. Bu kavramların nerede niçin tercih edildiği açıkça belirtilmeyip benzeri kullanımın tekrarında aynı kavram kullanılmadığı için bazı yerlere düşülen notlarda anlaşılma sağlanamamıştır.

4.3.2. Kur’an-ı Kerim’de Yer Alan Bazı Mucizeler

Kur’an-ı Kerim’de tevhid mücadelesi kapsamında muhataplarını ikna etmek için Allah’ın emri doğrultusunda peygamberlere birtakım mucizelerin ikram edildiği belirtilir. Bunlar arasında Hz. İbrahim’in talebi doğrultusunda kuşların alıştırılması/dirilmesi, Hz. İbrahim’in ateşte yanmaması, Hz. Musa’nın değneği taşa vurduğunda su çıkması, değneği denize vurduğunda denizden yolun açılması ve “gece yolculuğu” hadisesi gibi örnekleri verilmektedir. Bu örnekler inceleme konusu meallerin yaklaşımları bağlamında mukayese edilmiştir.

³¹² Esed, I/285.

³¹³ İslâmoğlu, s. 275.

4.3.2.1. Hz. İbrahim ve Kuşların Alıştırılması/Dirilmesi

Hz. İbrahim’in Allah’tan “ölüleri nasıl dirilttiğini sorduğu ve Allah’ın bunu Hz. İbrahim’e gösterdiği olay, Bakara 2/260’ta özetle şu şekilde anlatılmaktadır:

Genel olarak, dört kuşun yakalanıp alıştırılması veya parçalanması, her birinin ya da bir parçasının bir dağın başına konulması ve çağrıldığı zaman da kuşların gelmesi şeklinde aktarılır.”³¹⁴

Esed Meali: “*Hani İbrahim, “Ey Rabbim! Ölüye nasıl hayat verdiğini bana göster!” demişti. O da, “Yoksa inancın yok mu?” diye sormuştu. (İbrahim) cevap vermişti: “Hayır, ama (görmeme izin ver) ki kalbim tamamen mutmain olsun.” “Öyleyse” demişti Allah, “Dört kuş al ve onlara sana itaat etmeyi öğret; sonra onları (etrafındaki) her tepeye ayrı ayrı sal; sonra da çağır: uçarak sana gelecekler. Bil ki Allah her şeye kâdirdir, hikmet sahibidir.*”³¹⁵

İslâmoğlu Meali: “*Hani İbrahim demişti ki “Rabbim, ölüyü nasıl dirilttiğini bana göster! O da “Yoksa inanmadın mı?” diye sordu. Cevap verdi: “Hayır, fakat kalbim mutmain olsun diye.” “O halde dört kuş al ve onları kendine (itaate) alıştır; bunun ardından onları ayrı ayrı bir tepeye sal ve onları çağır; uçarak sana gelecekler: iyi bil ki Allah her işinde mükemmeldir, her hükmünde tam isabet edendir.*”³¹⁶

Bu bölümde, her iki mealin yaklaşımı da benzer olup “kuşların kesip parçalandığı değil alıştırıldığı” savunulduğu görülmektedir. Hatta ifadeler birebir uyuşmakta ve verdikleri mesaj da birebir örtüşmektedir. Her iki mealin mesajı da “kuşların alıştırılmasının insanın dirilişine örnek olduğu” yönünde algılanmaktadır. Bazı geleneksel meallerde geçen “parçala” kısmı, bu meallerde “kendine alıştır ve ayrı ayrı sal” olarak verilmiştir. Bu durum özellikle “akılcı eğilimin” meal ve tefsirlere yönelik bir yaklaşımı olarak telakki edilebilir. Ancak konu hakkında yapılan müstakil bir çalışmada, temel lügatlere ve dil bilimsel çalışmalara dayanılarak “alıştırmanın daha kadim bir tercih olduğu” vurgulanmaktadır.³¹⁷ Bu yaklaşım, kavramların ilk dönemde kullanıldıkları anlamı tercih etmeyi esas alan, akıllı işlevsel kılan olağanüstülükten ziyade olağan duruma vurgu yapan bir bakış açısı sunmaktadır. Ayrıca geleneksel yaklaşımın mucize saydığı birçok olay, akıl/mantık örgüsü içerisinde yorumlanarak, dikkatler sadece “Kur’an-ı Kerim’in mucize olduğuna” çekilmek istenmektedir.³¹⁸

Bir karineye binaen yorum ve değerlendirmelerde bulunmak mümkündür. Herkesin her ayeti aynı derecede anlaması beklenemez. Kuşları kendine alıştırıp terbiye etmek, insanların yapabilecekleri bir şeydir. Ayette, kendisine alıştırılan kuşları

³¹⁴ http://www.kuranmeali.org/2/bakara_suresi/260.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx 28.12. 2016.

³¹⁵ Esed, I/80.

³¹⁶ İslâmoğlu, s. 90.

³¹⁷ Ateş, Abdurrahman, *Ölülerin Nasıl Diriltildiğinin Kuşlar Üzerinden Hz. İbrahim’e Gösterilmesi*, İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2016, cilt: VII, sayı: 1, s. 26-27.

³¹⁸ Esed, II/572; İslâmoğlu, s. 788.

çağırarak “ölülerin ruhlarının diriltilip yükselişine” benzetilmektedir. İbrahim’in sorusu bu şekilde cevaplanmıştır. Aklı önceleyen, kavramların nüzul dönemindeki anlamlarını önemseyen yaklaşım, genellikle asrın idrakine Kur’an’ı söyletme iddialarıyla isabetli yorumlar yapabilmektedir. Burada da bu isabetli yorumlara rastlamak mümkün gözükmemektedir. Bununla birlikte kadim ulemadan ez-Zemahşeri,³¹⁹ İbni Kesir,³²⁰ er-Razi,³²¹ el-Kurtubi,³²² Elmalılı³²³ gibi müfessirler, kuşların kesilip parça parça edildiklerini, etleri, kanları ve tüylerinin birbirlerine karıştırıldıklarını, sonra da Hz. İbrahim seslenince canlanıp Hz. İbrahim’e doğru uçtuklarını belirtirler. İslâmoğlu Meali’nde, bu yorumlar dikkate alınmamış, daha çok Halil b. Ahmed (v. 175), Ferra (v. 207), Ezheri (v. 370), Cevheri (v. 393), İbni Faris (v. 395), İsfehani (v. 502) gibi dil âlimlerinin görüşlerine uygun bir çeviri yapılmıştır.³²⁴ Bunlar ek olarak Esed Meali’ndeki çeviri kaynak gösterilmeden iktibas edildiği izlenimi de oluşturmaktadır. Çünkü her iki mealde de kuşları kesmek yerine kuşları itaat etmeye alıştırmaktan bahsedilmektedir.

4.3.2.2. Hz. İbrahim’in Ateşte Yanmaması

Hz. İbrahim, müşriklerin kutladığı bir bayram gününde, putların bulunduğu mabede girip bütün putları kırmış, elindeki baltayı da putların en büyüğünün boynuna asmıştı. Yaptığı bu hareketinden dolayı zalim yönetici Nemrut ve adamları tarafından ateşe atılmıştı. Allah’ın emri doğrultusunda ateş, Hz. İbrahim’e karşı serin ve esenlik verici kalmış, Hz. İbrahim’i yakmamıştı.³²⁵ Ateşin Allah’ın emri doğrultusunda Hz. İbrahim Peygamberi yakmamasına Esed Meali’nde farklı birtakım izahlar getirilmiştir. Olayın anlatıldığı Enbiya 21/69-70, inceleme konusumeallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: “*Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol!*” dedik. Bu arada onlar İbrahim’e tuzak kurmaya çalıştılar; ama Biz onların bütün yapıp ettiklerini boşa çıkardık.³²⁶

İslâmoğlu Meali: “Biz ‘Ey Ateş’ dedik; ‘İbrahim’e karşı serin ve esenlikli ol. İşte onlar (İbrahim’e) karşı bir düzen kurmak istediler; fakat Biz onların (düzenini) boşa çıkardık.”³²⁷

Ayetin mealinde bir benzerlik var. Çeviri açısından kaynak belirtilmeden aktarım yapıldığı izlenimi oluşabilse de diğer meallerdeki genel tercihe uygun bir çeviri söz konusudur. Burada incelenmesi gereken diğer bir nokta, mealde verilen ya da

³¹⁹ ez-Zemahşeri, *El-Keşaf*, I/492-494.

³²⁰ İbni Kesir, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim*, II/110.

³²¹ er-Razi, Fahrud-din, *Mefatihul Gayb*, Daru’l Fikr, Beyrut, 1981, VII/44.

³²² Kurtubi, Ebi Abdullah Muhammed İbni Ahmet İbni Ebi Bekr, *el Camiu’l Li Ahkamil Kur’an*, Müessesetü’r Risale, Beyrut, 2006, IV/313-316.

³²³ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, II/888-890.

³²⁴ Ateş, *Ölülerin Nasıl Diriltildiğinin Kuşlar Üzerinden Hz. İbrahim’e Gösterilmesi*, s. 26-27.

³²⁵ İbni Kesir, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim*, VI/352; ez-Zemahşeri, *el-Keşaf*, IV/154; Beğavi, *Me’alimü’t-Tenzil*, V/326.

³²⁶ Esed, II/656.

³²⁷ İslâmoğlu, s. 628.

verilmek istenen mesaj nedir? Bu soruya her iki mealin gerekçeli tefsirine bakılarak karşılaştırma yapılacaktır.

Esed Meali’inde “Hz. İbrahim’in ateşe atıldığı ve ateşin yakmadığı” şeklinde bir iddianın doğru olmadığı belirtilmektedir. Ayrıca “Kur’an’ın hiçbir yerinde Hz. İbrahim’in fiilen ve maddî varlığıyla ateşe atıldığı ve mucizevî bir biçimde ateşin içinde yanmadan tutulduğu ifade edilmemektedir.” denilmekte ve “Allah onu ateşten kurtardı” ifadesi, daha çok, “onun ateşe hiç atılmadığı” anlamına geldiği iddia edilmektedir. Müfessirlerin bu ayetle ilgili aktardıkları rivayetlerin “farklı, tutarsız, detaylı ve israilîyat kökenli olduğu, bu nedenle göz ardı edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu itirazlar yapıldıktan sonra Hz. İbrahim’in ateşe atılmaktan kurtarılması ile ilgili de birtakım rasyonel ve subjektif yorumlara gidilmiştir. “Hz. İbrahim’in zulüm ateşine maruz kaldığını ama buna karşı gösterdiği direnç sayesinde sonraki hayatında üstün bir manevî güce, ruhsal kararlılığa ve iç huzuruna (selâm) eriştiğini temsîlî bir üslup içinde anlatmaktadır.”³²⁸ denilerek, âdetâ bu durumun mucize olmadığı, sıradan bir olay olduğu ve Allah tarafından temsili bir olay olarak anlatıldığı belirtilmektedir.

Aynı ayetin İslâmoğlu Meali’nde sanki isim belirtilmeden Esed Meali’ne itiraz edilip Esed Meali’nde yer alan iddialara cevap verilmiştir. Aynı konuya temas eden Saffat 37/97 delil olarak zikredilmiş ve şu açıklamalara yer verilmiştir: “Bu tür mucizeleri aklileştirmek için tevil etmek yersizdir. Mucizeler, ilahi-kevnî yasalarla uyum içinde gerçekleşir. Ateşin yakması ilahi bir yasadır. Ateşte insan vücudu da yanar, bu da ilahi yasadır. Vücudun ateşte yanmaması buna aykırıdır. Bu ayette İbrahim yanmadı denilmiyor, aksine “Ey ateş İbrahim’e dokunma, ona serin ve esenlikli ol!” deniliyor. Ateşten yakıcılık alınmış, sonuçta Hz. İbrahim yanmamış değil, ateş onu yakmamıştır. Çünkü Allah ateşin yakma özelliğine müdahale etmiştir. Yani bir alt yasanı bir üst yasayla aşmıştır. Zira Allah koyduğu yasaların mahkûmu değil hâkimidir...”Serin ol” emri “esenlikli ol” emrine vav ile bağlanmıştır. Birinci emir yakmama emri, ikinci emir üsütmeme emridir.”³²⁹

İslâmoğlu Meali’nde, Esed Meali’ndeki akılcılığa bir karşı çıkış söz konusudur. Esed Meali’nde mucize kabul edilmeyorken, İslâmoğlu Meali’nde; kadim tefsirlerde³³⁰ de belirtildiği gibi ateşin Hz. İbrahim’i yakmadığı, ‘ilahi müdahale/mucize’ şeklinde izah edilmiştir. İslâmoğlu Meali’nde Hz. İbrahim’in yanmaması hadisesi ile ilgili yapılan izahlarda “mucizenin birileri tarafından aklileştirildiği” anlaşılmaktadır. Birçok ayetin izahında Esed Meali’ndeki açıklamalar, kaynak belirtilmeden aktarıldığı gibi burada da kaynak belirtilmemiştir. Ancak isim verilmeden bu sefer aksi yorumlar yapılmış, Esed Meali’ndeki aklileştirmeye meyilli yorumlar eleştirilmiştir.

³²⁸ Esed, II/656.

³²⁹ İslâmoğlu, s. 628-629.

³³⁰ İbni Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, V/352; ez-Zemahşeri, *El-Keşaf*, IV/154; Beğavi, *Me'alimü't-Tenzil*, V/326.

4.3.2.3. Hz. Musa ve Denizin Yarılması

Hz. Musa ve kendisine tabi olan İsrailoğulları, birlikte Allah’ın emriyle Mısır’dan çıkıp denize yöneldiler. Denize vardıklarında, Firavun ve ordusu da arkalarından kendilerine yaklaştı. Allah Teâlâ Hz. Musa’ya “değneğini denize vur” diye emretti, Hz. Musa da değneğiyle denize vurunca deniz yarıldı. Hz. Musa ve beraberindekiler açılan yollardan geçtiler. Firavun ve ordusu da aynı yollara girince deniz tekrar kapandı ve firavun, ordusuyla beraber boğuldu.³³¹

Denizin yarılması olayı tefsirlerde bu şekilde mucize olarak aktarılmaktadır. Ancak burada “denizin yarılmasını” geleneksel yaklaşım ile rasyonel yaklaşımın nasıl değerlendirecekleri önemlidir. Bu nedenle inceleme konusu mealler hadisenin anlatıldığı Şuara 26/63 bağlamında mukayese edilmiştir.

Esed Meali: *Bunun üzerine, Musa’ya: “Asanla denize vur!” diye vahyettik. (Musa söyleneni yapınca) deniz ortadan yarıldı; öyle ki, açılan yolun her iki yanında sular koca dağlar gibi yükseldi.*³³²

İslâmoğlu Meali: *Bunun üzerine Musa’ya “Asanla denize vur!” diye vahyettik. Ardından deniz infilak edip ikiye ayrıldı; öyle ki, yolun her (iki) yanından sular ulu dağlar gibi yükselmişti.*³³³

İki meal arasında belirgin bir uyumun varlığı dikkat çekmektedir. Ayetin ilk cümlesi olan “*Bunun üzerine Musa’ya “Asanla denize vur!” diye vahyettik.*” bölümü sanki tamamen ortaktır. Ayrıca suların dağlar gibi yükselmesi de ortak kullanıldığı izlenimi vermektedir.

Esed Meali’nde ayetin açıklaması bölümünde “denizi geçme mucizesi” ismen zikredildiği halde aklileştirme yapılmaktadır. Hadisenin geçtiği yerin bugünkü Süveyş Kanalı bölgesinde meydana geldiği, kıssanın geçtiği çağlarda bu bölgenin şimdiki kadar derin olmadığı, sığ olduğu, cezir (geri çekilme) dönemlerinde burada karşıdan karşıya geçilebildiği belirtilmektedir. Ayrıca med dalgalarıyla da suların tekrar kavuştuğu belirtilerek “denizi geçme mucizesinin” böyle bir dönemde meydana gelmiş olabileceği vurgulanmaktadır.³³⁴ Yine aynı konunun geçtiği Taha 20/77 açıklamasında da “*Onlara denizin ortasında kupkuru (güvenli) bir yol tutuver*” ifadesi, Taberi kaynak gösterilerek “*Onlara denizin ortasında kuru bir yol seçiver*” şeklinde bir yorum yapılmakta, mucizenin gerçekleştiği durumun aslında o dönem için sıradan bir olay biçiminde yansıtılmaktadır.³³⁵

³³¹ İbni Kesir, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim*, VII/128-129; ez-Zemahşeri, *El-Keşaf*, IV/396; er-Razi, *Mefatihul Gayb*, XXIV/139

³³² Esed, II/747.

³³³ İslâmoğlu, s. 720.

³³⁴ Esed, II/747-748.

³³⁵ Esed, II/634.

İslâmoğlu Meali’nde ise mucize oluşa herhangi bir itiraz gözükmemektedir. 1-2 ve 3 numaralı dipnotlarda, kulun darda kalmasına Allah’ın yetişmesi, Allah ile beraber olanlara başkasının herhangi bir zarar veremeyecek olması, akletmeyenlerin denizin yarılmasından veya suların durulmasından ders almadıklarından bir netice elde edemeyecekleri belirtilerek mucizenin varlığına vurgu yapılmaktadır.³³⁶ “Denizin yarılması hadisesiyle” ilgili Taha 20/78’in dipnotunda, denizin kendisine yüklenen görevi yerine getirerek kulun yardımına yetişmesi de mana açısından mucize formatında aktarılır. Hadisenin anlatıldığı bir diğer ayet olan Bakara 2/50’de ise bu hadisenin gerçekleştiği yerin neresi olduğu hususunda Tevrat kaynaklı birtakım bilgiler verilmekte; ancak olayın özüne girilmemektedir.

4.3.2.4. Hz. İsa’nın Kuşları Diriltmesi

Her peygamberin toplumuna tebliğde gösterdiği birtakım deliller, ayetler, işaretler ve mucizeler vardır. Hz. İsa’nın Kur’an’da bildirilen mucizelerinden birisi, toplumuna çamurdan kuş sureti yapıp ona üflemesi ve o çamurdan yapılan kuş suretinin Allah’ın izniyle kuş olmasıdır.³³⁷ Konunun geçtiği Âl-i İmran 3/49’un ilgili kısmı, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *Ve Onu İsrailoğulları’na elçi (yapacak)”. “Ben, size Rabbinizden bir mesaj getirdim. Sizin için çamurdan, adeta kaderinizin suretini yapacağım ve sonra ona üfleyeceğim ki Allah’ın izniyle (sizin) kaderiniz olsun.*³³⁸

İslâmoğlu meali: *Üstelik onu İsrailoğullarına elçi yapacaktır; şöyle (diyen bir elçi): “Ben size Rabbinden bir mesaj getirdim. Size çamurdan kuşa benzer bir maket yapar, ardından ona üflerim, Allah’ın izniyle kuş olur.*³³⁹

Çamurdan yapılan kuş sureti, mucize eseri olarak Allah’ın izni ile hayat bulup uçacak iken Esed Meali’nde “kaderin suretine” dönüşmüştür. İslâmoğlu Meali’nde ise kadim tefsir geleneğinde anlatılan şekliyle aktarımda bulunulmuş, sadece güncel bir çeviri ile ‘suret’ yerine ‘maket’ tercih edilmiştir.

Esed Meali’nde “kuş sureti” yerine “kaderinizin sureti” şeklinde tercüme edilmesinin gerekçesi babında dil tahliline gidilmiş, “tayr” kelimesinin Kur’an’daki farklı yerlerde mecazî olarak “kader, talih” anlamlarına geldiği belirtilmiştir. Referans gösterdiği ayetlerde birtakım karinelere binaen teşbih sanatının kullanılmış olmasını, burada herhangi bir karineye ihtiyaç duymadan taşınması diğer meal ve tefsirlerde rastlanılan bir durum değildir. Konuya çok ayrıntılı temas edilen er-Razi Tefsiri’nde birçok yorum yapılmış ancak “Mâide süresindeki, “Hani, çamurdan kuşa benzer bir şey

³³⁶ İslâmoğlu, s. 720-721.

³³⁷ ez-Zemahşeri, *El-Keşaf*, I/525; er-Razi, *Mefatihul Gayb*, VIII/62; İbni Kesir, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim*, II/44.

³³⁸ Esed, I/98.

³³⁹ İslâmoğlu, s. 113.

yapıyordun.” ayeti,³⁴⁰ “halk” kelimesinin takdir ve tasvir etme, suret verme manalarına geldiğine delâlet eder.”³⁴¹ denilerek “somut bir tasarlama” bahsedilmekte, Esed Meali’ndeki yorumların kapısı kapatılmaktadır.

Dolayısıyla Hz. İsa’nın kuş resmi yapıp ona üflemesinin anlatıldığı mucizeye, her iki eserde çok farklı şekilde yaklaşmış, herhangi bir aktarım söz konusu edilmemiştir.

4.3.2.5. İsra ve Mi’rac Olayı

İsra, س-ر-ء kökünden gelir. س-ر-ء, hem fiiller hem de cisimler için kullanılmakta olup hızlı gitmek, koşmak, koşuşmak, çabuk gitmek ve gece yürüyüşü anlamına gelir.³⁴² Miraç ise merdiven, yukarı doğru çıkmak, anlamına gelen ع-ر-ج kökünden gelmektedir.³⁴³ Hz. Peygamberin bir gece Mescidi Haram’dan Mescidi Aksa’ya götürülmesine İsra, Mescidi Aksa’dan göklere çıkarılmasına da Mi’rac denir. Türkçede her iki kavramın yerine genelde Mi’rac kullanılmaktadır. Müslümanların çoğunluğu tarafından Mi’racın gerçekleştiğine inanılan gece, (Receb ayının 27. gecesi) Mi’rac Gecesi olarak kabul edilmektedir.³⁴⁴ Peygamberimizin yapmış olduğu bu yolculuğun beden mi, ruhen mi, rüyada mı, uyanıkken mi olduğu hususunda rivayetlerde farklılıklar bulunmakta; bu farklılıklar da ulema arasında ihtilafa dönüşmektedir. Bu ihtilaf meal ve tefsirlere de yansımıştır. İnceleme konusu meallerde, İsra ve Mi’rac olayı bağlamında mukayese edilmiştir.

İsra olayının anlatıldığı İsra 17/1, meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Yüceliğinde sınır olmayan O (Allah) ki kulunu geceleyin, kendisine bazı alametlerimizi göstermek için (Mekke’deki) Mescid-i Harâm’dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ’ya götürdü. Çünkü gerçekten her şeyi işiten, her şeyi gören O’dur.*”³⁴⁵

İslâmoğlu Meali: *“Yarattıklarına benzemekten münezzeh, mutlak aşkın ve yüce O (Allah) ki, kulunu gecenin bir vaktinde Mescidi Haram’dan çevresini bereketli kıldığımız Mescidi Aksa’ya ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye yürüttü: zira O, evet sadece O’dur her şeyi işitip gören.”*³⁴⁶

Burada kastedilen mescidin, Filistin’deki Mescidi Aksa olduğu hakkında iki meal arasında bir fikir birliğine varılmıştır. Ancak ayetin, “Mescidi Haram’dan çevresini bereketli kıldığımız Mescidi Aksa’ya ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye yürüttü” bölümü ile ilgili farklı bakışlar söz konusudur. Örneğin Esed Meali’nde

³⁴⁰ Mâide, 4/110.

³⁴¹ er-Razi, *Mefatihul Gayb*, VIII/62-63.

³⁴² Cevheri, *es-Sihah*, s. 490. İsfahani, *el-Müfredat*, s. 493.

³⁴³ Cevheri, *es-Sihah*, s. 686; İsfahani, *el-Müfredat*, s. 688.

³⁴⁴ Yavuz, Salih Sabri, “Mi’rac” DİA, İstanbul, 2005, XXX/ 132-135.

³⁴⁵ Esed, II/559.

³⁴⁶ İslâmoğlu, s. 527.

“mi’rac” kabul edilirken İslâmoğlu Meali’nde “mi’rac” kabul edilmemiş, “İsra” ile yetinilmiştir.³⁴⁷

Esed Meali’nin sonunda “ek” adı verilen bölümlerin dördüncüsünde “Ek IV Gece Yolculuğu” başlığıyla bir bölüm açılmış ve İsra/Mi’rac olayı ile ilgili açıklamalar yapılmıştır. Bu açıklamalarda, Mi’rac Hadisesiyle ilgili temelde iki görüşün bulunduğu, bunlardan ilkinin Hz. Peygamberin Mescid-i Haram’dan Mescidi Aksa’ya bedenlen gittiği, oradan da göğe yine bedenlen çıktığı, dolayısıyla Peygamberimizin bu gece yolculuğunun hem ruhen hem de bedenlen gerçekleştiğini belirten çoğunluğun görüşü hatırlatılmıştır. İkinci görüşe göre ise (Bu görüş Hz. Aişe, Muaviye’nin ve Hasan-ı Basri’nin de görüşü olarak belirtilmiş) bu yolculuğun bedenlen gerçekleşmediği, rüyada gerçekleşen ruhi bir yolculuk olduğu belirtilmiştir.³⁴⁸

Esed Meali’nde bu iki görüş zikredildikten sonra ikinci görüşe yakın, bir üçüncü görüş ortaya atılmıştır. Ruhi yolculuğun doğru olduğu, ancak ruhi yolculuğun rüyadan ibaret olmadığı belirtilerek İsra ve Mi’rac olayının bedensel olduğuna inanmak için yeterli derecede ikna edici delil olmadığı ifade edilmiştir. Bununla birlikte bu hadisenin objektif gerçekliğinden şüphe etmeye de gerek görülmemiştir. İlk dönem kelim âlimlerinin yeterli psikoloji bilgisine sahip olmadıkları bu nedenle ancak iki yol tahmin edebildikleri vurgulanarak o dönem için bu kadarının yeterli olabileceği savunulmuştur. Güncel psikolojik veriler ile bazı rivayet tahlillerinden Peygamberimizin “Gece Yolculuğunun” (İsra ve Mi’rac) ruhi bir tecrübe olduğu, bu tecrübenin de ruh veya canın bazen bedenden geçici olarak ayrıldıkları, zamanı ve mekânı aşabildikleri, birtakım kavrayışlar içerisine girebildikleri belirtilmiştir. İşte “İsra ve Mi’rac” hadisesinde, “Hz. Peygamber’in esrarlı tecrübeleri de böyle bir ruhi yolculuk olabilir.” denilmektedir.³⁴⁹

İslâmoğlu Meali’nde ise İsra ile ilgili değişik bilgiler aktarılmakta, İsra hadisesinde mecazî bir dilin kullanıldığı belirtilmektedir. Bu mucizede Hz. Peygamber’e Mescidi Aksa’nın harap edilmeden önceki halinin gösterildiği, Efendimizin yüceltildiği ve beşeri kimliğinin de ön planda tutulduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca yüce Rabbimizin aşkın, Efendimizin de beşeri yönlerine atıfta bulunularak aşırı yüceltmeciliğe de karşı çıkmıştır.³⁵⁰

İnceleme konusu olan iki eserde mecaz ifadesi etrafında yapılan yorumlardaki kısmi benzerlikler dışında genellikle farklı açıklamalar yapılmış, ayete ve özellikle “mi’rac” hadisesine çok farklı yaklaşmıştır.

Mucize konusunda iki eser arasında farklı yaklaşım sergilenen durumlardan bazılarının geçtiği yerler şunlardır:

³⁴⁷ Esed, II/559; İslâmoğlu, s. 527.

³⁴⁸ Esed, III/1337-1338.

³⁴⁹ Esed Meali III/1338.

³⁵⁰ İslâmoğlu, s. 528-529.

İki eser arasında diğer bazı mucizeler konusunda da farklı kanaatler söz konusudur. Örneğin Hz. Salih’e gönderilen dişi devenin anlatıldığı İsrâ 17/59, Hz. Musa’nın elini koynundan çıkardığında bembeyaz oluşunun anlatıldığı Araf 7/108, Hz. İsa’nın bebek iken konuşmasının anlatıldığı Meryem 19/29, Hz. Yunus’un balığın karnında kalmasının anlatıldığı Saffat 37/142-144’de, iki eser arasında belirgin farklar gözlenmektedir.

Ayrıca iki eser arasında bazı mucizelere yaklaşım konusunda aynı bakış açısının muhafaza edildiği görülmektedir. Örneğin Hz. Musa’nın değneğinin yılan olduğunun anlatıldığı Araf 7/107-108, Hz. İsa’nın sofrâ istemesinin anlatıldığı Maide 114-115 gibi ayetlerde de iki eser arasında benzerliklerin olduğu gözlenmektedir.

Yine iki eser arasında birbirlerinden farklı oldukları halde “bazı özgün kelimelerin” tercih edilmesinde ortak hareket edildiği izlenimi edinilmektedir. Ancak İslâmoğlu Meali’nde, daha önce telif edilen Esed Meali’nden “kaynak gösterilmeden yararlanıldığı” izlenimi doğmaktadır. Örneğin, ağlamaktan gözleri görmeyen Hz. Yakub’un, gömleği gözlerine sürünce gözlerinin açılmasını anlatan Yusuf 12/96, bu duruma örnek gösterilebilir. Diğer meallerde “gördü, görmeye başladı, gözü açıldı” şeklinde çevrilen “فَارْتَدَّ بَصِيرًا” ibaresi, iki mealde de “ışığına kavuştu” şeklinde sıra dışı bir tercihle çevrilmiştir.³⁵¹

İki eser arasında mucizeye yaklaşım konusunda genel olarak üç durum ortaya çıkmaktadır. Bunların ilki, Esed Meali’nde mucize sayılmayan bazı durumların, İslâmoğlu Meali’nde mucize sayıldığı yerlerdir. İkincisi, her ikisinde mucize sayılmayan durumların varlığının anlaşılmasıdır. Burada örnekleri de verilerek iki eser arasında ciddi benzerliklerin olduğu, Esed Meali’nden İslâmoğlu Meali’ne geçen bilgilerde kaynak zikredilmediği görülmektedir. Üçüncüsü çok az rastlanan bir durum olmakla beraber Esed Meali’nde mucize sayıldığı halde İslâmoğlu Meali’nde mucize sayılmayan durumlardır.

4.4. Ayetlere Bilimsel Yaklaşım Açısından Karşılaştırma

Bilim, geniş anlamda “bilmek, öğrenmek” anlamına gelir ve her tür bilgi ya da öğrenmeyi içerecek biçimde kullanılır. Arapçadaki el-ilm ve Latincedeki scive kelimeleri ‘bilmek’ anlamındadır.³⁵² TDK Sözlüğü’nde ise “*Evrenin veya olayların bir bölümünü konu olarak seçen, deneye dayanan yöntemler ve gerçeklikten yararlanarak sonuç çıkarmaya çalışan düzenli bilgi, ilim*” şeklinde bir tarif yapılmıştır.³⁵³ Bazı ayetler, günümüzde bilimsel bilginin konusu olmuş, deney/gözlem gibi araştırmaların

³⁵¹ Esed, I/478; İslamoğlu, s. 451.

³⁵² <http://www.enfal.de/sosyalbilimler/b/033.htm> 02.06.2017

³⁵³

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58345cc605bd94.89433980

ilgi alanına dâhil olmuştur.³⁵⁴ Hatta Kur’ân’ın bütün ilimleri ihtiva ettiği, bilimsel konuları aydınlattığı anlayışı gelişmiştir. Kur’ân ibarelerindeki bilimsel ıstılahları açıklamaya, onlardan çeşitli ilimleri ve felsefî görüşleri çıkarmaya çalışan anlayış, zamanla “Bilimsel Tefsir Ekolü” adını almıştır. Bilimsel tefsir yöntemini benimseyen anlayışa göre Kur’ân, dinî, itikadî ilimlerin yanı sıra, diğer ilimleri de kapsamaktadır. Bu konuda bir adım daha ileri gidilerek, “bütün ilimlerin ilk nüvesi Kur’ân’da mevcuttur” merhalesine varılmıştır.³⁵⁵

Kur’an-ı Kerim, çeşitli ilimlerin konularını sadece nazil olduğu çağdaki anlayışa göre değil, gayesine hizmet edecek şekilde ve her çağın anlayışına göre izah etmektedir. Bu bakımdan her çağın insanı kevnî konulara taalluk eden ayetleri, kendi çağlarının bilimsel anlayışlarına göre yorumladıkları için aralarında anlayış farkları meydana gelmiştir. Sahâbî döneminde bilinen ve geçerli olan anlayışa göre izah edilen bir Kur’an terimi, daha sonraki bir müfessir tarafından zamanının bazı gelişmelerinin etkisiyle daha farklı bir şekilde izah edilebilmiştir. Örneğin “*İnkâr edenler, göklerle yer bitişik bir halde iken bizim, onları birbirinden ayırdığımızı ve her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi?*” ayeti,³⁵⁶ buna örnek olarak verilebilir.³⁵⁷ Abdullah b. Abbas’ın bu ayet ile ilgili: *Gök bitişikti, yağmur yağdırmıyordu; yer de bitişikti, bitki bitirmiyordu. Allah yeri yarattığında göğü yağmurla, yeri de bitkileri bitirmesi suretiyle yaradı.*” şeklinde bir açıklama yaptığı rivayet edilir.³⁵⁸ Ancak modern dönemlerde müfessirler “dünyanın güneşten ayrılan bir kütle olduğu şeklindeki bilimsel sonuçlardan yola çıkarak bu ayeti açıklama yoluna gitmişlerdir.”³⁵⁹

Her tez kendi antitezini beraberinde getirir misali, Bilimsel Tefsir Ekolü de kendi antitezinin oluşmasına dolaylı yönden kaynaklık teşkil etmiştir. Bilimsel Tefsir Ekolüne itiraz edenler, ayetlerin anlamında zorlama yorumlara gidildiğini, ayetlerin anlamının dışında anlamlar verildiğini, Kur’an’ın ihtiva etmediği şeylerin Kur’an’a dâhil edildiğini ileri sürmüşlerdir. Ayrıca bilimsel meselelerin zaman ve mekâna göre değişmesi sebebiyle bu anlayışın Kur’an’a zıt olduğu, beşeri ilimlerin sebat, istikrar ve nihaî görüş tanımadığı, ilmin nazarında bugün doğru olan bir şeyin, yarın hurafe ve saçma bir hale gelebileceği ifade edilmektedir.³⁶⁰

³⁵⁴ Ateş, Abdurrahman, *Geçmişten Günümüze Bilimsel Tefsir Okulu*, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 2002, cilt: II, sayı: 4, s. 117.

³⁵⁵ Ateş, *Geçmişten Günümüze Bilimsel Tefsir Okulu*, s. 117.

³⁵⁶ Enbiya, 21/30.

³⁵⁷ Ateş, *Geçmişten Günümüze Bilimsel Tefsir Okulu*, s. 118.

³⁵⁸ İbni Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, VI/317.

³⁵⁹ Ateş, *Geçmişten Günümüze Bilimsel Tefsir Okulu*, s. 118.

³⁶⁰ Ateş, *Geçmişten Günümüze Bilimsel Tefsir Okulu*, s. 135-136.

Bilime kaynaklık ettiği düşünülen ayetlere yaklaşım noktasında Bilimsel Tefsir Ekolü ve Buna karşı çıkan yaklaşım olmak üzere temelde iki iki eğilimin oluşundan hareketle bu iki eğilimin inceleme konusu mealler üzerindeki etkileri incelenecek, mealler konuyla ilgili sınırlı sayıda bazı ayetler bağlamında değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Bilime kaynaklık ettiği düşünülen³⁶¹ ayetlerden birisi olan Yasin 36/38, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almaktadır.

Esed Meali: *Ve güneş(te de onlar için bir işaret vardır):o, kendine ait bir yörüngede akıp gider; bu, kudret sahibi ve her şeyi bilen (Allah)ın iradesinin bir sonucudur.*³⁶²

İslâmoğlu Meali: *“Güneşte de (bir ders vardır): o kendisi için tayin edilmiş mekân ve zamana bağlı olarak hareket eder durur, işte bu, en yüce olanın, her şeyi bilen takdiridir.”*³⁶³

Burada aynı yere parantez koyup benzer bir açıklama yapmakla zaten uyum içerisinde gidildiği izlenimi edinilmektedir. Ancak durum bundan ibaret değildir. Her ikisinin tefsir bölümünde de birbirleriyle uyumlu izahlar yapılmıştır. Şöyle ki, Esed Meali’nde, ilgili ayet için “mütevâtir olmayan kıraatlerin yardımıyla, “O hiç ara vermeden (yani, hiç durmadan) (kendi yörüngesinde) hareket eder” şeklinde bir yorum yapılmıştır.”³⁶⁴ Aynı ayetin İslâmoğlu Meali’ndeki açıklamasında “Müstekarr’ın mekân ve zamana delalet etmesine dayanılarak, bu hareket, sadece yörüngesel olanı değil, güneş sisteminin uzay içindeki hareketini de ifade eder”³⁶⁵ denilmekte ve “müstekarra şeklinde okunduğunda bir durakta durmaksızın” manasına geldiği belirtilmektedir. Verilen atıflar/kaynaklar farklı gibi durmaktadır. Ancak vardıkları sonuç her ikisinde de İbni Mes’ud okuyuşuyla “lâ mustekarra lehâ” şeklinde de okunabileceği hatta bu okunuşun daha isabetli olacağı yönündedir. Bu tercihe bağlı olarak yapılan izahlar ve her iki mealde de “Güneşten” sonra parantez açılıp “bir ders/ibret vardır” deme gereği duyulması iki meal arasındaki benzerliği ortaya koymaktadır.

Konu ile ilgili diğer bir ayet de Hadid 57/25’tir. İlgili ayette kitap, demir ve mizan işlenmiş, birçok mealde konuya izah getirilmeye çalışılmıştır. İnceleme konusu olan meallerde de şu şekilde çeviri yapılmıştır:

Esed Meali *“Doğrusu, (daha önce de) elçilerimizi (bu) hakikatin bütün kanıtları ile gönderdik ve onlar aracılığıyla vahyi başışladık (ve böylece, doğru ile eğriyi tartabilmeniz için size) bir terazi (verdik) ki insanlar adaletle davranabilsinler ve (size)*

³⁶¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, VI/416-418.

³⁶² Esed, II/900.

³⁶³ İslâmoğlu, s. 876.

³⁶⁴ Esed, II/900.

³⁶⁵ İslâmoğlu, s. 877.

içinde müthiş bir güç ve insanlar için birçok faydalar bulunan demiri (kullanma yeteneği) bağışladık... ”³⁶⁶

İslâmoğlu Meali: *“Doğrusu Biz elçilerimizi hakikatin apaçık belgeleriyle gönderdik; onlarla birlikte Kitab’ı ve insanlığı adaletle ayakta tutsun diye mizanı indirdik ve içinde hem kahredici bir güç hem de insanlar için sayısız faydalar bulunan demiri indirdik. ... ”³⁶⁷*

Görüldüğü üzere her iki eserde de “doğrusu elçilerimizi hakikatin kanıtlarıyla/ belgeleriyle gönderdik” cümlesi neredeyse ortaktır. Sonraki cümlelerde ise konuya farklı yaklaşmış, farklı kelime ve cümlelerle maksat anlatılmaya çalışılmıştır. Her iki eserin konuya bakışı da özgün denebilecek niteliktedir. Ancak İslâmoğlu Meali’nde biraz daha geleneksel anlayışa yakın bir çizgi çizilmiştir.

Esed Meali’nde ilgili ayetin tefsirinde, Allah tarafından insana bahşedilen doğru ile yanlış ayırabilme, doğal kaynakları kullanabilme ve araç yapabilme yeteneğine vurgu yapılmıştır. Bu araçların yapıldığı temel maden olan demirin yeryüzünde bolca bulunması, olumlu ve olumsuz birçok alanda kullanılabilmesi, savaş aletleriyle beraber günümüz teknolojik gelişmelerin her kademesinde kendisinden yararlanan, vazgeçilemeyen, neredeyse alternatifi olmayan yegâne kaynak oluşuna temas edilmiştir. Ayrıca esere özgü üslupla şu açıklamalar yapılmıştır:

Modern hayatın en bariz yüzünü oluşturan bu hızlanan makineleşme süreci, insan toplumunun temel yapısını tehdit etmekte ve böylece “ilahî rehberlik” kavramında anlamını bulan bütün manevî/ahlakî ve ruhî duyarlıkların giderek kaybolmasına sebep olmaktadır. Kur’an insanı bu tehlikeye karşı uyarmak için, yanlış kullanıldığı takdirde “demir”in taşıdığı potansiyel kötülüğü (be’s), başka bir deyişle, insanın teknolojik yaratıcılığının sarsıcı/yıkıcı hale gelerek, ruhsal bilincini gölgelemesine ve sonuçta bütün bireysel ve sosyal mutluluk imkânlarını yok etmesine yol açması tehlikesini -sembolik ve mecazî olarak- vurgulamaktadır. ”³⁶⁸

İslâmoğlu Meali’nde ise aynı ayetin tefsiri için kitap, mizan ve demirin dengeli bir hayatın üç sacayağı oluşuna, kitabın vahyi, mizanın adaleti, demirin de kuvveti temsil ettiğine değinilmiş, bu üç önemli olgunun Allah tarafından indirilmiş yani ikram edilmiş olduğu belirtilerek şu bilgilere yer verilmiştir:

“Demirin hem yararı hem de zararı dile getirilerek, kitapsız ve adaletsiz kalan bir gücün tahribatına gönderme yapılıyor. Mizan aynı zamanda din anlayışındaki dengeye tekabül eder. Zımnen: Hristiyanlıktaki Ruhbanlık, terazisiz ve endazesiz bir aklın eseridir. ”³⁶⁹

³⁶⁶ Esed, III/1117.

³⁶⁷ İslâmoğlu, s. 1090.

³⁶⁸ Esed, III/1117-1118.

³⁶⁹ İslâmoğlu, s. 1090.

Esed Meali’nde demirin teknolojik imkânları üzerinde durulduğu, kitap ve mizana pek vurgu yapılmadığı halde İslâmoğlu Meali’nde kitap, mizan ve demir üçlüsünden bir denge olarak bahsedilmektedir. Ayrıca İslâmoğlu Meali’nde üçünün de fonksiyonlarından kısa ama kifayetli bir şekilde bahsedilip Hristiyanlığa eleştiri yöneltilmektedir. Aslında İslâmoğlu Meali’nde Yahudilikteki seküler anlayış eleştirilip Hristiyanlık aşırılığının karşısına yerleştirilebilir ve bu şekilde dengeye dikkat çekilebilirdi. Yorumun bu kısmı eksik kalmış gibi durmaktadır.

Elmalılı Tefsiri’nde, kitap ve mizanla ilgili kısa bir izah yapıldıktan sonra demirle ilgili çok detaylı açıklamalar yapılmış sonra da önemli müfessirlerden er-Razi kaynak gösterilerek kadim birtakım bilgiler aktarılmıştır. Demirin altın ve mücevherden daha değerli olduğu, iğneden ipliğe her sahada kullanıldığı, sanayinin bel kemiğini oluşturduğu, mezarların onunla kazıldığı, şehirlerin onunla yapıldığı, madencilikte demirle ileri bir seviyeye gelindiği, makinelerin demirle yapıldığı gibi açıklamalar yapılarak demirin önemine değinilmiştir.³⁷⁰ Ancak inceleme konusu mealler bu yorumlara yeterince girememiş, daha az ve sınırlı yorumlarla konuyu bağlama yoluna gitmişlerdir.

Aynı ayetin (Enbiya 21/30) inceleme konusu meallerdeki karşılığı şu şekildedir:

Esed Meali: *Peki, hakkı inkâra şartlanmış olan bu insanlar, göklerin ve yerin (başlangıçta) bir tek bütün olduğunu ve Bizim sonradan onu ikiye ayırdığımızı ve yaşayan her şeyi sudan yarattığımızı görmüyorlar mı? Hala inanmayacaklar mı?*³⁷¹

İslâmoğlu Meali: *İnkârda ısrar eden o kimseler görmezler mi ki; gökler ve yer başlangıçta bitişikken Biz onları ayırdık ve (hareket edebilen) her canlıyı sudan var ettik? Buna rağmen hala inanmayacaklar mı?*³⁷²

Ayetin çevirisinde tamamen farklı kelimeler ve ifadeler tercih edilmiştir. İslâmoğlu Meali’nde “ratk” kavramı ile âlemin varoluş öncesi potansiyel hali, “fetc” kavramı ile de âlemin fiili varlık olarak ortaya çıkma halinin kastedilmiş olabileceği belirtilmektedir. Er-Razi’nin Ebu Müslim’den aldığı rivayet ve Bakara 2/117 ile Fatır 35/1, ayrıca referans olarak gösterilmiştir. Ancak bu bilgiler okuyucu ve alan uzmanları için doyurucu görünmemektedir. Esed Meali’nde ise hem Kur’ani bilgilerin bilimsel bilgilerle izah edilmesinin yararsız olduğu kısaca belirtilmiş, hem de ayete bilimsel izah getirilmiştir. Bu açıklama aşağıdaki gibidir:

“Kural olarak, Kur’ânî ifadeleri, bugün doğru gibi görüldüğü halde yarın yeni bir buluş ya da teoriyle pekala yanlışlığı ortaya konabilecek durumda olan “bilimsel buluş ya da teorilerle” açıklamaya, yorumlamaya çalışmak boş ve yararsızdır. Bununla birlikte, Kur’an’da deyimsel olarak “gökler ve yer” diye ifade edilen evrenin

³⁷⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, VII/436-437.

³⁷¹ Esed, II/650.

³⁷² İslâmoğlu, s. 621.

*başlangıçta bir bütün, tek bir kütle olduğunu dile getiren yukarıdaki yanılmaz atıf, evrenin başlangıçta tek bir elementten, yani hidrojenden meydana gelen bir bütün, tek bir kütle olduğunu ve bu bütünsel kütlelerin sonradan merkezî çekim yüzünden büzülüp muhtelif noktalarda yoğunlaştığını ve böylece zaman içinde münferit nebula, galaksi ve güneş sistemlerine ve bunlardan da giderek yıldızlara, gezegenlere ve onların uydularına dönüştüğü yolundaki bugün hemen hemen bütün astrofizikçilerin paylaştığı görüşü şaşırtıcı bir biçimde doğrulamaktadır.*³⁷³

Esed Meali’nde bu yorumda çağdaş bilime ait birtakım kavramların kullanılması dikkat çekicidir. Örneğin element, hidrojen, tek kütle, merkezi çekim, nebula, galaksi, güneş sistemi, uydu ve astrofizikçi ifadeleri Kur’an’ın meali ve tefsirlerinde alışık olmadığımız kavramlardır.

Fatır 35/12 de konunun izah edilmesinde önemli bir yer tutması açısından önemlidir. Denizler arasında sanki büyük bir engel varmış gibi gözüken bu durumun Kur’an-ı Kerim’de yer alması konuya bilimsellik ve teolojik bakış perspektifinden bakılmasını sağlayabilir.

Esed Meali: “(O’nun için benzerlik ve farklılık yaratmak da kolaydır:) o halde, (yeryüzündeki) **iki büyük su kütlesi** aynı olamaz; birisi tatlı, susuzluğu giderici, içimi güzel iken ötekisi tuzlu ve acıdır...”³⁷⁴

İslâmoğlu Meali: “Dahası (O’nun benzerler arasında farklılıklar yaratması da zor değildir.) **İki büyük su kütlesi** (bile) aynı olmayabilir: şu biri tatlı, susuzluğu giderici, içimi kolay, o biri tuzlu, acı...”³⁷⁵

Diğer meallerde “bahr” kelimesi “deniz”³⁷⁶ olarak verildiği halde üzerinde araştırma yapılan her iki mealde de “su kütlesi” olarak verilmektedir. Esed Meali’nde gerekçe olarak Furkan 25/53’teki açıklamaya atıf yapılarak belirtilen ayet ile ilgili birtakım izahlara yer verilmektedir. Bu minvalde, bahr kelimesinin genellikle deniz anlamına geldiği bununla beraber nehir, göl gibi büyük tatlı su kütleleri için de kullanılabildiği, yukarıdaki ayetin genel anlam örgüsüne uygun olarak yan yana veya iç içe bulunan biri tatlı ve biri de tuzlu iki büyük su kütlesi anlamına gelebileceği belirtilmektedir.³⁷⁷

Ayrıca seçilen kelimeler ve tercih edilen cümle kurulumu da ortak bir bakışı yansıtması açısından önemlidir. Ayetin metninde yer almadığı halde her ikisinde de aynı manaya gelen “O’nun için benzerlik ve farklılık yaratmak da kolaydır” ibaresi parantez içerisinde verilmiştir.

³⁷³ Esed, II/651.

³⁷⁴ Esed, II/888.

³⁷⁵ İslâmoğlu, s. 864.

³⁷⁶ http://www.kuranmeali.org/35/fatir_suresi/12.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx 02.04.2017

³⁷⁷ Esed, II/736.

İslâmoğlu Meali’nde ilahi yasaların çift kutupluluk sayesinde daha iyi anlaşıldığı iddia edilmektedir. İyinin değerinin kötüyle, imanın değerinin küfürle anlaşıldığı gibi tatlı ve tuzlu su kütlelerinin farklı olmasında, insanların hakikatlere gösterdikleri tepkilerin çift kutuplu olduğunun gösterilmesi amacına dönük mecazî bir misal olduğu vurgulanmaktadır.³⁷⁸

Çağdaş bir tefsir olan “Kur’an Yolu Tefsiri”nin Furkan 25/53 için yaptığı açıklamalar incelendiğinde, bahr kelimesi için burada da “su kütlesi” tabiri tercih edildiği, su kütlesi olarak çevrilen bahr kelimesinin Arap dilinde büyük sular için kullanıldığı; Kur’an’da da gerek nehir gerekse deniz anlamında kullanıldığı belirtilmiştir. Konuyla ilgisinden dolayı Râzî’den aşağıdaki ifadeler aktarılmıştır: *“Görünen o ki burada kastedilen, Allah’ın kudretine başka bir delil göstermektir. Şöyle ki, iki büyük su kütlesi görünüşte birbirine benzemekte fakat sularının özellikleri açısından birbirinden farklılık taşımaktadır. Bu farklılıklarına rağmen ikisinde birbirine benzer durumlar da vardır; meselâ ikisinde de taze et bulunmakta, ikisinden de süs eşyası çıkarılabilmektedir. İki benzerde farklılıklar meydana getirebilen ve iki farklı şeyde benzerlikler var edebilen, ancak fillerinde muhtar ve mutlak kudret sahibi Allah olabilir. “İki su kütesinin bir olmadığına işaret etmesi de O’nun eşsiz kudretine ve iradesinin her yere nüfuz ettiğine delildir.”*³⁷⁹

Yine Furkan 25/53’ün mealinden bahsetmek konu açısından yerinde olur. Ayetin Esed Meali’ndeki çevirisi şu şekildedir: *“İki büyük su kütesini -ki bunlardan biri tatlı ve susuzluğu giderici, diğeri tuzlu ve acıdır- birbirine salıveren ve ikisinin arasına bir engel, karışmalarını önleyen bir perde koyan O’dur.”*³⁸⁰

İslâmoğlu Meali’nde ise şu şekilde bir çeviri yapılmıştır. *“Hem iki denizi birbirine salan, hem de biri tatlı –susuzluğu giderici ve diğeri tuzlu- acı olduğu halde bu ikisi arasına karışmalarını önleyici (görünmez) bir perde ve aşılmaz bir engel koyan yine O’dur.”*³⁸¹

Dikkatle incelendiği takdirde önceki ayetten farklı olarak; Esed Meali’nde bahr yerine yine “su kütlesi” ifadesi kullanıldığı halde, İslâmoğlu Meali’nde “bahr” yerine “deniz” kullanılmıştır. Ancak sonraki ifadelerde dikkat çekici bir benzerlik göze çarpmaktadır. Her iki ayetin aynı olduğu, fakat kelimelerin yerlerinin değiştirildiği gibi bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu durumda daha sonra yazılan İslâmoğlu Meali’nde, kendisinden önce yazılan Esed Meali’nden yararlanıldığı, hatta iktibaslar yapıldığı halde kaynağın zikredilmediği izlenimi edinilmektedir.

Bilimsel konulara temas ettiği düşünülen ve iki meal arasında benzerlik olan diğer bazı ayetler şunlardır: Tarih biliminin ilgi sahasına girdiği düşünülen Rum 30/2-3,

³⁷⁸ İslâmoğlu, s. 865.

³⁷⁹ Karaman vd. *Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, IV/435-436.

³⁸⁰ Esed, II/736.

³⁸¹ İslâmoğlu, s. 707.

biyoloji biliminin ilgi sahasına girdiği düşünülen, insan yaratılışının evrelerini anlatan Hac 22/5, Coğrafya bilimiyle ilgili yer ve göklerin yaratılışını anlatan Kaf 50/38, örnek olarak gösterilebilir.

Modern dönemde, kevnî ayetler izah edilirken bilimsel gelişmelere kayıtsız kalmak mümkün değildir. Genel kabul görmüş bilimsel çalışmalara dikkat edilmeli, ancak bilimsel çalışmaların beşerî ürünler olduğu, ileriki zamanlarda değişiklik geçirebilecekleri dikkate alınarak, bilimin mutlak doğru olarak görülmemesi gerekir. Allah kelamı olan ayetlerin, modern bilime test ettirilerek kabul edilmesini sağlama kaygısından uzak durulmalıdır. Bilimsel gelişmelere atıf yapılmalı, ufuk açıcı ifadelerle yer verilmeli ve değişkenlik ile görecelik ilkeleri göz önünde bulundurulmalıdır. İnceleme konusu her iki mealde de bilimle irtibatı kurulabilen ayetlerde, bilim olması gerekenden fazlasıyla dikkate alınmıştır.

4.5. Kıssaların Geçtiği Ayetlerin Karşılaştırılması

Kıssa, izlemek, izi takip etmek, bir haberi araştırma, nakletme, bir olayı anlatma, hikâye etme,³⁸² anlamına gelmektedir. Kur’an, tarihte yaşanmış olayları anlattığı için ondaki kıssalara hikâye denilmez. Çünkü hikâye; gerçek veya tasarlanmış bir olayın sözlü veya yazılı olarak anlatılmasına denilir.³⁸³ Kur’an ise eskilerin hikâyelerini değil, geçmişlerin gerçek haberlerini, tarihlerini anlatır.

Kur’an bir hayat ve hidayet kitabıdır. İnsanların dünya ve ahiret mutluluğunu, huzurunu ve kurtuluşunu temin etmek üzere öğütler, hükümler ve misaller verir. Bu misalleri bazen yaşanmış olaylar ve kahramanları üzerinden sunar. Anlattığı olaylardan dersler ve ibretler çıkarılmasını ister. Birçok kıssanın sonunda “bunda düşünen bir toplum için dersler/ ibretler vardır” der. Çocukların ve gençlerin eğitiminde tarihî, dinî ve ahlâkî kıssaların büyük bir önemi vardır. Çocuklar ve gençler bu yöntemle kendilerine rol model aldıkları kahramanları örnek almaya çalışırlar. Hz. Yusuf kıssası, Yusuf Suresinin girişinde “en güzel kıssa, hayat hikayesi” olarak anlatılır. Bazen fikirler, bu şekilde hayat öyküleri üzerinden edebî bir dille “düz anlatımdan” çok daha etkili bir şekilde muhataba aktarılır. İster olumlu sonuçlar, ister kötü davranışlar olsun bunların iyi ve korkunç neticeleri, hikâyeye üslubuyla anlatılır ve insanlar bu yolla kötülüklerden sakındırılır.³⁸⁴

Kur’an-ı Kerim’in yaklaşık 1/3’ünün kıssalardan yani peygamberlerin tevhid mücadelesinden oluştuğu bilinmektedir. Meal ve tefsirlerin konuya yaklaşım biçimleri genelde bu olayların vaki olup olmadığı, kıssada geçen olayın hakikat mi mecaz mı olduğu, kıssanın geçtiği yerin neresi olduğu ve diğer birtakım detay konular yönündedir. Meal ve tefsirlerin kıssalara yaklaşımı bununla da sınırlı değildir. Son dönemlerde “tarihselcilik, evrenselcilik, pozitivizm” gibi akımların meal ve tefsirler üzerindeki

³⁸² İsfehani, *el-Müfredat*, s, 847.

³⁸³ http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5836e19d920f22.53307981.19.05.2017

³⁸⁴ Ünal, Halit, “*Kıssa*” Şamil İA, VI/336.

etkisi bilinmektedir. Seyyid Ahmet Han, Ahmedüddin Amritsari, Gulam Ahmed Perviz, Reşid Rıza, Muhammed Heykel, Mevlana Muhammed Ali ve Muhammed Esed gibi âlim ve araştırmacılar geleneksel mucize anlayışından oldukça farklı görüşler dile getirmişlerdir.³⁸⁵ Onların görüşlerine karşı da birtakım cevaplar verilmiş ve kayda değer bir tartışma meydana gelmiştir. Bu tartışmalara fazla kaymadan mevzubahis iki meal de kıssa bağlamında değerlendirilecektir.

4.5.1. Hz. Âdemin Halifeliği Kıssası

Âdem kıssasının ilk geçtiği yer olan Bakara 2/30, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *İşte o zaman Rabbin meleklerle: “Bakın, Ben yeryüzünde ona sahip çıkacak birini yaratacağım!” demişti. Onlar: “Seni övgüyle yüceltip takdîs eden bizler dururken, orada, bozgunculuğa ve yozlaşmaya yol açacak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?” dediler. (Allah:) “Sizin bilmediğiniz (çok şey var, onları) Ben bilirim!” diye cevapladı.*³⁸⁶

İslâmoğlu Meali: *“Hani, senin Rabbin melaikeye “Ben yeryüzünde bir halife tayin edeceğim” dediği zaman da şöyle sormuşlardı. “Yeryüzüne fesat çıkaran ve kan dökmekte olan birini mi atayacaksın, üstelik biz seni hamd ile tesbih ve takdis edip dururken! (Allah) cevap verdi. “Şu kesin ki ben sizin bilmediğiniz şeyleri de bilirim.”*³⁸⁷

Her iki mealde de birbirlerinden farklı bakış açıları sergilendiği gibi birbirlerinden farklı cümle kuruluşları da tercih edilerek özgün kalınmaya çalışılmıştır. Özellikle Esed Meali’nde “Ben yeryüzünde ona sahip çıkacak birini yaratacağım!” ibaresi, İslâmoğlu Meali’nde “Ben yeryüzünde bir halife tayin edeceğim” biçiminde tamamen farklı bir perspektifle çevrilmiştir. Ancak kıssa konusunda meallerden ziyade açıklama bölümünün yer aldığı dipnot/tefsir bölümlerine bakılması konunun anlaşılması noktasında yardımcı olmuştur.

Esed Meali’nin tefsir bölümünde halife teriminin başkasının yerini almak anlamındaki ha-le-fe fiiline vurgu yapılarak insanın yeryüzündeki meşru hâkimiyetini göstermek için kullanıldığına değinilmiştir. Kur’an-ı Kerim’deki farklı ayetlere atıf yapılarak insanın yeryüzünün halifesi yani mülkiyetin kendisine emanet edilen kişi olduğu şeklinde yorumlar yapılmıştır.³⁸⁸

İlgili yerin izahı için İslâmoğlu Meali’nde gramer tahlilinin ardından Esed Meali’nde yapılan yorumlara benzer izahlar yapılarak insanın “Allah’ın halifesi değil

³⁸⁵ Ünsal, *Tefsirde Heterodoksi: Kadıyanilik ve Kur’an*, s. 153.

³⁸⁶ Esed, I/11.

³⁸⁷ İslâmoğlu, s. 14.

³⁸⁸ Esed, I/12.

yeryüzünün halifesi” olduğu, iyi olanın temsilcisi, sözcüsü hatta siyasi anlamda kullanıldığı kısacası “yeryüzünün kalfası” olduğuna vurgu yapılmıştır.³⁸⁹

İlk paragrafta geçen “Bundan sonraki temsilî anlatım,” ifadesinden Esed Meali’nde bu ayette belirtilen “Yeryüzünde bir halifenin yaratılacağı” kıssası temsilî bir anlatımdır. “Kur’an’da özellikle insanın “yaratılış” ve çoğalma serüveninin niceliğiyle ilgili ayetlerde ce’ale fiili kullanılmaktadır.” ibaresinden de İslâmoğlu Meali’nde konunun ilk yaratılış olmadığı temsili bir anlatım olduğu yönündedir.

Halife kavramına yükledikleri anlam itibariyle aynı bakış açılarını sergiledikleri açıktır. Mealde yansıttıkları genel bakışta Esed Meali’nde “halifenin yaratılmasına” dikkat çekilirken İslâmoğlu Meali’nde “Halife’nin tayin edildiğine” dikkat çekilmektedir. Bu bariz farkın dışında her iki eserde de “Allah’ın değil yeryüzünün halifesi” vurgusunun yanında temsilî bir anlatımın yapıldığı yaklaşımını sergilemeleri “iki meal arasındaki benzerliğe” dair kanaatleri güçlendirebilir.³⁹⁰

4.5.2. Ashabı Karye Kıssası

Yasin 36/13-32 arası bölümde anlatılan kıssa “Ashabı Karye kıssası” olarak anlatılır. Farklı beldeler için de kullanılan “Ashabı Karye” tabirinin, köy halkı veya kasaba halkı gibi anlamlara geldiği de bilinmektedir. Ashabı- Karyeye iki peygamber gönderilmiş, halkın onları dinlememesi üzerine üçüncü bir peygamber daha görevlendirilmiştir. Bölge halkından sadece bir kişi iman etmiş, cesaretle elçileri savunmuş ve halka da inanmalarını tavsiye etmesi üzerine şehit edilmişti. Neticede Allah’ın elçilerine karşı koymanın cezası olarak bu karye halkının müthiş bir sesle (sayha) helak edildiği bildirilmektedir.³⁹¹ İnceleme konusu olan iki meal, Yasin Suresi’nde anlatılan “Ashabı Karye” bağlamında değerlendirilecektir.

Esed Meali’nde “Onlara, elçilerimizi gönderdiğimiz o şehir halkı(nın hikayesini) örnek olarak anlat.”³⁹² diye başlıyor. Aynı cümle İslâmoğlu Meali’nde ise “ ONLARA, kendilerine elçiler gönderdiğimiz şehir halkının hikâyesini anlat.”³⁹³

Aradaki fark veya benzerliği daha iyi görebilmek için farklı bir mealde de mukayese yapılmalıdır. Örneğin farklı bir mealde şöyle ifade edilmiştir: “Ve onlara, o şehir halkını örnek ver, hani oraya gönderilen Peygamberler gelmişti.”³⁹⁴

Konunun içeriği ile ilgili olmamakla beraber cümlede geçen “ONLARA” ifadesinin her iki mealde ortak olarak verildiği ilk etapta göze çarpmaktadır. Sonrasında ise Esed Meali’nde “o şehir halkı(nın hikayesini) örnek olarak anlat” denilerek “örnek” olmasına vurgu yapılmış iken İslâmoğlu Meali’nde “hikayesini anlat” şeklinde dolaysız

³⁸⁹ İslâmoğlu, s. 15.

³⁹⁰ İslâmoğlu, s. 15.

³⁹¹ Aydemir, Abdullah, “Ashabı Karye” DİA, İstanbul, 1991, III/468.

³⁹² Esed, II/898.

³⁹³ İslâmoğlu, 2012, s. 876.

³⁹⁴ Elmalılı, Hak Dini Kur’an Dili, s. 442.

aktarım seçilmiştir. Buradan hareketle farklı noktalara dikkat çekildiği izlenimi oluşuyorsa da “büyük/küçük harf” kullanımında “ONLARA” ifadesini bu şekilde büyük harflerle yazma yöntemi incelenen iki meale özgü olmalı ki başka meallerde bu duruma rastlanmamaktadır.

Esed Meali’nde, müfessirlerin, “bu şehirlerin ve elçilerin kimliği” konusundaki çeşitli iddiaları eleştirilmekte ve spekülasyon olarak değerlendirilmektedir. Bu kıssada gerçek yer ve kişilerin olmasına karşı çıkılmakta, tarihi bir olaydan ziyade tamamen temsili bir anlatımın olduğu iddia edilmektedir. Bu temsil Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından tebliğ edilen ve temelde aynı manevî hakikatleri kapsayan üç büyük peygamber ve onların ortak mesajıdır. Kıssada zikredilen “şehir” ise Esed Meali’ne göre, “bu üç dinin içinden çıktığı ortak kültürel çevreyi simgelemektedir”³⁹⁵ Hz. İsa ve Hz. Musa’nın çabalarının yetersiz kalmaları üzerine Allah, onları üçüncü ve son elçi Muhammed (s.a.v.) tarafından tebliğ edilen mesajı yoluyla desteklemiş olmaktadır.

İlgili ayetlerin geçtiği konu, şehir ve şahıslar hakkında İslâmoğlu Meali’nde de benzeri yaklaşımlara yer verilmiştir: Önce gönderilen elçilerin tıpkı Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından Yemen’e gönderilen Muaz Bin Cebel gibi “elçinin elçileri” yani “davetçiler” oldukları vurgulanmaktadır. Akabinde bu şehrin Antakya olmasına İbni Kesir kaynak gösterilerek karşı çıkılmaktadır. Aslında bu şehrin Antakya olup olmadığı hususunda farklı rivayetlerin eş değer biçimde aktarılmasından hareketle bu konuda henüz net bir karara varılmadığı da söylenebilir.³⁹⁶

İslâmoğlu Meali’nde tüm bu yorumlardan sonra “bu şehri; dünya, elçileri de Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed olarak anlamak mümkündür.”³⁹⁷ denilerek kaynak belirtilmeden Esed Meali’nden iktibas yapıldığı kanaatini uyandıracak biçimde simgesel bir yoruma gidilmekte ve herhangi bir kaynak gösterilmemektedir.

16. ve 17. ayetlerin her iki mealdeki sıralanışı, 17. ayetin satırın sonundan başlaması 16. ayette her ikisinde de (elçiler) ifadesinin parantezde belirtilmesi, iki meal arasındaki şekli benzerliği de güçlendirmektedir.

Söz konusu kıssanın temsili olduğu var sayılırsa ilk elçilerin Hz. İsa (as) ve Hz. Musa (as), sonradan destek olarak gönderilenin de Hz. Muhammed (s.a.v.) olduğu kabul edilebilir. Ancak 20. ayette “Şehrin en uzak köşesinden koşarak gelen adam kim olmalıdır?” Ayrıca her üç peygamberin de destekçisi olarak gelen ve mücadeleleri sonunda şehit olan kişi veya kavimlere dair Kur’an-ı Kerim’de en küçük bir bilgi bulunmamaktadır. Esed Meali’nde yapılan bu temsili yoruma kaynak gösterilmediği gibi kendisinden birçok ayetin çevirisinde olduğu gibi burada da yararlandığı anlaşılan

³⁹⁵ Esed, II/898.

³⁹⁶ İslâmoğlu, s. 875.

³⁹⁷ İslâmoğlu, s. 875.

İslâmoğlu Meali’nde herhangi bir kaynak gösterilmemesi anlaşılır bir durum olarak değerlendirilmemektedir.

4.5.3.Zülkarneyn Kıssası

Mekke döneminde Yahudilerin veya müşriklerin Hz. Peygamberi imtihan etmek maksadıyla sordukları bazı sorularına cevap mahiyetinde nâzil olan Kehf 18/83-98’de bahsi geçen kıssaya verilen isimdir. Kıssada geçen kahramanın peygamber, melek, kral veya salih bir kul olduğu yönünde görüşler bulunmaktadır. Zülkarneyn kıssasının yaşandığı yer ve dönem konusunda da ittifak bulunmamaktadır.³⁹⁸

İki Eser, Zülkarneyn kıssası üzerinden mukayese edilmiştir. Kıssadan bahseden on sekiz ayetin tamamını aktarmak çok yer kaplayıp anlatımı da sıkıcı hale getireceğinden tek tek yazılması uygun görülmemektedir. Bunun yerine bazı ayetlerin çevirisinin verilip diğerlerinin de tefsir bölümlerinin karşılaştırılması yeterli olacaktır. Kehf 18/83, ilgili meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Ve Sana Zülkarneyn hakkında soru soruyorlar; de ki: “onu hatırlatacak bir şey anlatayım.”*³⁹⁹

İslâmoğlu Meali: *Bir de sana Zülkarneyn hakkında soruyorlar; de ki; “Size ona ilişkin birtakım anı(lar) nakledeyim.”*⁴⁰⁰

Verilen meallerin her ikisinde de birbirilerinden farklı çeviriler tercih edilmiştir. Dikkat edilmesi gereken nokta “kıssaya bakış” olduğu için, ilgili ayetlerin tefsir bölümüne bakılacaktır. Esed Meali’nde Zülkarneyn ile ilgili klasik tefsirlerde yer alan “iki boynuzlu, İskender, Himyeri Kralı” gibi tabirler eleştirilmektedir. Bunların yerine Zülkarneyn’in gerçek bir şahsiyet olmadığı, temsili bir kişilik olduğu, Zülkarneyn sıfatıyla anılan kişiye bahşedildiği ifade edilen iki güç ve iktidarın kaynağı, yani, hükümdarlık kudreti ve itibarı ve Allah’a inanmanın kendisine kazandırdığı manevî/ruhanî gücü üzerinde durulmaktadır.⁴⁰¹

Aynı ifadeler, biraz özetlenerek İslâmoğlu Meali’nde de yer almıştır: Burada da kıssanın bir mesel olduğu, Zülkarneyn’in tarihsel bir kişilik olmadığı, Makedonyalı İskender ya da Himyer krallarından biri olma ihtimalinin oldukça zayıf olduğu, iki boynuz tabirinden batı ve doğu gibi iki çağ veya iki coğrafya olabileceği vurgulanmaktadır. Yine kıssanın mesajının Esed Meali’nde olduğu gibi, beş kıssa/mesel üzerinden hayat, servet, makam-mevki, bilgi ve iktidarın göreceliği ve geçiciliği hakikatinin işlenmiş⁴⁰²olabileceği iddia edilmektedir.

³⁹⁸ Öztürk, Mustafa, “Zülkarneyn” DİA, İstanbul, 2013, XXXIV/564.

³⁹⁹ Esed, II/601.

⁴⁰⁰ İslâmoğlu, s. 572.

⁴⁰¹ Esed, II/602.

⁴⁰² İslâmoğlu, s. 573.

Tefsirlerde Zülkarneyn hakkında birçok görüş ve şahıs ismi ortaya atılmıştır.⁴⁰³ Ortaya atılan isimler araştırmaya konu olan her iki meal tarafından aynı ifadelerle tenkit edilmiştir. Tefsirlerde gerçek bir kişilik üzerinde durulurken araştırmaya konu olan iki mealde de “temsili bir kişilik” ağırlıklı odak noktası olmuştur. Yine bu kişiliğin temsili olmasına dayanak olarak herhangi bir kaynak ismi her iki eserde de zikredilmemiştir.

İncelenen ayetlerin ışığında mevzubahis iki eserde dikkate değer bir uyumun söz konusu olduğu gözlenmektedir. Her iki eserde de sergilenen bakış, ayetlerde aktarılan kıssaların daha çok “temsili anlatım” olduğu yönündedir. Sadece önceki başlıkta yer alan (Ashabı Karye) kıssada İslâmoğlu Meali’nde geleneksel çizgiye yakın yorumlar yapılmış, Esed Meali’ndekinden biraz farklı bir bakış sergilenmiştir. Ancak “üç elçinin; Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed’e (s.a.v.) olabileceği iddiası her iki eserde de kaynak belirtilmeden aynı formatta sunulmuştur. Bu da diğer kıssalarda olduğu gibi her iki eser arasında modern yorumların yapılmasına dair ortak bir bakış sergilendiğini göstermesi açısından önemlidir. Ek olarak İslâmoğlu Meali’nin daha sonra yazıldığı dikkate alınırsa, Esed Meali’nden etkilendiği ve kaynak belirtilmeden aktarımlarda bulunulduğu söylenebilir.

4.6. Gayb İçerikli Ayetlerin Karşılaştırılması

Gayb, Arapçada “gözle görülemeyen, duyularla idrak edilemeyen, insan bilgisinin dışında kalan her şeye” denilir.⁴⁰⁴ Gözle görülemeyen her şey gayb alanına dâhildir. Burada kalbin hissedip hissetmemesi önemli değildir.⁴⁰⁵ Allah’a, meleklerine, peygamberlerine, ahiret gününe, Allah ile buluşmaya iman ve cennet, cehennem, ölümden sonraki diriliş, kıyamet günü gibi konuların hepsi gayb kapsamına girer.⁴⁰⁶ Diğer bir tanıma göre gayb, duyu organları tarafından idrak edilmekten uzak olandır. Bu da kendisine delâlet eden bir şey bulunan ve kendisine delâlet eden bir şey bulunmayan diye iki kısma ayrılır.⁴⁰⁷ Aklen bilinemeyen, dinde iman edilmesi gereken hususlara gayb denilir.

Gayb kavramının sözlük anlamına bağlı olarak terim anlamını şu şekilde ifade etmek mümkündür: Tarihi olaylar, gizli ve sır olan şeyler, bir şeyin veya olayın iç yüzü, fizikî dünyada başkalarınca görülemeyen ve bilinemeyen her şeydir. Ayrıca Allah, melek, ahiret, cin kavramları da gayb kapsamında değerlendirilir.⁴⁰⁸ Günümüz koşullarında ise maddi olmayan, gözlemlenemeyen, test edilemeyen, laboratuvar ortamında incelenemeyen, kısacası fizik ötesi denilebilecek konuların gayb kapsamına girdiği söylenebilir.

⁴⁰³ İbni Kesir, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim*, VI/131; et-Taberi, *Camiu’l Beyan an Te’vil Ay’il Kur’an*, XVI/369-371; el-Kurtubi, *el-Cami’ li Ahkami’l-Kur’an*, XIII/364-367.

⁴⁰⁴ Cevheri, *Mu’cem’us Sihah*, s. 788; İsfahani, *el-Müfredât*, Kahire, 475.

⁴⁰⁵ İbni Manzur, *Lisanul Arab*, s. 601.

⁴⁰⁶ et-Taberi, *Camiu’l Beyan*, I/242; Kurtubi, *el Camiu’l li Ahkamil Kur’an*, I/163.

⁴⁰⁷ er-Razi, *Mefatih’ul Gayb*, II/30-31.

⁴⁰⁸ Çelebi, “*Gayb*” XIII, 406.

Gayb kavramı, Kur’an’da “vahiy, Allah, melekler, peygamberler, ahiret, ahiretteki varlıklar ve olgular, şeriatların haber verdiği bilgiler, Kur’an ve ondaki gaybî haberler, kaza ve kader”⁴⁰⁹ anlamlarında da kullanılmıştır. Bununla beraber, insanların içlerinde taşıdıkları şeyleri, gelecekleri ve dönecekleri yerle ilgili hususları, geçmişte kalmış kişi ve olayların bilgisini, insan dışı varlıklar dünyasını, kıyametin zamanını, ahiret hayatını ve gelecek olayları içine alacak biçimde hep hazır olanın zıddı anlamında kullanılmıştır.⁴¹⁰

Ayetlerden anlaşılacağı gibi peygamberler gaybı bilmezler; ancak sahip oldukları bazı gaybi bilgiler, Allah’ın bilgilendirmesinden dolayıdır. Aksi takdirde onlar da kendi güçleri ile gaybı bilemezler.⁴¹¹ Allah dışında hiç kimsenin mutlak gayb olan âlemle ilgili şeyler bilmesi mümkün değildir. Sihirbazların ve onların yardımcıları olan şeytanların gaybı bilmesi mümkün değildir. Kur’an’da onlar için “kulak hırsızları” ifadesi kullanılmaktadır.⁴¹²

Âlimler, gaybı “mutlak gayb ve izafi gayb” şeklinde ikili bir ayrıma tabi tutmaktadır. Mutlak gaybın sadece Allah tarafından bilinen bir alan olduğu, izafi gaybın ise Allah tarafından peygamberlere bildirilen bir alan olduğu belirtilmektedir.⁴¹³

Tefsirlerde gayb konusu ayetler bağlamında değerlendirilmekte, gerek gayb lafzına gerekse de gayb konusuna giren ayetlerde ilgili yorumlara yer verilmektedir. Örneğin Razi⁴¹⁴, Kurtubi,⁴¹⁵ Taberi,⁴¹⁶ Zemahşeri⁴¹⁷ gibi müfessirler, gayb ile ilgili “gözle görülemeyen, hissedilemeyen varlık” şeklinde değerlendirmelerde bulunmaktadır. İslâmoğlu Meali’nde ise “insan idrakini aşan hakikatler” şeklinde geleneğe bağlı bir çizgi muhafaza edilerek özgün bir yorum yapılmaktadır. Ancak hangi konunun “insan idrakini aştığı, hangisinin aşmadığı” konularında farklı değerlendirmelere yer verilmekte, zaman zaman “insan idrakini aşan konular, insan idrakinin dâhilindeymiş gibi” zikredilmektedir.⁴¹⁸

Maddi hayatın dışında olması, gaybın insanlarca bilinmemesini zorunlu kılar. Bu nedenle Kur’an, sürekli gaybın yalnız Allah tarafından bilinebileceğini ifade eder. “Göklerde ve yerde Allah’tan başka kimse gaybı bilemez.”⁴¹⁹ “Gayb, Allah’ındır.”⁴²⁰ “Gaybın anahtarları O’nun yanındadır, onları Allah’tan başkası bilmez.”⁴²¹ Ayrıca Hz.

⁴⁰⁹ Albayrak, Halis, *Gayba İman mı Gaybda iman mı?* Ensar Neşriyat, İslami İlimler Araştırma Vakfı, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, 39, İstanbul, 2003, s. 66.

⁴¹⁰ Örneğin Bakara 2/3, Meryem 19/ 61, Enbiya 21/49, Sebe 34/53, Hadid 57/25.

⁴¹¹ Çelebi, “*Gayb*”, XIII, 406.

⁴¹² Hicr 15/18.

⁴¹³ Çelebi, “*Gayb*”, XIII, 406.

⁴¹⁴ Razi, *Mefatihul Gayb*, II/3.

⁴¹⁵ Kurtubi, *el-Camiul Li Ahkamil Kur’an*, I/251-252.

⁴¹⁶ Taberi, *Camiu’l Beyan*, I/241-242.

⁴¹⁷ ez-Zemahşeri, *el-Keşşaf*, I/153.

⁴¹⁸ İslâmoğlu, s. 6-7, 872, 1035.

⁴¹⁹ Neml 27/65.

⁴²⁰ Yunus 10/20.

⁴²¹ En’âm 6/59.

Peygamber’e de “*Ben size Allah’ın hazineleri yanımdadır demiyorum. Gaybı da bilmem.*”⁴²²demesi emredilir.

Kur’an’da, gaybın Allah’tan başka hiç kimse tarafından bilinemeyeceği belirtilmekle beraber, peygamberlere vahiy yoluyla bir takım bilgilerin aktarıldığına vurgu yapılır. “*Allah, sizi gayba muttali kılacak değildir; ancak Allah, rasuller’inden dilediğini seçer.*”⁴²³ “*Gaybı bilen O’dur. Gizli bilgisini kimseye göstermez; ancak razı olduğu rasule gösterir.*”⁴²⁴

Ayetlerden anlaşılabileceği üzere bazı konular mutlak gayb alanına tekabül ederken, bazı konular ise Allah tarafından elçilerine bildirilmiştir. Bunun dışında, bazı konuların gayb alanına girip girmediği, gayb alanına girse bile nasıl yaklaşılması gerektiği müellifler tarafından farklı telakki edilmiştir. Bu nedenle inceleme konusu meallerde gayb kavramına verilen anlamlar farklı başlıklar altında değerlendirilmiştir. Şimdi bu başlıklar sırasıyla incelenecektir.

4.61.Gayb: Duyularla İdrak Edilemeyen

Gayb kavramının Kur’an’da ilk geçtiği yer “*Onlar gayba iman ederler.*”⁴²⁵ ayetidir. Ayette yer alan gayb ile ilgili Razi, kendisinin ve çoğunluğun görüşü “duyu organları tarafından idrak edilmekten uzak olan” şeklinde bir izah ile Ebu Müslim İsfehani’nin kabul ettiği “hazır olanın zıddı, gıyabında olmaktır.” Şeklinde bir görüşe sahip olduğunu belirtir.⁴²⁶ Taberi de “gözleriyle görmedikleri, cennete, cehenneme, sevaba, günaha, cezaya, mükâfata içten inanırlar. Ve Allaha meleklerle, kitaplara ve Peygamberlere de iman ederler.”⁴²⁷ şeklinde bir izah getirmiştir. Kurtubi de bu konunun ihtilaflı olmakla beraber zikrettiği bazı manalardan sonra özetle gayb ile kastın, “Mü’minler/Muttakilerin, münafıkların zıddına, vicdanlarında, kalplerinde Allah’tan korktuğunu” belirtmiştir.⁴²⁸

Bakara 2/3’te yer alan gayb kavramı inceleme konusu meallerde “insan idrakini aşan” şeklinde yer almış, ayetin tamamı şu şekilde verilmiştir:

Esed Meali: “*Onlar ki, insan idrakini aşı(n olguların varlığı)na inanırlar.*”⁴²⁹

İslâmoğlu Meali: “*O hidayete erenler ki, idraki aşan hakikatlere bütünüyle iman ederler.*”⁴³⁰

⁴²² En’âm 6/50.

⁴²³ Âl-i İmrân 3/179.

⁴²⁴ Cin 72/26-27.

⁴²⁵ Bakara 2/3.

⁴²⁶ Razi, *Mefatihul Gayb*, II/31.

⁴²⁷ Taberi, *Camiu’l Beyan*, I/242.

⁴²⁸ Kurtubi, *el-Camiul Li Ahkamil Kur’an*, I/252.

⁴²⁹ Esed, I/4.

⁴³⁰ İslâmoğlu, s. 6.

Ayet’te yer alan “بِالْغَيْبِ” ifadesinin her iki mealde de “İnsan idrakini aşan” biçiminde kullanılması daha sonra yazılan İslâmoğlu Meali’nde, daha önce yazıldığı bilinen Esed Meali’nden kaynak belirtilmeden iktibas yapıldığı düşüncesini uyandırmaktadır. Oysa geleneksel meallerin birçoğunda غيب kavramı aynen Türkçeye “gayb” şeklinde aktarılmıştır.

Meal kısmındaki bu benzerlik tefsir kısmına yansımamış, ayetin yorumunda farklı bakış açıları sergilenmiştir. Esed Meali’nde gayb’ın niçin insan idrakini aştığı yönünde yorumlar yapılırken, İslâmoğlu Meali’nde ise bu soruya cevap verilmemiş, bu tercihin gerekçesi izah edilmemiştir. Bunun yerine “gayb” kavramının “bazen idraki aşan mutlak hakikatlere, bazen idrak edilebilir olduğu halde görülemeyenlere, bazen de muhatabın gıyabında olan olaylara delalet eder.” şeklinde açıklamalar yapılmıştır.⁴³¹

İslâmoğlu Meali’nde ayrıca “yu’minune bi’l-gaybi” ibaresinin Ebu Müslim İsfehani’den yararlanılarak “Başkalarının yanında olduğu gibi yalnız başına kaldığında da iman ederler.” şeklinde de çeviri yapılabileceği belirtilmiştir. Gerekçe olarak Bakara 2/14’teki “mü’minlerin yanında iman ettiklerini belirttikleri halde, şeytanlarıyla-dostlarıyla baş başa kaldıklarında biz aslında iman etmemiştik, onlarla alay ediyorduk”⁴³² diyen münafıklara bir karşılık olabileceği vurgulanmıştır. İslâmoğlu Meali’nde yukarıda belirtilen izahlara rağmen, gayb ayetine verilen mealde, Esed Meali’nin hemen hemen aynısının verilmiş olması, “iç tutarlılık ve özgünlük açısından” tenkit edilmesi gereken bir durumdur. Ayetin açıklaması sadedinde yapılan izahlara bakıldığında “Onlar Allah’a başkalarının yanında olduğu gibi yalnız başlarına kaldıklarında da iman ederler.” şeklindeki çevirinin yapılması beklenirdi. Çünkü izahlar bu ifadeyi destekler biçimde yapılmaktadır. Oysa Esed Meali’ndeki çeviri tercih edilmekte ve bu çeviri ile ilgisi olmayan açıklamalar yapılmaktadır.

Benzeri bir durum Yasin 36/11’de de görülmektedir.

Esed Meali: “Sen ancak (ilahî) uyarıyı can kulağıyla dinleyen ve insan kavrayışının ötesinde bulunmasına rağmen Rahmân’dan korkan kişiyi uyarabilirsin!”⁴³³

İslâmoğlu Meali: “Ne ki sen, sadece ilahi uyarıya tabi olan ve idraki aşan bir hakikat olmasına rağmen O rahmet kaynağına derin bir ürpertiyle saygı duyan kimseyi uyarabilirsin.”⁴³⁴

Esed mealinde gayb ile ilgili şu ifadelere yer verilmiştir: “Gayb (genellikle ve hatalı olarak “görünmeyen” şeklinde çevrilir), Kur’an’da insanın kavrayış alanının ötesinde bulunan, onu aşan hakikatin tüm safhalarını ifade etmek için kullanılır. Bu nedenle, bilimsel gözlemlerle ispatı veya reddi söz konusu olamaz, hatta genel kabul

⁴³¹ İslâmoğlu, s. 112.

⁴³² Ayetin tam meali: “İnananlara rastladıkları zaman, “İnandık” derler, elebaşlarıyla baş başa kaldıklarında, “Biz şüphesiz sizinleyiz, onlarla sadece alay etmekteyiz” derler.” Bakara 2/14.

⁴³³ Esed, II/896.

⁴³⁴ İslâmoğlu, s. 872.

görmüş spekülâtif düşünce kategorileri içinde bile yeterli biçimde kapsanamaz. Örneğin, Allah’ın varlığı, evrenin yaratılış amacı, ölümden sonraki hayat, zamanın gerçek mahiyeti, ruhsal güçlerin varlığı ve birbirleriyle ilişkileri vb. gibi... Ancak asıl hakikatin gözlemlenebilen çevreden çok daha fazlasını kapsadığına ikna olan bir kişi, Allah’a imana ve böylece hayatın bir anlamı ve gayesi olduğu inancına ulaşabilir. Kendisinin ancak “insan idrakini aşan olguların varlığına inananlar için bir rehber” olduğuna işaret etmek suretiyle Kur’an; aslında, zihinleri bu temel öncülü kabullenemeyenler için kapısının -zorunlu olarak- kapalı olacağını söylemektedir.”⁴³⁵

Ayetin başka meallerdeki çevirisi, inceleme konusu olan meallerin çevirisi hakkında bir takım ipuçlarını elde etmede kapı açacaktır. TDV Meali’nde: “*Sen, ancak zikre (Kur’an’a) uyan ve görmeden Rahmân’dan korkan kimseyi uyarabilirsin.*”⁴³⁶ Elmalılı Meali’nde: “*Sen, ancak Kur’an’a uyan, görmediği halde Rahman’dan korkan kimseyi uyarabilirsin.*” Şaban Piriş Meali’nde: “*Sen, ancak Kur’an’a uyan, görmediği halde Rahman’dan korkan kimseyi uyarabilirsin.*” şeklinde verilmektedir.

İslâmoğlu Meali’ndeki “idraki aşan bir hakikat” ile Esed Meali’ndeki “insan kavrayışının ötesinde” ibareleri birbirlerini çağrıştırmaktadır. Her iki ifade de aslında olağan dışı bir duruma işaret etmektedir. Bu nedenle gerek İslâmoğlu Meali’nde gerekse de Esed Meali’nde geleneksel yoruma dayalı bakış açısı gözlenmekte olup, sadece bu durum özgün cümlelerle ifade edilmeye çalışılmıştır.

İslâmoğlu Meali’nde seçilen “idraki aşan bir hakikat” ifadesi, diğer Türkçe yazılan meallerle mukayese edildiğinde özgün denebilecek bir tercih iken; Esed Meali ile mukayese edildiğinde tam özgün olunamadığı kanaatini oluşturmaktadır. Dikkat çeken diğer bir nokta ise İslâmoğlu Meali’nde, gayb kavramına daha önce geçen “gıyabında” yerine burada “insan idrakini aşan bir hakikat” şeklinde anlam verilmesidir. Buna gerekçe olarak da meal yazmada takip edilen usulün anlatıldığı giriş bölümünde cevap niteliğinde bazı izahlara rastlamak mümkündür. Bu terimlerin zaman içinde kazandıkları ıstılahî anlamlardan mümkün olduğunca uzak durma, vahyin ilk nüzul ortamında bu terimlerle ne murad ediliyorsa onu esas alma, kavramların nüzul sürecinde farklı anlamlarda kullanılabileceği gibi farklı vurgulara sahip olabilmesi”⁴³⁷ gibi açıklamalar bunlardan bir kaçıdır.

Görüldüğü üzere kaynak gösterilerek belirtilen meallerde yer alan, “*görmediği halde*” kısmı inceleme konusu meallerde “*idraki aşan*” şeklinde yer almaktadır. Gayba, sadece görülmeyen değil aynı zamanda “insanın duyamadığı, dokunamadığı yani idrakinin/kavrayışının ötesindeki bir olgu” olarak bakılabilir. Bu nedenle tercih edilen çeviri, modern zamanlarda geçerli bir bakış olarak kabul görebilir. İslâmoğlu Meali’nde, bu tercihe gerekçe olan kaynak, Ebu Müslim İsfehani olarak gösterilmiştir. Bu görüş aynı zamanda Fahrüddin er-Razi’nin Tefsiri’inde de belirtilen üç görüşten birisi olarak

⁴³⁵ Esed, I/4.

⁴³⁶ Karaman vd. *Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, s. 439.

⁴³⁷ İslâmoğlu, s. XX. (Mukaddime)

yer almıştır. er-Razi kendisinin ve çoğunluğun görüşü olarak “duyu organları tarafından idrak edilmekten uzak olandır.” görüşünü zikrettikten sonra Şia’ya ait olan “Beklenen Mehdi (Mehdi Muntazar) görüşünü de zikreder.”⁴³⁸

İslâmoğlu Meali’nde kaynak belirtilmediği halde, Esed Meali’ndeki ifadenin hemen hemen aynısının kullanılmış olması, kaynak belirtilmeden iktibas yapıldığı izlenimi oluşturmaktadır. Diğer meallerdeki gibi “gayb” şeklindeki çevirinin tercih edilmesi de beklenmemektedir. Ancak daha özgün bir ifadenin tercih edilmesi, gerekçeli meal için uygun görünmektedir.

4.6.2. Gayb: Bir Şeyin Veya Olayın İçyüzü

Kur’an’ın bazı ayetlerinde gaybı bilmenin Allah’a ait olduğu ve hiç kimsenin bu hususta bilgi sahibi olmadığı beyan edilmektedir. “*Gayb yalnız Allah’a aittir.*”⁴³⁹ “*De ki: gökte ve yerdekiler gaybı bilmezler, onu ancak Allah bilir*” gibi ayetler.⁴⁴⁰ Musa ve Salih kul kıssasının geçtiği pasajda Salih kul, Musaya “*(iç yüzünü) kavrayamadığın bir bilgiye nasıl sabredersin?*” demektedir.⁴⁴¹ Bu şekilde, insanın iç yüzünü anlayamayacağı bir bilgiye vurgu yapan başka bir ayet olan Yunus 10/20, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *O halde, (onlara) de ki: “İnsanoğlunun görüp algılayamayacağı şeylerin bilgisi ancak Allah’a özgüdür. Öyleyse, bekleyin (O’nun iradesi tecelli edinceye kadar:) hem, ben de sizinle bekleyeceğim!”*⁴⁴²

İslâmoğlu Meali: *Bir de diyorlar ki “Ona Rabbinden mucizevi bir belge gönderilmeli değil miydi” Buna karşılık de ki “Aşkın hakikatler yalnızca Allah’a ait bir alandır. Şimdi artık bekleyin (akıbetinizi) iyi bilin ki, ben de sizinle birlikte bekleyeceğim.”*⁴⁴³

Ayette yer alan “gayb” ifadesi için Esed Meali’nde “İnsanoğlunun görüp algılayamayacağı şeylerin bilgisi”, İslâmoğlu Meali’nde ise “Aşkın hakikatler” şeklinde çevrilmiştir. Gerekçe olarak Esed Meali’nde herhangi bir açıklama yapılmamıştır. İslâmoğlu Meali’nde ise konunun “mucize” olduğu için, “aşkın hakikat” olarak çevrildiği, gaybın bu bağlamda, sadece ilahi bilgiye değil, aynı zamanda ilahi eyleme de tekabül ettiği vurgulanmıştır. Burada gayb ile ilgili geleneksel yaklaşımın devam ettirildiği görülmekle beraber edebi bir dil ile ifadeler güncellenmiştir.

Bu konuda dikkat çekebilecek bir ayet olan Neml 27/65, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

⁴³⁸ Razi, *Mefatihul Gayb*, II/25-30.

⁴³⁹ Yunus 10/20.

⁴⁴⁰ Neml 27/65.

⁴⁴¹ Kehf 18/68.

⁴⁴² Esed, I/394.

⁴⁴³ İslâmoğlu, s. 373.

Esed Meali: *De ki: “Göklerde ve yerde olan hiç kimse, (yani) Allah’tan başka (hiç kimse) yaratılmışların **duyu ve tasavvur alanı dışında kalan gerçekleri** bilemez”.*⁴⁴⁴

İslâmoğlu Meali: *“De ki: Göklerde ve yerde Allah’tan başka hiç kimse, **idraki aşan hakikatleri** asla kavrayamaz; hiç kimse öldükten sonra ne zaman diriltileceğini de bilemez”.*⁴⁴⁵

Esed Meali’nde gayb kavramının açıklamasında şöyle bir izah yapılmıştır: *“Yaratılmışların duyu ve tasavvur alanı dışında kalan gerçekler” ifadesiyle aktardığımız gayb terimi, bu anlam örgüsü içinde, açıkça anlaşılacağı üzere, Allah’ın Zâtı’nı, yaratılmış âlemin görünür vechesi altında yatan nihai gerçekliği ve bu âlemin yaratılmasındaki aslî anlam ve amacı ifade etmektedir.*⁴⁴⁶

İslâmoğlu Meali’ndeysen gayb hakkında bu ve benzeri bağlamlarda “insan idrakini aşan hakikatler” olarak çevrilmesinin gerekçesi, içkin bir varlık olan insanın aşkın hakikatleri kavrayamayacağı belirtilmiştir. Kavranamayan hakikatlerin ise imanın alanına dâhil olduğu vurgulanmış, özetle gayb konusunda imanın idrake değil, idrakin imana tabi olduğu ifade edilmiştir. İdrak ile ilgili Ferra ve Taberi gibi kaynaklara başvurulurken “yüksek bir şeyi engin bir şeyin seviyesine indirmek” şeklinde bir tarif yapılmıştır.⁴⁴⁷ Bu durumda, gayb bilgisinin insanların özellikle de bu tartışmayı yapan muhatap müşrik kitlesinin idrakinin üzerinde olduğu sonucuna varılmaktadır.

Gayb ile ilgili olarak “bir şeyin veya olayın iç yüzünü ifade eden farklı bir kavram” gündeme gelmektedir ki o da “ledün” olarak ifade edilir. Ledün لَدُن kelimesi عند/yanında sözcüğünden daha özel bir anlamı ihtiva etmektedir. Çünkü o bir sonun başlangıcını gösterir. Taraf, kat ve derununda gibi anlamlara gelen ledün, K. Kerimde “azab, rahmet, özür ve ilimle” birlikte kullanılmaktadır. “**Hakikaten benim tarafımdan ileri sürülebilecek son mazerete ulaştın.**”⁴⁴⁸ “**Rabbimiz bize katından bir rahmet ver.**”⁴⁴⁹ “**Onun için katından bana bir çocuk ihsan et.**”⁴⁵⁰ “**Bu değerli kitapla katından gelebilecek olan bir belaya karşı onları uyarsın diye.**”⁴⁵¹ “**Bana katından yardım edici bir kuvvet ver.**”⁴⁵² Bu ayetlerde yer alan ledün kelimesi, hep katından, tarafından şeklinde anlaşılmaktadır.⁴⁵³

Kehf 18/65’te yer alan ledün kelimesi “ilmi-i ledün” tamlaması şeklinde, “Allah katından bir ilim” şeklinde anlaşılmıştır.⁴⁵⁴ Burada bu ilmin, Allah’tan bir kula

⁴⁴⁴ Esed, II/775.

⁴⁴⁵ İslâmoğlu, s. 747.

⁴⁴⁶ Esed, II/775.

⁴⁴⁷ İslâmoğlu, s. 747-748.

⁴⁴⁸ Kehf, 18/76.

⁴⁴⁹ Kehf, 18/10.

⁴⁵⁰ Meryem, 19/5.

⁴⁵¹ Kehf, 18/2.

⁴⁵² İsra, 1/80.

⁴⁵³ İsfahani, el-Müfredat, s. 958.

⁴⁵⁴ İsfahani, el-Müfredat, s. 958.

bahşedilmesi, birçok ilmi disiplinin konuyla alakadar olmasına neden olmuştur. Doğal olarak en çok tefsir ilmi ile başlayan bu disiplinler, kelam, fıkıh, hadis ve tasavvufun yanında psikoloji, felsefe gibi beşeri ilimleri de bünyesine katmıştır.⁴⁵⁵

“Ona nezdimizden bir ilim öğretmiştik.” mealindeki cümle, Hızır’a öğretilmiş olan ilmin özel bir ilim olduğunu ifade eder. Allah Teâlâ tarafından olağanüstü yollarla öğretildiği için İslâmî literatürde bu ilme söz konusu ayetin lafzından hareketle “ledün ilmi” denilmektedir.⁴⁵⁶

Peygamberlere vahyedilen ilimlerin tamamı ledün ilmi olmakla birlikte, ayetteki anlatım tarzı ve hadislerdeki açıklamalar, Hızır’a öğretilmiş ilmin özel bir ilim olduğunu gösterir. Nitekim konuyla ilgili zikredilen hadiste Hızır “*Ey Mûsâ! Ben, Allah’ın ilminden bir ilme sahibim ki sen onu bilmezsin; onu bana Allah öğretti.*”⁴⁵⁷ diyerek buna işaret etmektedir.⁴⁵⁸ Bu ayetlerin izahını yapan bazı müfessirlere göre Hz. Musa’nın ilmi, “*hükümleri bilmek ve zahir ile fetva vermektir.*” Hızır’ın ilmi ise “*eşyanın bâtınını (iç yüzü) bilmektir*”, dolayısıyla buna, “*bâtın ilmi*” veya “*hakikat ilmi*” de denmiştir.⁴⁵⁹

Müfessirlerin açıklamalarından anlaşılan ledün ilmi, fikrî bir çabayla elde edilmeyip Allah tarafından, sırf Allah vergisi olan bir mukaddes kuvvetin tecellisidir. Etkilenenden etkileyene, vicdandan vücuda doğru giden bir ilim değil, etki edenden etkilenene, vücuttan vicdana gelen birinci derecede bir ilimdir. Nefsin hakikate ulaşması değil, hakikatin nefiste meydana çıkmasıdır. Bilimsel ortamlarda deneyi yapılamaz, reddi veya kabulü söz konusu olamaz. Ayetlerde geçen örneklerden bir sonuca varmak gerekirse ledün ilminin, insanların çalışarak elde edebileceği bir bilgi olmayıp, Allah’ın bildirmesiyle bilinen gayb bilgisi veya onun bir çeşidi olduğu söylenebilir.⁴⁶⁰

Aynı ayet, İslâmoğlu Meali’nde: “*Sonunda orada kendisine katımızdan bir lütufta bulunarak (ilmimizden) bir ilim öğrettiğimiz kullarımızdan birini buldular.*”⁴⁶¹ biçiminde yer almaktadır. Çeviride tercih edilen “(ilmimizden) bir ilim öğrettiğimiz” ifadesi, müphem bir durum kazanmıştır. Bu müphemliği de özellikle parantez içine alınan “ilmimizden” ifadesi oluşturmaktadır. İslâmoğlu Meali’nde Allah’ın Hızır’a verdiği ilim, geleneksel anlayışa uygun bir şekilde çevrilmiş ve açıklama bölümünde aynı yol izlenmiş, aşağıda belirtildiği gibi derinlikli bir bakışla vurgu yapılmıştır.

Aynı ayette geçen “*dayanamadığın işlerin iç yüzü*” ifadesi, olayda gayba taalluk eden bir durumun olduğunu göstermesi açısından önemlidir. İslâmoğlu Meali’nde “*Hızır’ın tüm yapıp ettiklerinin kendi bilgi ve iradesinin bir sonucu değil, ilahi bildirim*

⁴⁵⁵ Topaloğlu, Bekir, “*Batın*” DİA, İstanbul, 1992, V/187; Uludağ, Süleyman, “*Batın İlmi*” DİA, İstanbul, 1992, V/188-189.

⁴⁵⁶ Karaman vd. *Kur’an Yolu Tefsiri*, III/489-490.

⁴⁵⁷ Buhari, *İlim*, 44; Müslim, *Fezail*, 170 (2380)

⁴⁵⁸ İbni Kesir, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim*, VI/114.

⁴⁵⁹ Karaman vd. *Kur’an Yolu Tefsiri*, III/489-490.

⁴⁶⁰ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, V/3263.

⁴⁶¹ İslâmoğlu s. 571.

ve iradenin bir gereği olduğu gerçeği, yüzeysel bir bakışın ise bu iradenin doğru anlaşılabilmesi için yetmediği⁴⁶² kanısına varılmıştır. Bu durumda, gayb ve ilahi iradeye yaklaşım noktasında olağan üstü durumun olağanlaştırılmadığı, vahyin mana ve maksadının anlaşılması noktasında geleneksel teamülün devam ettirildiği, bununla birlikte güncel yorumlar yapıldığı gözlemlenmektedir.

Kehf 18/68’de geçen “(İç yüzünü) kavrayamadığın bir bilgiye nasıl sabredersin?”⁴⁶³ şeklinde çevrilebilen ifade, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *çünkü tecrübe alanı içinde kavrayamayacağın şeye nasıl katlanabilirsin ki?*⁴⁶⁴

İslâmoğlu Meali’nde “Kaldı ki sen, tecrübî bilgi kapsamına tümüyle girmeyen şeye nasıl (ve neden) katlanasın ki?”⁴⁶⁵

Her iki mealde de “kavrayamadığın, iç yüzünü bilemediğin, tecrübî bilgi kapsamının dışı şeklinde” geleneksel bakış açısından uzaklaşmadan, farklı bir ifadeyle karşılık verilmektedir. Ancak, İslâmoğlu Meali’nde daha önce yazıldığı bilinen Esed Meali’nden etkilendiği görülmektedir. Çünkü “tecrübe alanının dışında” ifadesi Esed Meali’ne ait özgün bir çeviridir. İslâmoğlu Meali’nde de aynı ifadenin kullanılmasından dolayı bir atıf yapılması bilimsel çalışmalarda istenen bir davranış olarak önümüzde durmaktadır.

Kehf 18/80’de gaybla ilgili dikkate değer bir nokta yer almaktadır. Geleneksel meallerin “Oğlana gelince, anne-babası mümin kimselerdi. Onun bunları azgınlık ve küfür ile sarmasından korktuk.”⁴⁶⁶ şeklinde çevirdikleri “خَشِينَا/haşına” ibaresi Esed ve İslâmoğlu Meallerinde “kaygı verici bilgi/belirti” şeklinde aktarılmıştır. Diğer meallerin çevirisinde gelecekte bahseden gayb içerikli bir bilginin “Salih kul Hızır” tarafından bilinmesine dikkat edilmişken, Esed ve İslâmoğlu Meallerinde “normal insanlarda görülebilecek sıradan bir bilgi/kuşku” şeklinde aktarılacak insan idrakinin üzerindeki bir bilgi sıradanlaştırılarak, aklileştirme eğilimi ile sunulmuştur.

Ayetin izahında Esed Meali’nde şu izahlara yer verilmiştir: “Lafzen, “korktuk” - Fakat akılda tutulmalıdır ki, *haşiye* fiili, bu birincil anlamının dışında, bazan “korku yahut kaygı verici buldu”, yani, sonuç olarak, “kötü bir şeyin olacağını kestirdi, yahut bildi” anlamını da ifade eder (*Tâcu’l-’Arûs*, yukarıdaki ayete ilişkin özel bir atıfla). Buradan yola çıkarak diyebiliriz ki, bilge kişinin ifade ettiği “korku” ya da “kaygı”, haricî belirtiler yoluyla yahut iç sezgi yoluyla (ki, sonraki ayetin ikinci paragrafında geçen “(bütün) bunları ben kendiliğimden yapmadım” sözünün de gösterdiği gibi, bu

⁴⁶² İslâmoğlu, s. 573.

⁴⁶³ Diyanet, *Kur’an-ı Kerim Meali*, s. 300; Elmalılı, *Meal*, s. 302; Bilmen, *Meal*, s. 302.

⁴⁶⁴ Esed, II/599.

⁴⁶⁵ İslâmoğlu, s. 570.

⁴⁶⁶ http://www.kuranmeali.org/18/kehf_suresi/80.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx 18.04.2017

sonraki yolla olması daha mümkündür) varılmış pozitif “bilgi”yle eş anlamlıdır.” Haşina için “korktuk, çekindik, kestirdik” gibi anlamların verilmesi ve iç sezgiye atıf yapılması, Esed Meali açısından makul bir yorumun yapıldığı izlenimi verilmektedir.

İslâmoğlu Meali’nde aynı ayetin dipnotunda Taberî kaynak gösterilerek “خَشِينَا” için “duyu ve gözlem dışı yolla idrak edilen bir bilgi türü” yorumu yapılmakta, ancak Taberî’nin tercihi, Türkçeye “idrak dışı bilgi” değil, “endişe verici bilgi” şeklinde çevrilmiştir.⁴⁶⁷ Bu durum, belki de meallerde olması gereken “çağının insanlarına hitap etme çabasının ürünü” olarak kabul edilmelidir. Ancak gayb bilgisinin, endişe/kaygı verici bir bilgi şeklinde sunulması, yeterince izah gerektiren bir yaklaşımdır. Çünkü atıf yapılan Taberî, “خَشِينَا” için “علمنا” bildik, biliyorduk” şeklinde bir açıklama yapmıştır.⁴⁶⁸ Allah’ın gelecekle ilgili bir bilgiyi Hızır’a öğretmiş olması, “kendisine katımızdan ilim verdiğimiz bir kul” ayetiyle uyumludur.

İslâmoğlu Meali’nde zaman zaman “zahirî ve Bâtınî bilgi sistemlerine” de atıf yapıldığı halde birçok yerde “batınî bilgi sisteminin” ne olduğu, nasıl anlaşılması gerektiği noktasında çözüm önerileri sunulmamaktadır. Kullanılan ifadelerden dolayı olarak gayb ve mucizelerin, “bâtınî bilgi sistemi” şeklinde yorumlandığı anlaşılmaktadır. Bâtınî bilgi sistemine uyulmaması, İslâmoğlu Meali’nde dikkat çekici bir çelişkinin barındırdığını gözler önüne sermektedir. Bâtınî bilgi sisteminin, şeklen kabul edildiği hâlde, ilgili ayetlerde “kaygı verici bilgi, kuşku” gibi gündelik hayatın kavramlarıyla karşılık bulması, okuyucuya “gayb ve ilahi bilgi” ile ilgili yeterli izahat yapılmadığı noktasında, İslâmoğlu Meali’ne eleştiri yöneltilebilir. İkinci bir eleştiri de benzeri ifadenin yer aldığı Esed Meali’ne atıf yapılmadığı için yapılabilir.

Yeri gelmişken burada gayb kavramının kapsamına giren, ledün ilminin İslam’daki yeri ile ilgili olarak aşağıdaki hatırlatmaların yapılmasında yarar görülebilir:

“Allah’tan gelen, vasıtasız elde edilen bilgiler, İslamî bilgi sisteminde vahiy ve ilham olmak üzere ikiye ayrılır. Bunların ikisi de Allah katından (ledün) gelir. Vahiy, objektif ve genel; ilham ise sübjektif ve özeldir. Allah, peygamberine gerekli gördüğünde sır ve gayba ait bilgi de verir, ama ilhama mazhar olan velilerine vahyetmez. Aslında ilhamın tek kaynağı ilahi değildir. Şeytan da insana ilham edebilir. İlhamın ilahi mi, şeytani mi olduğu hususunda zaman zaman karışıklıklar yaşanabilir. Bu nedenlerden ötürü ilhamı, vahiyden üstün tutmak sağlıklı değildir. Temsilî de olması mümkün olan bu kıssadan da anlaşılacağı gibi ilham; belli konulara ait özel bir bilgi olup meşruiyeti, vahye uygunluğu ölçüsünde geçerlidir. Vahiyle uyuşmayan ilham ve ilham iddiaları, geçerli kabul edilmemektedir.”⁴⁶⁹

⁴⁶⁷ İslâmoğlu, s. 573.

⁴⁶⁸ Taberî, *Camîu’l Beyan*, XV/357.

⁴⁶⁹ Karaman vd, *Kur’an Yolu Tefsiri*, III/573.

Buradan hareketle, ledün ilminin ilham mı yoksa vahiy mi olduğu tartışmasına girilmesi pek sağlıklı olmasa gerek. Allah katından verildiği kesin olan bilgiler vahiy kapsamında mütalaa edilir ve bu vahiy, Peygamberlere verilen bilgi türüdür.

İslâmoğlu Meali’nde bir şeyin veya olayın iç yüzü manasına gelen gayb kavramı için, “insan idrakini aşan hakikat” şeklinde bir yorumun yapılması, geleneksel anlayışın devam ettirildiğini göstermektedir. Sadece modern dönemin zihnini dikkate aldığı, edebi ifadeler kullandığı ve güncel yorumlar yapıldığı görülür. Aynı şekilde, sıradan insanların kavrayamadığı “ilmi ledün” için yapılan “olayların iç yüzü ve çok boyutlu bakış” şeklindeki yorumlarda, gayb inancına genel anlayışa uygun bir şekilde yaklaşıldığı görülmektedir.⁴⁷⁰ Ancak “خَشِينَا” ifadesi için, Esed Meali’nde yer alan kaygı verici bilgi, şeklinde bir yorum yapılması, buradaki olayın da bir “iç yüzünün ve çok boyutlu olduğunun” ıskalandığını göstermektedir. Bütün bu durumlardan dolayı İslâmoğlu Meali’nde, “bir şeyin veya olayın içyüzü” manasına gelen gayb olayı ile ilgili olarak, bütüncül bir yaklaşımın sergilenmediği izlenimi edinilmektedir.

4.6.3. Gelecek Anlamında Gayb Bilgisi

Gayb ile ilgili önemli bir konu da henüz gerçekleşmemiş ancak ileride gerçekleşecek olan olaylardır. Kur’an’da zaman açısından geçmiş, hal ve gelecek olmak üzere üç kategoriye ayrılabilen birçok gaybi habere yer verilmektedir. Bizanslıların Mecusi İranlılar karşısında yakın bir gelecekte galibiyet elde edeceğini,⁴⁷¹ Mekke’nin fethini,⁴⁷² ve İslâm’ın parlak istikbalini müjdeleyen⁴⁷³ ayetler de Kur’an’ın geleceğe dair gayb haberlerindendir.⁴⁷⁴

Gelecek bilgisi konusunda birçok noktaya temas edilen Musa ve Salih Kul kıssasında bahsi geçen Salih Kula Allah’tan verilen ilmin mahiyeti (ilmi ledün), geleceğe ilişkin verdiği haberler ve Salih Kul’a izafeten yer alan “haşîna/korktuk, çekindik, kaygılandık” ifadesi, “gelecek anlamına gelen gayb” bilgisi şeklinde mütalaa edilebilir. Aynı ayetlere diğer başlıklarda ayrıca temas edilmiştir.

Gelecek içerikli bir haber konusunda Rum 30/2-4’te de dikkate değer bilgiler yer almaktadır. Hicret öncesinde Mekke’de müşrikler, Müslümanlara her türlü eziyeti yaparlarken aynı esnada Ehl-i Kitap olan Bizans İmparatorluğu, Mecusi Persler karşısından yenilmişti. Mekke müşrikleri buna sevinmiş “kitapsızlar, kitaplıları yendi” diyerek Müslümanların morallerini bozmak istemişlerdi. Olay üzerine Kur’an, bir mucize olarak, gelecekteki bir sonucu haber verdi: 3 ilâ 9 yıl içinde, Bizanslılar İranlılara galip gelecek ve müminler sevineceklerdi. Nitekim 624 yılında Bizanslılar

⁴⁷⁰ İslâmoğlu, s. 571.

⁴⁷¹ Rum 30/4-5.

⁴⁷² Fetih 48/11, 15, 16, 27.

⁴⁷³ Nur 24/55.

⁴⁷⁴ Çelebi, “Gayb” XIII/406.

İran’a girdiler. Bundan başka, aynı yıl Müslümanlar Bedir’de önemli zaferler elde ettiler.⁴⁷⁵ Ayetler ilgili meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *BİZANSLILAR yenilgiye uğradı, yakın bir yerde; ama bu yenilgiye rağmen (yeniden) üstünlük sağlayacaklar, birkaç yıl içinde: (çünkü) karar yetkisi, eninde sonunda Allah’a aittir. İşte o gün inananlar sevineceklerdir (2-4)*

İslâmoğlu Meali: *RUMLAR yenilgiye uğradılar, (üstelik) en yakın yerde, ama onlar bu yenilgilerinin ardından yeniden galip geleceklerdir. (hem de) birkaç yıl içerisinde (tabi ki) mutlak karar, önünde sonunda Allah’a aittir (şimdi müşriklerin sevindiği gibi) o gün de mü’minler sevineceklerdir. (2-4)*

İlk kelimenin her iki mealde de tamamen büyük harfle başlaması ve son kelimenin ortak bir kelime seçilmesi iki meal arasındaki benzerliğe işaret etmektedir. Her iki eserde ayetlere benzeri açıklama getirilmiştir. Özellikle İslâmoğlu Meali’nde burada gayb içerikli bilginin taşıdığı mucizeye dikkat çekilmiştir. Esed Meali’nden kaynak belirtilmeden yararlanıldığı izlenimi oluşmakla beraber başka kaynaklardan da yararlanılarak daha fazla ve detaylı bilgilere yer verilmiştir.

4.6.4. Gıyabında Anlamında Gayb

Gayb’ın bir anlamının da “bulunulmayan bir ortam, arkasında, gıyabında” olduğu bilinmektedir.⁴⁷⁶ Bakara 2/14’te yer alan “mü’minlerin yanında iman ettiklerini belirttikleri halde, şeytanlarıyla- dostlarıyla baş başa kaldıklarında biz aslında iman etmemiştik, onlarla alay ediyorduk” ifadesinden, mü’minlerin yanında iman ettikleri, mü’minlerin gıyabında “onlarla alay ettiklerini söylemeleri” “bulunulmayan bir ortam, arkasında, gıyabında” ifadesini izah etmektedir.

İslâmoğlu Meali’nde Bakara 2/3’ün çevirisinde gayb kavramına “idraki aşan hakikatler” şeklinde karşılık verilmesine rağmen, dipnot bölümünde “başkalarının yanında olduğu gibi yalnız başına kaldığında iman ederler.” şeklinde tefsir edilmektedir. Bu yoruma gerekçe olarak Bakara 2/14’teki “mü’minlerin yanında iman ettiklerini belirttikleri halde, şeytanlarıyla- dostlarıyla baş başa kaldıklarında biz aslında iman etmemiştik, onlarla alay ediyorduk”⁴⁷⁷ diyen münafıklara bir karşılık olabileceği⁴⁷⁸ şeklindeki ifade gerekçe olarak savunulmaktadır.

Yorum kısmında dikkat çekilen “başkalarının yanında olduğu gibi yalnız başına kaldığında iman ederler.” ifadesi, birçok mealde dikkate alınmamasına rağmen nahiv açısından gayb kavramını karşılamaktadır.⁴⁷⁹ Ayrıca yorumda belirtilen münafıklar gibi

⁴⁷⁵ ez-Zemahşeri, *el-Keşaf*, IV/524; Karaman vd. *Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, s. 403.

⁴⁷⁶ İsfahani, *el-Müfredat*, s. 768.

⁴⁷⁷ Ayetin tam meali: *İnananlara rastladıkları zaman, “İnandık” derler, elebaşlarıyla baş başa kaldıklarında, “Biz şüphesiz sizinleyiz, onlarla sadece alay etmekteyiz” derler.* Bakara 2/14.

⁴⁷⁸ İslâmoğlu, s. 6-7.

⁴⁷⁹ Albayrak, *Gayba İman mı Gaybda iman mı?* s. 70-71.

olmayıp hem yalnız başına hem de dışarıda inanmak, “ihlâs” kavramına da dâhil edilebilir.

Gayb kavramının bizatihi yer aldığı ve “bulunulmayan bir ortam, arkasında, gıyabında” anlamına geldiği yer olan Âl-i İmran 3/44, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Sana (şimdi) vahyettiğimiz şey, senin idrakini aşan bir hususla ilgilidir: zira, hangisinin Meryem’in hâmisî olacağını kur’a ile belirlediklerinde sen onlarla birlikte değildin, ve (o konuda) birbirleriyle çekiştiklerinde yanlarında yoktun.*⁴⁸⁰

İslâmoğlu Meali: (Ey Nebi!) *“Sana aktardığımız bu bilgi, senin gıyabında olup biten olayların haberlerindendir. İçlerinden hangisi Meryem’i himaye edecek diye kur’a çektiklerinde sen yanlarında değildin; onlar (bu konuda) birbirleriyle tartışırken de yanlarında değildin.”*⁴⁸¹

Ayette yer alan gayb için Esed Meali’nde “senin idrakini aşan bir husus”, İslâmoğlu Meali’nde “senin gıyabında olup biten olaylar” şeklinde tercih edilmiştir.

Aynı ayet, Elmalılı ve TDV Mealleri’nde: *“Bunlar, bizim sana vahiy yoluyla bildirmekte olduğumuz gayb haberlerindendir.”* biçiminde yer almaktadır. Üzerinde tarama yapılan 40 civarında mealin⁴⁸² hiçbirisinde İslâmoğlu Meali’nde zikredilen *“muhatapın gıyabında olan olaylar”* şeklinde bir çeviri yapılmamakta, hepsinde birbirlerine yakın olarak “gayb haberleri” şeklinde verilmektedir. İslâmoğlu Meali’nde adı geçen ayet ile ilgili dipnot bölümünde şu izahlara yer verilmektedir: *“Kur’an’da gayb kavramı farklı şekillerde kullanılmaktadır. Buna göre gayb kavramı, bazen idraki aşan mutlak hakikatlere, bazen idrak edilebilir olduğu halde görülemeyenlere, bazen de muhatapın gıyabında olan olaylara delalet eder. Bu anlamda vurgu sonuncusuna yöneliktir.”*⁴⁸³ Ayette, yer alan “gayb haberleri, muhatapın gıyabında olanlar” diye tercih edilmekte ve bu tercih yapılan kısa bir izahla gerekçelendirilmektedir. “Gıybet” kelimesinin, “gıyabında konuşmak” şeklinde anlaşılması, İslâmoğlu Meali’ndeki çevirinin isabetli olduğunu ve izahların makul kabul edilebileceğini göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca ayetin devamında yer alan “kur’a çektiklerinde sen

⁴⁸⁰ Esed, I/96.

⁴⁸¹ İslâmoğlu, s. 111.

⁴⁸² Mealler: Abdülhakî Gölpinarlı, Abdullah Parlıyan, Adem Uğur, Ahmet Hulusi, Ahmet Tekin, Ahmet Varol, Ali Bulaç, Ali Fikri Yavuz, Ali Ünal, Bayraktar Bayraklı, Bekir Sadak, Celal Yıldırım, Cemal Külünkoğlu, Diyanet İşleri, Heyet (Karaman vd.), Edip Yüksel, Elmalılı Orijinal, Elmalılı Sadeleştirilmiş, Gültekin Onan, Harun Yıldırım, Hasan Basri Çantay, Hayrat Neşriyat, İbni Kesir, Kadri Çelik, Muhammed Esed, Ömer Nasuhi Bilmen, Ömer Öngüt, Sadık Türkmen, Seyyid Kutub, Şaban Piriş, Yaşar Y. Nuri Öztürk, Suat Yıldırım, Süleyman Ateş, Ümit Şimşek. Burada Süleyman Ateş Meali istisna tutulmalıdır. Çünkü Süleyman Ateş Meali’inde “Onlar ki gaybde (gizlide, içtenlikle) inanırlar” şeklinde çeviri yapılmıştır.

⁴⁸³ İslâmoğlu, s. 112.

yanlarında değildin” ibaresi, öncesinde yer alın gaybın, gıyabında olduğunu destekler mahiyettedir.

Yusuf 12/52’de geçen gayb kavramına İslâmoğlu Meali’nde: “*Ben gıyabında ona ihanet etmedim*”⁴⁸⁴ şeklinde verilen bölüm Esed Meali’nde “*Efendimin arkasında (yokluğunda, ondan gizli) ihanet etmedim*”⁴⁸⁵ şeklinde yer almaktadır. Aynı bölüm, Elmalılı Meali’nde “*Ben ona arkasından hıyanet etmedim.*”⁴⁸⁶ biçiminde yer almaktadır. Bu durum, gayb kavramının bazı durumlarda, geçici olarak uzakta, gıyabında olan durumlar için de kullanılabileceğini göstermektedir.

Esed Meali’nde izah bölümünde yokluğunda için, “lafzen onun yokluğunda ya da ondan gizli (bi’l ğayb)” şeklinde açıklama yapılmıştır. İslâmoğlu Meali’nde ayrıca bir açıklama yapılmamıştır. Ancak her iki mealde Yusuf 12/52 için yapılan çeviri, genel kabul görmüş anlayışa uygun olduğu, ayrıca çeviri ve yorum arasında bir uyumun varlığı da görülmektedir. Çünkü Hz. Yusuf, Azizi için “Ben burada olduğu gibi Aziz’in burada olmadığı durumlarda (gıyabında) kendisine sadakat gösteriyorum” demektedir.

Yapılan çeviri ve izahlardan “gayb” için ilgili ayetlerde gıyabında anlamının verilmesi isabetli görünmektedir. Birçok mealde dikkatlerden kaçmış gibi duran bu ayrıntıya İslâmoğlu Meali’nde ilgili kaynaklar referans gösterilerek dikkat çekilmiştir.

Gayb ile ilgili inceleme konusu iki mealde genel olarak, ıstılah anlamından ziyade nüzul dönemi anlamı ve ayetin bağlamı dikkate alınarak çeviri yapılmaya çalışılmıştır. Klasik tefsirlerden ziyade sözlüklerin yardımıyla anlam verilmeye çalışılmış, tefsirlerden destek bilgiler alınmaya çalışılmıştır. Esed Meali’nde çeviri örnekleri daha özgün iken İslâmoğlu Meali’nde bu özgünlük yerini bazen Esed Meali’ndeki çeviri ve yorumların benzerlerinin yapılması şeklinde kendini göstermektedir. Her iki mealde gayb kavramına, modern dönem de dikkate alınarak, aklîleştime eğilimi içerikli yorumların yapıldığı görülmektedir.

Sonuçta gayb, sadece görülmeyen değil aynı zamanda “insanın duyamadığı, dokunamadığı yani insan idrakinin/kavrayışının ötesinde” bir olgudur. Bu nedenle tercih edilen çeviri modern zamanlarda geçerli bir bakış olarak kabul görebilir. Ancak sonradan yazılan İslâmoğlu Meali’nde, bu “tercihe gerekçe olan kaynak” belirtilmediği için akademik tenkit gerektiren bir durum arz etmektedir. Esed Meali’nde ise bu tercihin kaynağının ne olduğu hususunda yeterli kanıt getirilmemiştir. Ancak aradığımız kanıt, Tefsirde Heterodoksi adlı (aslı “Muhammed Ali’nin The Holy Qur’an” adlı yayımlanmış yüksek lisans tezi) çalışmada belirtildiği üzere Muhammed Ali Lahori üzerinden Kadıyanilik izlerini göstermektedir.⁴⁸⁷ Zira belirtilen çalışmada, Gaybi varlık alanları olan “kıyamet, ahiret, ba’s, amel defteri, cennet, cehennem, araf, melek, cin,

⁴⁸⁴ İslâmoğlu, s. 440.

⁴⁸⁵ Esed, II, 466-467.

⁴⁸⁶ Elmalılı, *Meal*, s. 242.

⁴⁸⁷ Ünsal, *Tefsirde Heterodoksi: Kadıyanilik ve Kur’an*, s. 95-105.

şeytan, kürsi” gibi birçok konuda Muhammed Ali’nin yaptığı yorumlara ve Muhammed Esed’in kaynak belirtmeden aynı yorumları tekrarlamasına dikkat çekilmiştir.⁴⁸⁸ Muhammed Ali’den kaynak belirtilmeden Esed Meali’ne nakledilen yorumlar, aynı şekilde kaynak belirtilmeden İslâmoğlu Meali’nde yeniden vücut bulmuş izlenimi vermektedir.

Gayb konusuyla ilgili ara başlıklarda yapılan değerlendirmelere binaen İslâmoğlu Meali müellifinin, müstear isimle Yeni Şafak gazetesinde Esed Meali’ni değerlendirirken önerdiği şu ilkeleri buraya alıntılar yapmak uygun olmalıdır. “*Eğer bir meal eleştirilecekse, genel geçer ilkelere ilaveten, şu temel hususlar göz önünde bulundurulmalıdır: 1. Meal-tefsiri hazırlayanın bir usulü var mı? 2. Varsa, koyduğu ya da benimsediği bu usule riayet etmiş mi? 3. Hazırlanan meal-tefsir kendi içerisinde tutarlı mı?*”⁴⁸⁹ Burada belirtilen ilkeler, aynen müellifin kendi meal’ine uyarlandığında mucize konusunda değinildiği gibi gayb konusunda da “baştan sonra bir usul”ün takip edilmediği, iç tutarsızlıkların hâkim olduğu, aynı bağlamda yer alan ifadelerin rastgele çevrildiği” görülmektedir. Meal’in mukaddimesinde “takip edilen usul” adında bir başlık konulmakta, içeriğinde de detaylı açıklamalar yapılmakta, ancak bu açıklamalara mucize ve gayb konularında özellikle riayet edilmediği görülmektedir.

4.7. Ayetlerin Belağat Yönüyle Karşılaştırılması

بلغ kökünden gelen بلاغات/belağat, sözlükte “sözün dil açısından doğru olması, kast edilen manaya tamamen uygun olması ve kendi içinde doğruluğu dile getirmesi”⁴⁹⁰ şeklinde tarif edilir. Sözün açık ve seçik olması, yerinde ve zamanında söylenmesi, maksadına uygun dile getirilmesi, muhataplarında istenen etkiyi uyandırması belağat teriminin kapsamına girmektedir. Bu yetenek bazı kişilerde doğuştan olabileceği gibi bazı kişilerde ise eğitimle kazandırılabilir. Kur’ân-ı Kerim ve hadiste bu ilme dair birçok örnek bulmak mümkündür.⁴⁹¹ “*Rahman insana beyanı öğretti.*”⁴⁹² ayetinde belağatın, beyanın insanın özünde olduğu belirtilir. Ayrıca “*Kendilerine öğüt ver ve içlerine işleyecek güzel söz söyle/ قولا بليغا*”⁴⁹³ ayeti de belağatın manasını vurgulamaktadır.

İlim olarak ise düzgün ve yerinde söz söyleme usul ve kaidelerini inceleyen belağat, beyan bedii ve meânî, olmak üzere üç başlık altında incelenir. Allah’ın ne dediğini en ince ayrıntılarına kadar ortaya koyan ilim dalı olarak belağat, tefsir ilminin de önemli bir alanı haline gelmiştir. Zamanla İslâm dünyasının sınırları genişleyip ana dili Arapça olmayan Müslüman toplumların Kur’an-ı Kerim’i yanlış okuma ve haliyle yanlış anlama endişesi ortaya çıkınca Arap dili gramerinin kuralları halinde tespitine ihtiyaç duyuldu. Eserlerde, dil ve edebiyat meseleleri yanında mecaz, temsil, emir, dua,

⁴⁸⁸ Ünsal, *Tefsirde Heterodoksi: Kadiyanilik ve Kur’an*, s. 95-96.

⁴⁸⁹ <http://www.yenisafak.com/arsiv/2003/subat/24/shocaoglu.html> 28.02.2017

⁴⁹⁰ Cevheri, *es-Sihah*, s. 106; İsfahani, *el-Müfredat*, s. 168.

⁴⁹¹ Kılıç, Hulusi, “*Belağat*” DİA, İstanbul, 1992, V/380.

⁴⁹² Rahman 55/4.

⁴⁹³ Nisa 4/63.

istiare, teşbih vb. konulardan söz edilmiş, hatta teşbih çok ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir.”⁴⁹⁴ Kur’an-ı Kerim’in içeriklerinin en ince detaylarına kadar anlaşılabilmesi, ilahi murad ve maksadın insanlara ulaştırılabilmesi için belâğat ilminin anlaşılabilmesi gerekir.⁴⁹⁵

Sonraki dönemlerde Müslümanların yabancı kültürlerle teması sonucunda ortaya çıkan bazı problemlere kelimcilerin çözüm getirmeleri, özellikle İslâm’a ve Kur’an-ı Kerim’e yöneltilen eleştirilere cevap aramaları Belâğat ilminin gelişmesi açısından faydalı olmuştur. Müfessirler Kur’an’ın i’câzı üzerinde dururken, i’câzı kavrama yollarından biri olan belâğat ve fesahatla ister istemez meşgul olmuşlardır.⁴⁹⁶ Söz konusu belâğat, daha çok Arapça ile alakalı bir durum olduğundan, Arapça dışındaki bir dilde yazılmış eserleri Arapça belâğat üzerinden incelemek zor bir durum olsa gerektir. Çünkü Arapça kelime ve cümle yapılarında meydana gelen edebi sanatlar, tercüme sonrası hedef dile aynı şekilde aktarılamayabilir. Bu nedenle bir müfessirin veya meal müellifinin, ayetlerin çevirisinde belâğatı ne kadar ve nasıl dikkate aldıkları önem arz etmektedir. Kur’an-ı Kerim belâğat açısından şaheser olduğundan ayetlerin tamamını incelemek konunun kapsamını aşacaktır. İnceleme konusu meallerde belâğat bağlamında sınırlı bazı ayetlerin karşılaştırılması ile iktifa edilmiştir.

Rahman Suresi’nin 55/1-4 ayetlerin inceleme konusu meallerdeki çevirisi şu şekildedir:

Esed Meali: 1 RAHMÂN, 2 Bu Kur’an’ı (insana) öğretti. 3 O, insanı yarattı: 4 ona açık ve berrak şekilde düşünmeyi ve konuşmayı öğretti.⁴⁹⁷

İslâmoğlu Meali: 1 RAHMAN ?... 2 Kur’an’ı O öğretti, 3 insanı O yarattı 4 İnsana kendini ifade etmeyi O öğretti.”⁴⁹⁸

İki meal arasında belirgin bir benzerlik söz konusudur. Esed Meali’nde tamamı büyük harflerle çevrilen “RAHMAN” kelimesi, aynen İslâmoğlu Meali’ne de yansımıştır. Türk dili açısından cümlelerin ilk kelimesinin tüm harflerini, herhangi bir kısaltma olmadığı müddetçe, büyük harfle yazmak geçerli bir durum değildir. Burada Esed Meali’ndeki tercih, aynen İslâmoğlu Meali’nde de vücut bulunca, kaynak göstermeden iktibas yapıldığı izlenimi hâsıl olmaktadır. İki ve üçüncü ayetlerde de sadece kelimelerin yerleri değiştirilerek, aynen aktarıldığı izlenimi edinilmektedir. Çünkü 3. ayetle ilgili Esed Meali’nde “insanı” kelimesi cümlelerin başında yer almadığı için i harfi küçük yazılmıştır. Ancak İslâmoğlu Meali’nde “insanı” kelimesi, cümlelerin başına getirildiği halde “i” harfi, değiştirilmemiş, aynı şekilde küçük harfle yazılmıştır.

⁴⁹⁴ Kılıç, “Belâğat” V/382; Coşkun, Ahmet, Kur’an-ı Kerim’in Anlaşılmasında Belâğat İlminin Önemi, Kur’an ve Tefsir Araştırmaları, Tartışmaları İlmi Toplantılar Dizisi, 14 Ekim 2000, İstanbul, s. 2-4.

⁴⁹⁵ Eren, Cüneyt, Arap Belâğatının Kur’an-ı Kerim’in Anlaşılmasına Katkısı, D. E. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi

Savı XX, İzmir 2004, s. 115-138.

⁴⁹⁶ Kılıç, “Belâğat” V/382.

⁴⁹⁷ Esed, III/1095.

⁴⁹⁸ İslâmoğlu, s. 1068.

4. ayetle ilgili olarak da farklı yazım söz konusudur. Esed Meali’nde Rağıp ve Tacul Arus kaynak gösterildiği halde İslâmoğlu Meali’nde herhangi bir kaynak gösterilmemiş, sadece ta’lim ile ilgili açıklama yapılmıştır.

Aynı surenin sürekli tekrarlanan “*Artık Rabbinizin hangi nimetini yalanlayabilirsiniz*” ayeti, Esed Meali’nde “*Öyleyse, Rabbinizin hangi nimet ve kudretini inkâr edebilirsiniz?*” biçiminde yer alırken İslâmoğlu Meali’nde de benzeri şekilde “*O halde Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz?*” biçiminde yer almaktadır. Kuranmeali.org sitesindeki meallerin ikisi burada inceleme konusu olan ve üçü dipnotta belirtilen toplam 5 tanesi haricindeki tüm meallerde, “*tukezziban*” kısmı “*yalanlarsınız*” şeklinde yer almaktadır.⁴⁹⁹ Bu durum her iki mealin belâğat konusundaki yaklaşımlarının yakınlığı konusunda önemli bir ayrıntıyı gözler önüne sermektedir.

Belağat açısından karşılaştırma konusu olan diğer bir bölüm de Nas Suresi’dir. Nas Suresi inceleme konusu olan meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *De ki: Sığınırım ben insanların Rabbine, 2 insanların Hakimine, 3 insanların İlahına; 4 fısıldayan sinsi ayartıcının şerrinden, 5 insanların kalbine fısıldayan; 6 görünmez güçler(in) ve insanlar(in bütün ayartmaların) dan.*⁵⁰⁰

İslâmoğlu Meali’nde ise şöyle bir çeviri tercih edilmiştir: “*1.(Ey Muhatap) De ki: Sığınırım ben Rabbine insanlığın 2 Sahibine insanlığın 3 İlahına insanlığın 4 Sinsi ve sinik vesvese kaynağının şerrinden, 5 o ki, sürekli kalplerine fısıldıyor insanların 6 ister görünmeyen-bilinmeyen ister görünen bilinen türden.*”⁵⁰¹

Cümle kuruluşları birbirinden farklıdır. Bazı kelimelerin ortak oluşu da birçok mealde olduğu gibi makul karşılanan bir durumdur. Ancak dikkatlerden kaçmayan husus son ayette geçen “cin” kelimesinin Esed Meali’nde “görünmez güçler”, İslâmoğlu Meali’nde de “görünmeyen bilinmeyen türden” ifadelerinin kullanılmasıdır. Gayb ayetlerinin karşılaştırılması yapılırken “cinler” konusunun her iki mealdeki yaklaşımları belirtildiğinden burada ayrıca değinilmeyecek, sadece belâğat açısından yapılan mukayesede, iki meal arasındaki benzerliği dikkat çekilerek iktifa edilmiştir.

Ayrıca belâğat konusu başlığı altında incelemenin mümkün olabileceği şu yerlerde iki meal arasında belirgin farklılıklar söz konusudur: Müddesir 74/18-30, , Tekvir 81/1-19, Karia 101/1-11, Zelzele 99/1-8, Adiyat 100/1-11, Felak 113/1-5.

⁴⁹⁹ http://www.kuranmeali.org/55/rahman_suresi/16.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx 22.12.2016.

(A. Fikri Yavuz, S. Yıldırım, Ü. Şimşek tarafından hazırlanan meallerde de “inkar etmek” şeklinde çeviri tercih edilmiştir.)

⁵⁰⁰ Esed, III/1327.

⁵⁰¹ İslâmoğlu, s. 1329.

4.8. Kadınlarla İlgili Ayetlerin Karşılaştırılması

İnsanlığın yarısı kadınsa geri kalan yarısı da kadının eşi ve çocuklarıdır. Hatta bir anlamda insanlığın tamamı kadınların çocuklarıdır. Hayatın tamamını kapsayan bir konu olması hasebiyle İslâm’da da çok önemli bir alanı teşkil eder kadın meselesi. İslâm kadına hak ettiği üzere “anne” olarak saygı duyulmasını öngördüğü gibi eş olarak da haklarını teminat altına almıştır. Kur’an-ı Kerim ve Hadislerde kadınlara nasıl muamele edilmesi gerektiğinden anne, eş ve kız evladı olarak kendilerine verilmesi gereken haklara kadar birçok konuda kadınlardan bahsedilmektedir. Kadınlardan bahseden ayetler nikâh, talak, miras, özel haller ve kadının şahitliği gibi aile hukuku başlıklarında incelenebilmekte ve meal yazarları tarafından da gelenek ve modernizm bağlamında konuya farklı yaklaşılabilmektedir.

4.8.1 Kadınların Yaratılışı

İslâm’da erkekle kadın bir bütünün parçalarıdır. Biri diğeri için vazgeçilmez hayat arkadaşıdır. Kur’an-ı Kerim’de yaratılışa paralel olarak, hak ve sorumluluklar yönünden erkeklerle âdil konumda olan bir kadın portresi çizilmektedir. Kadın Allah’ın kulu olması bakımından erkekle eşit seviyededir; dinî hak ve sorumlulukları da aynı düzeydedir. İslâm’ın gelişinden önce toplumda hak ettiği yeri alamayan kadın, İslâmiyet’le insana yakışır haklara sahip olmuştur. Kadının durumundaki bu önemli değişikliği bizzat Kur’an-ı Kerim getirmiş ve Hz. Peygamber bunu tamamlamıştır. Hz. Peygamber’in kadınlarla ilgili hadisleri ve sünneti, Kur’an’ın çizdiği bu çerçeveye uygundur. Kadınlar, onun şahsında her zaman meseleleriyle ilgilenen, eşleriyle olan anlaşmazlıklarında ara buluculuk yapan, haklarını koruyan; kocalara, eşlerine iyi davranmalarını öğütleyen ve kendi yaşayışıyla da buna örnek olan bir dost ve hami bulmuşlardır.

İslâm toplumlarındaki uygulamaların her zaman yukarıda belirtilen esaslara uygun olarak şekillendiğini söylemek mümkün değildir. Bazen kökleşmiş ataerkil aile anlayışı ve bu anlayış çerçevesinde kadın haklarını kısıtlayan telakki; ayet ve hadislerin yorumlanmasına dayandırılmak istenmiş, bazen de sıhhati şüpheli hadislerle yaygınlık kazandırılarak bu yorumlara uygun bir zemin hazırlanmıştır.⁵⁰² Bunun yanında erkeklere peygamberlik, imameti kübra (devlet başkanlığı), imameti suğra (Namazda imamlık), kadılık/hâkimlik, müezzinlik, aile reisliği ve şahitlik (örneğin Bir erkek, iki bayan gibi) gibi imkânların veriliyor olması, zahiren erkeği bir nebze kadınlara nazaran daha avantajlı kılmaktadır.⁵⁰³

Kadınlara karşı iyi davranmak, tatlı ve yumuşak dille konuşmak, kaba ve sert hareket etmemek Kitap ve Sünnetin emri olduğu halde, süreç içerisinde gelenek, dini uygulamalara dâhil olmuştur. Kadınlara ilgili ayetlerde geleneksel yaklaşımla akli ön plana çıkaran yaklaşımlar arasında belirgin farklılıklar gözlenmektedir. Bu durum

⁵⁰² Aydın, M. Akif, “Kadın” DİA, İstanbul, 2001, XXIV/86-87.

⁵⁰³ Ünsal, *Tefsirde Heterodoksi: Kadıyanilik ve Kur’an*, s. 238.

haliyle meallere de yansımaktadır. Bu nedenle ilgili ayetlerden bir kısmı bu bağlamda değerlendirilmiştir.

Nisa 4/1, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *Ey insanlar! Sizi bir tek can(lı)dan yaratan, ondan eşini var eden ve her ikisinden pek çok kadın ve erkek meydana getiren Rabbinize karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun.*⁵⁰⁴

İslâmoğlu Meali: *EY insanlık! Sizi bir tek canlı varlıktan yaratan, ondan da eşini yaratan ve her ikisinden de birçok erkek ve kadın var eden Rabbinize karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun.*⁵⁰⁵

İki mealin cümle kuruluşu, meseleye bakışı ve kullandıkları kelimelerin birçoğu ortaktır. İslâmoğlu Meali, Esed Meali’nden daha sonra yazıldığı için ondan kaynak gösterilerek alıntı yapılması gayet doğaldır. Ancak herhangi bir kaynak gösterilmeden alıntı yapılması ve sübjektif ifadelerde bu kadar benzerlik gösterilmesi kaynak belirtilmeden iktibas yapıldığı izlenimi edinilmektedir.

Ayetin Meali’ndeki bu benzerlik tefsir bölümüne de yansıtılmıştır. Esed Meali’nin dipnot bölümünde, nefis kavramının anlamının, “akıl, can, canlı, canlı varlık, ruh, insan, şahıs, kimlik, insanlık, hayat özü, temel ilke ve insan” olduğu vurgulanır, ancak buradan Hz. Âdem’in kastedildiğini iddia eden genel ve geleneksel yoruma karşı çıkılır. Muhammed Abduh’un El Menar’ı kaynak gösterilerek “onun” zamiri yerine, insan soyunun ortak kökenini ve kardeşliğini vurguladığı için “insanlık” karşılığının tercih edilme gerekçesi anlatılır. Hz. Âdem ile Havva’nın yaratılması konusundaki genel algının Kitab-ı Mukaddes’in tasvirlerine ait olduğu belirtilerek bu görüşe katılmadığı⁵⁰⁶ belirtilir. “zevcehâ/eşi” ifadesinin çevirisi hakkında “her iki eşi işaret ettiği, er-Razi’nin Ebu Müslim’den naklettiği “ondan (minhâ) eşini yarattı” ibaresinin, “onun kendi cinsinden, eşini yani karşı cinsini yarattığı” bununla da Muhammed Abduh’un görüşünün desteklendiği belirtilir.”⁵⁰⁷

Aynı ayetin İslâmoğlu Meali’ndeki karşılığında da benzeri yorumlar yer almaktadır. “Zevc” için “eş, çiftlerden her biri” olduğu belirtilerek kelimenin hem “eril” hem de “dişil” yapısına karşılık gelebilecek şekilde “eril veya dişil olmayan” bir kelime

⁵⁰⁴ Esed, I/132.

⁵⁰⁵ İslâmoğlu, s. 144.

⁵⁰⁶ Katılmadığı ifadesinin yaygın olmadığı bilinmektedir. Ancak resmi kurumlar olan Resmi Gazete, TBMM’nin kanunlarında ve Genel Kurmay Başkanlığının basın açıklamasında bu ifadeyi kullandıkları görülmüştür. İlgili web sayfaları için aşağıdaki linklere bakılabilir.

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/12/20131217-13.htm> 20.01.2017.

<https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4673.html> 20.01.2017.

<http://www.hurriyet.com.tr/genelkurmay-dan-aciklama-alevi-sehitlerin-cenaze-torenlerine-katilinmadigi-dogru-degil-29923128>

⁵⁰⁷ Esed, I/132.

olduğu vurgulanmaktadır. Kur’an’da aynı kelimenin dişiler, erkekler, bitkiler ve hayvanlar için kullanıldığı belirtilmektedir.⁵⁰⁸

İslâmoğlu Meali’nde dikkat çekilen diğer bir nokta da Esed Meali’ndeki gibi “Ondan da eşini yarattı” ifadesindeki ‘ondan’ zamiri üzerinde odaklanmasıdır. İslâmoğlu Meali’nin 3 numaralı dipnotunda birtakım izahlar yapılmakta, “ondan da eşini” ibaresinin, onun cinsinden yaratıldığı şeklinde anlaşılması gerektiği savunulmaktadır. Yine ondan ibaresi, eşin de aslı olan biyolojik kökenin bölünerek çoğalmasına delalet edebildiği söylenir. Bu görüşe kaynak olarak Ebu Müslim’den naklen er-Razi gösterilmektedir.”⁵⁰⁹

Atıf yapılan “er-Razi’nin Ebu Müslim’den nakline” kadar ortak ifadeler kullanılmakta ve buna uygun olarak aynı bakış açısı sergilenmektedir. Burada aynı kaynaktan beslenildiğinden herhangi bir sorun söz konusu değildir. Asıl sorun açıkça faydalandığı halde “isim belirtilmeden Esed Meali’nin gerek meal bölümünde gerekse tefsir bölümünde” iktibas yapıldığı izlenimi uyandıracak kadar benzerliklerin söz konusu olmasıdır. Ayrıca Esed Meali’nde kaynak olarak er-Razi’ye ek olarak Muhammed Abduh ve eseri El Menar zikredildiği hâlde, İslâmoğlu Meali’nin açıklama bölümünde ayetler haricinde herhangi bir atıf söz konusu edilmemekte, sadece “Ebu Müslim’den naklen er-Razi” şeklinde bir dipnot verilmekte, yararlanıldığı anlaşılan Esed ve Abduh’a herhangi bir atıfta bulunulmamaktadır.

Şaşırtıcı bir alıntı da İslâmoğlu Meali’nde yer alan “insanlık” kelimesinin niçin tercih edildiği belirtilmediği halde Esed Meali’nde, sanki İslâmoğlu Meali’nin çevirisine gerekçe yazılıyormuş gibi “M. Abduh’un insanlık şeklindeki tercihi kaynak belirtilerek aktarılmıştır.

Meselenin farklı yönlerden de izahı adına çağdaş bir tefsir olan “Kur’an Yolu Tefsiri”nden de araştırmaya katkı sağlanacaktır. “Kur’an Yolu Tefsiri”ndeki açıklamaya göre, “Kur’an’da nefis (çoğulu enfus), “insan, insanın veya başka bir şeyin kendisi, insanın hayatta iken insan olmasını sağlayan, insanın onun sayesinde, ona sahip olduğu için insan olduğu, ölünce de ebedî varlığını devam ettiren unsuru”⁵¹⁰ denilmektedir. Bu şekilde “nefs” kavramına değinilmekte, aşağıdaki ifadelerde de “ondan da eşini yaratan” bölümüne ışık tutulmaya çalışılmaktadır.

Ayette geçen “sizi bir tek nefisten yaratan” ibaresinden hareketle “ondan da eşini yaratan” denilmesi; insanlardan her birinin babası ve anası bulunduğuna, her bireyin üreme kanunları çerçevesinde meydana geldiği ifade edilmektedir. Yine yapılan izahlarla Havva’nın Âdem’in bir parçasından/kaburgasından değil de onun özünden, ona benzer olan aynı asıldan ve aynı kökten oluştuğu şeklinde anlamak gerektiği

⁵⁰⁸ İslâmoğlu, s. 957.

⁵⁰⁹ Buhari, *Enbiya*, 2, Müslim, *Rada* 18.

⁵¹⁰ Karaman vd. *Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, II/10.

belirtilmektedir. Yorumlara ek olarak Rum, Nahl ve Şura Sureleri’nin ilgili ayetleri⁵¹¹ delil getirilerek “ikisinin de aynı özden yaratıldığı” tezi savunulmaktadır.

Sonuç olarak da İslâmoğlu Meali’ndeki yoruma benzer şekilde, Havva’nın aslının, Âdem’in kaburgası olduğu değil de “Kadın kaburga gibidir.” tezi savunulmaktadır. İslâmoğlu Meali’nde, Esed Meali’ndekine benzer şekilde, “Kur’an Yolu Tefsiri”nden de kaynak belirtilmeden iktibas yapıldığı kanaati hâsıl olsa da bu durum, bu çalışmanın sınırlarını aşmaktadır.⁵¹² Kaynak belirtmeksizin yapılan alıntılar ile başka eserlerdekine son derece benzeyen yorumlar, ifadeler, izahlar getirildiğinde bilimsel açıdan olduğu kadar İslâmi Bilgi Sistemi açısından da sorun teşkil edeceği belirtilmelidir.

4.8.2. Evlilik

Nikâh, aslen evlilik sözleşmesidir. Sonra istiare olarak cima, beraber olma ve evlenme anlamında kullanılmıştır.⁵¹³ Sözlüklerde birleştirme, bir araya getirme, evlenme, evlilik; cinsel ilişki gibi anlamlara da gelen nikâh kelimesi fıkıh terminolojisinde, şer’an aranan şartlar çerçevesinde aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının hayatlarını geçici olmaksızın birleştirmelerini sağlayan akdi ve bu yolla eşler arasında meydana gelen evlilik ilişkisini ifade eder. Arapçada “eş” manasına gelen zevc, erkek eş; zevce bayan eş, ezvac ise çoğul anlamıyla bayan eşleri, hanımları ifade etmek için kullanılır.⁵¹⁴ Bir bayan için imraetun, bayanlar için ise nisa kelimesi kullanılır. Kur’an-ı Kerim’de kadınlardan bahseden birçok ayet ve sure olmakla birlikte müstakil olarak Nisa (kadınlar) Suresi bu konuyu (evlilik, miras, mehir ve kadınlara yönelik birçok konuyu) uzun uzadıya ele alır. Şartlarına uygun yapılan nikâh sonucu taraflara nafaka, mehir, nesep, cinsel yararlanma ve çocuk edinme gibi hak ve yükümlülükler doğmaktadır.

Ayetlerde nikâh ve nikâh sonucu oluşan sorumluluklara değinilmektedir. Meal ve tefsirler de konuyu kendi yaklaşım biçimlerine göre farklı değerlendirdiklerinden inceleme konusu olan iki eser, nikâh ayetleri kapsamında karşılaştırılacaktır.

Çok evlilik konusunun en yoğun geçtiği sürelerin başında hiç şüphesiz Nisa Suresi gelmektedir. Bu nedenle Nisa Suresinden ilgili bölümler incelenecektir. Nisa 4/3, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *Eğer yetimlere karşı adil davranmamaktan korkuyorsanız, o zaman, size helal olan (diğer) kadınlardan biri ile evlenin -(hatta) ikisi, üçü veya dördü*

⁵¹¹ Rûm 30/21, Nahl 16/72 ve Şûra 42/11.

⁵¹² İslâmoğlu, s. 145; Karaman vd. *Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, II/10.

⁵¹³ Cevheri, *es-Sihah*, s. 1065; İsfehani, *el-Müfredat*, s. 1084.

⁵¹⁴ Atar, Fahrettin, “*Nikâh*” DİA, İstanbul, 2001, XXXII/112-113.

(ile); ama onlara adil bir tarafsızlıkla muamele edemeyeceğinizden korkarsanız, o zaman (sadece) bir tane ile- yahut meşru şekilde sahip olduklarınız ile (evlenin) ”⁵¹⁵

İslâmoğlu Meali: “*Ve eğer yetimlere, adil davranmamaktan korkuyorsanız size helal olan diğer kadınlardan biriyle evlenin.(hatta) ikisi, üçü, dördüyle; ama onlara adil davranmamaktan korkuyorsanız, o zaman bir tanesiyle ya da meşru olarak sahip olduklarınızla (yetinin) ...*”⁵¹⁶

Parantez içerisindeki (hatta) dâhil aynı kelimeler kullanılmış ve aynı bakıştan da öte tıpatıp bakış sergilenmiştir. Dikkat edildiğinde çeviride o kadar benzerlik var ki bu durum farklı iki meali karşılaştırmaktan ziyade aynı mealin iki farklı baskısını karşılaştırma havası oluşturmaktadır.

Aynı durum Nisa 4/20 için de geçerlidir.

Esed Meali: *Ama eğer bir kadını bırakıp yerine başka birini almak isterseniz, birincisine verdiğiniz hiçbir şeyi -ne kadar çok da olsa- geri almayın. Ona iftira ederek ve bu yüzden açık bir günah işleyerek verdiğinizizi geri almak hiç olur mu?* ”⁵¹⁷

İslâmoğlu Meali: *Fakat eğer bir kadını bırakıp yerine başka bir kadın almak isterseniz, birincisine külçe külçe altın vermiş olsanız dahi hiçbir şeyi geri almayın. Ona iftira ederek ve bu nedenle açıkça günaha girerek verdiğinizizi geri almak olur mu?* ”⁵¹⁸

Burada ‘ama’ yerine ‘fakat’ ile başlanmış sonunda ise ‘hiç olur mu’ yerine ‘olur mu’ denilmiş, orta kısımda ise ‘ne kadar çok da olsa’ yerine külçe külçe denilmiş geri kalan kısımda ise cümlelerin kurulumu aynen muhafaza edilmiştir.

Kadınlar konusunun en çok geçtiği surelerden biri de Nur Suresi’dir. Nikâh konusunun yer aldığı Nur 24/32, inceleme konusu meallerde şöyle yer almıştır:

Esed Meali: *Ve içinizden bekâr olanları ve kadın ya da erkek kölelerinizden (evlenmesi) uygun olacak olanları evlendirin. (Evlenmeye niyeti olanlar) yoksul iseler, (bu sizi kaygılandırmazın,) Allah onları lütfuyla destekleyecektir....* ”⁵¹⁹

İslâmoğlu Meali: *Ve içinizden bekar olanları, erkek ve kadın esirlerinizden (evliliğe) elverişli olanları evlendirin. Yoksul da olsalar Allah onları lütfuyla destekleyecektir...* ”⁵²⁰

Burada köle/esir değerlendirmesi gibi bazı noktalarda da farklılıklar görülmektedir. Köle ve esirler konusu ayrı bir başlık altında yeniden ele alınmıştır. Bu

⁵¹⁵ Esed, I/132.

⁵¹⁶ İslâmoğlu, s. 144.

⁵¹⁷ Esed, I/138.

⁵¹⁸ İslâmoğlu, s. 151.

⁵¹⁹ Esed, II/714.

⁵²⁰ İslâmoğlu, s. 686.

ayette iki meal arasındaki yakınlık, herhangi iki meal arasındaki yakınlıktan biraz farklı olarak aynı cümle kuruluşu (özne, tümleç ve yüklemelerin sıralanma biçimi) konusundaki benzerliktir. Ayrıca her ikisinin de ‘*Allah onları lütfuyla destekleyecektir*’ cümlesini aynen kullanmalarına dikkat çekilmelidir. Çünkü diğer meallerin tamamına yakını “Allah onları lütfuyla zenginleştirir” şeklinde çeviride bulunmuşlardır. “destekler” ibaresi inceleme konusu meallerin haricinde sadece iki mealde yer almaktadır.⁵²¹

Bu değerlendirmeler yapılırken, iki eser arasındaki benzerlikler, kaynak belirtilmeden iktibas yapıldığı izlenimini oluşturmaktadır. Detaylara girmeden şu ayetlerde de benzeri durumun olduğu görülmektedir: Nur, 24/3, Bakara, 2/230-232.

Makul karşılanabilecek miktardaki benzerliğin haricinde genel olarak farklı yaklaşım sergiledikleri yerler de olmuştur. Örneğin Bakara 2/221, Nisa, 4/22-25, Ahzab 33/49 ve Mümtehhine 60/10.

4.8.3. Miras

Sözlükte “kök, temel; birinin diğerinden devraldığı eski durum, bakiye” anlamlarındaki irs ya da virâse kökünden türeyen mîrâs kelimesi, “ölüden geriye kalan şey, akit ve benzeri bir işlem olmaksızın sahip olunan servet,⁵²² bir şeyin bir kişi veya topluluktan diğerine geçmesi, başkasından kalan, tevarüs edilen şey” manalarında kullanılır. Fıkıh terimi olarak irs ve miras, ölen bir kimsenin (muris) mal varlığının akıbetini düzenleyen kuralların bütününe ifade eder. Kur’an-ı Kerim’de kalıcı mülk ve hâkimiyetin Allah’a ait olduğunu bildiren iki ayette⁵²³ miras kelimesi geçtiği gibi bu kökten türemiş isim ve fiiller gerek sözlük anlamlarında gerekse hukukî ilişki bakımından mirasçılık mânasında birçok ayette yer alır. Hadislerde de benzeri kullanımlara sıkça rastlanır.⁵²⁴

Birçok konuda olduğu gibi miras konusunda da meal ve tefsirler arasında ‘gelenek ve modernizm’ açısından farklı değerlendirmeler bulunmaktadır. Bu değerlendirmelerde en dikkat çekici nokta “kadınlara ve erkeklere mirastan verilecek pay” oranıdır. Konu önce Nisa 4/7 çerçevesinde ele alınmış daha sonra da diğer ayetlerle birlikte değerlendirmeler yapılmıştır.

Esed Meali: *Ebeveynin ve akrabanın geride bıraktıklarından erkekler bir pay alacaklardır. Ebeveynin ve akrabanın bıraktığında, ister az ister çok olsun, kadınların da bir payı olacaktır; (Allah tarafından) tayin edilen bir paydır bu!*⁵²⁵

⁵²¹ http://www.kuranmeali.org/24/nur_suresi/32.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx 03.05.2016

⁵²² İsfahani, *el-Müfredat*, s. 1147.

⁵²³ Âl-i İmrân 3/180; Hadid 57/10.

⁵²⁴ Aktan, Hamza, “*Miras*” DİA, İstanbul, 2005, XXXI/143.

⁵²⁵ Esed, I/134.

İslâmoğlu Meali: *Ana-Baba ve akrabaların bıraktıklarında erkeklerin bir payı (zaten) vardır. Ana-Baba ve akrabaların bıraktıklarında az ya da çok kadınların da bir payı olmalıdır. (Allah tarafından) farz kılınan bir paydır bu.*⁵²⁶

Diğer meallerin hiç birisinde⁵²⁷ “Allah tarafından” diye bir kayıt düşülmediği halde sadece mukayese edilen iki mealde ve her ikisinde de ‘Allah tarafından’ ibaresi parantez içinde gösterilmiştir. Ayrıca bazı kelimeler farklı olsa da cümle kurulumu birbirine benzemekte, aynı şekilde devrik cümle kurulmakta ve “...bir paydır bu” şeklinde bitirilmektedir.

Konunun en çok tartışıldığı ayet hiç şüphesiz Nisa 4/11’dir. Esed Meali’nde ayetin ilk cümlesi “Çocuklarınız (ın varisliği) konusunda Allah size (şunu) emreder: Erkek, iki kadının hissesine eşit (bir miktar) alacaktır; ...”⁵²⁸ şeklinde verilmiştir.

İslâmoğlu Meali’nin çevirisinde ise “Allah size çocuklarınız konusunda (şunu) tavsiye eder: Erkek, iki kadının payına denk alır, ...” şeklindedir.⁵²⁹

Görüleceği gibi iki mealde de birbirlerinden farklı çeviriler tercih edilmiştir. Ayetin tefsirinde Esed Meali’nde kısa bir açıklama ile ayete genel olarak değinilmiş ancak önemli bir nokta olan “bire iki” oranına değinilmemiştir.⁵³⁰ Miras kanunu’nun, İslam hukuku içerisinde çok özel ve ayrıntılı bir alana sahip olduğu, bu kanunun kapsamlı bir şekilde incelenmesi gerektiği, Miras Kanunu ile ilgili araştırmanın, bu ayetlerin açıklanması için hazırlanan notların ilgisinin dışında kaldığı belirtilmiştir.⁵³¹

Gerekli ve detaylı açıklama İslâmoğlu Meali’nde yer bulmuş, ayetin diğer ayetlerle mukayese edilmesi, sebebi nüzulün incelenmesi, sahabeden örnek gösterilmesi sonucu varılan nokta “bire iki” oranının çeşitli illetlere bağlı olduğu açıklanmıştır. “bire ikinin bire bir” olabileceğine dair açık kapı aralanmış ancak yine de kesin bir dil kullanılmamıştır. Yapılan izahlarda dönemin şartlarının dikkate alınması, ilahi taksimatın mutlak olmaktan ziyade numune olabileceği, ayrıca modernitenin bu mesajı anlamaktan uzak olduğu belirtilmiştir.⁵³²

İslâmoğlu Meali’ndeki izahlara rağmen modenite karşısında bir mahcubiyetin olduğu sezilenmektedir. Zira erkeğin kadınla miras konusunda paydaş olduğu halde ½ oranında avantajlı olduğu tek nokta, aynı anne/babanın kardeşleri olarak mirasa ortak oldukları durum için geçerlidir. Diğer durumlarda yani kadının eş, anne, nine vb. hak

⁵²⁶ İslâmoğlu, s. 146.

⁵²⁷ http://www.kuranmeali.org/4/nisa_suresi/7.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx 12.03. 2017

⁵²⁸ Esed, I/134.

⁵²⁹ İslâmoğlu, s. 146.

⁵³⁰ Esed Mealinde konu hakkında şu not düşülmüştür: *Yakın akrabaya düşen kanunî miras paylarını açıklayan 11-12. ayetler ile ilgili notlarımda, bu emrin bütün hukukî sonuçlarını tahlil etmeye girişmedim. Miras kanunları, İslam Hukuku’nun çok özel ve ayrıntılı dallarından birinin konusudur ve onların kapsamlı şekilde incelenmesi, Kur’an metnini belli bir ihtisası olmayan okuyucunun anlayışına sunmaktan başka bir amaç gütmeyen açıklama notlarının ilgi alanı dışında kalmaktadır.*

⁵³¹ Esed, I/134.

⁵³² İslâmoğlu, s. 147-186.

sahibi olduğunda mutlak eşitlik vardır. İki kardeş olarak paydaş oldukları durumda ise erkeğe getirilen mali yükümlülükleri dengelemeye matuf bir orantının söz konusu olduğu aşîkârdır. Şöyle ki erkek; eşinin, kızının, kız kadeşinin ve babasının olmadığı durumlarda annesinin de geçimini sağlamakla yükümlüdür. Kadın erkeğe bakmakla sorumlu değilse de erkek, hanımı zengin bile olsa ona bakmak zorundadır. Evlilikte ve boşamada erkek, eşine mehir ödemekle yükümlüdür. Boşandıkları takdirde erkek, hanımına iddet nafakası da ödemek durumundadır. Bu durumda nimet/külfet dengesi dikkate alınırsa erkek kardeşin, kız kardeşine oranla ½ daha fazla hak sahibi olması kaçınılmaz bir durumdur.⁵³³

4.8.4. Boşanma

Boşanma, Arapçadaki “**طَلَق**/talak” kelimesinin Türkçe karşılığıdır. Bırakma, ayrılma, bağdan kopma, serbest kalma anlamlarına gelen talak,⁵³⁴ İslâm hukuku’nda, nikâhla kurulan evlilik bağının çözülmesi, ortadan kaldırılmasıdır.⁵³⁵ İslâm’a göre evlilikten maksat, huzurlu bir aile hayatı kurmak ve böyle bir yuvada iyi bir nesil yetiştirmektir.⁵³⁶ Eşler arasında daima huzur ve mutluluğun olması istenir. Ancak böyle yüce gayelerle kurulan evliliklerin hepsinin başarıya ulaşması mümkün değildir. Bazen ölüm ve hastalık gibi tabii engeller, bazen da geçimsizlik, eşlerin birbirini sevmemesi, anlaşamama gibi engeller evliliğin başarı ve devamına mani olur. İslâm, evliliğin asıl gayesinden uzaklaştığı, eşlerin bir arada huzurla yaşamalarına imkân kalmadığı, ihtiyaç ve zaruretlere gerektirdiği hallerde evliliğin sona erdirilmesine izin vermiştir. Bu izin doğrultusunda evliliğe, erkek tarafından doğrudan ya da kadından aldığı bir bedel karşılığında son verilebileceği gibi, talâk hakkını elinde tutan kadın tarafından, hâkim veya hakem kararıyla da son verilebilir. Bu son verme işlemi talak veya boşanma adıyla yeni bir hukuki sürecin başlangıcı anlamına gelir.⁵³⁷

Boşanma yani talak konusu da mealleri ve tefsirleri tanıma noktasında önemli bakış açıları sunmaktadır. Bu nedenle konunun geçtiği ayetlerden Bakara 2/227 incelenmiştir. Ayet inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Ama eğer ayrılmaya kararlı iseler, unutmayın ki Allah her şeyi işitendir, her şeyi bilendir.*⁵³⁸

İslâmoğlu Meali: *Ama eğer ayrılmaya karara verirlerse, bilsinler ki Allah her şeyi işitendir, her şeyi bilendir.*⁵³⁹

⁵³³ Kırbaçoğlu, Mehmet Hayri, *Kadın Konusunda Kur'an'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler*, İslami Araştırmalar Cilt: 10, Sayı: 4, 1997, s. 265-266.

⁵³⁴ İsfehani, *el-Müfredat*, s. 639.

⁵³⁵ Arik, M. Selim, *Boşanma (Talak) Konusunda Bazı Yanlış Algılamalar*, Diyanet İlmi Dergi, 40. Cilt, 1. Sayı, 2004, s. 101.

⁵³⁶ Döndüren, Hamdi-Köten, Akif, “*Talak*” Şamil İA. VII/375-376.

⁵³⁷ Döndüren ve Köten, “*Talak*”, s. 376.

⁵³⁸ Esed, I/67.

⁵³⁹ İslâmoğlu, s. 77.

Görüldüğü gibi her iki mealde birbirinin benzeri olan hatta aynı olan ifadeler kullanılmıştır. Diğer meallerde rastlanılmayan, “ama” sözcüğü inceleme konusu olan her iki mealde de aynı formatta “ama eğer” biçiminde yer almıştır. Ayetteki cümlelerin kuruluş biçimi de aynı şekilde benzerliğini korumuştur.

Boşanma konusunda diğer bir ayet olan Talak 65/2 de incelenmiştir. فَإِذَا بَلَغَ أَجْلُهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ ifadesi inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: “Böylece, iddetlerinin sonuna yaklaşmak üzere olduklarında, ya onları uygun bir şekilde tutun, yahut uygun bir şekilde bırakın.”⁵⁴⁰

İslâmoğlu Meali’nde: “İmdi, sürelerinin sonuna yaklaştıklarında ya onları meşru bir biçimde tutun, ya da meşru bir biçimde ayırın.”⁵⁴¹

İki eser arasında birbirlerinden farklı yaklaşımlar sergilenmiştir. Ayetlerin tefsir bölümlerinde de bu farklılıklar devam ettirilmiştir. Esed Meali’nde şahitliğin gerekliliğine meal kısmında yer verilmişken gereklilik konusunda açıklamalara değinilmemiştir. İslâmoğlu Meali’nde şahitlerin gerekliliğine değinilerek şahitlerin olmasını vacip görmeyen ulemaya eleştiri yöneltmiştir. Gerekçe olarak da şahidi olmayan talakta mağdurların meydana gelebileceği, nikah akdinde şahitlerin gerektiği gibi boşanma akdinde de aynı şekilde gerektiği ve nikah akdindeki zararın alım-satım akdindeki zararlar karşılaştırılamayacak kadar büyük olduğu zikredilmiştir. Aslında nikâh kıyarken nasıl ki şahitler gerekli ise boşanmada da şahitlerin varlığı bir ihtiyaçtır. Tıpkı ayetin devamında yer alan “İçinizden iki âdil kimseyi şahit tutun. Şahitliği Allah için dosdoğru yapın. İşte bununla Allah’a ve ahiret gününe inanan kimselere öğüt verilmektedir.” emri gereği, şahitlerin varlığının dikkate alınması, adaletin ikamesi için olumlu bir yaklaşımdır.

4.8.5. Örtünme

Örtünmek Arapçada tesettür, cilbab, hicab ve hamr kelimeleriyle karşılanır. “Hamr çoğulu humur/ خُمُر, bir şeyi örtmek, himar örtünen şey ve kadının kendisiyle başını örttüğü örtüdür. “Başörtülerini yakalarına kadar vursunla/salsınlar” ayetinde geçen başörtüsü, “hamr” kelimesi ile karşılanmıştır.⁵⁴² S-t-r kökünden gelen ستر/ستر, örtünmek ve örtünen şey demektir. ⁵⁴³ Tesettür “Örtünmek, gizlenmek, kuşanmak, başkaları ile kendisi arasına perde koymak, bir şeyin içinde veya arkasında gizlenmek” anlamlarına gelir. Bir fıkıh terimi olarak erkek veya kadının fitrî, tabii, örfî veya dinî bir gerekçeyle vücudunun belli yerlerini örtmesi demektir.⁵⁴⁴ Bir kimsenin örtmesi gereken ve başkasının bakması haram olan yerlerine “avret yeri” denir. Erkek veya kadının,

⁵⁴⁰ Esed, III/1159.

⁵⁴¹ İslâmoğlu, s. 1138.

⁵⁴² Cevheri, es-Sihah, s. 316; İsfahani, el-Müfredat, s. 362.

⁵⁴³ Cevheri, es-Sihah, s. 474; İsfahani, el-Müfredat, s. 480.

⁵⁴⁴ Apaydın, Yunus, “Tesettür” DİA, İstanbul, 2011, XL/542.

başkasının yanında avret yerlerini örtmesi gerektiğinde görüş birliği vardır. Sağlam olan görüşe göre, bir kimse tek başına olduğu zaman da örtünmelidir. Yıkanma, tabî ihtiyaç, taharetlenme gibi hâcetler dışında, تنها bir yerde de bulunsa, namazda veya namaz dışında avret yerlerinin örtülmesi farzdır. Bunun delili Kur’an ve sünnettir.⁵⁴⁵

Tesettürün başörtüsünden ibaret olmadığı, kadının eli-yüzü ve ayakları hariç bütün vücudunu kapladığı, asrı saadetten günümüze kadar genel olarak kabul gören bir anlayıştır. Mezhepler arasında ayrıntılarda farklılıklar bulunmakla beraber (ayakların örtünmeye dâhil olup olmadığı gibi) tesettürün varlığı ve sınırları konusunda modern döneme kadar bir sorun oluşmamıştır. Osmanlı Devleti’nin sonlarına doğru başlayan batılılaşma serüveninde tesettür konusu da nasibini almış, tartışmaların önemli bir gündemi olmuştur. Batılılaşmayı savunan aydınlar, örtünmeyi modernleşmeye aykırı görmüş, konuyu dini değerler bağlamında görmek istememişlerdir. Ancak İslâmcı aydınlar ise konunun dini tercihler bağlamında değerlendirilmesi gerektiği ve örtünmenin ilerlemeye mani olmadığı konusunda görüşler belirtmişlerdir. Aynı tartışma 20. yüzyıl boyunca devam etmiş, 21. yüzyılda da başta Türkiye olmak üzere, Müslümanların gayri müslimlerle beraber yaşadığı bütün ülkelerde halen devam etmektedir.⁵⁴⁶ Kur’an-ı Kerim’deki tesettür ayetlerinin “gelenek ve modernizm” bağlamında tartışmalara konu olması, inceleme konusu olan eserlerin görüşlerine başvurulmasını gerekli kılmaktadır.

Tesettür ile ilgili değerlendirilecek ayetlerden ilki, Nur 24/31, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *“İnanan kadınlara söyle, onlar da gözlerini bakılması yasak olandan çevirsınlar; iffetlerini korusunlar; (örfen) görünmesinde sakınca olmayan yerleri dışında, cazibe ve güzelliklerini açığa vurmasınlar ve bunun için, başörtülerini yakalarının üzerine salsınlar. Cazibe ve güzelliklerini kocalarından... başka kimsenin önünde açığa vurmasınlar; ve (yürürken) gizli görkem ve güzelliklerini belli edecek şekilde ayaklarını yere vurmasınlar.”*⁵⁴⁷

İslâmoğlu Meali: *Mü’min kadınlara da söyle, bakışlarını (yasak) olandan çevirsınlar, iffetlerini korusunlar, cazibe ve güzelliklerini bunlardan görünen kısımlar dışında, (kamuya) açmasınlar; bunun için de başörtülerini yakalarının üzerine sıkıca tuttursunlar; cazibe ve güzelliklerini yalnızca (sayılanlara...) gösterebilirler. Bir de yürürken, gizli olan ziynetlerini teşhir etmek için ayaklarını yere vurmasınlar.”*⁵⁴⁸

Alıntı yapılan bölümden de anlaşılacağı üzere benzerlikler dikkat çekicidir. Ayette geçen “زِيْنَتَهُنَّ/ziynetlerini” ifadesi, “cazibe ve güzelliklerini” şeklinde iki meale özgü olarak kullanılmıştır. Esed Meali’nde parantez içerisinde ‘yürürken’ diye verilen

⁵⁴⁵ Döndüren, Hamdi, “Tesettür” Şamil İA. 2000, VIII/65; Apaydın, “Tesettür”, XL/542.

⁵⁴⁶ Apaydın, “Tesettür”, XL/538.

⁵⁴⁷ Esed, II/712.

⁵⁴⁸ İslâmoğlu, s. 684.

bölüm İslâmoğlu Meali’nde parantez kullanılmadan aktarılmıştır. Ayetin metninde geçen ‘zinet’, meallerde “zinet, süs vb.” olarak geçmekte iken, her iki mealde de “cazibe ve güzelliklerini” biçiminde yer alması aslında güncel olması açısından güzel bir bakış sergilenmiş ancak, birbirinin aynısı olması dikkate değer “benzerlik” olarak bulunmuştur.

İki eserin açıklama bölümünde de ortak noktalara vurgu yapılmakta, bazı kelime ve kavramların üzerinde durulmaktadır. Her iki eserde de “illa ma zahara minha”nın izahına yer verilmekte, müphem olduğu, ‘cari olan örfün belirleyici olduğuna değinilmektedir. Esed Meali’nde er-Razi kaynak gösterilerek Kaffal adlı bir âlim/ravinin tercihinine değinilmekte, İslâmoğlu Meali’nde ise eser adı verilmeden, Kaffal ismi zikredilerek benzeri açıklamalar yapılmaktadır. Bu durumda İslâmoğlu Meali’nde, Esed Meali’nden kaynak belirtilmeden yararlanıldığı hatta ıktibas yapıldığı izlenimi oluşmaktadır. Ancak buna ek olarak birtakım güncel yorumlara gidilmiş, örtünmenin kadınlar için sosyal hayatta var olmalarını güçlendiren bir unsur olduğu, dişiliğinin saklanarak kişiliğiyle toplumda var olmasının önünün açıldığı belirtilmektedir.⁵⁴⁹

Tesettür konusunda incelenen diğer bir ayet olan Ahzab 33/59, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *“Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına ve (öteki) bütün mümin kadınlara (toplum içine çıktıklarında) dış kıyafetlerini üzerlerine almalarını söyle: bu, onların (temiz kadınlar olarak) tanınmalarını ve rahatsız edilmemelerini temin eder. Ama (unutma ki) Allah, çok bağışlayıcıdır, rahmet kaynağıdır!”*⁵⁵⁰

İslâmoğlu Meali: *Sen Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına, (bütün) mü’minlerin hanımlarına (toplum içine çıktıklarında) üzerlerini (tesettürü tam sağlayan) giysilerini almalarını söyle: bu onların (mü’min ve saygın) kadınlar olarak tanınmaları ve rahatsız edilmemeleri için daha uygundur: Ve Allah zaten tarifsiz bir bağış, eşsiz bir merhamet kaynağıdır.”*⁵⁵¹

İki meal arasında çok bariz benzerliklere rastlanmaktadır. Esed Meali’nde “bütün mümin kadınlara (toplum içine çıktıklarında)” şeklinde aktarılan bölüm, İslâmoğlu Meali’nde “(bütün) mü’minlerin hanımlarına (toplum içine çıktıklarında)” şeklinde neredeyse aynen aktarılmıştır. Sonraki bölümde verilen iki meal arasında “tanınmalarını ve rahatsız edilmemelerini” ifadesinin kullanımı ortaktır. Diyanet Meali’nde ilgili bölüm “onların tanınıp incitilmemeleri” şeklinde verilmişken,⁵⁵² Elmalılı Meali’nde “bu onların tanınmalarına, tanınıp da eza edilmemelerine” şeklinde verilmiştir.⁵⁵³ Ancak örtü manasına gelen cilbab için, Esed Meali’nde “dış kıyafetler”

⁵⁴⁹ İslâmoğlu, s. 684, 685.

⁵⁵⁰ Esed, II/ 865.

⁵⁵¹ İslâmoğlu, s. 840.

⁵⁵² Diyanet, *Kur’an-ı Kerim Meali*, 2006, s. 425.

⁵⁵³ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, s. 427.

diye çeviri yapılırken İslâmoğlu Meali’nde “*tesettürü tam sağlayan giysiler*” şeklindeki çeviri tercih edilmiştir.

Açıklama bölümünde ise Esed Meali’nde Nur 24/31’e atıf yapılarak herhangi bir açıklamaya gidilmemişken, İslâmoğlu Meali’nde “dışarı çıkarken örtünmenin gerekçesinin” bu ayette anlatıldığı, örtünün burada toplumsal yönüne, tanınip incitilmemelerinden dolayı örtünmeleri gerektiğine dair izahlar yapılmıştır.⁵⁵⁴

Tesettürk konusundaki bir diğer ayet olan Nur 24/60, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Ve (Bilin ki) artık cinsi arzu duymayacak kadar kocamış kadınların, cazibe ve güzelliklerini açığa vurmak niyeti taşımaksızın (dış) giysilerini çıkarmalarında bir sakınca yoktur. Ama böylelerinin bile sakınmaları kendileri için daha hayırlı olur. Allah, mutlak ve sınırsız bilgi sahibi olarak, her şeyi işitmektedir.*⁵⁵⁵

İslâmoğlu Meali: *Bir de, kadınlardan artık cinsel arzu duymayacak kadar yaşlanmış olanlar var; işte böylelerinin, bedeni teşhir amacı taşımaksızın, giysilerinden bir kısmını çıkarmalarında bir beis yoktur. Ama iffetleri üzerine titrerlerse bu kendileri için daha hayırlıdır: zira Allah (ağızlardan çıkan) her şeyi işitir, (kalplerde olan) her şeyi bilir.*⁵⁵⁶

Esed Meali’nde “*cazibe ve güzelliklerini açığa vurmak niyeti taşımaksızın (dış) giysilerini çıkarmalarında bir sakınca yoktur.*” ifadesi İslâmoğlu Meali’nde “*bedeni teşhir amacı taşımaksızın, giysilerinden bir kısmını çıkarmalarında bir beis yoktur*” şeklinde yer almıştır. Her iki mealde de farklı kelime ve cümleler tercih edilerek aynı anlama gelebilecek bir mesaj verilmeye çalışılmıştır. Bu durumda, iki mealde de tesettür konusuna aynı yaklaşıldığı ancak, farklı kelime ve tabirlerle karşılıklar verilmeye çalışıldığı görülmektedir.

4.8.6. Kadınların Özel Durumları

Kadınların özel durumlarından kasıt “âdet yani hayız/ حیض” konusudur. Kelime olarak belli özellikleri bulunan ve belli dönemlerde rahimden akan bir çeşit kan anlamına gelen hayız, terim olarak ergenlik çağına giren sağlıklı kadının rahminden düzenli aralıklarla akan kanı ifade eder.⁵⁵⁷ Kadınlarda ergenlikten menopoza kadar görülen bu fizyolojik olaya “hayız hali” denilir.⁵⁵⁸ Türkçede “hayız” yerine, âdet, aybaşı, kirlilik ve ay hali gibi kelimeler de kullanılır. Bir kadının rahminden üç türlü kan gelebilir. Birincisi doğumdan sonra belli bir süre gelen lohusalık kanıdır. İkincisi belirli yaşlar arasında ve belirli aralıklarla gelen hayız kanıdır. Üçüncüsü ise bu ikisi dışında kalan ve bir hastalıktan kaynaklanan “istihaze” kanıdır. Her üç durum da dini manada temizlik, namaz, Kur’an okuma, oruç, itikaf, hac, cinsi münasebet, boşanma, iddet ve hamileliğin

⁵⁵⁴ İslâmoğlu, s. 841.

⁵⁵⁵ Esed, II/722.

⁵⁵⁶ İslâmoğlu, s. 694.

⁵⁵⁷ Cevheri, es-Sihah, s. 277: İsfhani, el-Müfredat, s. 318.

⁵⁵⁸ Yavuz, Yunus Vehbi, “Hayız” DİA, İstanbul, 1998, XVII/51.

tespiti gibi birçok dini hükümle irtibatlı olduğundan İslâm literatüründe önemli bir yer işgal etmiş ve İslâm âlimlerince ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Kadın, âdet görmeye yaklaşık dokuz yaşlarında başlar ve elli beş yaşına kadar devam eder. Bu yaşların dışında rahimden gelecek kan “özür kanı” sayılır. Âdet gören kadın buluğa girmiş, artık namaz, oruç, hac gibi bütün şer’i emir ve yasaklara muhatap olmuş demektir.⁵⁵⁹

Bakara 2/222 açıkça ay hâlinde bahsettiğinden, mealleri değerlendirmede üzerinde durulması gereken başlıca ayetlerdendir. Bu nedenle iki mealin de bu konu ile ilgili bakışlarına yer verilecek, kullanılan bazı ifadeler değerlendirilecektir.

Esed Meali: “*Sana (kadınların) ay halleri hakkında soruyorlar. De ki: “O bir zayıflık halidir. Bu yüzden, ay hali sırasında kadınlardan uzak durun ve onlar temizleninceye kadar kendilerine yaklaşmayın; temizlendiklerinde ise Allah’ın emrettiği şekilde onlara yaklaşın. Doğrusu, Allah pişmanlıkla kendisine yönelenleri ve özlerini temiz tutanları sever.*”⁵⁶⁰

İslâmoğlu Meali: “*Sana kadınların ay hali hakkında soruyorlar. De ki: “o sıkıntı verici bir rahatsızlıktır: Ay hali sırasında kadınları (rahat) bırakın ve onlar temizleninceye kadar (cinsel) ilişkiye girmeyin! Temizlendikleri zaman, Allah’ın size emrettiği gibi yaklaşın!” hiç kuşkusuz Allah özden tevbe edenleri sever, özden temizlenenleri de sever.*”⁵⁶¹

Görüldüğü gibi ayette her iki mealde normal karşılanabilecek bir benzerlik vardır. Ancak her iki mealde kullanılan “öz” kavramı yaygın olmadığı için dikkat çekmektedir. Bunun dışında her iki mealde de özgün bakış açıları sergilenmeye çalışılmış olup, güncel mesajlar da verilmektedir.

Konuya ışık tutacak diğer bir ayet de Bakara 2/228’dir. Ayetin sadece ilgili cümlesi olan “وَالْمُطَلَّاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ” ifadesi, Esed Meali’nde: “*Boşanmış kadınlar, evlenmeksizin üç ay hali boyunca bekleyeceklerdir.*”⁵⁶² şeklinde yer almaktadır. Aynı ibarenin İslâmoğlu Meali’ndeki karşılığı ise şöyledir: “*Boşanmış hanımlar, üç temizlenme Suresince kendilerini gözetlerler.*”⁵⁶³ Her iki mealin bakış açıları farklıdır. Aynı zamanda iki meal, çeviriyi de farklı kelime ve kavramlarla yapmaktadırlar.

Kadınların özel durumlarından iddet konusunun yer aldığı ayetlerden Bakara 2/228, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

⁵⁵⁹ Yavuz, “Hayız”, XVII/51; Döndüren, “Hayız” Şamil İA. 2000, III/225.

⁵⁶⁰ Esed, I/65.

⁵⁶¹ İslâmoğlu, s. 75.

⁵⁶² Esed, I/67.

⁵⁶³ İslâmoğlu, s. 77.

Esed Meali: *Boşanmış kadınlar, evlenmeksizin üç ay hali boyunca bekleyeceklerdir: Çünkü eğer Allah’a ve Ahiret Günü’ne inanıyorlarsa, Allah’ın rahmetinden yarattıklarını gizlemeleri meşru değildir...*⁵⁶⁴

İslamoğlu Meali: *Boşanmış hanımlar, üç temizlenme süresince kendilerini gözetlerler. Zira eğer Allah’a ve ahiret gününe inanıyorlarsa Allah’ın rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helal değildir.*⁵⁶⁵

Esed Meali’nde üç kur’ için, “üç ay hali” ifadesi kullanılırken İslamoğlu Meali’nde “üç temizlenme süresi” ifadesi kullanılmıştır. Ayetin çevirisine ve yorumlarına her iki mealde de farklı yaklaşım söz konusudur. Ayrıca iddetin yer aldığı Talak 65/1 için Esed Meali’nde “*onlar için belirlenmiş olan i*⁵⁶⁶*ddeti gözetecek şekilde boşayın*” İslamoğlu Meali’nde ise “*onları bekleme süresini gözeterek boşayın*”⁵⁶⁷ ifadesi yer almıştır. Her iki mealde iki “bekleme süresi hakkında” birbirlerinden farklı ve özgün yorumlar yapılmıştır.

Bu durumda iki eserin “kadınların özel durumlarına” yaklaşımı, farklılık göstermekte, bazı ayetlerde kısmi bir benzerlik söz konusu ise de genel olarak farklı bakış açıları sergilenmektedir.

4.8.7. Kadınların Şahitliği

Şahit, hazır olan, bir şeye şahit olan, tanıklık eden anlamlarına gelir.⁵⁶⁸ Fıkıh terimi olarak “bir olaya veya duruma tanık olan veya tanıklık eden kişiyi” ifade eder.⁵⁶⁹ Kur’an-ı Kerim’de kadınların şahitliği yer yer özel olarak zikredilmiş, yer yer de bir erkek yerine iki kadın gibi tabirler ile kullanılmıştır. İslâm düşüncesinin, Batılı rasyonalist hatta pozitivist düşünceyle âdetâ çatışma içerisine girdiği son asırlarda, kadın konusu bu tartışmalarda daima gündem olmuş ve bu minvalde kadının şahitliği konusu sürekli dile getirilmiştir.

“iki erkek veya bir erkekle iki kadın” tabirlerinin geçtiği ve “müdayene/borçlanma ayeti” olarak da bilinen Bakara 2/282’nin “şahitliği ilgilendiren ifadesi” inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *“Ve içinizden iki erkek şahit tutun; eğer iki erkek bulunmazsa, kabul edebileceğiniz kimselerden bir erkek ve iki kadını şahit tutun ki onlardan biri hata yaparsa diğeri ona hatırlatabilsin. Ve şahitler çağrıldıklarında reddetmesinler.”*⁵⁷⁰

İslamoğlu Meali: *Ve erklerinizden iki kişinin şahitliğine başvurun! Ege iki erkek bulunmazsa bu durumda doğruluğundan emin olduğunuz kimselerden bir erkekle iki*

⁵⁶⁴ Esed, I/67.

⁵⁶⁵ İslamoğlu, s. 77.

⁵⁶⁶ Esed, III/1159.

⁵⁶⁷ İslamoğlu, s. 1138.

⁵⁶⁸ İsfahani, el-Müfredat s. 566.

⁵⁶⁹ Apaydın, Yunus, “Şahit” DİA, İstanbul, 2010, XXXVIII/278.

⁵⁷⁰ Esed, I/85.

kadını şahit tutun ki ikisinden biri şaşırır, unuttur ve yanılırsa diğeri ona hatırlatabilsin! Ve şahitler de çağrıldıklarında kaçınmasınlar!”⁵⁷¹

Esed Meali ve İslâmoğlu Meali arasında yoğun kelime benzerliğinin ve cümle kuruluşlarının ortak olduğu anlaşılmıştır. Öyle ki her ikisinde açıklama yapma gereği konulan dipnot, “hatırlatabilsin” yargısından sonra getirilmiş, zaten “فَتَذَكَّرُ” ibaresine, incelenen 40 civarında meallerden sadece araştırma konusu olan iki meal “hatırlatabilsin” çevirisini tercih etmiş, diğerleri “hatırlatsın, hatırlatması, hatırlatmak üzere” şeklinde çeviriler tercih etmişlerdir.⁵⁷² İki eserin ayete yönelik çevirisinde bazı farklı kelimeler kullanılmıştır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus şudur: Bir cümle aynen alınıp, içerisindeki kelimelerin ya eş anlamlısı seçilmekte ya da mealin meali denebilecek bir uygulamayla farklı sözcükler seçilmiştir. Seçilen farklı sözcükler de yine Esed Meali’nde seçilen özgün sözcükleri çağrıştırmaktadır.

Esed Meali’nin tefsir bölümünde, “M. Abduh’un Menarı” kaynak gösterilerek, bir erkek yerine iki kadının şahitliğinin kadınların ahlaki veya akli melekeleri ile ilgili bir husus olmadığı bunun kadınların ticari işlemlere erkeklerden daha az aşına olmaları ile izah edilmektedir. İslâmoğlu Meali’nde ise “kadının ticaret ve ticari anlaşmalar konusundaki bilgisizliğinden kaynaklanabilecek muhtemel hataları önleyici bir tedbirdir.” denilmekle, farklı kelimelerle aslında aynı şey ifade edilmektedir. Aradaki fark ise Esed Meali’nde yorumlara gerekçe kabilinden kaynaklar belirtilmesi ancak İslâmoğlu Meali’nde herhangi bir kaynak zikredilmemesidir.

4.8.8. Kadınların Dövülmesi

İslâm’da kadın konusu konuşulurken en çok gündeme getirilen konulardan biri de hiç şüphesiz ki kadının dövülmesi meselesidir. İslâm’ın yumuşak karnı gibi görülen dövme meselesi, yerli ve yabancı oryantalistlerin, feministlerin, ateistlerin dillerine doladıkları, hiç düşürmeden tekrarladıkları en önemli konudur. Buna mukabil, Müslüman olup, akılcı eğilimler taşıyan bazı kişi ve kuruluşlar da “dövme olayının” olmadığını, bu konunun yanlış anlaşıldığını belirterek savunmacı bir anlayış içerisine girmektedirler. Konunun geçtiği tek ayet olan Nisa 4/34 incelenerek, mukayese edilmiştir. Ayetin inceleme konusu meallerdeki karşılığı şöyledir:

Esed Meali: *ERKEKLER, kadınları, Allah’ın kendilerine onlardan daha fazla bağışladığı nimetler ve sahip oldukları servetten yapabilecekleri harcamalarla koruyup gözetirler. Dürüst ve erdemli kadınlar, gerçekten Allah’ın koru(nmasını buyur)duğu mahremiyeti koruyan sadık ve itaatkâr kadınlardır. Kötü niyetlerinden korktuğunuz kadınlara gelince, onlara (önce) nasihat edin; sonra yatakta yalnız bırakın; sonra*

⁵⁷¹ İslâmoğlu, s. 99.

⁵⁷² http://www.kuranmeali.org/2/bakara_suresi/282.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx 17.09.2016

*dövün ve bundan sonra itaat ederlerse onları incitmekten kaçının. Allah gerçekten yücedir, büyüktür.*⁵⁷³

İslâmoğlu Meali: “*ERKEKLER Kadınların koruyup gözeticisidirler; Çünkü Allah erkeklerle kadınları farklı alanlarda üstün yeteneklerle donatmıştır; bir de erkekler servetlerinden harcama yapmaktadırlar. Dürüst ve erdemli kadınlar hem (Allah’a) itaat eden; Allah’ın koruduğu (ıffetî eşlerinin) yokluğunda da koruyan kadınlardır. Sadakatsizlik etmelerinden çekindiğiniz kadınlara gelince: Onlara önce öğüt verin, sonra yataklarında yalnız bırakın, nihayet (geçici bir süre) ayırın! Daha sonra size itaat ederlerse aşırı giderek onlar aleyhine bir yol benimsemeyin! Allah gerçekten yücedir, büyüktür.*”⁵⁷⁴

Ayetin ilk kelimesi her iki mealde de “ERKEKLER” şeklinde verilmiştir. Bu örnek sadece inceleme konusu olan iki meale ait bir husustur. İncelenen kırk civarındaki mealde sadece kelimenin ilk harfi büyük yazılmıştır.⁵⁷⁵ Sonraki cümlelerde dikkat edileceği gibi iki-üç cümle aynıdır ve birbirinden etkilenecek yazılmış olmaları kuvvetle muhtemeldir. Ayette geçen salihat, diğer meallerde “saliha kadınlar, iyi kadınlar” şeklinde geçmekteyken karşılaştırma konusu olan her iki mealde de “dürüst ve erdemli kadınlar” şeklinde geçmesi, ilk yazılan meal için özgün sayılabilen bir yaklaşım iken sonradan yazılan meal için “alıntı” sayılabilen bir uygulamadır. Çünkü ‘salihat’ için ‘dürüst ve erdemli kadınlar’ diye çevirmek Türkçe meallerde rastlanılmayan bir durumdur.

Ayette geçen ‘واضربوهنّ’ /vedribuhunne’ ifadesi için Esed Meali’nde ‘genel ve geleneksel yaklaşım’ sayılabilen ‘dövün’ ifadesi tercih edilirken, İslâmoğlu Meali’nde ‘ayırın’ şeklinde çevrilmesi, özgün bir o kadar da tartışmalı bir çeviri olarak değerlendirilmektedir. Zira geleneksel tefsirlerde bu şekilde bir ayrıma rastlanmadığı gibi İslâmoğlu Meali’nde de bu istisnai çeviriye herhangi bir kaynak gösterilmemiştir. Aksine başta er-Razi olmak üzere birçok müellif buradaki ‘واضربوهنّ’ vedribuhunne’ emrinin “onları dövün” şeklinde anlaşılması gerektiğinde ittifak etmişler ancak “nasıl dövülecekleri” hususunda ihtilaf etmişlerdir.⁵⁷⁶

İslâmoğlu Meali’ne benzer şekilde, kadınların dövülmesi değil de evden çıkarılması gerektiği kanaati birkaç mealde yer almıştır. Örneğin, “*nihayet onları evden çıkarın/bulundukları yerden başka yere gönderin!*” şeklinde Yaşar Nuri Öztürk Meali’nde, “*nihayet onları çıkarın*” şeklinde Edip Yüksel Meali’nde, “*onları geçici olarak evden uzaklaştırınız.*” şeklinde Bayraktar Bayraklı Meali’nde yer almıştır. Buna karşın ‘واضربوهنّ’ /vedribuhunne’ ifadesi yaygın meallerin tümünde “dövün, vurun” şeklinde yer almıştır.⁵⁷⁷ Burada “dövün/vurun” yerine “çıkarın/uzaklaştırın/ayırın”

⁵⁷³ Esed, I/143.

⁵⁷⁴ İslâmoğlu, s. 157.

⁵⁷⁵ http://www.kuranmeali.org/4/nisa_suresi/34.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx 02.03. 2016

⁵⁷⁶ er-Razi, *Mefâtihu'l-Gayb*, VIII/21-22.

⁵⁷⁷ http://www.kuranmeali.org/4/nisa_suresi/34.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx 05.11.2016

şeklinde çeviren müelliflerle ilgili “modernist” tabirinin kullanılıyor olması, İslâmoğlu Meali’nde de bu eğilimin olduğu izlenimi oluşmaktadır. Bu eğilim birtakım haklı iddialar taşıyabilir. Ancak Kur’an’ı çağın idrakine sunma çabası, zaman zaman “Batılı insanın değerlerine uyum sağlama” eğilimine dönüşebilir. Buna, Batı kaynaklı pozitivist, feminist eleştiriler de eklenince bir mahcubiyet hissi ile sonuçta “ayetlerin modernize” edildiği izlenimi oluşmaktadır.

Ayetin lafzında geçen “vurun, dövün” ifadesinin, “ayırın, uzaklaştırın” şeklinde mecrasından sürüklenmesinin altında yatan nedenlerden biri belki de en önemlisi “ayetlin nüzul ortamının” dikkate alınmamasıdır. Ayetin sebep-i nüzu bağlamında anlatılan rivayette “kocasından dayak diyen Habibe binti Zeyd adında bir kadın, kocasını Peygamberimize şikâyet gelir. Bunun üzerine inen ayet, kocaya ve dolayısıyla bütün kocalara, kadınların itaatsizlik, huysuzluk, saygısızlık, serkeşlik gibi durumlarında hemen dövmemelerini, bunun yerine alternatif yöntemler uygulamalarını, bu yöntemlerden netice alınmazsa son çare olarak dayağa başvurulmasını ister.⁵⁷⁸ Esed Meali’nde bu duruma dikkat edilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır. İslâmoğlu Meali’nde “vurun, dövün” yerine farklı bir çevrinin tercih edilmesi, Esed Meali’nden farklı bir çeviri yapıldığını gösterir. Ancak bu sefer başka bir problem meydana gelmiştir. O da tefsirlerde ayetin iniş bağlamından bahsedildiği halde, yapılan yorumlarla âdetâ bağlam dikkate alınmamış, Rasulullah’ın hiç kadın dövmediği, kadınların dövülmesine karşı çıktığı gerekçesiyle burada dövmenin olmadığı şeklinde zorlama bir anlam iddia edildiği için eleştiriyi hak edecek şekilde tahrifata ve tahribata kapı aralanmıştır.⁵⁷⁹

Burada belirtilen bölümler dışında inceleme konusu olan ayet bağlamında her iki eserde benzer tercihler olduğu gibi farklı yanlar da bulunmaktadır.

Kadınlarla ilgili genel olarak iki meal arasında ortak yanların bulunduğu, bazen kaynak belirtilmeden alıntı yapıldığı, bazen de iki eser arasında makul farklılıkların olduğu göze çarpmaktadır.

4.9. Misal/Temsil İçerikli Ayetlerin Karşılaştırılması

Misal/Temsil’in kök anlamları arasında “benzer, denk, aynı cinsten olan şey, bir şeyin herhangi bir manada diğerine benzemesi, başkası örnek alınarak yapılan veya düşünülen şey, darb’ı mesel, örnek, atasözü⁵⁸⁰ gibi anlamlar bulunmaktadır. Benzetmek, benzeri ve dengi olduğunu söylemek⁵⁸¹ demek olan misal, Kur’an-ı Kerim’de “ibret, delil, söz ve sıfat anlamlarında da kullanılmıştır.⁵⁸² Her dilde sözü güçlendirmek, daha

⁵⁷⁸ Özsoy, Ömer, *Çağdaş Kur’an(lar) Üretimi Üzerine –Karı Dövme’ Olgusu Bağlamında 4. Nisa, 34 Örneği*, İslâmiyât, V (2002), sayı 1, s. 124.

⁵⁷⁹ İslâmoğlu, s. 158.

⁵⁸⁰ Cevheri, es-Sihah, s. 971; el-Müfredat, s. 987-988.

⁵⁸¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, I/218; Durmuş, İsmail, “Temsil” DİA, İstanbul, 2011, XL/434.

⁵⁸² Altuntaş, Halil, *Kur’an’a Temsili Anlatım*, Diyanet İlmi Dergi, Cilt: 26 -Sayı: 4, (Ekim-Kasım-Aralık), 1990, s. 53.

etkili söylemek, dikkat çekici bir üslupla söylemek için birtakım edebi sanatlar kullanılır. Kur’an-ı Kerim’de bahsi geçen edebi sanatları sıkça kullandığı için müelliflerin bu sanatları değerlendirme biçimleri birbirlerinden farklılık arz etmektedir. Bu nedenle inceleme konusu olan iki meal, Misal/Temsil içerikli ayetler bağlamında değerlendirilecek, gerekli karşılaştırmalar yapılacaktır. Misal/Temsil içerikli ayetlerin içerisinde lafzî olarak Misal/Temsilin yer aldığı durumlar vaki olduğu gibi yer almadığı durumlar da vakidir. Her iki durum da ayrı ayrı incelenmiştir.

4.9.1. İçerisinde Misal/Temsil Kelimesi Yer Alan Ayetlerin Karşılaştırılması

Yunus 10/24’ün ilgili bölümü, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *Bu dünyadaki hayatın örnekçesi gökten indirdiğimiz yağmurunki gibidir.*⁵⁸³

İslâmoğlu Meali: *“Bu dünyanın cezbedici hayatı, olsa olsa şu misale benzer”*⁵⁸⁴ şeklinde yer almıştır. Görüleceği üzere İki meal arasında herhangi bir benzerlik söz konusu değildir. Misal/Temsil kelimesinin Esed Meali’ndeki karşılığı örnekçe ile karşılanmışken İslâmoğlu Meali’nde “misal” şeklinde yer almıştır.

Misal/Temsil’in yer aldığı diğer bir ayet olan Zümer 39/29, ilgili meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *(Bu amaçla,) Allah size bir örnek olay anlatmaktadır: Tümü birbiriyle ihtilaflı birçok ortağı olan kimsenin emrindeki adam ile tamamen bir kişiye bağlı bulunan adam(in hikayesi); içinde bulundukları şartlar açısından bu iki adam eşit olabilir mi? (Hayır,) bütün övgüler (yalnız) Allah’a mahsustur; fakat çoğu bunu anlamaz.*⁵⁸⁵

İslâmoğlu Meali: *(Bu bapta) Allah size hepsi birbirine rakip birçok ortağın emri altında bulunan bir adamla, sadece bir kişiye bağlı bir adamın durumunu misal gösterir: bu ikisinin durumu eşit midir? Allah’a hamd olsun ki hayır, ama onların çoğu bunu kavramaktan bile acizdirler.*⁵⁸⁶

İki meal arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar tefsir bölümünde de varlığını hissettirmiştir. Esed Meali’nde birçok ortağın, efendileri çok olan, ilahi güçlerin çokluğu şeklinde izah edilirken İslâmoğlu Meali’nde bu konuya temas edilmemiştir. Ayrıca yine Esed Meali’nde örnek olay/kıssa meselin Latince “parable” demek olduğu esas olarak bir benzerliği yani bir şeyin başka bir şeye benzerliğini gösterdiği, ancak bazen, sıfat/tabiât veya hâlet bir şeyin “durum”u olduğu

⁵⁸³ Esed, I/397.

⁵⁸⁴ İslâmoğlu, s. 375.

⁵⁸⁵ Esed, III/941.

⁵⁸⁶ İslâmoğlu, s. 916.

belirtilmektedir. 29. ayette belirtilen durumun, bu anlamlardan sonuncusuna daha uygun düştüğü, çünkü insanın iki çatışan davranışının getirdiği duruma işaret edildiği, bir taraftan Allah’ın aşkın birliğine ve benzersizliğine inanmak, diğer taraftan yaratılmış varlıklara yahut Allah’ın, suretleri olduğu varsayılan varlıklara ilahî güçler ve sıfatlar yakıştırma anlamına geldiği belirtilmiştir.

Misal/Temsilin örnek anlamına geldiği ayetlerden Nahl 16/75, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Allah (işte size iki insan) örneği veriyor: (biri) hiçbir şeye gücü yetmeyen, başkasına bağımlı bir köle; (diğeri de) kendisine katımızdan (bir armağan olarak) güzel bir rızık bahsettiğimiz (özgür) bir insan ki, o rızıktan gizli açık (gönlünce, doğru yolda) harcamalar yapıyor. İmdi, (düşünün), bu iki insan hiç bir tutulabilir mi? Bütün övgüler Allah’a yakışır: ama onların çoğu bunu bilmezler.*⁵⁸⁷

İslâmoğlu Meali: *(İşte, örnek olarak) Allah size şu misali verir: Başkasının boyunduruğu altındaki köle sınıfına mensup birini (düşünün; bir de) kendisine tarafımızdan güzel bir rızık verdiğimiz ve ondan açık ve gizli hayırda bulunan (hür) birini... Şimdi bunların (ikisi de) bir tutulabilir mi? Övgülerin en mükemmeline yalnız (iradeyi yaratan) Allah layıktır: fakat onların çoğu (bunun dahi) farkında değiller!*⁵⁸⁸

Dikkat edildiği gibi temsil kelimesi ile ilgili bölüm her iki mealde de farklı işlenmiştir. Ayetin geri kalan kısmında iki eser arasında normal karşılanabilecek bazı benzerlikler söz konusudur. Şöyle ki işte örnek olarak ifadesinin yazımı, hür/özgür kelimesinin parantezle verilmesi buna örnek gösterilebilir. Ayetin tamamı için ise iki mealde de birbirlerinden farklı kelimeler, cümle kuruluşu ve üslup benimsenmiştir.

Ayrıca bu şekilde kısmi benzerlik olup, genelde farklı olan ayetlerden bazıları şunlardır: Haşr 59/21, Nahl 16/60, Cuma 62/5, Araf 7/176, Rum 30/58, Hac 22/73, Ankebut 29/41.

Ayrıca bazı ayetlerde ise ortak kelimelerin kullanıldığı, cümle kuruluşu ve perspektifin aynı olduğu görülmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır: Rad 13/35, Şura 42/11, Bakara 2/261, İbrahim 14/24-25-26.

4.9.2. İçerisinde Misal/Temsil Kelimesi Yer Almayan Temsil/Misal İçerikli Ayetlerin Karşılaştırılması

Bu başlık altında içerisinde Misal/Temsil kelimesi geçmediği halde Misal/Temsil içerikli olan ayetler incelenmiştir. Edebiyatta bir hakikati, diğer bir hakikate, bir hayale veya meşhur bir mesele benzeterek örneğe ait bir şekilde ifade etmeye “temsil” adı verilir ki teşbih veya istiare, hakikat ve mecaz kısımlarına ayrılır.

⁵⁸⁷ Esed, II/544.

⁵⁸⁸ İslâmoğlu, s. 512.

⁵⁸⁹Kur’an-ı Kerim, baştan sona edebî sanatları içerisinde barındıran, benzerinin insanlar tarafından bir araya getirilmesi mümkün olmayan bir kitaptır. İ’cazı, sadece muhtevasıyla değil, kullandığı dilsel özellikleriyle de kendini göstermektedir. Bu yönünün diğer dillere çevrilmesi öteden beri mümkün görünmemiş, sadece, yaklaşık anlamıyla çevrildiği için “meal” adıyla anılmıştır. Meallerde bu edebi zenginliğe genelde dikkat edilmeye çalışıldığı halde ara sıra dikkat edilemediği de ifade edilmiştir. İnceleme konusu meallerin bu konudaki yaklaşımları incelenmiş, gerekli mukayeseler sınırlı ayetler çerçevesinde yapılmaya çalışılmıştır. Bu ayetlerden Bakara 2/18, inceleme konusumeallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Onlar, sağır, dilsiz, kördürler ve (artık) geriye dönüşleri de yoktur.*⁵⁹⁰

İslâmoğlu Meali: *Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler: artık onlar (hakikate) dönemezler.*⁵⁹¹

Her iki mealde farklı üslup kullanılmış, seçilen kelimeler de birbirilerinden farklı tercih edilmiştir. Esed Meali’nde dipnotlarda herhangi bir açıklamaya gidilmemiştir. İslâmoğlu Meali’nde ise insanın âdeti tüm duyularının iptal olduğu hipnoz durumunun resmedildiği yorumu yapılmıştır.

Ayette yer alan “kör, sağır ve dilsiz” ifadeleri hakaret olmayıp temsili olarak “hakikatten o kadar uzaklaşmışlar ki şaşkın ve serser” olduklarını ima ile ifade etmek üzere kullanılmışlardır.⁵⁹²

Diğer bir ayet olan Hac 22/11’de “gönülden, içten gelerek değil de, bir kenardan, belli bir maksat için dindarlık eder veya dil ucu ile Müslüman olana benzetilen “uçurumun kenarındaymış gibi kulluk edenlere” değinilmiş,⁵⁹³ inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Ve insanlardan kimi de vardır ki, Allah’a (imanla küfrün) sınır(in)da kulluk eder; öyle ki, başına bir iyilik gelse, O’ndan hoşnut olur; ama başına sinayıcı bir güçlük gelse hemen bütünüyle yüz çevirir ve böylece dünyayı da, ahireti de kaybeder; zaten, hiçbir şeyle kıyaslanamayan kayıp da gerçekte budur!*⁵⁹⁴

İslâmoğlu Meali: *Yine insanlardan kimileri de vardır ki, Allah’a (iman ve küfrü birbirinden ayıran) sınırda kulluk eder; öyle ki, eğer kendisine bir iyilik dokunsa onunla*

⁵⁸⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, I/218.

⁵⁹⁰ Esed, I/7.

⁵⁹¹ İslâmoğlu, s. 10.

⁵⁹² Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, I/218.

⁵⁹³ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, V/476.

⁵⁹⁴ Esed, II/669.

*tatmin olup sevinç duyar; fakat başına bir musibet gelse yüzüstü dönüverir; dünyayı da ahireti de kaybeder: nitekim telafisi en zor kayıp da budur.*⁵⁹⁵

İki mealin cümle kuruluşu, kullandıkları kelimler, “حَرْف/harfin” tabirine verdikleri çeviri, parantez içerisine iman ve küfür yerleştirip eklemeleri ortaktır. Bu kadar benzerlikten dolayı, İslâmoğlu Meali’nde kaynak belirtilmeden Esed Meali’nden iktibas yapıldığı izlenimi söz konusudur.

Ayrıca temsil konusuna örnek olabilecek ayetlerden Fatır 35/13, Hucurat 49/12, Kaf 50/30 ve Sad 38/23’te ortak bakış açıları sergilenmiş, kaynak gösterilmeden iktibas yapıldığı izlenimi hâsıl olacak ölçüde benzerlikler söz konusudur.

Bununla beraber Lokman 31/27, Nisa 4/49, Zilzal 99/7-8, Fussilet 41/11, Tevbe 9/109, Araf 7/154, Hac 22/31 ve Yasin 36/51-52’de de birbirlerinden farklı bakış açıları sergilenmiş olup farklı çeviriler tercih edilmiştir.

Burada karşılaştırma konusu yapılan ayetler seçilirken Diyanet İslam Ansiklopedisi Temsil maddesi,⁵⁹⁶ Elmalılı Tefsiri⁵⁹⁷ ile Seyyid Kutub’un Kur’an’da Edebi Tasvir⁵⁹⁸ isimli eserinden yararlanılmıştır.

4.10. Bazı Kur’an’î Kavramların Karşılaştırılması

Kavramlar, bir fikri, bilimi, sanatı, dini, ideolojiyi veya meslek dalını anlatmak için kullanılan araçlardır. Bu araçların doğru, yerli yerinde kullanılması kişiyi hedefine ulaşmada başarılı kılar. Kur’an-ı Kerim’de Hz. Âdem’e eşyanın isminin (kavram)⁵⁹⁹ öğretildiği anlatılır.⁶⁰⁰ Kavramlar, toplumların tarihi ile birlikte genişler, daralır, yeni anlamlar kazanırlar. Kur’an’da yer alan kavramların da tarihi süreç içerisinde aynı akıbetle karşılaştığı bilinmektedir.⁶⁰¹

Meal yazılırken, İslâm kültüründeki zengin Kur’an’î birikimin, modern dilbilimsel yöntemlerle tahlil edilerek temel dini kavramların netleştirilip, benzerleriyle aralarındaki ince ayrımların ortaya konulması gerekir. Ayrıca bu kavramların başka dillerdeki karşılıklarının, mezkûr işlemler sonucunda ulaşılan tespitlere göre belirlenmesinin zaruri olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Kur’an-ı Kerim Meali hazırlanırken temel hedef, öncelikle Allah’ın mesajını doğru anlamak ve anladığını başka bir dile başarılı şekilde aktarabilmektir.⁶⁰² Bunun ilk merhalesi de ayetlerin ve

⁵⁹⁵ İslâmoğlu, s. 11.

⁵⁹⁶ Durmuş, İsmail, “Temsil” DİA, İstanbul, 2011, XL/434-435.

⁵⁹⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*.

⁵⁹⁸ Kutub, Seyyid, *Kur’an’da Edebi Tasvir* (Çeviren: Süleyman Ateş), Hilal Yayınları, 1967. Ankara.

⁵⁹⁹ Esed, I/12; Aydın, Mustafa, *Kur’anî Kavramlar*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 14.

⁶⁰⁰ Bakara 2/31.

⁶⁰¹ Aydın, Mustafa, *Kur’anî Kavramlar*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 13-14.

⁶⁰² Gözübenli, Beşir, *Temel Dini Kavramların Başka Dillere Aktarılması Problemi ve Mealler*, Kur’an Mealleri Sempozyumu, İzmir, 2003, I/82-83.

ayetlerde yer alan kavramların sahabe döneminden itibaren kazandığı/ kaybettiği anlam olaylarını ortaya çıkarmaktır.

Esed Meali’nde bu duruma dikkat çekilmektedir. Nüzul sonrası süreçte, mezhepleşme/kurumsallaşma sürecinde oluşmuş kavramların, Kur’an’ın anlaşılmasına katkısı olmadığını, bunun yerine ilk kullanıldıkları dönemdeki anlamları ile modern dönemdeki karşılıklarının tercih edildiği belirtilmektedir.⁶⁰³ İslâmoğlu Meali’nde de benzeri iddialar söz konusudur. Dilin canlı olduğu bu nedenle lafızların sonradan oluşmuş şer’i ve fıkhi karşılıkları yerine lügat anlamlarının tercih edildiği belirtilmiştir.⁶⁰⁴

Kavramlara yüklenen anlamlar meal ve tefsirlere göre farklılık arz ettiğinden, inceleme konusu mealler, Kur’an’da sıkça yer alan bazı kavramların geçtiği ayetler bağlamında mukayeseye tabi tutulacaktır.

4.10.1. İlah

Tapınılan, kulluk edilen, ibadet edilen, akılların hayret ettiği, kalplere rahatlık ve iç huzuru veren, sıkıntıdan, korkudan kurtaran varlık demektir. Bir görüşe göre Allah lafzı, “ilah” tan, الله şeklinde türemiştir. Çoğulu “alihetun”dur.⁶⁰⁵ Her türlü mabut için kullanılan ilah kavramı, İslam’a girişte Allah’tan başkasını kabul etmeyip sadece Allah’ı tanımak, kabul etmek anlamına gelir. Türkçede bir alanda yaratıcılığı ile hayranlık uyandıran, çok beğenilen, çok tutulan kimse için İlah veya Tanrı tabiri kullanılır.⁶⁰⁶ İlah kavramına, Türkçede Tanrı, İngilizcede God,⁶⁰⁷ Farsça’da Hüda⁶⁰⁸ gibi karşılıklar verilmektedir.

Ayetlerde⁶⁰⁹ belirtildiğine göre ilah bizatihi var olan, başkasına ihtiyacı bulunmayan ebedi hayatla diri olan, yaratan, öldürüp diriltten, rızık veren, ilmiyle bütün varlıkları kuşatan, esirgeyen ve bağışlayan, evrenin yegâne hâkimi olup daima üstün gelen, en güzel isimlere sahip olan, peygamberleri vasıtasıyla insanlara mesaj gönderen en yüce varlıktır.⁶¹⁰

Kur’an-ı Kerim’de müşriklerin de İlah ve İlahlara inandıkları, bazı konularda onlara yalvardıkları ve hatta onlar için kurban adadıkları anlatılır.⁶¹¹ Yine o İlahlardan “izzet ve şeref bekledikleri⁶¹², kendilerine yardım edeceklerini umdukları,⁶¹³ Allah’ı

⁶⁰³ Esed, I/XXV.

⁶⁰⁴ İslâmoğlu, s. XXIII.

⁶⁰⁵ Cevheri, es-Sihah, s. 52; İbni Manzur, *Lisanu’l Arab*, s. 114; İsfehâni, *el-Müfredat* s. 89-90; Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, I/45.

⁶⁰⁶ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58d2602045daa9.26049619.22.03.2017

⁶⁰⁷ <https://www.google.com.tr/#safe=active&q=%C3%A7eviri&> 22.03.2017

⁶⁰⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, I/45.

⁶⁰⁹ Bakara 2/255, Cuma 62/11, Mülk 67/1, Haşr 59/24, Fetih 48/28, İhlas, 112/1-4.

⁶¹⁰ Yavuz, Yusuf Şevki, “İlah” DİA, İstanbul, 2010, XXII/ 64.

⁶¹¹ En’am 6/136.

⁶¹² Meryem 19/81.

bırakıp da çağırdıklarının, hiç bir şey yaratamayacağı, onların kendilerinin yaratılmış olduğu, yalvardıklarının diriler değil ölümler olduğu belirtilir.⁶¹⁴

Esed Meali’nde İlah için, tanrısal özellik taşıdığı düşünülen/vehmedilen her şeydir,⁶¹⁵ denilmiştir. İslâmoğlu Meali’nde ise, İlah’ın yönetici, mabut olduğu aktarılır.⁶¹⁶ İki eserde de İlah ve Tanrı kavramlarının detaylı izahına rastlayamadık. Ancak ayetlere verilen çeviriler üzerinde durulacaktır.

İlah kavramının mushaf sıralamasına göre ilk defa yer aldığı Bakara 2/133, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Evet, siz, (ey İsrailoğulları,) Yakub’un, son nefesini vermeye yaklaşırken oğullarına: “Ben gittikten sonra siz kime kulluk edeceksiniz?” diye seslendiğine şahitsiniz. Onlar: “Senin **tanrına**, ataların İbrahim, İsmail ve İshâk’ın **Tanrısına**, o Tek **Tanrı**’ya kulluk edecek ve O’na teslim olacağız!” diye cevap verdiler.*⁶¹⁷

İslâmoğlu Meali: *Ve siz (Ey İsrail oğulları), Yakup’un ölüm döşğinde oğullarına “Benden sonra neye kulluk edeceksiniz?” diye sorduğuna, onların da “Senin ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak’ın da **İlahı** olan tek **ilaha** kulluk edeceğiz ve yalnızca O’na teslim olacağız” dediklerine şahit olmadınız mı?*⁶¹⁸

İlah kavramı, Esed Meali’nde “**Tanrı**”, İslâmoğlu Meali’nde “**İlah**” olarak yer almıştır. Aynı şekilde ifadelerin çokça tercih edildiği görülmektedir.⁶¹⁹

İlah kavramının her iki mealde “**İlah**” olarak çevrildiği ayetlere de sıkça rastlanmaktadır.⁶²⁰ Esed Meali’nde “**İlah**”, İslâmoğlu Mealinde “**Tanrı**” olarak çevrildiği ayetlere de Âl-i İmran 3/2’de olduğu gibi az da olsa rastlanmaktadır. Yine nadiren görülen bir çeviri şekli de her iki mealde “**İlah**” için “**Tanrı**” şeklinde çeviri yapılmasıdır. Bu duruma da Casiye 45/23 örnek gösterilebilir.

İlah kavramının kullanımıyla ilgili olarak iki meal arasında kısmi bir benzerliğin söz konusu olduğu görülmektedir. Esed Meali’nde “**Tanrı**” kavramının daha yaygın “**İlah**” kavramının ise daha az kullanılmasına karşılık, İslâmoğlu Meali’nde “**İlah**” kavramı daha çok kullanılmış, “**Tanrı**” kavramı ise az tercih edilmiştir.

⁶¹³ Yasin, 36/74.

⁶¹⁴ Nahl, 16/20-22.

⁶¹⁵ Esed, II/525.

⁶¹⁶ İslâmoğlu, s. 1329.

⁶¹⁷ Esed, I/36.

⁶¹⁸ İslâmoğlu, s. 49.

⁶¹⁹ Aynı bağlamda seçilen ayetlerden bazıları şunlardır: Bakara, 2/163, Âl-i İmran 3/19, Maide 5/116, Araf 7/59-65, Tevbe 9/31-129, Yunus 10/90, Hud 11/50-61, Rad 13/30, Nahl, 16/2-22-51, İsra 17/42, Kehf, 18/15-110, Taha, 20/8, Enbiya 21/108, Hac 22/34, Fussilet, 41/6, Furkan 25/43.

⁶²⁰ Örneğin Bakara 2/255, Âl-i İmran 3/6-62, Nisa 4/87-171, Maide 5/73, En’an 6/19-46-74-102, Hud 11/14, İbrahim, 14/52, Ankebut, 29/46, Saffat, 37/4.

4.10.2. Rab

Terbiye etmek, olgunlaştırmak, yetiştirmek manasına gelen r-b-b kökünden türeyen Rab; malik, sahip, efendi, mabud manalarına gelmekte olup mutlak olarak sadece Yüce Allah için kullanılır.⁶²¹ Rab, Allah’tan başkası için tek başına kullanılmaz, ancak izafetle kullanılabilir. Rabbu’d-dar (ev sahibi), Rabbetu’d-dar (ev hanımı) gibi. Rububiyyet denilince anlaşılan mana, sonsuz kuvvet ile idaresi altına alan, tedbir ve terbiyedir. Yani bunları yapabilecek sonsuz bir güce sahip olmaktır.⁶²² Bir kavmin Rabbi, o kavmi besleyendir. Allah, rablerin Rabbidir. Rububiyet O’na aittir.⁶²³ Kur’an-ı Kerim’de, Rabbin sıfat tamlaması ve mübteda-haber konumundaki cümle içi bağlantılarının tamamına yakın kısmında Allah’ın azameti, aşkınlığı, lütufkârlığı, bağışlayıcılığı, şefkat ve merhameti, rızık verici, yol gösterici, yardım edici ve koruyucu oluşu ifade edilmektedir.⁶²⁴

Kur’an-ı Kerim’de Rabb, rabbi, rabbuke, rabbihi, rabbena, rabbukum, erbab, ribbiyyun, rabbaniyyun gibi kullanımlara sahip olup yüzlerce ayette yer almaktadır.⁶²⁵

İncelenen meallerin, içerisinde Rab kelimesinin yer aldığı ayetlere yaklaşımı, çevirileri ve yorumları mukayese edilmiştir. Rab kelimesinin ilk defa yer aldığı Fatiha 1/2, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Her türlü övgü, yalnızca Allah’a özgüdür, bütün âlemlerin **Rabbi**.*⁶²⁶

İslâmoğlu Meali: *Hamd, bütün âlemlerin **Rabbi** Allah’a mahsustur.*⁶²⁷

Her iki mealde de “Rab” için geleneksel çeviri tercih edilmiştir. Esed Meali’nde Rab için, başka bir dilde tek bir kelimeyle karşılanamayacak kadar geniş ve girift bir anlam demetine sahip olduğu, bir şeyin sahipliği ve bunun gereği olarak o şey üzerinde otorite iddiasında bulunmayı ve bir şeyi başından sonuna kadar oluşturma, sürdürme ve besleme kavramlarını içerdiği belirtilmektedir. Bu çerçevede, ailesi üzerinde otorite sahibi olduğu için aile reisinin rabu’d-dar (evin efendisi) olarak adlandırıldığı, eşinin de ev hanımı olması hasebiyle rabbetu’d-dar (evin hanımı) olarak çağrıldığına vurgu yapılmaktadır. Ayrıca belirtme takısı (harf-i tarif) olan “Elif Lam” ile başladığında Rabb’ın Kur’an’da, özellikle bütün kâinatın yegâne besleyicisi ve idame ettiricisi dolayısıyla her türlü otoritenin nihai kaynağı olan Allah için kullanıldığı ifade edilmektedir.⁶²⁸

⁶²¹ Cevheri, es-Sihah, s. 383; İbni Manzur, *Lisanu’l Arab*, Daru’l Marife, Kahire, h. 1119 (m. 1707), s. 1547; İsfahani, el-Müfredat, s. 407.

⁶²² İbni Kesir, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim*, I/131, Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, I/77.

⁶²³ ez-Zemahşeri, Ebi Kasım, Carullah Mahmud Bin Ömer İbni Ahmed, *Esasu’l Belağa*, Daru’l Kutub, 1144 (h), Beyrut, I/328.

⁶²⁴ Topaloğlu, Bekir, “Rab” 2007, XXXIV/372.

⁶²⁵ Abdalbaki, el-Mu’cemu’l Müfrehes li Elfazi’l Kur’an’il Kerim, s. 285- 299.

⁶²⁶ Esed, I/4.

⁶²⁷ İslâmoğlu, s. 2.

⁶²⁸ Esed, I/4.

İslâmoğlu Meali’nde “rab” için çok kısa bir tanım yapılmıştır. Buna göre Kur’an’ın “âlemlerin Rabbi”ni göklerin, yerin ve bunlar arasında bulunan her şeyin Rabbi olarak tanıttığı,⁶²⁹ yani bütün varlığın, kâinatın ve içindekilerinin rabbi olduğu belirtilir.

Rab kavramının yer aldığı bazı ayetlerde, “Rab” yerine farklı anlamların verildiği de görülmektedir. Bu şekilde bir anlamın yer aldığı Kehf 18/38, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Bana gelince, (biliyorum ki) benim Rabbim Allah’tır ve ben **tanrısal nitelikleri O’ndan başka kimseye yakıştıramam.***⁶³⁰

İslâmoğlu Meali: *Fakat bana gelince: şu kesinki O benim **her şeyimi borçlu olduğum** Allah’tır. Ve ben **her şeyimi borçlu olduğum** birine hiç kimseyi ortak koşmam.*⁶³¹

Esed Meali’nde “**tanrısal nitelikler**” olarak karşılık gören “rab” kavramı İslâmoğlu Meali’nde “**her şeyimi borçlu olduğum**” şeklinde karşılık görmüştür. Esed Meali’nde çeviri ile ilgili olarak “rabbime kimseyi ortak koşmam ya da “koşmayacağım” şeklinde de çeviri yapılabileceği,” yani, “Zenginliği ya da yoksulluğu asla Allah’tan başka bir güce yahut yaratıcı bir âmile izafe etmem/edemem.” şeklinde gerekçelendirilmiştir.

İslâmoğlu Meali’nde ise Rab için tercih edilen anlamın en uygun olan anlam olduğu, Fatiha 1/2, referans gösterilerek yapılan “göklerin, yerin ve bunlar arasında bulunan her şeyin Rabbi olduğunu” belirten ifadeye atıf yapılmıştır.

Rab kavramının Türkçeye de aynı şekilde “Rab” olarak çevrildiği ayetler, daha yaygındır.⁶³² Aynı şekilde “Rab” kavramının “Rabbim, senin Rabbin, onun Rabbi, bizim Rabbimiz, sizin Rabbiniz ve Rabbul âlemin” şeklinde izafetle geldiği ayetlerde, her iki mealde de aynı şekilde “Rab” şeklinde çevrilmiştir.⁶³³ Rab kavramının yer aldığı bazı ayetlerde, Esed Meali’nde “rab”dan farklı çeviriler yapılırken İslâmoğlu Meali’nde “rab” olarak çeviri yapılmıştır. İsra 17/102 bu duruma örnek gösterilebilir. Esed Meali’nde “hükümrânlık tahtının efendisi”, İslâmoğlu Meali’nde “mutlak otorite sahibi” şeklinde yapılan çeviriler de görülmektedir. Enbiya 21/22 bunun bir örneğidir.

⁶²⁹ Şuara 26/24

⁶³⁰ Esed, II/594.

⁶³¹ İslâmoğlu, s. 564.

⁶³² Örneğin Bakara 2/131, Maide 5/28, En’am 6/164, Araf 7/54, Tevbe 9/129, Yunus 10/20, Hud 11/66, Ra’d 13/16, Kehf 18/14, Meryem 19/65, Taha 20/70, Mü’minun 24/93, Şuara 26/12, Yasin 36/58, Nebe, 78/37. Diğer ayetler için bakınız: Abdalbaki, *el-Mu’cemu’l Müfrehes li Elfazi’l Kur’an’il Kerim*, s. 286.

⁶³³ Örneğin En’am 6/45, Araf 7/54, Yunus 10/19, Şuara 26/109-127-145-164-180-192, Neml 27/8. Ayrıca bakınız Abdalbaki, *el-Mu’cemu’l Müfrehes li Elfazi’l Kur’an’il Kerim*, s. 288-296.

Kur’an-ı Kerim’de Allah lafzından sonra en fazla geçen, Allah’ı tanıtmada en sık başvuru kavramı “Rab” kavramıdır.⁶³⁴ Mekke müşrikleri “Rab” kavramına yabancı değillerdi. Allah için kullandıkları bu nezih kavramı, aynı zamanda putları için de kullanmaktaydılar. Kur’an, müşriklerin en çok kullandığı ancak mecrasından kopardığı kavramlardan olan “Rab” kavramına “yaratan Rabbinin adıyla oku”, “âlemlerin Rabbine hamdolsun”, “insanların Rabbine sığınırım”, “Rabbinin hükmüne sabret” diyerek daha kuşatıcı bir bakış getirmiş, müşrik zihin algısını tevhit bakışıyla ıslah etmiştir. Tarihi süreçte içerisi boşaltılan kavramlara, vahyin diriltici ruhuyla yeniden hayat vermiştir. Kur’an’ın yeniden şekillendirdiği bu kavramlar, Arapçadan diğer dillere tercüme edilirken kimi zaman aynen aktarılmıştır. Ancak muhatap zihinlerin Kur’an’ın maksadı ve manasıyla bu kavramları anlamasına yeterli olanak sağlanamamıştır. Bu durumun farkında olan Muhammed Esed, Meali’nde kavramları hedef dile tercüme etmeye, kavramları yeniden üretmeye çalışmıştır. Ancak, Rab kavramını genellikle olduğu gibi aktararak ara sıra birden fazla kelimeyle karşılık bulmaya çalışmıştır. Aynı durum İslâmoğlu Meali için de söz konusu olmuştur. Aynı ayetin çevirisinde bu durum pek yaşanmamışken farklı ayetlerde yapılan çevirilerde, Esed Meali’nin diğer ayetin çevirisinde kullandığı özgün çevirinin benzeri bir çeviri ile İslâmoğlu Meali’ne yansıdığı görülmektedir. Rab kavramının yer aldığı ayetlerin büyük çoğunluğunda Arapçadaki ifadenin geleneksel yaklaşıma uygun bir şekilde çevrilmesi, benzerliklerin asgariye inmesinde etkili olmuştur, denilebilir.

4.10.3. Ruh ve Ruhü’l Kudüs

Ruh, r-v-h harflerinden müteşekkil olup rih’ten türemiştir. İnsanın nefes aldığı hal, Cebrail, nefsin bir bölümünü;⁶³⁵ bol ve geniş olmayı;⁶³⁶ hayatın, hareketin, menfaatleri elde etmenin ve zararları def etmenin kendisiyle meydana geldiği cüzüne denmiştir.⁶³⁷ Kavram olarak “Ana rahminde oluşması sırasında melek tarafından insanın bedenine üflen ve ölümü anında insan bedeninden çıkarılan idrak edici ve bilici hakikati ifade eder.”⁶³⁸ Kur’an-ı Kerim’de yer alan ruh kelimesi, birden fazla anlama geldiği için meallerde farklı tercihlerle karşılık bulmuştur. Örneğin ruh, hayatın, hareketin, menfaatleri elde etmenin ve zararları defetmenin kendisiyle meydana geldiği cüzüne isim olmuştur. İşte İsrâ 17/85’te zikredilen durum budur. Ayet inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Bir de, sana ilahi esinlenme(nin mahiyeti) hakkında soru soruyorlar. De ki: “Bu esinlenme Rabbimin buyruğuyla (cereyan etmekte)dir; ve (ey*

⁶³⁴ Abdalbaki, *el-Mu’cemu’l Müfehres li Elfazi’l Kur’an’il Kerim*, s. 285-299.

⁶³⁵ İbni Faris, *Mekayisu’l Luğatu*, Ebu’l Hüseyin Ahmed bin Zekeriyya, Daru İhya’u Turas Ul Arabi, Beyrut, 2008, s. 408; Cevheri, *es-Sihah*, s. 434.

⁶³⁶ İbni Manzûr, *Lisan’ul Arab*, s. 1790.

⁶³⁷ İsfahani, *el-Müfredat*, s. 446.

⁶³⁸ Yavuz, Yusuf Şevki, “Ruh” DİA, İstanbul, 2008, XXXV/ 187.

*insanlar, siz bunun mahiyetini anlayamazsınız, çünkü) bu konuda size pek az bilgi verilmiştir.*⁶³⁹

İslâmoğlu Meali: *Sana ruh hakkında soruyorlar. De ki: “Ruh Rabbimin (akıl sır ermez) işlerindendir ve size bu konuda çok sınırlı bir bilgi verilmiştir.*⁶⁴⁰

İslâmoğlu Meali’nde ruh ile ilgili olarak genel ve geleneksel olan çeviri tercih dilmiş iken Esed Meali’nde hemen hiçbir mealde⁶⁴¹ yer almayan bir çeviri olan “ilahi esinlenme” tercih edilmiştir.

Esed Meali’nde tercih edilen “ilahi esinlenme” ile ilgili gerekçe olarak, ruh’tan kastın vahiy olduğu yönündedir. Ruh’un geçtiği başka bir ayet olan Nahl 16/2’de ruh’un kelime olarak “can, hayat soluğu” manasına geldiği, Kur’an-ı Kerim’de “ilham, esin ve özellikle vahiy” manasına geldiği belirtilmiş kaynak olarak da ez-Zemahşeri ve er-Razi gösterilmiştir.⁶⁴² Canın bedendeki işlevi ile vahyin dindeki yerinin aynı olduğu belirtilerek burada olduğu gibi aynı bağlamdaki ayetlerde yer alan ruh’un vahiy olması gerektiği ifade edilmiştir.

İslâmoğlu Meali’nde de ruh ile ilgili benzeri yorumlar yapılmış, Nahl 16/2 referans gösterilerek “ruh’un anlamlarından bir tanesinin de vahiy anlamına geldiği belirtilmiştir. Burada da Esed Meali’ne paralel yorumlar yapılarak vahyin hayata ruh katan bir mesaj olduğu, nasıl ki ruhunu yitiren bir insan cesede dönüşüyorsa vahiyssiz bir hayatın da aynı anlama geldiği vurgulanmıştır. Parantez içerisinde Esed Meali’ndeki gibi kaynak olarak “ez-Zemahşeri ve er-Razi” gösteriliyorsa da ek olarak Esed Meali de zikredilerek yorumlarından istifade edilmesine karşılık; emeğe saygı ve ahlaki bir gereklilik sergilenmeliydi.⁶⁴³

Hiz. Âdem’e ruhuna üflenışinden bahseden Hicr 15/29, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Ona belirli bir biçim verip de ruhumdan üflediğim zaman onun önünde yere kapanın!*⁶⁴⁴

İslâmoğlu Meali: *İzleyin; ne zaman ki onu şekillendirir de kendisine ruhumdan üflersem, derhal yere kapanıp onun (hizmetine) amade olun!*⁶⁴⁵

Meallerde “ruh” kavramı aynı olmakla birlikte ayetin tamamı farklı kelimelerle çevrilmiş, farklı bakış açıları tercih edilmiştir. İzah kısmında ise Esed Meali’nde

⁶³⁹ Esed, II/575.

⁶⁴⁰ İslâmoğlu, s. 545.

⁶⁴¹ http://www.kuranmeali.org/17/isra_suresi/85.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx

⁶⁴² Esed, II/527.

⁶⁴³ İslâmoğlu Meali’nde “alıntı yaparken kaynak gösterilmesi emeğe saygı ve ahlaki bir gerekliliktir.” şeklinde bir uyarı yer almaktadır. İslâmoğlu, s. IV. (Kitabın kimliğinin tanıtıldığı bölüm)

⁶⁴⁴ Esed, II/516.

⁶⁴⁵ İslâmoğlu, s. 484.

“ruhumdan üfleme” ile ilgili olarak “ona hayat, bilinç ve duyarlılık bahşetmesi yani can bahşetmesi şeklinde mecazî bir ifade olarak anlaşılmıştır. İslâmoğlu Meali’nde ise çok geniş açıklamalar yapılmış ancak “ona başta hayat olmak üzere, kendi özelliklerinden, sıfatlarından sınırlı düzeyde verilmesi” şeklinde Esed Meali’ndeki izahı çağrıştıran bir yoruma yer verilmiştir.

Nebe 78/38’de “meleklerin ileri gelenlerinden” manasına gelen ruh⁶⁴⁶ inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *bütün (insan) ruhların(in) ve bütün meleklerin saf saf sıralandıkları Gün: Rahman’ın izin verdikleri dışında hiç kimse konuşmayacak ve (herkes, yalnız) doğruyu söyleyecek.*⁶⁴⁷

İslâmoğlu Meali: *o gün (insanlığa ait) bütün ruhlar ve melekler saf saf kıyama duracak; kimse ağzını açamayacak; ancak Rahman’ın izin verdikleri müstesna; onlar da sadece doğruyu söyleyecek.*⁶⁴⁸

“Bütün insan ruhları” ile “insanlığa ait bütün ruhlar” arasında pek bir fark gözükmemektedir. Her iki mealde de insan paranteze alınmış ve aynı çeviri yapılmıştır. Açıklama kısmında da her iki mealde ruh’un tekil olduğu ancak İbni Abbas, Katade ve Hasanı Basri’ye dayandırılarak çoğul tercih edildiği belirtilmiştir. Bu durumda Esed Meali’nden İslâmoğlu Meali’ne kaynak belirtilmeden iktibas yapıldığı izlenimi oluşmaktadır.

Bazı ayetlerde ruh, Cebrail manasında yer alır. Örneğin bu manada yer aldığı belirtilen⁶⁴⁹ Şuara 26/193, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *onunla, mutlak güvenilirlik derecesinde olan vahiy inmiştir.*⁶⁵⁰

İslâmoğlu Meali: *O güvenilir ruh ile birlikte geldi.*⁶⁵¹

Esed Meali’nde “ruh” kelimesi için güvenilir olan vahiy, İslâmoğlu Meali’nde ise güvenilir ruh tercih edilmiştir. İki eser arasında farklı tercihler söz konusudur. Ancak burada yer alan “ruh” genel olarak Cebrail şeklinde Türkçeye çevrilmiş olması, açıklama kısmında da incelenen iki mealde birbirlerini destekleyen cümlelerin hatta aynı kelimelerin kullanılmış olması, Esed Meali’nden İslâmoğlu Meali’ne bilgi akışı olduğu izlenimi vermektedir. Örneğin her iki mealde de burada yer alan ruh için hemen tüm klasik tefsirlerin “ruhul emin” için vahiy meleği cebrail’i anladıkları, buna karşın burada “vahiy” olması gerektiği izah edilmiştir. Esed Meali’nde meal ile tefsir arasında

⁶⁴⁶ İsfehani, *el-Müfredat*, s. 446.

⁶⁴⁷ Esed, III/1227.

⁶⁴⁸ İslâmoğlu, s. 1215.

⁶⁴⁹ İsfehani, *el-Müfredat*, s. 446.

⁶⁵⁰ Esed, II/757.

⁶⁵¹ İslâmoğlu, s. 730.

uyum söz konusu iken, İslâmoğlu Meali’nde mealde yer almayan “vahiy” ifadesi açıklama kısmında yer almıştır.

Aynı ifadenin yer aldığı Kadir 97/4, Esed Meali’nde “İlahi esin”, İslâmoğlu Meali’nde “vahiy” olarak yer almıştır.

Mü’min 40/15’te vahiy anlamına gelen ruh kelimesi, inceleme konusu meallerde şu şekilde çevrilmiştir:

Esed Meali: *O, bütün (varlık) derecelerinin en yücesi olarak kudret tahtına kurulmuştur. O, Kendi iradesiyle **kullarından dilediğine vahiy indirir** ki (bütün insanları) O’na kavuşacakları Gün(ün gelip çatacağı) konusunda uyarısın;*⁶⁵²

İslâmoğlu Meali: *Zira O, bütün varlık hiyerarşisinin en yücesi olarak hükümrانlık makamına kurulmuştur. O duruşma günü hakkında uyarmak için **kullarından dilediğine katından vahiy indirir.***⁶⁵³

“Kullarından dilediğine vahiy indirir” bölümü birbirine benzemektedir. Ayette yer alan “vahiy” ifadesi, birçok mealde aynı şekilde yer aldığı için inceleme konusu meallere özgü bir kullanım değildir. Ancak açıklama kısmında her iki mealde de “ruh” teriminin vahiy olarak çevrilmesi konusunda Nahl 16/2’ye bakılması önerilmiştir. Bu durum iki eser arasındaki benzerliği ortaya koyması noktasında önem arz etmektedir.

Nisa 4/141’de Esed Meali’nde “can” olarak yer alan “ruh” kelimesi,⁶⁵⁴ İslâmoğlu Meali’nde geleneksel şekilde “ruh” olarak karşılık bulmuş, ancak açıklama bölümünde kaynak belirtilmeden Esed Meali’ndeki yorumların aktarıldığı şeklinde bir izlenim söz konusu olmuştur.⁶⁵⁵

Bundan başka bazı ayetlerde de iki meal “ruh” kavramına aynı karşılığı vermiş,⁶⁵⁶ bazı ayetlerde de farklı yaklaşım sergilenmiştir. Örneğin, Nisa 4/171, Sad 38/72, Mearic, 70/40.

Ruhu’l-kudüs terkihi, ruh ve kudüs kelimelerinin birleşiminden meydana gelmiştir. Ruh; “insanın nefes aldığı hal, Cebail, nefsin bir bölümünü; bol ve geniş olmayı; hayatın, hareketin, menfaatleri elde etmenin ve zararları def etmenin kendisiyle meydana geldiği cüzüne” denmişti. Kudüs ise, sözlükte “takdis etmek, kutsal, değerli,

⁶⁵² Esed, III/957.

⁶⁵³ İslâmoğlu, s. 928.

⁶⁵⁴ Esed, I/179.

⁶⁵⁵ İslâmoğlu, s. 187.

⁶⁵⁶ Örne/

*ğın Meryem 19/17, Hicr,15/29, Secde 32/9, Mü’min 40/15, Şura 42/52, Tahrim 66/12, Nebe 78/38.

temiz, korunmuş alan” demektir.⁶⁵⁷ Ruh’ul Kudüs ise vahiy getiren melek, Cebrail olarak kabul edilir. Ruh’ul-kudüs veya Ruh’ul Emin olarak yer alır.⁶⁵⁸

Kur’an-ı Kerim’de ilk geçtiği yer olan Bakara 2/87’de inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *Biz Musa’ya ilahi kelamı bahsettik ve birbiri ardınca O’nu izleyen elçiler gönderdik: Meryem oğlu İsa’ya da hakikatin tüm kanıtlarını vahy ettik ve O’nu **kutsal ilham** ile güçlendirdik.*⁶⁵⁹

İslâmoğlu Meali: *Musa’ya ilahi kelamı vermiş ve birbiri ardınca onu izleyen peygamberler göndermiştik. Meryem oğlu İsa’ya da gerçeğin açık belgelerini vermiş ve onu **kutsal ruh** ile güçlendirmiştik.*⁶⁶⁰

İki meal’in cümle kuruluşları ve çevirileri ortaktır. Ruh’ul kudus için Esed Meali’nde “**kutsal ilham**”, İslâmoğlu Meali’nde “**kutsal ruh**” tercih edilmiştir. Esed Meali’nin açıklama bölümünde “Ruh’ul-Kudüs’ün, kutsallık ruhu biçiminde çevrilmesi gerektiğine, ruh teriminin Kur’an’da sık sık “ilahî ilham” anlamında kullanılmasına dikkat çekilmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber’in, ashaptan şair Hassân b. Sâbit’e Rûhu’l-Kudüs nimeti bahşedilmesi için duada bulunduğu da değinilmiştir.”⁶⁶¹

İslâmoğlu Meali’nde de benzeri açıklamalara yer verilmiş “Kutsal ruhu, Allah’ın peygamberlerinin akıl ve marifetlerini kendisiyle desteklediği vahyin ruhu” olarak açıklayan “Menar Tefsiri”ne atıfta bulunulmuş, kutsallığın ise, onunla insanı terbiye etmenin kutsallığıyla ya da vahyin terbiyesiyle insan benliğinin kutsal olanın etkisi altında kalmasıyla açıklandığına dikkat çekilmiştir. Esed Meali’nde olduğu gibi, Allah Rasülü’nün Şair Hassan bin Sabit’e “Allah seni kutsal ruh ile desteklesin!” duasına atıfta bulunulmuş kaynak olarak sadece “Buhari, Müslim” denilerek cilt, bab ve sayfa numaralarına yer verilmemiştir.⁶⁶²

Her iki eserin meal ve tefsirlerinde bir birlerine yakın ifadeler ve bakış açıları sergilenmiştir. Kutsal ruh ile ilgili sergiledikleri tavır da birbirinden uzak değildir. Oysa klasik metinlerimizde birtakım tanımlamalar yapıldığı halde, ruh’un gerçek manasını Allah’tan başka kimsenin tam olarak bilemeyeceği, Yüce Allah tarafından: “Sana ruhtan sorarlar, de ki: Ruh, Rabb’imin emrindendir. Size ilimden pek az bir şey verilmiştir.”⁶⁶³ şeklinde belirtilmiştir. Yine “ruh ve kudüs” kelimelerinin birleşmesinden meydana gelen “Ruh’ul Kudüs” tabiri Kur’ân-ı Kerîm’de üçü Hz. Îsâ (Bakara 2/87-253, Mâide 5/110), biri Kur’an’la (Nahl 16/102) ilgili olan dört âyette geçmekte, dördünde de Cebrâil kastedilmektedir. Hz. Îsâ hakkındaki ayetlerde onun Ruh’ul kudüs ile

⁶⁵⁷ Cevheri, *es-Sihah*, s. 841; İsfahani, *el-Müfredat*, s. 829.

⁶⁵⁸ İbni Faris, *Mekayisu’l Luğatu*, s. 408; Cevheri, *es-Sihah*, s. 434, İsfahani, *el-Müfredat*, s. 446.

⁶⁵⁹ Esed, I/24.

⁶⁶⁰ İslâmoğlu, s. 32.

⁶⁶¹ Esed, I/24.

⁶⁶² İslâmoğlu, s. 32-33.

⁶⁶³ İsrâ 17/85.

desteklendiği, Nahl suresinde (16/102) ilâhî vahyin Ruh’ul Kudüs vasıtasıyla indirildiği bildirilmektedir.⁶⁶⁴ İnceleme konusu iki mealde de bu çeviriye katılmamış, kutsal ruh ve kutsal ilham şeklindeki çeviri tercih edilmiştir.

4.10.4. Takva

Bir işi, onu rahatsız edecek ve ona zarar verecek şeylerden korumak, def etmek demek olan (v-k-y) vikaye kökünden gelen takva, insanın kendi canını korkulan şeylerden sakınmasıdır. Şeriatta ise takva, insanın kendisini günahlardan, hatta sakıncalı şeylerden sakındırması anlamında kullanılmıştır.⁶⁶⁵ Takva sahibine muttaki denilmiştir. Takva kelimesi Kur’an-ı Kerim’de 17 yerde geçmekte, aynı kökten gelen ittika, taki, etka, müttaki gibi diğer türevleri ve fiil şekilleri Kur’an-ı Kerim’de 285 yerde geçmektedir.⁶⁶⁶ Takva kelimesi, sözlük ve terim anlamları ile ismi faili olan muttaki kelimelerinin yer aldığı ayetler bağlamında, inceleme konusu meallerde mukayese edilmiştir.

4.10.4.1. Takva’nın Kök ve Sözlük Formunda Yer Aldığı Ayetler

Takvanın kök olarak türdeşi olup sözlükte “korunmak, sakınmak anlamına gelen “veka, ku, ki, taki” gibi kelimelerin yer aldığı ayetlerde, incelenen her iki eserde farklı tutumlar sergilendiği görülmüştür. Bazen aynı çeviri tercih edilmiş, bazen de birbirlerinden farklı çeviriler tercih edilmiştir. Örneğin “vekina” ifadesinin yer aldığı Bakara 2/201’in çevirisi meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *Ama içlerinde öyleleri de var ki: “Ey Rabbimiz! Bize bu dünyada da iyilik ver, ahirette de ve bizi ateşin azabından **koru!**” diye dua ederler.*⁶⁶⁷

İslâmoğlu Meali: *Fakat öyleleri de var ki, onlar “Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik güzellik ver, ahirette de iyilik güzellik ver ve bizi ateşin azabından **koru**” diye yakarırılar.*⁶⁶⁸

Her iki mealde de genel ve geleneksel çeviriye uygun olarak “koru” şeklinde çeviri tercih edilmiştir.

Sözlük anlamında yer alan takva ayetlerine örnek olarak Şuara 26/108, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *Öyleyse artık Allah’a **karşı sorumluluk bilinci taşıyın** ve benim izimden yürüyün!*⁶⁶⁹

⁶⁶⁴ Harman-, Ömer Faruk, “Ruh” DİA, İstanbul, 2008, XXXV/ 216-217; Turgay, Nurettin, “Ruhu’l Kudüs” Şamil İA. VII/ 59; İsfahânî, Ragıp El, *el-Müfredât*, s. 446; Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, V/3125.

⁶⁶⁵ Cevheri, *es-Sihah*, s. 1156; İbni Faris, *Mekayisu’l Luğatu*, s. 106; İsfahani, *el-Müfredat*, 1176.

⁶⁶⁶ Uludağ, Süleyman, “Takva” DİA, İstanbul, 2010, XXXIX/484.

⁶⁶⁷ Esed, I/57.

⁶⁶⁸ İslâmoğlu, s. 70.

İslâmoğlu Meali: *Şu halde, Allah’a karşı sorumlu davranın ve beni izleyin!*⁶⁷⁰

Her iki mealde de klasik “korkma, sakınma” ifadesi yerine “sorumluluk” kavramı ile çeviri tercih edilmiştir.

İki eserin takva kelimesine sözlük anlamına uygun olarak “korumak, sakınmak”⁶⁷¹ şeklinde çeviri yaptıkları diğer ayetlerden bazıları şunlardır; İnsan 76/11, Duhan 44/56, Tahrim 66/6.

Rad 13/34’te yer alan “vakın” tabiri için Esed Meali’nde “korumak”, İslâmoğlu Meali’nde “savunmak” şeklinde bir çeviri tercih edilmiştir. Aynı suresin 37. ayeti için Esed Meali’nde yine “koruyucu”, İslâmoğlu Meali’nde “sığınak” ifadesi kullanılmıştır.

Takva kavramının sözlük anlamıyla geldiği Bakara 2/41, Mü’minun 23/52, Şuara 26/144, Ankebut 29/16, Ahzab 33/55, Hucurat 49/13, Nuh 71/3 ve Leyl 92/17’de her iki mealde “sorumluluk bilinci” anlamı verilmiştir.

4.10.4.2. Takva’nın Kavram Formunda Yer Aldığı Ayetler

İnsanın canını tehlikelerden koruması gibi kendisini günahlardan sakınması da gerekir. Takva, Dinin emir ve tavsiyelerine uyma, haram ve günahlardan kaçınma hususunda gösterilen azami titizliktir.⁶⁷² Kur’an-ı Kerim’de nüzul sırasına göre takvanın ilk yer aldığı ayet olan⁶⁷³ Şems 91/8, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Ve nasıl ahlakî zaafılarla olduğu kadar Allah’a karşı sorumluluk bilinciyle de donatıldığını!*⁶⁷⁴

İslâmoğlu Meali: *Ve nihayet insan benliğine iyiyi ve kötüyü tanıyıp sorumsuz ve sorumlu davranma yeteneğini yerleştiren (şahit olsun) ki.*⁶⁷⁵

Her iki eserde de takvaya sorumluluk anlamı verilmiştir. Esed Meali’nde ayetin genel anlamı üzerinde durulurken İslâmoğlu Meali’nde takva kavramı izah edilmiştir. Takvanın iniş sürecinde ilk kullanıldığı yerin bu ayet olduğu, kök manasının “biri diğerine zarar veren iki şey arasına engel koyarak zarar göreni zarar verenden korumak” olduğu, kalkarıyla kendisini korudu, ifadesi kullanılırken yer alan kavramın “itteka” olduğu, dile getirilir. Hadislerden ve sahabe uygulamalarından yola çıkılarak takva için “insanı sorumlu hareket etmeye götüren sorumluluk bilinci” şeklinde tarif edilir. İki

⁶⁶⁹ Esed, II/749.

⁶⁷⁰ İslâmoğlu, s. 722.

⁶⁷¹ İsfahani, *el-Müfredat*, s. 1176.

⁶⁷² Uludağ, “*Takva*” DİA, İstanbul, 2010, XXXIX/484.

⁶⁷³ Takvanın nüzul sırasına göre ilk geçtiği ayetin Şems 91/8 olduğu tespiti İslâmoğlu Meali’ne aittir, s. 1263.

⁶⁷⁴ Esed, III/1273.

⁶⁷⁵ İslâmoğlu, s. 1262.

eserin sözlük anlamındaki takva kelimesine⁶⁷⁶ aynı şekilde “sorumluluk bilinci” şeklindeki çeviriyi çokça tercih ettikleri görülmektedir.⁶⁷⁷

Takva kelimesinin geçtiği her yerde inceleme konusu eserler aynı anlamı tercih etmemişlerdir. Esed Meali’nde “ilahi sorumluluk bilinci”, İslâmoğlu Meali’nde ise Arapçadaki gibi “takva” şeklinde çeviri yapılan ayetler de bulunmaktadır. Örneğin Maide 4/2 ve Necm 53/32’de bu şekilde yer almıştır. Bakara 2/281’de yer alan takva kelimesi için Esed Meali’nde “aklınızda tutun, çıkarmayın”, İslâmoğlu Meali’nde “bilincinde olun” şeklinde, yine ikincisinin birincisinden etkilenmesine örnek teşkil edecek şekilde verilmiştir. Yusuf 12/109’da yer alan “takva”, Esed Meali’nde sorumluluk bilinci, İslâmoğlu Meali’nde “bilinç” şeklindeki çeviri tercih edilmiştir. Bu örnekler Esed Meali’nde iç tutarlılığın daha fazla bulunduğu, ancak İslâmoğlu Meali’nde bu durumun söz konusu olmadığı izlenimini vermektedir.

4.10.4.3. Takva Kavramının Muttaki Formunda Kullanıldığı Ayetler

Takvadan bahseden bazı ayetler, takvanın ismi faili olan Muttaki formatında gelmektedir. Bu duruma hemen Bakara 2/2’de rastlanmaktadır. Ayet, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *BU İLAHÎ KELÂM–ki üzerinde hiçbir şüpheye yer yoktur– Allah’a karşı sorumluluklarının bilincinde olanlara bir rehber (olarak indirilmiş)tir.*⁶⁷⁸

İslâmoğlu Meali: *İŞTE kendisi hakkında hiçbir kuşkuyla yer olmayan bu ilahi kelim, takva sahipleri için bir hidayet rehberidir.*⁶⁷⁹

Esed Meali’nde “Muttaki” kavramı için, “Allah’tan korkun” şeklindeki alışlagelen çeviri, takvanın olumlu manasını yansıtmadığı gerekçesiyle terkedilmiştir. Takvanın olumlu manayı içermesi, O’nun her zaman ve her yerde hazır olduğunun farkında olmayı ve kişinin bu farkında oluşun ışığı altında kendi varlığını biçimlendirme arzusunu içermesi gerektiği belirtilmiştir. Mütercimlerin genelde “kötülükten sakınma, korunma, korkma” şeklindeki çevirisinin ilahî sorumluluk bilinci kavramının sadece belirli bir yönünü yansıttığı, tamamını yansıtmadığı vurgulanmaktadır.⁶⁸⁰

İslâmoğlu Meali’nde de Esed Meali’ndeki ifadeleri çağrıştıran açıklamalar mevcuttur. Takvanın tek bir sözcükle karşılanamayacak merkezi bir kavram olduğu, Japon bilgin Toshihiko Izutsu’nun takva’nın anlamına dair yaptığı semantik kazının, kendisini “sorumluluk” kavramına ulaştırdığı belirtilmiştir. Ancak bu bilginin, Izutsu’nun hangi eserinden alındığı belirtilmemiştir. Bununla birlikte, İzutsu’nun

⁶⁷⁶ İsfehani, *el-Müfredat*, s. 1176.

⁶⁷⁷ Örneğin, Bakara 2/189, Âl-i İmran 3/102, Nisa 4/1, En’am 6/32, Araf 7/35, Yunus, 10/6, Nahl 16/128, Nur 24/52, Zümer 39/73, Nahl 16/30, Meryem 19/72, Talak 65/2.

⁶⁷⁸ Esed, I/4.

⁶⁷⁹ İslâmoğlu, s. 6.

⁶⁸⁰ Esed, I/4.

Kur’an ‘da Allah ve İnsan⁶⁸¹ adlı çalışmasında “Takva kelimesi, cahiliye devrinde her canlı varlığın, dışarıdan gelecek yıkıcı bir kuvvete karşı kendini savunma davranışdır. Bu kelime, İslam’a özgü tevhid inancı alanına nakledilince çok önemli bir dini anlam kazanır: Takva; hüküm günündeki Tanrı azabı korkusu” sahnesinden geçerken kişisel saf dindarlık anlamına varır.” şeklinde bir açıklama vardır. Aynı kitabın 41. sayfasında “Kur’an’ın nefis tasfiye ve tezkiyesinin, üzerine oturduğu temel taşı mevkiini kazanmıştır. Fakat cahiliye devrinde bu, sadece çok yaygın olan bir çeşit hayvansal içgüdü, korkuya karşı kendini savunma içgüdüğü manasına gelirdi.” şeklinde bir açıklama yapılmıştır. Ayrıca ileriki sayfalarda “Zaman geçtikçe takva son derece kuvvetli olan uhrevi rengini kaybederek neticede “dindarlık” kelimesiyle ifade edilebilen anlama gelmiştir.” denilmiş, cahiliye döneminde takvanın dünyevi bir kavram olduğu, İslam’la takvanın uhrevi bir boyut kazandığı belirtilmiş ancak “sorumluluk” kavramından bahsedilmemiştir.⁶⁸²

Takva kavramı için seçilen “sorumluluk bilinci” ifadesinin, Esed Meali’ndeki haliyle İslâmoğlu Meali’nde yer alması, kaynak gösterilmeden iktibas yapıldığı izlenimini güçlendirmektedir. Bu durum, İslâmoğlu Meali’nde “akademik ve bilimsel yeterlilik” konusunda eksikliklerin olduğu şeklinde izah edilebilir. Aslında takva’nın sözlük ve kavramsal manasındaki örneklerinden elde edilen sonuçlar muttaki kavramı için de ortaya çıkmaktadır ki İslâmoğlu Meali’nde “takva ve muttaki” kavramlarının çevirisinde iç tutarlılık sağlanamamıştır. Aslında bu tutarsızlığın farkına varılmış olmalı ki “Biz takva’yı, Allah’a izafetle kullanıldığında “Allah’a karşı sorumluluk bilinci” ile yalın olarak kullanıldığında “sorumluluk bilinci” ile karşıladık. Bazen de orijinal haliyle bıraktık. Bunu sadece cümlelerin akışı ve dil estetiği açısından değil, kavramın bağlama göre değişen vurguları sebebiyle tercih ettik.” şeklinde bir izah yapılmıştır.⁶⁸³

Muttaki ibaresinin, bağlama göre muttakiler, takva sahipleri ve sorumluluk bilinci taşıyanlar diye çevrileceği belirtilmiştir. Ancak, hangi bağlamda hangi ifadenin tercih edileceği yazılmamış, burada kastedilen bağlamın ne olduğu izaha muhtaç kalmıştır.

Muttaki kavramının yer aldığı ayetler genel olarak her iki mealde de “sorumluluk bilinciyle hareket edenler, sorumluluk bilinci duyanlar” şeklinde çeviri verilmiştir.⁶⁸⁴

Bazen de Muttaki kavramının yer aldığı ayetlerde Esed Meali’nde “sorumluluk bilinciyle hareket edenler” şeklindeki çeviri devam ettiği halde, İslâmoğlu Meali’nde “muttakiler” şeklinde çeviri verilmiştir.⁶⁸⁵

⁶⁸¹ Izutsu, Toshihiko, *Kur’anda Allah ve İnsan*, (tercüme, Süleyman Ateş) Ankara Üniversitesi, 1975, s. 6, 21,41.

⁶⁸² Izutsu, *Kur’anda Allah ve İnsan*, s. 222.

⁶⁸³ İslâmoğlu, s. 7.

⁶⁸⁴ Bu ayetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/180-194-241, Âl-i İmran 3/76-115-138, Maide 5/27, Araf, 7/128, Tevbe 9/4, Hud 11/49, Meryem 19/85, Enbiya 21/48, Nur 24/34, Şuara, 26/90, Kasas 28/83, Sa’d 38/28 vd.

Âl-i İmran 3/133 ve 138’de sırasıyla “U’iddet lil muttekin, Mev’izetun lil muttekin” ibareleri yer almıştır. Esed Meali’nde diğer takva içerikli ayetlerde olduğu gibi “sorumluluk bilinci taşıyanlar” şeklinde çeviri yapılmıştır. İki ayetin aynı sayfada ve aynı bağlamda yer almasına rağmen İslâmoğlu Meali’nde 133. ayet için “muttakiler”, 138. ayet için “sorumluluk bilincini kuşananlar” şeklinde çeviri yapılmasının maksadı veya bağlamı anlaşılamamıştır.

Klasik tefsirlerde takvaya ve aynı kökten gelen emir kiplerine genellikle, “Allah’tan korkun, ona karşı gelmekten sakının” anlamı verilmiştir. Söz konusu fiilin kökü korku anlamını da içermekle birlikte bu korkunç bir şeyden çekinmeyi değil seven birinin sevdiğinin gönlünü incitmekten çekinmesini, yaratanına karşı saygı ve sorumluluk duyma hassasiyetini ifade ettiği için, “Allah bilinci, Allah’a karşı sorumluluk bilinci” ifadeleri kavramının içerisine daha uygun görünmektedir.⁶⁸⁶ İslâmoğlu Meali’nde takva kavramı için yapılan çeviriler, uygun olmakla birlikte, aynı bağlamda ancak farklı ayetlerde yer alan ifadelerin birbirinden farklı çevrilmesinin gerekçeleri izah edilememiştir. Özellikle bazı ayetlerde sadece Arapçasının aynen Türkçeye aktarılması (yani sadece alfabesinin değiştirilmesi) pek anlaşılır görülmemiştir. Bu durumda takva içerikli ayetlerin mealinde iç tutarlılıktan bahsetmek mümkün görünmemektedir.⁶⁸⁷

4.10.5. Kitap

Kitap, (كتاب) yazmak, farz kılmak, hükmetmek, dikmek, anlamına gelen “كتب” kökünden türemiş bir mastardır. Kitap, harfleri yazıyla birbirine ekleyip dizmeyi, hem de masdar-isim olarak bu şekilde oluşturulan yazılı metni ifade etmek üzere kullanılmıştır.⁶⁸⁸ Kur’an-ı Kerim’de her iki şekilde de kullanımı mevcuttur. Kitap, Kur’an-ı Kerim’de vahiy, Tevrat, amel defteri, levh-i mahfuz gibi anlamlarda kullanılmıştır.⁶⁸⁹

4.10.5.1. Kitabın Vahiy Anlamına Geldiği Ayetler

Peygamberlerden her birine gönderilen ilahi mesajlara kitap denilmektedir. Kitap kelimesinin yazılı metni ifade etmekle birlikte istiare yoluyla metnin sözlü şekli için de kullanıldığı, dolayısıyla Allah kelamının sözlü şekline de kitap denildiği belirtilir.⁶⁹⁰ Kitabın “vahiy” manasında geldiği ayetlerden Meryem 19/30, ilgili meallerde şu şekilde yer almıştır:

⁶⁸⁵ Âl-i İmran 3/133, Hicr 15/45, Nahl, 16/30, Furkan, 25/74 vd.

⁶⁸⁶ Uludağ, “Takva”, XXXIX/484.

⁶⁸⁷ Ayetler Mu’cem’ul Müfehres Li Elfaz’il Kur’an’dan seçilmiştir. Konu tasnifleri de İsfehani’nin *el-Müfredat*’ından seçilmiştir.

⁶⁸⁸ Cevheri, *es-Sihah*, s. 899; İsfehani, *el-Müfredat*, s. 892.

⁶⁸⁹ Üzümlü, İlyas, “Kitap” DİA, İstanbul, 2002, XXVI/121.

⁶⁹⁰ İsfehani, *el-Müfredat*, s. 892; Üzümlü, “Kitap”, XXVI/121.

Esed Meali: (Fakat çocuk:) “*Bakın,*” dedi, “Allah’ın kuluyum ben. O bana **ilahi mesajı** bahşetti ve beni peygamber yaptı.”⁶⁹¹

İslâmoğlu Meali: (İsa) dedi ki: “Ben Allah’ın kuluyum: O bana **ilahi vahyi** ulaştırdı ve beni peygamber tayin etti.”⁶⁹²

Esed Meali’nde ilahi mesaj olarak yer alan kitap ifadesi, İslâmoğlu Meali’nde ilahi vahiy olarak yer almıştır. Kısmi bir benzerlik söz konusu ise de farklı vurguların ön plana çıkartıldığı söylenebilir.

Esed Meali’nde, kitap ile ilgili niçin Mushaf anlamında kitap kelimesinin seçilmediği ile ilgili birtakım izahlar yapılarak kitap kelimesinin klasik tefsirlerde Kur’an kastedilerek mushaf anlamında çevrilmesi doğru bir tercih olarak kabul edilmemektedir. Çünkü Kur’an’ın nazil olduğu 23 yıllık dönemde onun okunuşunu dinleyenler, onu bir mushaf olarak algılamadılar. Zaten Kur’an, Hz. Peygamber’in vefatından ancak yıllar sonra tek bir ciltte toplanmıştı. Aksine kitap kelimesi, ketebe (yazdı) veya mecazî olarak “hüküm verdi” fiilinden türetilmiş olmasından dolayı “ilahi kelim” veya “vahiy” olarak anlaşılmaktaydı. Aynı şey, bu terimin daha önce nazil olan metinler için kullanılmasında da geçerlidir. Çünkü Kur’an, şu gerçeği sık sık vurgular: ilahi kelamın önceki örnekleri zamanla büyük tahrifata maruz kalmışlardır ve yaşayan kutsal “kitaplar” asıl vahiyleri hiçbir şekilde temsil etmemektedirler.”⁶⁹³

İslâmoğlu Meali’nde kitapla ilgili açıklama yapılan ve Esed Meali’ne doğrudan atıf yapıldığı için önemli bir yer olan Hicr 15/4, her iki mealde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: Biz, çünkü hiçbir toplumu, (önceden) **ilahî bir kelâmdan** bütünüyle haberli kılmadan helak etmedik;⁶⁹⁴

İslâmoğlu Meali: Zira Biz hiçbir memleketi, (önceden) bilinip anlaşılan **ilahi bir vahye** muhatap kılmadıkça helake sürüklememiştir.⁶⁹⁵

Esed Meali’nde ayetin izahı sadedinde, bir toplumun, bilinen bir kitaba (kitâbun ma’lûm) sahip olmadıkça yani, söz konusu toplum ya da halkın, ilahî bir kitap ya da mesaj ya da peygamber aracılığıyla doğrunun, eğrinin anlamından haberdar kılındığı halde bilerek bu ilahî rehberi tepip reddetmedikçe helak edilmeyeceği ifade edilmiştir.⁶⁹⁶

İslâmoğlu Meali’nde Hicr 15/4’ün izahında, “maksadı lafız ve manaya hakem kılarak kitabın ma’lûm ibaresinin doğru anlamına ulaşan Muhammed Esed’e borçlu

⁶⁹¹ Esed, II/612.

⁶⁹² İslâmoğlu, s. 5823.

⁶⁹³ Esed, I/XXXVI. (Önsöz)

⁶⁹⁴ Esed, II/514.

⁶⁹⁵ İslâmoğlu, s. 482.

⁶⁹⁶ Esed, II/514.

olduğu” belirtilmiştir. Bu şekilde kaynağın belirtilmesi, takdire şayan bir durum olduğu gibi diğer birçok ayette aynı hassasiyetin gösterilmesi ilmi eserlerden beklenen bir tavidir. Ayrıca kitap ifadesi için aynı surenin 1. ayetinin izahında “el kitab” ile vahyin kayıtlı tabiatına atıf yapıldığı, Kur’an ile üretilmeye müsait sözlü bir hitap oluşuna atıf yapıldığı anlatılmaktadır. Sözün geldiği kaynağından dolayı kitap, sözün söylendiği hedefinden dolayı da Kur’an adını aldığı belirtilmektedir.”⁶⁹⁷

Ancak her iki eserde de vahiy manasına gelen “kitap” kelimesi için çok farklı çeviriler tercih edilmiştir. Bu tercihlerde belli bir uyumdan söz etmenin mümkün olmadığı gibi, tutarlılıktan söz etmek de mümkün gözükmemektedir.

Örneğin Kitap kelimesinin yer aldığı bazı ayetlerde Esed Meali’nde “vahiy” İslâmoğlu Meali’nde ise “kitap” şeklinde çeviri yapılmasına örnek olarak, Nisa 4/153 ve Hadid 57/25 gösterilebilir.

Enfal 8/75’te, Esed Meali’nde “düstur”, İslâmoğlu Meali’nde “Allah’ın yasası” şeklinde çeviri yer almıştır.

Kitap kelimesi Şura 42/17’de, her iki mealde de “vahiy” olarak yer almıştır.

Kitabın Esed Meali’nde “ilahi kelim”, İslâmoğlu Meali’nde “kitap” olarak yer almasına Bakara 2/79 örnek gösterilebilir.

Kitabın Esed Meali’nde “vahiy”, İslâmoğlu Meali’nde “mesaj” olarak yer almasına Bakara 2/285 örnek gösterilebilir. Kitabın aynı bağlamda yer aldığı Nisa 4/136 için Esed Meali’nde yine “vahiy” denilirken, İslâmoğlu Meali’nde bu sefer “ilahi kelim” denilmiştir. Kitap kelimesi bu ayette 3 defa yer almış, İslâmoğlu Meali’nde sırasıyla “ilahi kelim, mesaj ve vahiy” anlamları verilmiştir. Esed Meali’nde ise kitabın geçtiği iki kelime, tek tümcede “safha safha vahiy, ikincisinde sadece vahiy” olarak çevrilmiş ve bir tutarlılık sağlanmaya çalışılmıştır. Yani Esed Meali’nde kitap için sadece “vahiy” ifadesi tercih edilirken, İslâmoğlu Meali’nde aynı ayette yer alan üç tane kitap kelimesi için her seferinde ayrı bir tercihte bulunulmuş ve bir tutarlılık sağlanamamıştır. Tercih edilen farklı anlamlar için ayetin izahında herhangi bir gerekçe sunulmamıştır.

Bu örneklerden yola çıkılarak, kitap kelimesinin klasik literatürde kitap veya vahiy olarak çevrilmesine karşın inceleme konusu meallerde çok farklı çevirilerin yapıldığı görülmektedir. Ayrıca bu çevirilerde bir düzen ve tutarlılığın olmadığı da söylenebilir. Özellikle İslâmoğlu Meali’nde aynı bağlamda hatta aynı ayette yer alan “kitap” kelimeleri için farklı anlamlar tercih edildiği, bilinen bir düzenin takip edilmediği izlenimi edinilmektedir. Vahiy manasına gelen kitap kelimesine birçok kelime ve kavramda yer aldığı şekilde, kavramsal manadan ziyade nüzul dönemine ait sözlük manasının verilmeye çalışıldığı söylene de “Allah’ın yasası, mesaj, ilahi kelim,

⁶⁹⁷ İslâmoğlu, s. 482-483.

sicil” gibi anlamların tercih edilmesi, durumun pek de öyle olmadığı, güncel ve birbirinden farklı anlamların tercih edildiği izlenimi verilmektedir. Eğer burada, vahyi her kesimin anlayabileceği, günümüz insanına, Akif’in deyimiyle “asrın idrakine sunma” çabası varsa bu takdire şayandır. Ancak bir tertip ve düzen içerisinde yapılması ve referans alınan kaynakların yerli yerinde gösterilmesi amaca daha çok hizmet edecektir, diye düşünülmektedir.

4.10.5.2. Kitabın Levh-i Mahfuz Anlamına Gelmesi

Sözlükte “yazı yazmaya uygun yassı ve düzgün yüzey” anlamındaki levh ile “korunmuş” manasındaki mahfuz kelimelerinden oluşan levh-i mahfûz “üzerine yazı yazılan, silinmekten ve değişikliğe uğramaktan korunmuş düzgün satır” demektir.⁶⁹⁸ Kur’an-ı Kerim’de levh-i mahfuz terkibi, sadece bir surede,⁶⁹⁹ geçer. Diğer ayetlerde kitap, kitab’ı mübin, kitab’ı meknun, kitab’ı mestur, ümmül kitab terkipleri hep levh’i mahfuz yerine kullanılır.⁷⁰⁰

Levhi mahfuz kelimesinin açıkça yer aldığı Buruc 85/22, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *kaybolmayan bir **levha** üzerine (işlenmiş (bir hitabe)).*⁷⁰¹

İslâmoğlu Meali: *tarifsiz bir **hafızada** koruma altına alınmıştır.*⁷⁰²

Kaybolmayan bir levha olarak Esed Meali’nde yer alan “levh-i mahfuz” ifadesi, İslâmoğlu Meali’nde “tarifsiz bir hafıza” olarak yer almıştır. “kavramsal olarak Türkçeye de “levh-i mahfuz” olarak geçen kavram, iki mealde de tercüme edilmiş, sözlük manalarına uygun anlamlar tercih edilmiştir. Esed Meali’nde gerekçe babından levh-i mahfûz’un lafzen, iyi muhafaza edilen bir levha anlamına geldiği, bu ifadenin tek başına, Kur’an’ın bir tanımını vermekte olduğu belirtilmiştir. Mealin devamında, bazı müfessirlerin, söz konusu levhayı lafzî anlamıyla alıp Kur’an’ın ezelden beri kaydedildiği gerçek bir “ilahî levha” şeklinde anladıklarını ancak, diğer birçoklarına göre bu ifadenin her zaman mecazî bir anlam taşıdığı belirtilmiştir. Yani, bu ilahî kelâmın kaybolmazlık/korunurluk niteliğine bir işaret olduğu bu yorumun Taberî, Beğavi, Râzî ve İbni Kesîr tarafından doğru görülerek nakledildiği belirtilmiştir. Mevzu bahis müfessirlerin, “iyi muhafaza edilen bir levhada” ifadesinin, Kur’an’ın hiçbir zaman bozulmayacağı ve her zaman bütün keyfî ilavelerden, çıkarmalardan ve lafzî değişikliklerden uzak kalacağı şeklindeki ilahî vaad ile ilgili olduğu konusunda hemfikir oldukları ifade edilmiştir.⁷⁰³

⁶⁹⁸ Yavuz, Yusuf Şevki, “*Levh-i Mahfuz*” DİA, İstanbul, 2003, XXVII/151.

⁶⁹⁹ Buruc 85/22.

⁷⁰⁰ İsfahani, *el-Müfredat*, s. 894; Yavuz, “*Levh-i Mahfuz*” XXVII/151.

⁷⁰¹ Esed, III/1255.

⁷⁰² İslâmoğlu, s. 1240.

⁷⁰³ Esed, III/1255.

Aynı ayetle ilgili olarak İslâmoğlu Meali’nde de birtakım izahlara yer verilmiştir. Cinler ve şeytanların kaynağını bulandıramayacağı “levh-i mahfuz”un akıl sır ermez bir ana kart olduğu veya sınırsız merkezi bellek olduğu ve vahiy de dâhil bütün bir varlık âlemine dair ilahi bilginin kayıtlı tabiatını ifade ettiği belirtilmektedir. Tıpkı insan hafızası gibi bu kaydın da kâğıtla kalemle izah edilemeyeceği vurgulanmaktadır.⁷⁰⁴

Her iki eserde de levh-i mahfuz’un sözlük manasına riayet edilerek yorumlar yapılmış, bu yorumlara güncel benzetimler de eklenmiştir. “Levh-i mahfuz”dan bahseden diğer ayetlerde levh-i mahfuz ibare olarak yer almaz, ona işaret eden birtakım kelimeler yer alır.

Ayrıca Levh-i Mahfuz’a işaret eden kitap kelimesinin geçtiği diğer ayetlerde,⁷⁰⁵ inceleme konusu iki meal arasında uyumlu, nizami bir yöntem takip edilmemiştir. Hadid 57/22’de yer alan “kitap” kelimesi Esed Meali’nde “buyruk”, İslâmoğlu Meali’nde “kaydedilmiş yasa” şeklinde yer almıştır. Hac 22/70’de Esed Meali’nde “evrensel yasalar dizgesi”, İslâmoğlu Meali’nde “yasalarla kayıt altına alınmak” şeklinde çevrilmiştir. En’am 6/59’da yer alan “kitap” kelimesi Esed Meali’nde “ferman”, İslâmoğlu Meali’nde “yasa” şeklinde yer almıştır. İsra17/58’de yer alan “kitabın mestur” ifadesi Esed Meali’nde “kitap”, İslâmoğlu Meali’nde “ilahi yasa” şeklinde yer almıştır. İki meal arasında bir benzerlikten söz etmek mümkün ancak tamamen bir benzerlik ve uyum söz konusu değildir. Özellikle geleneksel anlayışta “levh-i mahfuz” şeklinde kabul görmüş olan ibare, incelenen iki mealde de yer almamıştır.

4.10.5.3. Kitabın Tevrat Anlamına Geldiği Ayetler

Kitabın “Tevrat” anlamına geldiği ayetler de vardır. Özellikle Hz. Musa’ya verilen kitap, Tevrat anlamındadır.⁷⁰⁶ Kitabın yani Tevrat’ın Hz. Musa’ya verildiğini ifade eden Bakara 2/53, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Ve (hatırlayın), Musa’ya **ilahi kalamı** -(böylece) doğruyu yanıltan ayırt etmek için (kullanacağı) ölçüyü -vermiştik ki doğru yola yönelesiniz.*⁷⁰⁷

İslâmoğlu Meali: *Yine doğru yolu bulmakta kılavuz edinmeniz için Musa’ya hakkı batıldan ayıran **Kitabı** vermiştik.*⁷⁰⁸

Tevrat manasına gelen “kitap”, Esed Meali’nde “ilahi kalam”, İslâmoğlu Meali’nde “kitap” olarak yer almıştır. Bu şekilde kitabın “Tevrat” manasında geldiği

⁷⁰⁴ İslâmoğlu, s. 1242.

⁷⁰⁵ İsfehani, *el-Müfredat*, s. 893-894.

⁷⁰⁶ İsfehani, *el-Müfredat*, s. 896.

⁷⁰⁷ Esed, II/13.

⁷⁰⁸ İslâmoğlu, s. 19.

ancak Esed Meali’nde “ilahi kelim”, İslâmoğlu Meali’nde “kitap” olarak yer aldığı ayetlerden bazıları da Bakara 2/44 ve 113’tür.

Tevrat manasına gelen “kitap” kelimesinin her iki mealde de “ilahi kelim” olarak yer aldığı ayetler var. Örneğin Bakara 2/87, Enam 6/154. Bu ve benzeri ayetlerdeki benzerliklerle ilgili İslâmoğlu Meali’nde, Esed Meali’nden yararlanıldığı görülmektedir.

Tevrat manasına gelen “kitap”, bazı ayetlerde Esed Meali’nde “Kitab-ı Mukaddes”, İslâmoğlu Meali’nde de “kitap” olarak yer almıştır. Örneğin Âl-i İmran 3/78.

Kitabın her iki mealde de kitap olarak yer aldığı ayetler de vardır. Örneğin İsra 17/2, Ahkaf 46/12.

Tevrat’la ilgili İslâmoğlu Meali’nde dikkat çekici birtakım izahlara yer verilmiştir. Kur’an’ın “Tevrat”la kastettiği şeyin 39 kitaptan oluşan ve İsrailoğullarına gönderilen Peygamberlerin kitaplarının yer aldığı Eski Ahid (Tanah) olduğu, Hz. Musa’ya verilen vahye suhuf, kitap ve emir denildiği, hiçbir ayette Tevrat’ın direkt Musa’ya isnat edilmediği vurgulanmıştır.⁷⁰⁹ Ayet meallerinde ve yorumlarında da buna riayet edilmiş, yukarıda verilen örneklerde olduğu gibi “kitab”ın Tevrat manasına geldiği ayetlerde “kitap veya ilahî kelim” şeklinde çevrilmiştir.

4.10.5.4. Kitabın Amel Defteri Anlamına Geldiği Ayetler

Kitap kelimesinin Kur’an-ı Kerim’de yer aldığı anlamlardan biri de Amel Defteridir. Amel Defteri, insanların dünyada yaptıkları her şeyi içerisinde barındırır, Ahiret Günü ise açılacak olan, keyfiyeti insanlarca tam olarak bilinemeyen bir defterdir.⁷¹⁰ Amel Defteri Kur’an-ı Kerim’de, bazen kitap bazen de suhuf kelimeleriyle yer almaktadır. İncelenen kelime “kitap” olduğu için, sadece kitabın amel defteri anlamına geldiği, ayetler mukayese edilmiştir. Amel defteri anlamına gelen kitab’ın yer aldığı İsra 17/14, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *(Ve o Gün ona:) “(Şimdi) oku **sicilini!**” (denecek,) “(çünkü) bugün kendi hesabını kendin çıkaracak durumdasın!”*⁷¹¹

İslâmoğlu Meali: *“Oku” **sicilini!** Bu gün kendi hesabını görmek için sen sana yetersin.*⁷¹²

Kitap kelimesi her iki mealde de sicil şeklinde yer almıştır. Esed Meali’inde “sicil” ve ardından gelen “kendi hesabını çıkarmak” tabirleri, er-Razi kaynak

⁷⁰⁹ İslâmoğlu, s. 764.

⁷¹⁰ Kılavuz, Ahmet Saim, “Amel Defteri” DİA, İstanbul, 1991, III/20.

⁷¹¹ Esed, II/561.

⁷¹² İslâmoğlu, s. 530.

gösterilerek Hesap Günü’nde insanın geçmişine ilişkin her şeyin toplu olarak idrakinde olacağı şeklinde anlatılmaktadır. İslâmoğlu Meali’nde ise herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Bu durum, Esed Meali’nden İslâmoğlu Meali’ne kaynak belirtilmeden iktibas yapıldığı izlenimi vermektedir.

Aynı şekilde “Amel Defteri” manasına gelen kitap kelimesinin yer aldığı İnşıkak 84/7 ve 10. ayetlerinde her iki mealde “sicil” anlamı verilmiştir.

Zümer 39/69’da Amel defteri manasına gelen “Kitab” Esed Meali’nde “hesap”, İslâmoğlu Meali’nde “kayıt” olarak yer almıştır.

Kehf 18/49’da Amel defteri manasına gelen “Kitab” Esed Meali’nde “sicil”, İslâmoğlu Meali’nde “kayıt” olarak yer almıştır.

Amel defteri manasına gelen kitap, inceleme konusu meallerde “sicil, kayıt, hesap” şeklinde çevrilmiştir. Bu çevirilerde bazen ortak çeviri, bazen de birbirlerinden farklı çeviriler tercih edilmiştir. İki mealde de özellikle “amel defteri” tabirinin kullanılmadığı görülmektedir. İncelenen ayetlerde ve izahlarında rastlanılmadığı gibi eserlerin sonunda düzenlenen “dizin” bölümleri incelenmiş, aynı şekilde “amel defteri” tabirinin iki mealde yer almadığı görülmüştür. Bu durum, iki meal açısından, öne sürülen kelime ve kavramların nüzul dönemine ait anlamda kullanılması ilkesine uygun düşmektedir. Zira “Amel Defteri” tabiri Kur’an-ı Kerim’de yer almamaktadır. Zamanla ıstılahi anlam kazanan Amel Defterinin Kur’an-ı Kerim’de kitap ve sahife anlamlarında yer aldığı görülmektedir. Ancak dikkatlerden kaçmayan bir durum olarak, yer yer iki meal arasında ortak kullanımlar olmuş, Esed Meali’nden İslâmoğlu Meali’ne kaynak gösterilmeden bilgi aktarması olduğu görülmektedir.

4.10.5.5. Ehl-i Kitap Şeklindeki Kullanım

Ehl; birbirine bir bağla bağlı olan aile, soy ve çoluk çocuk manasına gelmektedir.⁷¹³ Bir adamın ehli, bir kişiyi başkasıyla bir araya getiren soy, din ya da onlar gibi işlev gören ev, sanat ve şehir gibi şeylerdir. Sonra “adamın ehli” tabiri genişlemiş ve kendilerini bir soyun birleştirdiği kişiler için “adamın ehli” şeklinde kullanılmıştır. Ehl-i Beyt, Ehl-i İslam gibi ifadeler de bu şekilde yer almıştır.⁷¹⁴ Ehl kelimesi, kitap ile birleşip Kur’an-ı Kerim’de “Ehl-i Kitap” şeklinde Tevrat veya İncil’e inananları kastetmek için kullanılmıştır.⁷¹⁵ “Ehl-i Kitap” olanlar da genellikle Tevrat ve İncil’in bağlısı olduklarını iddia eden Yahudi ve Hristiyanlardır. Zamanla sosyal, siyasi ve iktisadi gelişmelere bağlı olarak Sabiiler ve Mecusiler de Ehl-i Kitap sayılmışlardır.⁷¹⁶

⁷¹³ İsfahani, *el-Müfredat*, s. 106.

⁷¹⁴ Cevheri, *es-Sihah*, s. 62; İsfahani, *el-Müfredat*, s. 106.

⁷¹⁵ İsfahani, *El Müredat*, s. 897.

⁷¹⁶ Kaya, Remzi, “*Ehl-i Kitap*” DİA, İstanbul, 1994, X/517.

Ehl-i Kitap terkininin yer aldığı Âl-i İmran 3/64, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *De ki: “Ey geçmiş vahyin izleyicileri! Sizinle bizim aramızdaki şu ortak ilkeye gelin: Allah’tan başka kimseye kulluk etmeyeceğiz, O’ndan başka hiçbir şeye ilahlık yakıştırmayacağız...”*⁷¹⁷

İslâmoğlu Meali: *De ki “Ey Kitap ehli! Sizinle aramızdaki şu ortak ilkeye gelin. Allah’tan başkasına kulluk etmeyeceğiz. Ondan başka hiçbir şeye ilahlık yakıştırmayacağız...”*⁷¹⁸

Ehl-i kitap ifadesi Esed Meali’nde “geçmiş vahyin izleyicileri”, İslâmoğlu Meali’nde ise “Kitap ehli” olarak yer almıştır. “Ehl-i kitab”a verilen çeviri, her iki mealde farklı yer almış, ancak ayetin geri kalan kısmı ise “ortak bir şekilde çevrilmiş” izlenimi edinilmektedir. Bu şekilde Esed Meali’nde “Ehl-i Kitap” için “geçmiş vahyin izleyicileri”, İslâmoğlu Meali’nde ise “Kitap ehli” şeklinde yapılan çeviri, Âl-i İmran 3/110, 199 Beyyine 98/1’de yer almıştır.

Bakara 2/105’te yer alan Ehl-i Kitap ifadesi, Esed Meali’nde “önceki vahyin takipçileri”, İslâmoğlu Meali’nde ise “önceki vahyin muhatapları” şeklinde yer almıştır.

Ehl-i kitap ifadesinin yer aldığı Âl-i İmran 3/70, 71, 72 ve 75’in çevirisi, Esed Meali’nde “geçmiş vahyin izleyicileri”, İslâmoğlu Meali’nde “önceki vahyin mensupları” şeklinde yer almıştır.

Ehl-i kitap ifadesinin yer aldığı Âl-i İmran 3/69, 98, 99 ve 113’te ise her iki mealde de “önceki vahyin takipçileri/izleyicileri” şeklinde yer almıştır.

Ehl-i kitap ifadesi, Haşr 59/11 ve Nisa 4/123’te ise her iki mealde de “önceki vahyin mensupları” şeklinde yer almıştır. Nisa 4/153’te ise “Esed Meali’nde “Tevrat”ın izleyicileri”, İslâmoğlu Meali’nde ise “önceki vahyin takipçisi olan (Yahudiler)” şeklinde yer almıştır. Esed Meali’nde kitaptan “Tevrat”ın kastedildiği bu nedenle Tevrat’ın izleyicileri şeklinde çeviri yapıldığı belirtilmiştir. Benzeri bir uygulama da Nisa 4/171’de yer almakta, Esed Meali’nde “İncil’in izleyicileri” olarak çevrilen “Kitap ehli” ibaresi, İslâmoğlu Meali’nde “Ey Kitap ehli (olan Hristiyanlar)” şeklinde çevrilmiştir. Her iki uygulamada da Esed Meali’nden İslâmoğlu Meali’ne kaynak gösterilmeden iktibas yapıldığı izlenimi edinilmektedir.

Yukarıda verilen örneklerin çeşitliliğinden yola çıkarak, her iki meal için de baştan sona bir tutarlılığın olmadığı söylenebilir. Bununla birlikte Esed Meali’nde aynı bağlamda yer alan aynı ifadeler genelde aynen kullanılmışken, İslâmoğlu Meali’nde bazen Esed Meali örnek alınmış bazen de farklı çeviriler esas alınmıştır. Bu nedenle İslâmoğlu Meali’nde Kitap ehli için birbirinden farklı birçok anlam kabul edilmiş ve

⁷¹⁷ Esed, I/102.

⁷¹⁸ İslâmoğlu, s. 117.

bütün bu anlamlar “belli bir tertibe riayet etmeksizin” meale yansıtılmaya çalışılmıştır. Belli bir tertip ve tutarlılık takip edilmediğinden, baştan sona doğru, güzel, uygun, isabetli gibi yorumlar yapmak mümkün değildir. Aynı şekilde tersini söylemek de mümkün değildir. Ancak genel olarak Esed Meali örnek alınarak, geleneksel çeviriler yapılarak ve özgün olunmaya çalışılarak yapılan çeviriler şeklinde üç tür yaklaşımın sergilendiği söylenebilir.

“Esed Meali’nde “ehlu’l-kitab” tamlaması için, niçin “Kitap ehli” ifadesinin seçilmediği ile ilgili birtakım izahlar yapılmıştır. Kitap kelimesinin klasik tefsirlerde Kur’an, İncil ve Tevrat kastedilerek Mushaf anlamında çevrilmesi doğru bir tercih olarak kabul edilmemektedir. Çünkü Kur’an’ın vahyedildiği 23 yıllık dönemde onun okunuşunu dinleyenler, onu bir Mushaf olarak algılamamışlardı. Zaten Kur’an, Hz. Peygamber’in vefatından ancak yıllar sonra tek bir kitap olarak toplanmıştı. Aksine kitap kelimesi, ketebe/yazdı veya mecazî olarak “hüküm verdi” fiilinden türetilmiş olmasından dolayı “ilahi kelim” veya “vahiy” olarak anlaşılmaktaydı. Aynı şey, bu terimin daha önce vahyedilmiş metinler için kullanılmasında da geçerlidir. Çünkü Kur’an, şu gerçeği sık sık vurgular: ilahi kelimanın önceki örnekleri zamanla büyük tahrifata maruz kalmışlardır ve yaşayan kutsal “kitaplar” asıl vahiyleri hiçbir şekilde temsil etmemektedirler. Esed Meali’ne göre bu sebeple “ehlu’l-kitab” tamlamasının “Kitap ehli” olarak tercüme edilmesi fazla anlamlı değildir. Bu terim “geçmiş vahiylerin izleyicileri” olarak çevrilmelidir.⁷¹⁹

İslâmoğlu Meali’nde “ehl-i kitap” için “Kitap ehli” tabiri kullanılmaktadır. Kur’an’da “Ehl-i Kitab” için üç çevrenin varlığından bahsedildiği, bunların Yahudi, Mesihî ve Nasara olduğu ifade edilmiştir. Yine Kur’an’da, Nasara’nın Mesihîlerden yani Hristiyanlardan ayrı zikredildiğini, bunların muvahhid İsevilik inancının Habeşistan’da yaşayan temsilcileri olabileceği iddia edilmektedir. Süddî’den bu görüşü destekleyen bir rivayetin varlığından kaynak belirtilmeksizin bahsedilmektedir. Mekke’de de az sayıda kişinin bu inanca sahip olduğu aktarılır.⁷²⁰ Ayrıca Şuara 26/196’da yer alan “öncekilerin hikmet yüklü sayfaları” ifadesi için Muhammed Hamidullah’ın Aziz Kur’an isimli eseri kaynak gösterilerek “Yahudi, Hristiyan ve Sabiilere ek olarak Hind, Eski Mısır ve Eski İran dini metinlerinin” de öncekilerin hikmet yüklü sayfaları olarak kabul edilmesi gerektiği belirtilmektedir. Buradan hareketle dolaylı yoldan Hind, Eski Mısır ve Eski İran halklarının Kitap ehli olması ihtimal dâhilinde düşünülmektedir.⁷²¹

Ehl-i kitap içerikli ayetlerin önemli bir kısmı da “kendilerine kitap verilenler” şeklinde yer almıştır. Bu şekilde bir kullanımın yer aldığı Bakara 2/101, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

⁷¹⁹ Esed, I/XXVI. (Önsöz).

⁷²⁰ İslâmoğlu, s. 210.

⁷²¹ İslâmoğlu, s. 731.

Esed Meali: *Ve (şimdi bile), ne zaman Allah’tan onlara halen sahip oldukları hakikati tasdik eden bir elçi gelse, **kendilerini önceki çağlarda vahyedilen kelâma bağlı sayanlardan bazıları, (o’nun dediklerinin) farkında değilmiş gibi ilahî kelâma arkalarını dönerler.***⁷²²

İslâmoğlu Meali: *Onlara Allah katından ellerindeki hakikati doğrulayan bir elçi gelince, **kendilerine kitap verilenlerden bir kısmı, sanki gerçeği bilmiyorlarmış gibi, Allah’ın kitabına sırt döndüler.***⁷²³

“Kendilerine kitap verilenler” ifadesi için Esed Meali’nde “kendilerini önceki çağlarda vahyedilen kelâma bağlı sayanlar” ifadesi kullanılmış, İslâmoğlu Meali’nde ise “kendilerine kitap verilenler” ifadesi kullanılmıştır. Bu durumda Esed Meali’nde özgün bir çeviri yapılırken, İslâmoğlu Meali’nde geleneksel çeviri tercih edilmiştir.

Bakara 2/144’te yer alan “kendilerine kitap verilenler” tabiri için Esed Meali’nde “daha önce kendilerine vahiy tevdi edilmiş olanlar,” İslâmoğlu Meali’nde de aynı şekilde “kendilerine daha önce vahiy emanet edilmiş olanlar” şeklinde bir ifade tercih edilmiştir. Bir sonraki ayette Esed Meali’nde aynı ifade yer alırken İslâmoğlu Meali’nde “daha önce kendilerine kitap gönderilenler” şeklinde farklı bir çeviri tercih edilmiştir. Kitap Ehl-i için gösterilen yaklaşımın, kendilerine kitap verilenler için de gösterildiği görülmektedir. Esed Meali’nde İslâmoğlu Meali’ne kaynak gösterilmeden bilgi aktarılmasını anımsatan benzerliğin yanında, farklı şekilde çevirilerin de tercih edildiği görülmektedir.

Kitap kelimesinin Kur’an-ı Kerim’de isim olarak yer aldığı anlamlar olan “Vahiy, Tevrat, Levh-i Mahfuz, Amel defteri ile Ehl kelimesi ile birlikte “Ehl-i Kitap” olarak yer aldıkları anlamlar incelenmiştir. Bu manalara gelen kitap kelimesinin inceleme konusu meallerdeki mukayeselerinden iki eser arasında önemli ölçüde farklılıklar olmakla birlikte bazen benzer ifadelerle çevirilerin de yapıldığı görülmektedir. Esed Meali’nde nispeten daha tutarlı ve bağlamına uygun ifadelerin seçildiği görülmektedir. Kitap kelimesinin zamanla oluşmuş ıstılah yerine, ayetlerin nazil olduğu dönemde kullanıldıkları anlamların tercih edildiği görülmektedir. İslâmoğlu Meali’nde de bu usul genelde takip edilerek bazen de geleneksel yaklaşıma uygun ifadeler tercih edilmiştir. Ayetlerin nüzul dönemi anlamları seçilirken, Esed Meali’nden yararlanıldığı da görülmektedir. Bazen kaynak gösterilerek yararlanıldığı gibi kaynak belirtilmeden de iktibas yapıldığı izlenimi edinilen benzerlikler de görülmektedir.

4.10.6. İslâm/Müslim

Zahir ve batın hastalıklardan uzak, barış, teslimiyet, güvenlik, kusursuz, kurtarılmak gibi anlamalara gelen s-l-m kökünden türeyen İslam,⁷²⁴ sözlükte “esenlik,

⁷²² Esed, I/27.

⁷²³ İslâmoğlu, s. 36.

selamet, başkasının şerrinden korunmak, sulh ve selamet gayesiyle boyun eğmek, tâbi ve teslim olmak, afiyette olmak” gibi anlamlara gelmektedir. İslam silm, selam, selamet, teslim ile aynı kök ve yakın anlama sahiptir.⁷²⁵ Kavram olarak İslâm, Allah’ın indirdiklerini diliyle ikrar, kalbiyle tasdik, fiille uygulamak ve yüce Allah’ın hüküm verdiği ve takdir ettiği her konuda O’na teslim olmaktır.⁷²⁶

Kur’an-ı Kerim’de imanın bir alt dalı olan dil ile itiraf,⁷²⁷ imanın bir üst dalı olan sözü ikrarla birlikte kalple inanmak, fiille uygulamak ve yüce Allah’ın hüküm verdiği ve takdir ettiği her şeyde O’na teslim olmak⁷²⁸ ve bütün bu anlamları da içine alan din⁷²⁹ anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca barışa girmek⁷³⁰ ile teslim olmak⁷³¹ da İslâm’a girmek anlamına gelmektedir.⁷³²

Bazı ayetlerde de ism-i fail olarak, İslâm olmuş kişi yani muslim, bugünkü kullanımda Müslüman anlamında yer almaktadır. Âlemlerin Rabbine teslim oldum,⁷³³ Müslüman oldum,⁷³⁴ Müslüman olurlar,⁷³⁵ Müslüman olmuş Peygamberler⁷³⁶ ifadelerinin geçtiği yerlerde Müslim kelimesi, bu yaygın olarak kullanılan ıstılahi formunda kullanılmıştır.

İncelenen mealler, önce İslam ile aynı kökten gelen kelimeler, sonra İslam kavramının geçtiği ve son olarak da muslim/muslimun kelimelerinin geçtiği ayetler mukayese edilerek değerlendirilecektir.

Aynı kökten gelen selam kelimesinin geçtiği ayetlerden örneğin Furkan 25/63, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Rahmân’ın has kulları ki, onlar yeryüzünde tevazu ve vakar içinde yürürler ve ne zaman kötü niyetli, dar kafalı kimseler kendilerine laf atacak olsa, (sadece) selâm! derler.*⁷³⁷

İslâmoğlu Meali: *Rahman’ın has kulları olan kimseler, yeryüzünde vakarlı bir tevazu ile yürürler ve cahillerle muhatap olduklarında “selam” der (geçer)ler.*⁷³⁸

⁷²⁴ İbni Manzur, *Lisanu’l Arab*, s. 2077; Cevheri, *es-Sihah*, s. 508; İbni Faris, *Mekayisu’l Luğatu*, s. 465.

⁷²⁵ İbni Manzur, *Lisanu’l Arab*, s. 2077; Cevheri, *es-Sihah*, s. 509; İbni Faris, *Mekayisu’l Luğatu*, s. 466; İsfahani, *el-Müfredat*, s. 509-5011.

⁷²⁶ İsfahani, *el-Müfredat*, s. 501; Sinanoğlu, Mustafa, “İslam” DİA, İstanbul, 2001, XXIII/1.

⁷²⁷ Hucurat 49/14.

⁷²⁸ Bakara 2/131.

⁷²⁹ Âl-i İmran 3/19.

⁷³⁰ Bakara 2/208.

⁷³¹ Nahl 16/87.

⁷³² İbni Manzur, *Lisanu’l Arab*, 2077-2079; İsfahani, *el-Müfredat*, s. 511.

⁷³³ Bakara, 2/131.

⁷³⁴ Yusuf 12/101.

⁷³⁵ Neml 27/81.

⁷³⁶ Maide 5/44.

⁷³⁷ Esed, II/737.

⁷³⁸ İslâmoğlu, s. 709.

Selam kelimesi her iki mealde de genel ve geleneksel anlayışa uygun bir şekilde “**selam**” olarak verilmiştir. Aynı kelimenin yer aldığı diğer ayetlerde kullanım şu şekildedir: Nisa 4/94’te yer alan selam kelimesi her iki mealde “barış teklif etmek” olarak çevrilmiştir. Maide 5/16’da her geçen “Subul’us-Selam” ifadesi, her iki mealde de “kurtuluş yolları” olarak çevrilmiştir.

En’am 6/54, Rad 13/24’te yer alan “selamun aleykum” ifadesi, her iki mealde “selam size olsun” şeklinde çevrilmiştir. Aynı ibarenin yer aldığı Araf 6/46, Esed Meali’nde aynı şekilde “size selam olsun” şeklinde yer alırken, İslâmoğlu Meali’nde “selamun aleykum” şeklinde aktarılmıştır. Aynı ibare Nahl, 16/32’de Esed Meali’nde aynı şekilde “selam size olsun”, İslâmoğlu Meali’nde “size selam” olarak yer almıştır. Yine “selamun aleykum” ibaresinin yer aldığı Kasas 26/55’te Esed Meali “size selam olsun”, İslâmoğlu Meali’nde “yolunuz açık olsun” şeklinde çevrilmiştir. Örnekler bu şekilde devam etmektedir. Görülen o ki Esed Meali’nde genelde “size selam olsun” şeklinde çevrilen “selamun aleykum” ifadesi, İslâmoğlu Meali’nde birçok anlamda çevrilmiştir. Burada belli bir düzen ve tutarlılığa riayet edilmediği izlenimi edinilmektedir.

En’am 6/127, Yunus 10/25’te yer alan “Dar’us- Selam” ifadesi Esed Meali’nde “barış ve esenlik yurdu”, İslâmoğlu Meali’nde “barış ve saadet yurdu” şeklinde yer almıştır.

İslâm kavramının yer aldığı ayetlerde, sözlük anlamlarına riayet edilerek kullanılmaya çalışıldığı görülmektedir. Örneğin Âl-i İmran 3/19, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Allah nezdinde tek (hak) din, (insanın) **O’na teslimiyetidir.***⁷³⁹

İslâmoğlu Meali: *Allah katında din **İslam**’dır.*⁷⁴⁰

Esed Meali’nde “O’na teslimiyet” olarak yer alan “İslâm”, İslâmoğlu Meali’nde Arapçadaki ve kavramsallaşmış haliyle aynen muhafaza edilmiştir. Aynı durum Saf 61/7’de de mevcuttur. Ancak Âl-i İmran 3/85’te Esed Meali’nde yer aldığı şekilde her iki mealde “Allah’a teslimiyet” olarak çevrilmiştir. Bu şekilde Maide 4/3, En’am 6/125, Tevbe 9/74 ve Ahzab, 33/35’te, İslam kavramı için her iki mealde “teslimiyet” şeklinde çeviri yapılmıştır. Aynı ibare, Hucurat 49/17’de Esed Meali’nde “teslim olmak”, İslâmoğlu Mealinde “müslüman olmak” şeklinde yer almıştır.

Esed Meali’nde, Kur’an-ı Kerim’de yer alan İslâm kelimesi için neden “Allah’a teslim olma” anlamının verildiği, mukaddime bölümünde izah edilmiştir. Ona göre, Kur’an’da kullanılan dini terimlerin, sonraki dönemlerde meydana gelen kurumsallaşma sürecinin etki alanından kurtararak, nazil olduğu ilk dönemdeki, anlamıyla

⁷³⁹ Esed, I/91.

⁷⁴⁰ İslâmoğlu, s. 108.

aktarılmalıdır. İslam ve Müslim kavramları da bu anlamda, ilk dönemlerde “insanın Allah’a teslim olması”, “kendini Allah’a teslim eden kişi” şeklinde anlaşılmıştı. Âl-i İmran 4/67’de Hz. İbrahim için yer alan “kane muslimen” ibaresinin “kendini Allah’a teslim eden” şeklinde olduğu ifade edilmektedir. Bu bilgilerin tüm Arap âlimlerince malum olduğu halde Araplar dışındaki Müslümanlarca durumun farklı olduğu, onların İslam ve Müslim terimlerini sadece Hz. Muhammed’e tabi kimseler için kullandığı ifade edilmektedir. Bu şekildeki kullanımın, Kur’an’ı bu ve benzeri kavramlara yüklediği deruni manalardan uzaklaştırdığı belirtilmektedir. Eğer Kur’an’ın başka bir dilden gerçekten anlaşılır kılınması isteniyorsa, Kur’an mesajı, daha sonraki İslâmi gelişmelerin kavramsal imajlarıyla zihinleri henüz bulanmamış insanlar için taşıdığı anlama mümkün olduğu kadar yakın bir anlam verecek şekilde çevrilmelidir.⁷⁴¹

İslâmoğlu Meali’nde ise İslâm kavramı için tüm peygamberlerin yolu olan ve insanların değişmez değerlerinin öbür adı şeklinde tanımlanmaktadır. İslam’ın tek din oluşu, Allah’a kulluğun Allah’a kayıtsız şartsız teslim olmaktan başka yolunun bulunmadığı şeklinde izah edilmektedir. Ayrıca İslâm için, Allah’ın hakkını teslim etmek için Allah’a kayıtsız şartsız teslim olmak şeklinde bir tanım aktarılmıştır. Tüm bu tanımlar için herhangi bir gerekçe ve kaynak gösterilmemiştir.⁷⁴² Başka bir ayetin⁷⁴³ izahında, ayetin açıkça İslam ve Müslüman adlandırmasının son vahiy ve son peygamberle sınırlı olmadığı ifade edilmektedir. Tüm vahiylerin İslâm vahyi, tüm Mü’minlerin de Müslüman olduğu kabul edilmektedir. Bu yaklaşımlar ile Esed Meali arasında bir benzerliğin olduğu noktasında ipuçları verilmektedir. Aslında bu gayet normaldir çünkü ayetlerin bizatihi lafzından “bundan önce de şimdi de adınızı Müslüman koydu”⁷⁴⁴ şeklindeki net ifadeler bu yargıları desteklemektedir.

İçerisinde Müslim/Müslüman kelimesinin yer aldığı ayetlerde benzeri durumların söz konusu olduğu söylenebilir. Yani Esed Meali’nde genellikle “Allah’a teslim olan/adanmış kişi” şeklinde çeviriler yapılırken, İslâmoğlu Meali’nde birden fazla tercih ile çeviriler yapılmıştır. Bu şekilde Müslim kelimesinin yer aldığı ayetlerden Yusuf 12/101, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Ey Rabbim! Bana nüfuz ve iktidar bahşettin; olayların altında yatan gerçekleri kavrayıp açıklama bilgisi verdin. (Ey) göklerin ve yerin yaratıcısı! Dünyada ve ahirette benim yanımda yakınım olan/beni koruyup destekleyen Sensin: canımı, **bütün varlığıyla kendini Sana adanmış biri** olarak al ve beni dürüst ve erdemli insanların arasına kat!*⁷⁴⁵

İslâmoğlu Meali: *Rabbim! Doğrusu, bana iktidarı sen bahşettin! Yine Sen öğrettin bana olayların doğru yorumunu! (Ey) gökleri ve yeri yoktan var eden: hem bu*

⁷⁴¹ Esed, I/IV. (Önsöz)

⁷⁴² İslâmoğlu, s. 122.

⁷⁴³ Hac 22/78.

⁷⁴⁴ İslâmoğlu, s. 657.

⁷⁴⁵ Esed, II/478.

*dünyada hem öte dünyada yârim, yardımcın Sensin! Canımı, varlığını Sana adanmış biri olarak al ve beni iyiler arasında kat.*⁷⁴⁶

Neml 27/81’de yer alan Müslim kelimesi, Esed Meali’nde “yürekten boyun eğecek olan”, İslâmoğlu Meali’nde “gönülden teslim olan” şeklinde yer almıştır. Nahl 16/89’da, Allah’a yürekten boyun eğenler, Allah’a teslim olanlar, Hac 22/78’de Esed Meali’nde “kendilerini yürekten Allah’a teslim edenler”, İslâmoğlu Meali’nde “müslüman” şeklinde çevrilmiştir.

Esed Meali’nde Müslim kelimesiyle ilgili Hac 22/78’de birtakım izahlar yapılmaktadır. *Müslim* teriminin “kendini Allah’a teslim eden” anlamına geldiği; buna göre, *İslam*’ın da “Allah’a teslim olmak/Allah’a boyun eğmek” manasına geldiği belirtilmektedir. Her iki terimin Kur’an’da, Tek Tanrı’ya inanan ve bu inancı, O’nun vahyettiği mesajları şeksiz şüphesiz kabul ederek doğrulayan, teyit eden herkes için kullanıldığı ileri sürülmektedir. Esed’e göre, Kur’an bu ilahî mesajların sonuncusu ve en evrensel olanı olduğu için tüm inananlar onu tebliğ eden son Peygamber’in gösterdiği yolu izlemeye ve böylece bütün insanlığa örnek olmaya çağrılmaktadırlar.⁷⁴⁷

Esed Meali’nde, diğer birçok kavramda olduğu gibi İslâm ve Müslim kavramlarında da zamanla oluşmuş “anlam değişmesi” dikkate alınmaya çalışılmış, kavramların ıstılahi anlamı yerine nüzul dönemindeki karşılıkları tercih edilmeye çalışılmıştır. Esed Meali’ndeki bu yaklaşımın sonucu olarak “bir coğrafyada doğmuş olmak kişiyi Müslüman yapmadığı gibi, Müslümanlıktan da çıkarmayacağı, kişinin ancak, kendini Allah’a teslim edip, gönülden ona bağlanmasıyla Müslüman adını alacağı; Müslüman doğmaya değil, bir çaba sonucu Müslüman olmaya dikkat çekilmektedir. İslâmoğlu Meali’nde ise Esed Meali’nden yararlanılarak kısmen bu çabanın yer aldığı görülmekle beraber, bazen geleneksel çevirinin de tatbik edildiği ve belli bir yaklaşımın hâkim olduğunu ifade etmeyi zorlaştırmakla birlikte eklektik, sentezci bir anlayışın yansıtıldığı izlenimi edinilmektedir.

4.10.7. Küfür/kâfir

Örtmek, giymek, gizlemek, bitkiyi toprağa gömmek, inkâr etmek, nankörlük, manasında gelen k-f-r’den türeyen küfür; nankörlük, inkâr etmek, anlamına gelmektedir.⁷⁴⁸ Küfür, imanın ve şükrün zıddıdır. Kavram olarak, din adına Hz. Peygamber’in bildirdiği iman esaslarına inanmamayı ifade eder. Küfür fiilini işleyene kâfir denilir. Tohumu toprağa gizlediği için “gizleyen” anlamında çiftçiye de kâfir denilmiştir.⁷⁴⁹ Kur’an-ı Kerim’de imanın beş temel esası olan Allah’ı, meleklerini,

⁷⁴⁶ İslâmoğlu, s. 451.

⁷⁴⁷ Esed, II/687.

⁷⁴⁸ İbni Faris, *Mekayisu’l Luğatu*, s. 897; Cevheri, *es-Sihah*, s. 916; İsfehâni, *el-Müfredat*, s. 918-919.

⁷⁴⁹ Hadid, 57/20; Sinanoğlu, Mustafa, “*Küfür*” DİA, İstanbul, 2002, XXVI/533.

kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr edenin (küfür) dalalet içerisinde olacağı belirtilir.⁷⁵⁰

Kur’an’da bilerek inkâr etmek manasına gelen “cahd”, ortak koşmak manasına gelen “işrak” ve yalancı manasına gelen “tekzip” kavramları da küfür manasında kullanılmıştır.⁷⁵¹ Burada daha çok küfür ve kâfir kavramlarının yer aldığı ayetler, inceleme konusu meallerde değerlendirilmiştir.

Küfür kelimesinin fiil olarak ilk defa geçtiği yer olan Bakara 2/6, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Unutma ki hakikati inkâra şartlanmış olanlar için kendilerini uyarıp uyarmaman fark etmez: onlar inanmazlar.*⁷⁵²

İslâmoğlu Meali: *Şu bir gerçek ki, küfre şartlanmış o kimseleri ha uyarmışsın ha uyarmamışsın, onlar için (ikisi de) birdir: iman etmezler.*⁷⁵³

“Küfre/inkâra şartlanma” şeklinde yapılan çeviriden, her iki mealde ortak bir kullanımın seçildiği görülmektedir. Ayrıca her iki mealde, ilk kelimelerin tüm harflerinin büyük karakterle yazılması, son cümleye iki noktadan sonra “inanmazlar/iman etmezler” cümlecığının eklenmesi, cümlenin kuruluş yapısının da ortak seçildiği izlenimini vermektedir.

İnkâr edenler, kâfirler için “inkâra şartlanmış olanlar” ifadesinin tercih edilmesiyle ilgili Esed Meali’nde birtakım izahlar yapılmıştır.

Bu izahlarda “ellezîne keferû” ifadesinde geçmiş zaman kipinin kullanılmasının, bilinçli bir niyetin varlığına delalet ettiği, bu sebeple, en uygun karşılık olarak, “hakikati inkâra şartlanmış olanlar” şeklinde çevrildiği, bu çevirinin de, birçok müfessir tarafından desteklendiği belirtilmektedir. Özellikle de “ez-Zemahşeri” tarafından bu ayetin yorumunda, “küfürlerinde bilinçli olarak ısrar edenler” ifadesinin kullanıldığına değinilmektedir.⁷⁵⁴

İslâmoğlu Meali’nde ise seçilen çeviri ile ilgili olarak kendisine “açık ve net olarak” gelen vahyin çağrısını “açık ve net olarak” inkâr eden kimseye kâfir denildiği belirtilmiştir. Burada “ellezîne keferu” daki geçmiş zaman yapısının çeviriye “saplanmış ve şartlanmış” olarak yansıtıldığı belirtilmiş, Esed Meali’nden yararlanıldığı izlenimi oluştugu halde kaynak belirtilmemiştir.

İki meal’in “kefere” fiiline verdikleri anlamlar bazen aynı bazen farklıdır. Ancak genelde birbirlerinden etkilendikleri görülmektedir. İncelemede “kefere” için çok farklı

⁷⁵⁰ Nisa, 4/136.

⁷⁵¹ Sinanoğlu, “Küfür”, XXVI/534.

⁷⁵² Esed, I/5.

⁷⁵³ İslâmoğlu, s. 8.

⁷⁵⁴ Esed, I/5.

tercihler söz konusu olduğu için tercih isimlerinden yaygın kullanımların buraya alınması ve toplu referans gösterilmesi uygun görülmüştür. Örneğin Esed Meali’nde “*hakikati inkâr edenler, hakikati inkâra şartlanmış olanlar, küfre sapanlar, inkâra kalkanlar, inkâra yeltenenler, gerçeği tanımaya yanaşmayanlar, yok sayanlar*” şeklinde çeviriler tercih edilmiştir. İslâmoğlu Meali’nde ise “*inkâr edenler, inkârda direnenler, inkârda ısrar edenler, küfre sapanlar, inkâra sapanlar, ısrarla nankörlük edenler*” şeklinde çeviriler tercih edilmiştir.⁷⁵⁵ Bu tercihlerde, İslâmoğlu Meali’nde, Esed Meali’nden yararlanıldığı ancak kaynak belirtilmediği izlenimi hâsıl olmaktadır.

Kâfir ve kâfirun şeklinde yer alan kullanımlar da yukarıdaki tablonun bir benzerini arz etmektedir. Bu şekilde yer alan kullanımın nüzul sürecinde il defa yer aldığı ayetlerden olan Müddesir 74/10, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *Rahatlama günü değil, (şimdi) hakikati inkâr edenler için!*⁷⁵⁶

İslâmoğlu Meali: *Kâfirlerin tümü için hiç de kolay olmayacaktır.*⁷⁵⁷

Esed Meali’nde “inkâr edenler” şeklinde fiil formatına dönüştürülen “kâfirin” ibaresi, İslâmoğlu Meali’nde “Arapçadaki kullanımına bağlı olarak”, “kâfirler” şeklinde Türkçeleştirilmiştir. Esed Meali’nde tercih edilen kullanım ile ilgili olarak, bu terimin Hz. Muhammed’in (s.a.v.) peygamberliğinden önce, Arapların kullandığı anlamda kullanıldığına değinilerek, klasik dönem sonrası birçok Müslüman âlimin ve Batılı mütercimmin yaptığı gibi “inançsız ve inkârcı” terimleri ile izah edilemeyeceği belirtilmiştir. Bu durumun aksine kâfir teriminin daha geniş ve daha genel bir anlam taşıdığı vurgulanmıştır. Buna göre mastarı küfr olan kâfir isminin, kök-fiilinin kefera, “(herhangi bir şeyi) örttü” olduğu göz önüne alınırsa, kâfir’in anlamının daha kolay kavranacağı vurgulanmıştır. Hadid, 57/20’de toprağı işleyen kimseden “kâfir/örten” yani ekilen tohumu toprak ile örten kimse olarak söz edildiği, aynı şekilde gecenin yeryüzünü karanlık ile kapladığına (kefera) dikkat çekilmiştir.⁷⁵⁸

Aynı ayetin izahı için İslâmoğlu Meali’nde herhangi bir kaynak zikredilmeksizin “kâfirin” tabirinin ikinci kullanımının “hakikati inkâra saplandılar” şeklinde olduğu belirtilmiştir. Kafir’in “örtmek kapatmak” anlamındaki “küfr”den türediği, kefera’nın vahyin nüzul sürecinin başında “şekera’nın/şükretti” zıddı olarak kullanıldığı halde, ilerleyen zamanlarda “amene’nin/ iman etti” zıddı olarak kullanılmaya başlandığına dikkat çekilmiştir. Kök anlamındaki çiftçiye de temas edilerek sözlük anlamından yola çıkılarak hem nimeti inkâr edip teşekkür etmeyene hem de hakikati inkâr edene kâfir

⁷⁵⁵ Bakara, 2/102; Âl-i İmran, 3/4-10-116; Nisa, 4/56-167; Maide, 5/86-103; En’am, 6/1-25; Araf, 7/66-90; Enfal, 8/12-15-65-73; Tevbe, 9/3-37-40-54; Hud, 11/7-60; Kehf, 18/52-106; Ahkaf, 46/3; Fetih, 49/22.

Not: Ayetler, Abdulkaki, *el-Mu’cemu’l Müfrehes li Elfazi’l Kur’an’il Kerim*, s. 605-613’ten seçilmiş, iki eserde karşılaştırılmıştır.

⁷⁵⁶ Esed, III/1204.

⁷⁵⁷ İslâmoğlu, s. 1189.

⁷⁵⁸ Esed, III/1205.

denildiği sonuçta ikisinin de hakikati inkâr ettiği, birincisinin iman reddi, ikincisinin iman ahlakının reddi olduğu söylenmektedir. İbni Faris kaynak belirtilerek “o hakikati örtmektir” şeklinde tarif yapılır ve Gazzali referans gösterilerek “birine kâfir denilmesi için o kişiye mutlaka hakikatin sunulmuş olmasının ve o kişinin bu hakikati reddetmiş olmasının gerektiği” ifade edilmektedir.⁷⁵⁹

Kur’an-ı Kerim’de “kâfir/kâfirun” olarak gelen ifadeler için Esed Meali’nde “hakikati inkâr eden” şeklindeki çevirinin yaygın olduğu görülmektedir.⁷⁶⁰ Bununla birlikte “gerçekliği inkâr eden”,⁷⁶¹ “kâfir”,⁷⁶² “inkârcı”,⁷⁶³ “kabule yanaşmayan”,⁷⁶⁴ “yok sayan”,⁷⁶⁵ “tanımamakta ısrar eden”,⁷⁶⁶ “hakikati inkâra şartlanmış olan”⁷⁶⁷ gibi ifadelerin de kullanıldığı görülmektedir.

İslâmoğlu Meali’nde de aynı ifade için “inkârcı”,⁷⁶⁸ “inkâr eden”,⁷⁶⁹ “hakikati inkâr eden”,⁷⁷⁰ “som kâfir”,⁷⁷¹ “kâfir”,⁷⁷² “nankör”,⁷⁷³ “inkâra saplanmış”,⁷⁷⁴ “küfre gömülüp giden”,⁷⁷⁵ “inanmayan”,⁷⁷⁶ “inkârda ısrar eden”⁷⁷⁷ tabirlerinin kullanıldığı görülmektedir. İki meal arasında benzer çevirilerin yapıldığı görülmektedir. Ancak bazen aynı ayette yer alan “kâfir/kâfirun” için ortak çevirinin tercih edildiği gibi genellikle aynı ayetle ilgili farklı çevirilerin tercih edildiği görülmektedir. Her iki mealde de “kâfir ve kâfirun” için çok sayıda kullanımın yer alması, iki üç örnek için ayetin bağlamından veya anlamından kaynaklanan farklılık söz konusu ise de genel olarak müelliflerin kendi kişisel çabalarının veya tercihlerinin belirleyici olduğu görülmektedir.

Küfr’ün yaygın anlamlarından biri olan “nankörlük” anlamına geldiği bilinen⁷⁷⁸ Bakara 2/151, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Öyleyse Beni anın ki Ben de sizi anayım; Bana şükredin ve Beni inkâr etmeyin.*⁷⁷⁹

⁷⁵⁹ İslâmoğlu, s. 1190.

⁷⁶⁰ Örneğin Bakara 2/254, Nisa, 4/37, Maide 5/44, En’am 6/122, Tevbe 9/55, Yunus 10/2, Yusuf 12/87, Teğabun 64/2 ve Kafirun 109/1’de de aynı kullanım yer almaktadır.

⁷⁶¹ Bakara 2/41.

⁷⁶² Furkan 25/55.

⁷⁶³ Fatır 35/39.

⁷⁶⁴ Araf 7/45.

⁷⁶⁵ Hud 11/19.

⁷⁶⁶ Yusuf 12/37.

⁷⁶⁷ Nisa 4/101.

⁷⁶⁸ Fatır 35/39.

⁷⁶⁹ Bakara 2/41, Araf 7/45, Nebe 78/40, Yusuf 12/38, En’am 6/122.

⁷⁷⁰ Teğabun 64/2.

⁷⁷¹ Nisa 4/37, Furkan 25/55.

⁷⁷² Maide 5/44, Yusuf 12/87, Kafirun 109/1.

⁷⁷³ Bakara 2/254.

⁷⁷⁴ Tevbe 9/55.

⁷⁷⁵ Yunus 10/2.

⁷⁷⁶ Hud 11/19.

⁷⁷⁷ Nisa 4/101.

⁷⁷⁸ et-Taberi, *Camiu’l Beyan*, II/696.

İslâmoğlu Meali: *Şu halde, beni anın ki ben de sizi anayım! Ve bana şükredin, sakın **nankörlük etmeyin!***⁷⁸⁰

Esed Meali’nde yaygın kullanımdan farklı olarak “inkâr etmek” olarak çevrilen “tekfurune” ibaresi, İslâmoğlu Meali’nde, genel ve geleneksel yaklaşıma uygun olarak “nankörlük etmek” şeklinde kullanılmıştır.

Aynı ifadenin yer aldığı İbrahim 14/7’de her iki mealde de “**nankörlük**” şeklinde yer almıştır.

Ayrıca olumlu manada, hataları örtmek şeklinde yer alan “küfr” kelimesi inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Yardımları açıktan yapmanız güzeldir; ama muhtaca gizlice vermeniz sizin için daha hayırlı olur ve günahlarınızın bir kısmını **bağışlatır**. Allah yaptığınız her şeyden haberdardır.*⁷⁸¹

İslâmoğlu Meali: *Eğer yardımları açıktan yaparsanız, o da hoş. Yok, eğer onu ihtiyaç sahiplerine gizlice vererseniz, işte bu sizin için daha hayırlıdır ve günahlarınızın bir kısmına **kefaret** olur. Zira Allah yaptıklarınızın tümünden haberdardır.*⁷⁸²

Esed Meali’nde “bağışlamak” şeklinde yer alan “kefir” ibaresi, İslâmoğlu Meali’nde “kefaret” olarak çevrilmiştir. Aynı ifadenin yer aldığı, Enfal 8/29’da Esed Meali “silip örtecek”, İslâmoğlu Meali ise “örter” şeklinde çevrilmiştir. Aynı şekildeki tercihler Âl-i İmran 3/193, Zümer 39/35, Teğabun, 64/9, Tahrim, 66/8’de de yer almaktadır.

Aynı ibarenin yer aldığı Fetih 48/9’da, Esed Meali’nde “silmek”, İslâmoğlu Meali’nde ise “çizmek” şeklinde çevrilmiştir. Her iki mealde de “örtmek” şeklindeki kullanıma da Talak 65/5, örnek verilebilir.

“Küfür, kâfir, kefir, yekfuru, tekfuru” şeklindeki ifadeler ile ilgili Esed Meali’nde genel kullanımdan farklı olarak, nüzul dönemine yakın manaların verilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bununla birlikte aynı kelime için benzeri bağlamlarda değişik anlamların verildiği, düzenli bir yöntemin takip edilmediği izlenimi edinilmektedir. Benzeri durumun İslâmoğlu Meali için de söz konusu olduğu söylenebilir. Aynı zamanda İslâmoğlu Meali’nde bazen Esed Meali’ndeki kullanımların birebir takip edildiği, bazen de sadece Esed Meali’ni çağrıştıran çevirilerin tercih edildiği görülmektedir. Bazı durumlarda ise “günümüz Türkçesine” uygun kelimelerin kullanıldığı görülmektedir.

⁷⁷⁹ Esed, I/41.

⁷⁸⁰ İslâmoğlu, s. 55.

⁷⁸¹ Esed, I/82.

⁷⁸² İslâmoğlu, s. 95.

4.10.8. Nifak/Münafık

Harcamak, sadaka vermek, tünel, ırmak, delik, nifak anlamına gelen nefeka’dan türeyen nifak, bir kapıdan girip başka bir kapıdan çıkmaya denir.⁷⁸³ Tarla faresinin, tarlada yaptığı ve bir delikten girip başka bir delikten çıkmasını sağlayan yolu için kullanılan nefak ile aynı düzlemde yer alan ve “dinin bir kapısından girip diğerinden çıkan ikiyüzlü kişiliklere” de nifak ehli manasında münafık denilmiştir.⁷⁸⁴ Münafıklar, dilleriyle iman eden, kalpleriyle inanmayan, ikiyüzlü davranan, cehennemin en alt tabakasına girecek olan, iman ile küfür arasında gidip gelen, küfürlerini ve şirklerini gizleyen ve Müslümanlarla alay eden kimselerdir.⁷⁸⁵ Kur’an’da genel olarak Mü’min ve kâfirlerden başka üçüncü bir inanç biçimi olarak münafıklardan bahsedilir. Münafikun adlı müstakil bir sure de mevcuttur. Gerek bu surede gerekse başka surelerde yer alan ayetlerde münafıkların itikadî durumları, psikolojik yapıları ve ahlaki bozuklukları, toplumsal hayattaki yerleri, Hz. Peygamber’e ve müminlere karşı tutumları, ahiretteki konumları ayrıntılı biçimde anlatılır.⁷⁸⁶

Kur’an-ı Kerim’de münafıklık anlamına gelen “nifak” kelimesinin fiil olarak geçtiği ayetlerden Tevbe 9/101, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Ne var ki, bedevîler arasında ikiyüzlüler ve (Peygamber’in) şehrinde yaşayanlar arasında Ne da **ikiyüzlülüğünü** küstahlığa vardırırlar var.*⁷⁸⁷

İslâmoğlu Meali: *Ne ki çevrenizdekilerden bedevi Araplar arasındaki ikiyüzlüler ve şehri ahalisi arasında da **ikiyüzlülükte** zirveleşenler var.*⁷⁸⁸

Her iki mealde de “nifak” için “ikiyüzlülük” şeklinde çeviri yapılmıştır. Ayette yer alan “nifak ve münafık” ifadelerinin, iki mealde de aynı şekilde yer alması, iki meal arasındaki benzerliği göstermektedir. Her iki Eserde de, kavramların nüzul dönemi anlamlarını kullanma çabasına burada da rastlanmaktadır. Benzeri durumların yer aldığı diğer bazı ayetler şunlardır: Nisa, 4/138, Enfal, 8/49, Tevbe, 9/97, Ahzab, 33/60, Münafikun, 63/1.

Münafikun’un bazı durumlarda, iki mealde de “Münafıklar” şeklinde çevrildiği görülmektedir. Nisa, 4/88 buna örnek gösterilebilir.

Ayrıca nifak kelimesinin yer aldığı bazı ayetlerde her iki mealde de aynı şekilde “nifak” şeklinde çeviri yapılmıştır. Tevbe, 9/77 buna örnek gösterilebilir.

Münafık kelimesinin yer aldığı bazı ayetlerde, Esed Meali’nde “münafık”, İslâmoğlu Meali’nde ise “ikiyüzlü” şeklinde çeviriler yapılmıştır. Tevbe, 9/68, bu

⁷⁸³ İbni Manzur, *Lisanu’l Arab*, s. 4507-4509; Cevheri, *es-Sihah*, s. 1060; İsfehani, *el-Müfredat*, s. 1079.

⁷⁸⁴ İbni Manzur, *Lisanu’l Arab*, s. 4509.

⁷⁸⁵ ez-Zemahşeri, *el-Keşaf*, I/170.

⁷⁸⁶ Alper, Hülya, “Münafık” DİA, İstanbul, 2006, XXXI/ 565-568.

⁷⁸⁷ Esed, I/379.

⁷⁸⁸ İslâmoğlu, s. 358.

duruma örnek gösterilebilir. Tam tersine, Esed Meali’nde “ikiyüzlüler”, İslâmoğlu Meali’nde ise “münafıklar” şeklindeki kullanım da söz konusudur. Nisa, 4/61, Hadid, 57/13, buna örnek gösterilebilir.

Nifak kelimesi için Esed Mealinde yapılan izahlarda nifak’ın türediği nefak’ın tarla faresi, kertenkele ve benzeri hayvanların kolaylıkla girip çıkabilecekleri veya kendilerini kovalayanları atlabilecekleri karmaşık yuvaları olduğu belirtildikten sonra münafık tabiri üzerinde durulmuştur. Münâfık teriminin, mecazî olarak da, “ikiyüzlü” olan, hayatını içinde bulunduğu şartlarda kendisine pratik faydalar sağlayacak vaadlere göre düzenleyerek manevî ve sosyal yükümlülüklerinden her zaman kolayca sıyrılma yolları arayan bir kişilik yapısı olduğu ifade edilmektedir.

Böyle bir karaktere sahip olan kişinin, genellikle, ahlaken olduğundan daha iyi görünmeye çalıştığından *münâfık* sıfatını, “ikiyüzlü” şeklinde çevirmek mümkünse de burada başkalarını aldatmak için “kasıtlı gizlenmeden” ziyade, inançlarında ve ahlakî sorumluluklarında zayıf veya kararsız olan ve yalnızca *kendisini* kandırmaktan öteye geçmeyen kişiler için bu ifadenin kullanıldığı iddia edilmektedir.⁷⁸⁹ Ancak bu tanım en başta “*Münafıklar sana geldiklerinde: Şahitlik ederiz ki sen Allah’ın Peygamberisin, derler. Allah da bilir ki sen elbette, O’nun peygamberisin. Allah, münafıkların kesinlikle yalancı olduklarını bilmektedir.*”⁷⁹⁰ ayetiyle uyuşmamaktadır. Çünkü Kur’an’da “Münafıkların kalplerindekini gizledikleri, yani kasıtlı olarak yalan söyledikleri” belirtilmektedir.

İslâmoğlu Meali’nde ise nifakla ilgili olarak “ferdin iç dünyasıyla dış dünyası arasındaki zıtlığı, rol yaparak çözme yolunu seçmesi” şeklinde bir tarif yapılmıştır.⁷⁹¹ Ayrıca nifakın, imanı ciddiye almama, “iman ahlakından” mahrum kalma olayı olduğu, itikattan çok bir ahlak problemi olduğu belirtilmektedir. Bu problemin temelinde ise çarpık bir “Allah tasavvuru” ve ahirete inanmamanın etkili olduğu iddia edilmektedir.⁷⁹² İslâmoğlu Meali’nde yapılan bu yorumların, Esed Meali’ndeki yorumlara oranla, Kur’an gerçekliğiyle daha fazla örtüştüğü söylenebilir. Çeviride iki meal arasında bir benzerlikten söz etmek mümkünse de bu benzerlik yorumlara pek yansımamıştır.

4.10.9. Tağut

Azgınlık, haddi aşma, taşkınlık manasına gelen t-ğ-y/ طغي kökünden türeyen tağut/ طاغوت, azgın, Allah’tan başka tapınılan her şey anlamına gelir.⁷⁹³ Bu bilgilerden yola çıkarak şeytan, cin, sihirbaz, kâhin ve doğru yoldan ayıran öncüler için tağut ifadesi kullanılabilir. Allaha karşı azgınlığa ve Allanın dışında kendisine tapınılan

⁷⁸⁹ Esed, II/806.

⁷⁹⁰ Münafikun, 63/1.

⁷⁹¹ İslâmoğlu, s. 164.

⁷⁹² İslâmoğlu, s. 1128.

⁷⁹³ Cevheri, es-Sihah, s. 642; İbni Manzur, *Lisanu’l Arab*, s. 2677-2678; İsfehâni, el-Müfredat, s. 635-636.

şeydir, şeklinde de tarif edilmiştir.⁷⁹⁴ Elmalılı Tefsirinde, tağutun ceberrut, zorbalık manasına gelen tuğyandan isim olduğu belirtilmiş ve Allah’a karşı isyankâr olup zorla, zorlama ile veya gönül rızasıyla kendisine tapınılıp mabut tutulan, insan, şeytan, put, dikili taş veya herhangi bir şeydir, denilmiştir.⁷⁹⁵

Tağutun kök hali olan t-ğ-y’nin yer aldığı ayetlerden Taha 20/24, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *(Ve şimdi artık) o Firavun’a git; çünkü o, gerçekten her türlü ölçüyü çiğneyip geçti.*⁷⁹⁶

İslâmoğlu Meali: *(Artık) Firavun’a git, çünkü o iyice azgınlaştı.*⁷⁹⁷

Esed Meali’nde “her türlü ölçüyü çiğneyip geçti” şeklinde çevrilen ifade, İslâmoğlu Meali’nde “azgınlaştı”, şeklinde verilmiştir.

Esed Meali’nde t-ğ-y için diğer ayetlere (Kasas, 28/38, Naziat, 79/24) yapılan atıflarla “hak ve adalet ölçülerini ihlal etmek, tanrılık iddiasında bulunmak” şeklinde yorumlanmıştır.⁷⁹⁸ İslâmoğlu Meali’nde aynı ayetlere atıf yapılmış,⁷⁹⁹ benzeri yorumlarla birlikte eski mısır tanrılarına da gönderme yapılmıştır.

Ayrıca t-ğ-y kelimesinin yer aldığı Naziat, 79/17’de de Esed Meali’nde “hak ve adalet sınırlarını ihlal etmek”, İslâmoğlu Meali’nde ise “haddi aşmak” şeklinde çevrilmiştir.

T-ğ-y kelimesinin yer aldığı ayetlere iki meal arasında çok sayıda mananın verildiği görülmektedir. Örneğin Esed Meali’nde “her türlü ölçüyü aşmak” (Taha, 20/43-81), “çizgiyi aşmak” (Hud, 11/112), “ölçüden şaşmak” (Rahman, 55/8), “azgınlık” (Taha 20/45, Alak 96/8), “sınırı aşmak” (Sad, 38/55), “küstahlık” (Kalem, 68/31) gibi çeviriler yapılmıştır.

Aynı kelime için İslâmoğlu Meali’nde “azmak”(Taha, 20/43-45, Alak, 96/8), “sınırı aşmak” (Hud 11/112), “ölçüyü aşmak” (Taha 20/81), “ölçüyü kaçırmak” (Rahman, 55/8), “haddi aşmak” (Kalem, 68/31) gibi anlamlar kullanılmıştır. Bu çevirilerde iki meal arasında zaman zaman ortak kullanım söz konusu ise de genelde farklı yaklaşımlar sergilenmiştir. Ayrıca her iki meal da çok sayıda karşılık tercih etmiş, kavramı karşılayabilecek tüm anlamların kullanılmasına çalışılmıştır. Ancak, aynı bağlamda aynı kelimeyi tercih ettiklerini, yani belli bir sistemi takip ettiklerini belirtmek zor gözükmemektedir.

⁷⁹⁴ et-Taberi, *Camiu’l Beyan*, IV/558.

⁷⁹⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, II/171-172.

⁷⁹⁶ Esed, II/626.

⁷⁹⁷ İslâmoğlu, s. 597.

⁷⁹⁸ Esed, III/1232.

⁷⁹⁹ İslâmoğlu, s. 598.

İnceleme konusu meallerde tağut kavramının ilk kez yer aldığı, Bakara 2/256 şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Dinde zorlama yoktur. Artık doğru ile yanlış, birbirinden ayrılmıştır: O halde, şeytanî güçlere ve düzenlere (uymayı) reddedenler ve Allah’a inananlar, hiçbir zaman kopmayacak en sağlam mesnede tutunmuşlardır: Zira Allah her şeyi işitendir, her şeyi bilendir.*⁸⁰⁰

İslâmoğlu Meali: *Zorlama dinde yoktur. Artık doğru ile yanlış birbirinden seçilip ayrılmıştır. Şu halde kim şeytani güç odaklarını reddederek de Allah’a inanırsa, kesinlikle kopmaz bir kulpa yapışmış olur: zira Allah her şeyi sınırsız işitendir, her şeyi limitsiz bilendir.*⁸⁰¹

Esed Meali’nde “şeytanî güçler ve düzenler” şeklinde yer alan tağut, İslâmoğlu Meali’nde “şeytani güç odakları” şeklinde çok yakın bir anlamla çevrilmiştir. Özellikle şeytani güç ifadesi ortak kullanılmıştır. Ancak Esed Meali’nde “güç ve düzen” şeklinde daha geniş bir çeviri tercih edilmiştir. Aynı şekildeki kullanım örnekleri Bakara, 2/257, Nisa, 4/60 ve Zümer, 39/17’de de geçerlidir.

Bunun dışında tağut için Nisa 4/51’de Esed Meali’nde “şeytani güçler”, İslâmoğlu Meali’nde “tağut”, Nahl, 16/36’da Esed Meali’nde “şer güç”, İslâmoğlu Meali’nde “şer otorite” şeklinde çeviriler yapılmıştır. Ayrıca Maide, 5/60’ta yer alan “tağut” için her iki meal’de “şeytani güçler” tabiri kullanılmıştır. Bu durumda iki meal arasında ciddi benzerliklerin olduğu izlenimi edinilmektedir. Ancak aynı ayet için genelde farklı tercihlerin kullanılması, doğrudan iktibas yerine “dolaylı aktarma” yapıldığı şeklinde anlaşılabilir.

Esed Meali’nde tâğût için, öncelikle, Allah’tan başka ibadet edilen her şeyi ve böylece insanı O’ndan uzaklaştıran ve şeytana yönelten şeyleri ifade ettiği, bundan dolayı, en doğru çeviri olarak “şeytanî güçler” şeklindeki ibarenin tercih edildiği belirtilmiştir.⁸⁰²

İslâmoğlu Meali’nde ise tağut için “Allah’a rağmen hüküm kaynağı ve otorite olarak görülen, yani tanrılaştırılan insan gibi somut ya da şeytan gibi soyut her türlü varlık” olarak tarif edilmiştir. İki mealde de “tağut” için yapılan tarifler farklı olmakla beraber geniş bir anlam alanıyla sunulmuştur.

⁸⁰⁰ Esed, I/77.

⁸⁰¹ İslâmoğlu, s. 87.

⁸⁰² Esed, I/78.

4.11. Kıyamet İçerikli Ayetlerin Karşılaştırılması

Kur’an-ı Kerimde kıyametle ilgili farklı kelimeler kullanılmaktadır. Bunlar gâşiye “bürüyen/kaplayan”, hakka “gerçek olan”, karia “her şeyi birbirine çarpan”, sahha “gürültü”, sayfa “gürültü”, tamme “felaket”, vakıa “gerçekleşen/gerçekleşecek olan”, racife “sarsıcı şey/deprem”, radife “sonra gelen/ izleyen/artçı”, zecra “gürültü/çıgılık”, nebe-il azim “büyük haber”, saat “kıyamet saati/vakti”ve yevm-ül kıyameh “kıyamet günü” kelimeleridir.⁸⁰³ Bu bahiste, Kur’an-ı Kerimde en yaygın olan⁸⁰⁴ saat ve kıyamet kavramları incelenecek, inceleme konusu meallerde mukayese edilmiştir.

4.11.1. Saat

Saat/ساعة, kısa bir zaman dilimi, kıyamet zamanı demektir. Saate benzetilerek kıyamete bu ismin verilmesi, ondaki hesabın/yargılamanın hızlı olmasından dolayıdır. Kur’an-ı Kerimde küçük saat, insanın ölümü, büyük saat ise kıyametin kopması anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca toplumların ölmesine de orta saat denilmiştir.⁸⁰⁵ İnsanın ölümü, insanın kıyametidir. Bundan dolayı, insanın ölümü küçük kıyamet, kâinatın ölümü büyük kıyamet olarak tarif edilir.⁸⁰⁶ Saat, bazı kavimlerin sesle, bazılarının taşla, bazılarının sarsıntıyla helak olması, bazılarının da kıyametin kopmasıyla helak olacağı, sonra kabirlerden çıkarılarak buluşma yerinde toplanmasına denir.⁸⁰⁷ Kur’an-ı Kerim’de ki en yaygın kullanıma göre saat, kıyametin kopma zamanı ve kıyamet günü anlamında kullanılan bir terimidir.⁸⁰⁸ Mevcut sistemin sona erdirilmesi ve yeni bir oluşumun meydana getirilme sürecinin başlama zamanıdır.⁸⁰⁹

İnceleme konusu meallerde saat kavramı bazen an, bazen de kıyamet saati olarak yer almıştır. Önce saat’in “**an, zaman**” manasına geldiği Araf 7/34 mukayese edilmiştir.

Esed Meali: *Ve her toplum için bir vade belirlenmiştir: Öyle ki, vadeleri dolduğunda onu **bir tek an** olsun, ne geciktirebilirler ne de öne alabilirler.*⁸¹⁰

İslâmoğlu Meali: *Her toplumun bir vadesi vardır: vadeleri dolduğu vakit, onu **bir an** ne erteleyebilirler ne de öne alabilirler.*⁸¹¹

Saat kelimesi, her iki mealde “an” şeklinde yer almıştır. Aynı durum başka ayetlerde de yer almaktadır. Örneğin Tevbe 9/117 ve Nahl 16/61,’de her iki mealde “bir zamanda/bir yerde” şeklinde yer almaktadır.

⁸⁰³ Okuyan, Mehmet, *Kur’an-ı Kerime göre Kabir Kavramı ve Kıyamet- Ahiret Süreci*, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 423.

⁸⁰⁴ Abdalbaki, *el-Mu’cemu’l Müfehres li Elfazi’l Kur’an’il Kerim*, s. 581-582,

⁸⁰⁵ Cevheri, es-Sihah, s. 524; İbni Manzur, *Lisanu’l Arab*, s. 2151; İsfahani, *el-Müfredat*, s. 524-525.

⁸⁰⁶ ez-Zemahşeri, *el-Keşaf*, II/337; et-Taberi, *Camii’l Beyan*, IX/214.

⁸⁰⁷ et-Taberi, *Camii’l Beyan*, IX/241.

⁸⁰⁸ Topaloğlu, Bekir, “Saat” DİA, İstanbul, 2008, XXXV/322.

⁸⁰⁹ Okuyan, *Kur’an-ı Kerime göre Kabir Kavramı ve Kıyamet- Ahiret Süreci*, s. 422.

⁸¹⁰ Esed, I/275.

⁸¹¹ İslâmoğlu, s. 267.

Konuyla ilgili Esed Meali’nde Arapça kullanımında lafzen, “saat” terimi, sadece astronomik saati yani, ortalama güneş gününün yirmi dörtte birini değil, aynı zamanda soyut “zaman” fikrini ve yine, büyük ya da küçük onun herhangi bir kesitini, hatta (yukarıda olduğu gibi) kritik bir ânını da ifade ettiği, belirtilir. Yukarıda da görülmektedir ki, “zamanın en küçük bir bölümü” ya da “kritik bir tek ânı” anlamında kullanılmıştır.⁸¹²

Yunus 10/49’da yer alan “saat” kelimesi için her iki mealde “süre” şeklinde bir çeviri tercih edilmiştir.

Saat kavramı, inceleme konusu meallerde daha çok “kıyamet saatini” ifade etmek üzere “son, son saat ve kıyamet saati” şeklinde yer almıştır.

Örneğin En’am 6/31, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: **Kıyamet Saati** *ansızın gelip çatıncaya (ve) “Yazıklar olsun bize ki onu göz ardı etmişiz!” diye ağlayıp dövününceye kadar Allah’a varacaklarını inkâr edenler gerçekten hüsrana uğrayanlardır, çünkü omuzlarında günahlarının yükünü taşıyacaklardır: Ah, o yüklenecekleri (ağırlık) ne kötüdür!*⁸¹³

İslâmoğlu Meali: *Doğrusu, Allah’a kavuşacaklarını yalanlayanlar hüsrana uğrayacaklar. Kıyamet saati ansızın geliverdiğinde günahlarının yükünü sırtlarında taşır bir halde diyecekler ki: “Ondan mahrum kaldığımız için yazıklar olsun bize!” Ah, o yüklendikleri şey ne fenadır!*⁸¹⁴

Saat ifadesi her iki mealde de “kıyamet saati” olarak yer almıştır.

“Saat” kavramı Kur’an-ı Kerimde en yaygın “son saat” olarak yer alır. Örneğin Mü’min/Gâfir 40/46’da şöyle yer almaktadır:

Esed Meali: *(Öteki dünyadaki) ateş(in, ki o ateş)e sabah akşam (rastgele) sokulacaklar: Nitekim Son Saat’in gelip çattığı gün (Allah), “Firavun ailesini en şiddetli azabın içine atın!” (buyuracaktır).*⁸¹⁵

İslâmoğlu Meali: *Ateş... Onlar o (ateşe) sabah ve akşam sunulacaklar ve Son Saat gelip çatığında (Allah şöyle buyuracak): “Firavun ailesine en şiddetli cezayı verin!”*⁸¹⁶

Saat kavramı, her iki mealde de son saat olarak yer almıştır. Son saat ile ilgili Esed Meali’nde, Kıyamet’in hem beklenmedik bir anda hem de çok çabuk olup biteceğini işaret eden bir ifade olduğu belirtilmiştir. Birdenbire ve hızla cereyan etme

⁸¹² Esed, I/276.

⁸¹³ Esed, I/229.

⁸¹⁴ İslâmoğlu, s. 228.

⁸¹⁵ Esed, III/962.

⁸¹⁶ İslâmoğlu, s. 934.

özellikleri, Allah’ın onu irade etmesiyle onun gerçekleşmesi arasında herhangi bir zaman aralığının bulunmayışının bir sonucudur. Bu durum, Nahl 16/77’de yer alan “Ve o **Son Saat**’in gelip çatması ancak bir göz kırpması kadar yahut bundan da kısa (bir an içinde) olup bitecektir” ifadesini de açıklıyor.⁸¹⁷

İslâmoğlu Meali’nde saat ile kastedilenin “her canlının öldüğü ve Allah’tan başka her şeyin fani olduğunun ortaya çıktığı gün” olduğu belirtilmektedir.⁸¹⁸

İnceleme konusu her iki mealde de “saat” ile ilgili “son saat” şeklinde çeviri yapılması tercih edilmiştir.⁸¹⁹ Bazı ayetlerde ise Esed Meali’nde “son saat”, İslâmoğlu Meali’nde ise “kıyamet saati” şeklinde yer almaktadır. Örneğin En’am, 6/40 ve Naziat 79/42’de bu şekilde yer almıştır.

Her iki mealde de “saat” ifadesi, Türkçede yaygın olan “kıyametin kopması” şeklinde nitelendirilen “dünya hayatının sonu” yerine kullanılmaktadır. Bu kullanım, Kur’an-ı Kerimdeki manaya uygun olup aynı zamanda nüzul döneminde de tercih edilen anlamdır. Kur’an’daki manasıyla sonraki diriliş olan Kıyamet, zamanla saat yerine kullanılmış, asıl anlamından kaymıştır. Her iki mealde de bu durum fark edilmiş, nüzul dönemi manasının kullanılması tercih edilmiştir. Sadece birkaç ayette, genel kullanıma biraz yaklaşan “kıyamet saati” ifadesi de kullanılmıştır.

4.11.2.Kıyamet

Kıyamet, ayağa kalkmak, dikilmek, yükselmek, yukarı kalkmak, anlamına gelen K-v-m kökünden; şahsen, bizzat, bir şey için, bir şeyi azmetmeyi amaçlamak, kıyama durmak, ayakta durmak, bir şeyin kendisiyle ayakta durduğu şey, dayanak, anlamlarına gelen kıyam mastarından türemiştir.⁸²⁰ Kavram olarak kıyamet, dünyanın bağlı olduğu kozmik sistemde meydana gelecek âni ve köklü değişimin ardından, ölümlerin dirilmesiyle başlayıp ebediyen devam edecek olan âlemin başlangıcıdır.⁸²¹

Kur’an-ı Kerimden anlaşıldığı üzere Kıyamet Günü çeşitli değişim ve dönüşümler yaşanacaktır. Bu çerçevede yeryüzü başka bir yeryüzüne, gökler de başka göklere dönüşecektir.⁸²² Dağlar yürütülecek, yeryüzü apaçık görülecek,⁸²³ dağlar paramparça olacak, çukur ve tümsek kalmayıp yerleri boş ve dümdüz bırakılacaktır.⁸²⁴ Ayrıca göğün yarılacağı,⁸²⁵ çalkalanacağı,⁸²⁶ erimiş yağ gibi kıpkırmızı bir gül halini

⁸¹⁷ Esed, II/545.

⁸¹⁸ İslâmoğlu, s. 577.

⁸¹⁹ Örneğin, Araf 7/187, Hicr 11/85, Yusuf 12/107, Nahl 16/77, Kehf 18/21-36, Meryem 19/75, Taha 20/15, hac 22/1-7, Furkan 25/11, Rum 30/12, Fussilet 41/47, Zuhuruf 43/61.

⁸²⁰ Cevheri, es-Sihah, s. 893-894; İbni Manzur, *Lisanu’l Arab*, s. 3785-3787; İsfehani, *el-Müfredat*, s.876.

⁸²¹ İsfehani, *el-Müfredat*, s. 879; Topaloğlu, Bekir, “Kıyamet”, XXV/519; Okuyan, *Kur’an-ı Kerime göre Kabir Kavramı ve Kıyamet- Ahiret Süreci*, s. 422.

⁸²² İbrahim 14/48.

⁸²³ Kehf 18/47.

⁸²⁴ Taha 20/105-107.

⁸²⁵ Müzemmil 73/18.

⁸²⁶ Kehf 18/99-100.

alacağı,⁸²⁷ ayın yarılacağı,⁸²⁸ yeryüzünün şiddetli bir şekilde sarsılacağı, yükseklerin alçalacağı, alçakların yükseleceği ve dağların serpilip toz duman haline geleceği⁸²⁹ de ifade edilmektedir.⁸³⁰

Bu ayetlerin bazılarında kıyamet kelimesi açıkça yer almakta, bazılarında ise yer almamaktadır. İçerisinde Kıyamet kelimesinin yer aldığı ayetler inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Kıyamet 75/1-2.

Esed Meali: *Kıyamet Günü’nü tanıklığa çağırırım! İnsan vicdanının kınayan sesini tanıklığa çağırırım!*⁸³¹

İslâmoğlu Meali: *Ötesi yok, Kıyamet Günü’ne Ben yemin ediyorum. Yine ötesi yok, kendisini kınayan nefse Ben yemin ediyorum.*⁸³²

Her iki mealde de “kıyamet, aynı şekilde kıyamet” olarak yer almıştır. Ayrıca Maide 5/36, En’am 6/12, Araf 7/32-167, Yunus 10/60, İsra 1/13 ve Nahl 16/25’te bu şekilde “kıyamet kelimesi yine kıyamet” olarak çevrilmiştir. Bu ayetlerin diğer bir ortak noktası, kıyamet kelimesinin “yevm/gün” kelimesi ile birlikte “kıyamet günü” şeklinde gelmesidir. Müelliflerin çeviride “kıyamet günü” ifadesini tercih etmek durumunda kalmalarının nedeni de bu olmalıdır.

Esed Meali’nde kıyamet için “yeniden dirilme” tarifi yapılır ki sözlük manasına ve Kur’an’daki kullanıma uygun şekilde anlaşılmıştır. Ancak bazı ayetlerde kıyamet kelimesi geçtiği halde Esed Meali’nde “mahşer günü, İslâmoğlu Meali’nde “kıyamet günü” şeklinde çeviri tercih edilmiştir. Maide 5/14, buna örnek verilebilir.

Kıyametle ilgili Esed Meali’nde, inkârcıların tutumları eleştirilirken “yeniden dirilme, ilahi yargılanma/hesap vermenin, ölümden sonraki hayatı sembolize ettikleri” belirtilmektedir.⁸³³ İslâmoğlu Meali’nde kıyametin ansızın kopacağı, zamanının sadece Allah tarafından bilindiği, müşriklerin tasavvuruna göre peygamberlerin kıyametin kopacağı zamanı bilecekleri ancak bunun Kur’an tarafından reddedildiği belirtilmektedir.⁸³⁴

İnceleme konusu meallerin kıyamet kavramına yükledikleri anlam, kıyametin sözlük ve Kur’an’daki anlamlarına uygun görünmektedir. Kur’an’da, dünyadaki düzenin sonu için “saat”, ahiret hayatının başlangıcı demek olan yeniden diriliş için ise

⁸²⁷ Rahman 55/37.

⁸²⁸ Kamer 54/1.

⁸²⁹ Vakıa 56/3-6.

⁸³⁰ Okuyan, *Kur’an-ı Kerime göre Kabir Kavramı ve Kıyamet- Ahiret Süreci*, s. 424.

⁸³¹ Esed, III/1211.

⁸³² İslâmoğlu, s. 1197.

⁸³³ Esed, II/870.

⁸³⁴ İslâmoğlu, s. 1219.

“kıyamet” ifadesi kullanılmaktadır. Ancak geleneksel telakkide bu ayrıma gidilmemiş, her iki durum için de genellikle “kıyamet” ifadesi kullanılmıştır. İnceleme konusu mealler bu ayrıma dikkat etmiş, geleneksel telakkiden biraz farklı ancak ifadelerin Kur’an’daki bağlamına riayet ederek çeviride bulunmuşlardır.

4.12. Cihad Ayetlerinin Karşılaştırılması

Cihad, zorluk, takat, güç yetirebilmek, cehd etmek, bir gayeye ulaşmak için çalışmak, çabalamak, uğraşmak manasına gelen “c-h-d” kökünden türemiştir. Gücünün tümünü kullanmak ve zorluğa katlanmak konusunda kendini zorlamak, düşünerek kendini yormak anlamına gelen içtihat da bu kökten gelmektedir.⁸³⁵ Kavram olarak, düşmana karşı savunma yaparken var gücünü kullanmaktır.⁸³⁶ Daha güncel bir tabirle cihad, yeryüzünde Allah’a kulluk edilip, Allah ve Rasulü’nün koyduğu ölçülerin, fert ve toplum hayatına uygulanabilmesi için, Müslümanların her türlü meşru tebliğ faaliyetini yapmaları, buna bağlı her türlü tehlike ve saldırıya karşı savunma veya savaş için kalp, dil, el, silah ve diğer beşeri imkânlarla yapılan mücadeledir.⁸³⁷ Buna göre cihat, İslam’ın fert ve toplumda yayılması için sadece savaşmaktan ibaret olmayıp, günün metot ve imkânları ölçüsünde yürütülen faaliyetlerin tamamıdır.

Allah yolunda savaş da dâhil olmak üzere, haksızlıklara karşı gösterilen her türlü gayret ve mücadeleye cihad dendiği gibi saldırganlık, baskı, zulüm ve sömürüye karşı verilen savaşlar da cihaddır. Toprak genişletmek, ekonomik veya politik çıkar sağlamak amacına yönelik savaşlar gayri meşru olduğu için cihad sayılamaz. Bazı Müslüman toplulukların tarih içerisinde emperyalist amaçlarla yaptıkları savaşları, (kime karşı olursa olsun) cihad olarak nitelendirmeleri, bu gerçeği değiştirmez. Kur’an, hangi şartlar altında ve ne uğrunda savaşılabileceğini belirtmiştir.⁸³⁸

Kur’an’da yer alan cihad kavramının sadece savaş manasına gelmediği belirtilince, hangi ayetlerin savaş anlamına geldiği, hangilerinin savaş anlamına gelmediği önem arz etmektedir. Bu bağlamda cihat ile ilgili ayetlerin savaş anlamına gelen ve savaş anlamına gelmeyen şeklinde iki ayrı başlık altında incelemekte yarar olacağı düşünülmektedir.

4.12.1. Savaş Anlamına Gelmeyen Cihad Ayetleri

Meşhur görüşe göre Hicretten önce inen surelere “Mekkî Sure”, Hicretten sonra inen surelere “Medenî Sure” denilmiştir. Allah’a, meleklerine kitaplarına, peygamberlerine iman ile ahlak ve şahsiyet sahibi fertler yetiştirmeyi hedefleyen, peygamberlerin hayatından bahseden (Bakara ve Âl-i İmran hariç) sureler Mekkîdir. Yahudiler, Hristiyanlarla ilişkiler, hadd, miras, savaş, ibadet ve muamelatla ilgili

⁸³⁵ Cevheri, *es-Sihah*, 194; İbni Manzur, *Lisanu’l Arab*, s. 708; İsfehani, *el-Müfredat*, s. 248.

⁸³⁶ İsfehani, *el-Müfredat*, s. 248.

⁸³⁷ Özel, Ahmet, “*Cihad*” DİA, İstanbul, 1993, VII/527.

⁸³⁸ Özsoy, Ömer- Güler, İlhami, *Konularına Göre Kur’an*, Fecr Yayınları, Ankara, 2005, s. 529.

detayların bulunduğu ayetler Medenîdir.⁸³⁹ Yapılan tanımlara göre, Hicretten önce nazil olduğu için Furkan ve Ankebut Sureleri Mekkidir.⁸⁴⁰ Her iki surede, savaşın henüz emredilmediği bir dönemde içerisinde cihad ayetlerinin yer alması incelemeye değer görülmektedir.

İçerisinde cihad kelimesinin yer aldığı Furkan 25/52, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Bunun içindir ki, sen hakkı inkâra şartlanmış olan kimselere uyma; tersine, bu (ilahî mesajın) ışığında onlara karşı bütün gücünü ortaya koyarak büyük bir direnç ve çaba göster.*⁸⁴¹

İslâmoğlu Meali: *Madem öyle, artık sen inkârcılara uyma ve onlarla bu (vahiy) sayesinde tüm gayretini sarf ederek büyük bir cihada giriş.*⁸⁴²

Esed Meali’nde, birçok kavramın çevirisinde olduğu gibi cihad kavramında da ıstılah tanımından ziyade, “çevrilecek ifade” tercüme dilinde yeniden üretilerek “bütün gücünü ortaya koymak, büyük bir direnç ve çaba göstermek” şeklinde ifade edilmiştir. İslâmoğlu Meali’nde ise, iki defa yer alan “cehd” kelimesi, ilkinde tüm gücünü sarf etmek, ikincisinde ise “cihad” şeklinde yer almıştır.

Esed Meali’nde “savaş haricindeki cihad” hakkında pek bir acıkamaya rastlamadık. İslâmoğlu Meali’nde ise “*Cihad, insanlığın değişmez değerlerinin öbür adı olan İslâm’la insan arasında gerilen engelleri kaldırmak için üstün çaba harcamaktır.*”⁸⁴³ denilmektedir. Cihadın savaştan ibaret olmadığıyla ilgili Hz. Peygamber’den (s.a.v.) de bu manada şu hadisler nakledilmiştir: “*Düşmanlarınıza karşı savaştığınız gibi gayri meşru arzularınızla da savaşın.*”⁸⁴⁴ “*Mücahid, Yüce Allah’ın emrine bağlılıkta kendi nefsiyle mücahade edendir.*”⁸⁴⁵ “*Ellerinize ve dillerinizle kâfirlere karşı cihad ediniz.*”⁸⁴⁶

Son yıllarda cihad denilince sadece savaşın anlaşıldığı bir dönemde, gerek Mekki ayetlerde yer alan cihad ayetlerinin, gerekse bu konuda bahsi geçen hadislerin varlığından hareketle, Cihadın sadece savaş manasına gelmediği, İslam’ın yayılması için meşru her türlü faaliyetin cihad kapsamına girdiği anlaşılır. İnceleme konusu meallerde de buna benzer çeviri ve yorumların olduğu görülmektedir. Özellikle İslâmoğlu Meali’nde “*İslâm’la insan arasında gerilen engelleri kaldırmak için üstün çaba harcamaya*” vurgu yapılması, modern dönemde “İslam savaş anlayışının” tanınması noktasında önemli bir bakış açısidir.

⁸³⁹ Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü*, TDV Yayınları, Ankara, 2012, s. 59-60.

⁸⁴⁰ ez-Zemahşeri, *el-Keşaf*, IV/330, 532.

⁸⁴¹ Esed, II/735.

⁸⁴² İslâmoğlu, s. 707.

⁸⁴³ İslâmoğlu, s. 74.

⁸⁴⁴ İsfahani, *el-Müfredat*, s. 248.

⁸⁴⁵ İbni Hanbel, *Müsned*, VI/22.Tirmizi, *Zühd*, IV/165.

⁸⁴⁶ Nevevi, *Riyazu’s Salihin*, s. 515; İbni Hibban, H. No: 1618,

4.12.2. Savaş Anlamına Gelen Cihad Ayetleri

Savaş, Arapçada “harb/حرب” ifadesiyle karşılanır. Ulema, İslâm’da savaşı, İslâm ülkesinin ve Müslümanların güvenliğini tehdit eden ve Cenab-ı Hakk’ın bütün insanlığın mutlak yararını gerçekleştirmek üzere gönderdiği son dinin insanlara ulaşmasını engelleyen güçlerle mücadele etmenin ve bu uğurda bütün çabayı göstermenin nihai çaresi olarak anlamışlardır.⁸⁴⁷ Yukarıda cihad için, bir gayeye ulaşmak için çalışmak, çabalamak, uğraşmak manasına gelen c-h-d kökünden türediği, düşmana karşı savunma yaparken var gücünü kullanma anlamına geldiği belirtilmişti. Bu durumda cihad, savaştan daha geniş bir anlam dünyasına sahiptir. Önceki başlıkta, cihadın savaştan farklı olan yönlerine temas edildiğinden burada savaşla aynı anlama gelen cihad kavramını ihtiva eden ayetler mukayese edilmiştir.

Mushaf sırasına göre cihadın yer aldığı ilk ayet olan Bakara 2/218, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almaktadır:

Esed Meali: *Şüphesiz ki, imana ermiş olanlar, zulüm ve kötülük diyarından uzaklaşanlar ve Allah yolunda **üstün gayret gösterenler**, işte (ancak) onlar Allah’ın rahmetini umabilirler: Allah çok affedicidir, rahmet kaynağıdır.*⁸⁴⁸

İslâmoğlu Meali: *Şüphesiz ki iman edenler, hicret edenler ve Allah yolunca **cihad edenler** var ya; işte ancak onlar Allah’ın rahmetini umabilirler. Allah tarifsiz bağış sahibidir, eşsiz merhamet kaynağıdır.*⁸⁴⁹

Esed Meali’nde cihad için “üstün gayret gösterenler” şeklinde bir çeviri yer alır. Cihad kavramı, geleneksel çevirilerde olduğu gibi kelimenin Arapçasını aynen kullanmak yerine, hedef dilde yeniden üretilerek bir karşılık oluşturulmuştur. İslâmoğlu Meali’nde ise cihad edenler şeklinde Arapçasının tercüme edilmeden aktarıldığı, geleneksel çeviri seçilmiştir. Aynı şekildeki kullanım Âl-i İmran 3/142, Saf 61/11 ve Tahrim, 66/9’da da geçerlidir.

Bazı ayetlerin çevirisinde de her iki mealde cihad için “cihad edenler” şeklinde çeviri tercih edilmiştir. Örneğin Hucurat 49/15 bu duruma örnek gösterilebilir.

Her iki mealde de cihad için “üstün çaba gösterenler” şeklindeki çeviri daha yaygın olarak tercih edilmiştir. Enfal 8/72, 74, Tevbe 9/16, 20, Nahl 16/110, Ankebut 29/6, Maide 5/35, 54 ve Hac 22/78 bu duruma örnek gösterilebilir.

Savaş anlamına gelen cihad ayetleri için Esed Meali’nde yaygın olarak “üstün çaba gösterenler” şeklindeki çeviri tercih edilmiştir. Nadiren de “cihad edenler”

⁸⁴⁷ Özel, Ahmet, “Savaş” DİA, İstanbul, 2009, XXXVI/189.

⁸⁴⁸ Esed, III/63.

⁸⁴⁹ İslâmoğlu, s. 75.

şeklindeki bir çevirinin tercih edildiği görülmektedir. İslâmoğlu Meali’nde benzer şekilde cihad için “üstün çaba gösterenler” şeklinde çeviriler yapıldığı gibi zaman zaman “cihad edenler” şeklindeki çevirinin de seçildiği görülmektedir. Bu durumda cihad kavramının çevirisinde iki meal arasında yaygın benzerlikle beraber ayrı seçimlerin yapıldığı da görülür.

Esed Meali’nde İslam Savaş Hukukunun gerekçeleri bağlamında modern dönemin zihin dünyası da dikkate alınarak bazı yorumlar yapılmıştır. Size savaş açanlara karşı nefsi müdafaa,⁸⁵⁰ yani savunma amaçlı,⁸⁵¹ iman ve özgürlüğün savunulması için savaşların yapılabileceği belirtilmiştir. Ayrıca İslam’a karşı aktif düşmanlık yapmayan inkârcılara karşı “nezaket ve adaletle davranılmasını” emreden Mümtetine 60/8’e atıf yapılarak, Müslümanların gayri müslimlerle asıl ilişkilerinin “nezaket ölçüleri” olduğu, karşı taraftan bir saldırının gelmediği durumlarda Müslümanların da barış hukukuna riayet etmesi gerektiği belirtilmiştir.⁸⁵² Bakara 2/190’da “*Allah aşırı gidenleri sevmez*” ifadesiyle, mu’tedin/aşırı gidenlerin “saldırganlıkta bulunanlar” olduğu belirtilmiştir.⁸⁵³

İslâmoğlu Meali’nde cihad ile ilgili olarak “*Allah cihadı emretmiş, kital’e (savaş) izin vermiştir.*”⁸⁵⁴ Kur’an’ın meşru savaşa izin verdiği ancak kirli savaşa izin vermediği hatta saldırganların cezalandırıldığı belirtilerek⁸⁵⁵ İslam Savaş Hukukuna dair ayetlerden mülhem Esed Meali’ne de uygun yorumlar yapılmıştır. Ancak kullanılan ifadeler özgün olup aynı bakış açısının farklı varyantları gibi bir izlenim edinilmektedir.

4.13. Hurûf-I Mukatta Ayetlerinin Karşılaştırılması

Hurûf-ı mukatta, harf kelimesinin çoğulu olan huruf ile kesik manasına gelen mukattaan kelimelerinden oluşmuş bir tamlama olup Kur’an’da bazı sûrelerin başında bulunan ve ne anlama geldiği konusunda ihtilaf bulunan, hatta anlaşılıp anlaşılmayacağı hususunda bile ittifak sağlanamayan bazı harflerdir.⁸⁵⁶

Er-Razi’nin tefsirinde ayrıntılı olarak yer verdiği ulemanın mukattaa harfleri ile ilgili genel görüşler şöyle özetlenebilir:

“Bu harfler, Allah’ın sırrıdır, araştırılmaz, ulema bunları anlamaktan âcizdir.” şeklinde özetlenebilecek olan görüştür. Bu görüşün en önemli delili Âl-i İmran 3/7’de yer alan “müteşabih ayetler ve bu ayetlerin manasının Allah’tan başkası tarafından bilinemeyeceğini bildiren” ifadelerdir.

⁸⁵⁰ Esed, I/54,

⁸⁵¹ Esed, II/678.

⁸⁵² Esed, I/54, 3/1139.

⁸⁵³ Esed, I/53.

⁸⁵⁴ İslâmoğlu, s. 649.

⁸⁵⁵ İslâmoğlu, s. 67.

⁸⁵⁶ er-Razi, *Mefatihü'l Ğayb*, I/2; Duman, M. Zeki-Altundağ, Mustafa, “*Huruf’u Mukattaa*” DİA, İstanbul, 1998, XVIII/401.

Diğer görüş ise, hurûf-ı mukattaa’nın anlaşılabilirliğini savunanlardır. Bunlar Allah’ın kitabında insanlar için anlaşılmayan bir şeyin bulunması caiz değildir diyerek bu görüşlerine ayet, hadis ve aklî delil getirmeye çalışmışlardır. Genel olarak delilleri şunlardır: “*Kur’an’ı düşünmüyorlar mı, yoksa kalplerinde kilitler mi var?*”⁸⁵⁷ ayetidir. Cenâb-ı Hakk bu ayette onlara Kur’an hakkında düşünmelerini emretmiştir. Şayet Kur’an’ın manası anlaşılmayacak olsaydı, onlara Kur’an üzerinde düşünmelerini nasıl emrederdi? Buna benzer Kur’an ayetlerinden olup Kur’an üzerinde düşünmeyi, akletmeyi, Kur’an’ın kolay, apaçık, açıklayıcı, öğüt verici, hidayete erdirici ve anlaşılır olduğunu beyan eden ayetler sıralanmıştır.⁸⁵⁸

Bu görüşte olanların hadisten delilleri “*Size öyle bir şey bıraktım ki, şayet onlara sımsıkı sarılırsanız kesinlikle sapıtmazsınız. Bunlar, Allah’ın kitabı Kur’an ve benim sünnetimdir.*”⁸⁵⁹ Eğer Kur’an-ı Kerim anlaşılmasaydı ona sımsıkı sarılmak nasıl mümkün olurdu.⁸⁶⁰

Taberi de bu harflerle ilgili kısaca şu izahlarda bulunmuştur:

Bu harflere, “huruf-ı mukatta’a” denir. Bu harfler, Kur’an-ı Kerim’in isimlerinden biri ve bazı surelerinin girişi mahiyetindedir. Allah, bazı surelere bu harflerle başlamış ve bu harfler, başında bulundukları surelerin ismi olmuştur. Yine bu harfler, Allah’ın ism-i azamı ya da kendileriyle yemin ettiği isimleri olabilir. Bu harfler, isim ve fiillerden kısaltılmış mukattaa harfleridir. Her birinin kendine göre mânâsı vardır. Birinin mânâsı, diğerine benzememektedir. Mesela: “Elif, Lam, Mim’in mânâsı, “Ben her şeyi en iyi bilen Allah’ım” demektir. Burada Elif “Ben”, Lam “Allah”, Mim “İyi bilirim.” mânâlarına gelmektedir. Bu harfler, lisanda kullanılan normal hece harfleridir. “Bu harflerden her biri, Allah’ın isimlerinden birinin baş harfidir. Mesela “elif”, “Allah” isminin; “lam”, “Latif isminin; “mim” “Mecid” isminin baş harfidir. Bu harfler Allah’ın nimetlerini, musibetlerini, bir toplumun ne kadar yaşayacağını ve ecelinin ne zaman geleceğini gösterir.”⁸⁶¹

İbni Kesir de yukarıda sayılanların dışında şu bilgileri aktarmaktadır: “elif, lâm, mîm”, Kur’an’ın isimlerinden bir isimdir. Bu harflerin surelerin başlangıcında zikredilmesinin sebebi Kur’an’daki i’câzın açıklanmasıdır. Halkın Kur’an’a benzer ifadelerle karşı çıkmaktan âciz olduğunun beyan edilmesidir. Kur’an’da onların muhatap oldukları ayetler, alfabe harflerinden meydana geldiği halde, onlar Kur’an’a eş ve benzer bir ayet getirmekten âciz bulunmaktadır. İşte bunun için bu harfler yer almıştır. Bu sebeple alfabetik harflerle başlayan surelerin hepsinde Kur’an’ın üstünlüğü söz konusu edilmekte ve yüceliği açıklanmaktadır. Bu istikra yoluyla malumdur ve bu husus 29 surede yer almıştır. Bunun için Allah, bu surelerde “*Elif, Lâm, Mîm. İşte bu kitap onda*

⁸⁵⁷ Muhammed, 47/24.

⁸⁵⁸ Bakara 2/2-185, Nisa 4/82, En’am 6/38, Yunus, 10/57, İbrahim 14/52, Nahl 16/89, Şuarâ 26/192-193, Ankebut, 29/51, Kamer 54/5-17-22-32-40.

⁸⁵⁹ Ebu Dâvud, *Menâsih*. 56 (2/185)

⁸⁶⁰ er-Razi, *Mefatihul Gayb*, I/2-12.

⁸⁶¹ et-Taberi, *Camiu’l Beyan*, I/204-220.

hiç bir şüphe yoktur.”. “Elif Lâm Mîm. Allah, O’ndan başka ilah yoktur. O’ Hayy’dır, Kayyum’dur. Sana kitabı hak olarak indirmiştir.”. “Elif, Lâm, Mîm, Sâd... İşte bu kitap sana indirilmiştir. Öyleyse senin göğsünde ondan dolayı bir sıkıntı bulunmasın.”. “Elif, Lâm, Ra,... İşte bu kitabı, sana insanları Rablerinin izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarasın diye indirdik.”. “Elif, Lâm, Mim. Kitabın, âlemlerin Rabbinden indirilişinde hiç bir şüphe yoktur.”... “Ha, Mim, Rahman ve Rahim tarafından indirilmedir bu kitap.”. “Ha, Mim, Ayn, Sin, Kâf. İşte böylece Azîz ve Hâkim olan Allah sana ve senden öncekilere vahyeder.” Bu ve benzeri ayetler bu görüşlerin doğruluğuna delâlet eden örneklerdir. Dikkatle bakıldığında bu husus görülür. Doğruyu en iyi bilen ise Allah’tır.⁸⁶²

Huruf’u mukatta’ın anlaşılabilirliğini savunanların haklı çıkabileceği bazı akli deliller şunlar olabilir: Şayet, Kur’an’da anlaşılmasına imkân olmayan bir şey gelmiş olsaydı, bu Arap birisine, zenci lisanı ile konuşmak gibi olurdu. Bu caiz olmayacağına göre, Kur’an’ın anlaşılabilmesi de caiz değildir. Sözden maksat, bir şeyi anlatmaktır. Eğer Kur’an anlaşılabilmiş olsaydı, onunla hitap etmek abes ve akılsızlık olurdu. Hakîm olan Cenâb-ı Allah’a bu yakışmaz. Kur’an’da tehatti (benzerini getirme hususunda meydan okuma) vardır. Kur’an anlaşılır olmasaydı onunla meydan okuma caiz olmazdı.⁸⁶³

Hurûf’ı mukatta ile ilgili inceleme konusu meallerin yaklaşımları mukayese edilerek gerekli değerlendirmeler yapılacaktır.

Konunun ilk geçtiği yer olan Bakara 2/1, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: Elif-Lâm-Mîm.

İslâmoğlu Meali: Elif-Lâm-Mîm!

Esed Meali’nde mukattaat ile ilgili eserin sonunda “Ek II Mukattaat” adlı bir bölüm açılmış ve konu irdelenmiştir. Müfesssirlerin görüşlerine değinilerek Hz. Peygamber ve sahabe arasında bu konuda bir açıklamanın olmadığını ancak kesinlikle ilgili surelerin başında okunduğu belirtilmiştir. Sonraki dönem müfesssirlerin, mukattaat harfleri ile ilgili “yeni anlamlar kurma” çalışmalarına değinilmiş ve eleştirilmiştir. Yapılan yeni kurmacaların batınî delaletler ve gayb haberleri türetme olduğu, pratik bir faydadan yoksun kaldığı ifade edilmiştir. Bir eleştiri de oryantalistlere yapılmış, bu harflerin onların zannettikleri gibi vahiy kâtiplerinin tasarrufları olduğu, surelerin aslından olmadığı gibi iddiaları kesin bir dille reddedilmiş ve bu harflerin vahyin ayrılmaz bir parçası olduğu savunulmuştur

⁸⁶² İbni Kesir, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim*, I/158-161.

⁸⁶³ er-Razi, *Mefatihü’l Gayb*, I/2-12.

Esed Meali’nde bu harflerin ne işe yaradığı ile ilgili el-Müberred, İbni Hazm, ez-Zemahşeri, er-Razi, el-Beydavi, İbni Teymiyye, ve İbni Kesir zikredilerek şöyle bir kanaate varılmıştır:

“Mukattat, insan kavrayışının ötesindeki bir âlemde (gayb) oluşturulmasına rağmen, harfler ile temsil edilen olağan insan konuşmasının sesleri aracılığıyla insanlara aktarılabilen ve aktarılmakta olan Kur’an vahyinin taklit edilemez, olağanüstü, benzersiz tabiatını yansıtmayı amaçlamaktadır.” Ancak bu açıklama da yeterli görülmez ve kaynak belirtilmeden Hz. Ebubekir’e dayandırılan, diğer dört halifenin de kabul ettiği belirtilen tespitle nokta konulmaktadır: *“Her ilahi kelimada bir esrar unsuru vardır. Kur’an’ın esrarı ise bazı surelerin baş harflerinde bulunmaktadır.”*⁸⁶⁴

İsmi geçen müfessirlere dayandırılarak yapılan tespit; harflerin, Kur’an vahyinin benzersiz tabiatına vurgu yapılırken son cümleyle bu harflerin sır olduğunu ifade eden müfessirlerin görüşünün tekrarlandığı görülmekte ve özgün bir bakışa rastlanmamaktadır.

İslâmoğlu Meali’nde Bakara 2/1’in izahında bu harflerle ilgili kısa bir izaha gidilmiştir. Bu harflerin, Allah Rasulü’nün, vahyin bir tek harfini bile zayi etmeden ilettiğinin şahidi olduğuna dikkat çekme yönlerinin olduğu belirtilmiştir.⁸⁶⁵

İslâmoğlu Meali’nde konu ile ilgili asıl açıklama, Kalem 68/1’in izahında yapılır. Kaynak ismi belirtilmeden klasik tefsirlerde yer alan bazı bilgiler aktarılır. Arapların bu harfleri inkâr ettiğine dair bir bilginin bulunmayışına dayanılarak bu harflerin bir işlevinin olması gerektiği düşünülmektedir. Kur’an’da, anlam dışı bir bilginin bulunmaması gerektiği ve tutarlı olduğu düşünülen bir yoruma göre “bu harflerin başında bulunduğu surelerin Kur’an’dan söz ettiği” hatırlatılır. Ancak bu ilkeye uymayan surelerin varlığından yola çıkılarak bu yorum da nihai görüş olarak kabul edilmez. Esed Meali’nde yer alan ve yukarıda da isimleri zikredilen “el-Müberred, İbni Hazm, ez-Zemahşeri, er-Razi, el-Beydavi, İbni Teymiyye ve İbni Kesir” gibi müfessirlere dayanılarak bu harflerin Kur’an’ın mucize oluşunu ifade ettikleri hatırlatılır. Buradan hareketle bu harflerle, muarızlara meydan okunduğu (tehaddi) belirtilir. Ancak Kur’an’ın bu meydan okumasını başka ayetlerde⁸⁶⁶ açık şekilde yaptığı ve böylesine üstü kapalı meydan okuma olmayacağı hatırlatılarak bu yorumun da nihai bakış olmayacağı kanaatine varılır. Tekrar Bakara 2/1’de yapılan “bu harflerin, Allah Rasulü’nün, vahyin bir tek harfini bile zayi etmeden ilettiğinin şahidi olduğuna” dikkat çekilerek konu, ucu açık bırakılır.⁸⁶⁷

⁸⁶⁴ Esed, III/1333-1334.

⁸⁶⁵ İslâmoğlu, s. 6.

⁸⁶⁶ Bakara, 2/23, Yunus, 10/38, Hud 11/13, İsra 17/88 ve Tur 52/34.

⁸⁶⁷ İslâmoğlu, s. 1156.

Her iki mealde de Âl-i İmran 3/1’de yer alan “elif, lâm, mîm” için önceki açıklamalara atıf yapılmıştır. Ancak Ankebut 29/1’de yer alan “elif, lâm, mîm” için durum değişmektedir. Esed Meali’nde aynı durum devam ederken, İslâmoğlu Meali’nde, yukarıda belirtilen izahlardan farklı bir yorum yapılmıştır. Meryem, Ankebut ve Rum surelerinde yer alan bu harflerin, izahının farklı olduğu, burada sembolik harflerin peşinden fiili bir vahiy olarak telakki edilmesi gereken insanlık tarihinin bir yasasına atıf yapılarak başlandığı belirtilmektedir. Dolayısıyla, başında mukattaa harflerinin yer aldığı tüm surelerin kavli, fiili veya kevnî ilahi yasalara atıf gibi ortak bir bağlamda yer aldığı düşünülmektedir.⁸⁶⁸ Ancak İslâmoğlu Meali’nde aynı kategoriye konulan üç surede de farklı yaklaşım izlenmiştir. Örneğin Rum 30/1’de herhangi bir açıklama yapılmadığı gibi Ankebu Suresi’ndeki bu açıklamaya atıfta da bulunulmamıştır. Meryem 19/1’de ise Bakara 2/1’deki açıklama yapılarak akabinde de Kalem 68/1’e yönlendirme yapılmıştır.⁸⁶⁹ Oysa Ankebut 29/1’de “Ankebut, Rum ve Meryem Surelerindeki mukattaat harflerinin aynı işlevde olduğu belirtilmişti. Bu durum, İslâmoğlu Meali için tutarsızlık sergilendiği izlenimi edinilmektedir.

Esed Meali’nde belirtilen yerlerde, daima “Ek II’deki Mukattaat’a” yönlendirme yapılmakta ve tutarlılık sergilenmektedir.

Araf, 7/1, Yunus, 10/1, Hud 11/1, Yusuf, 12/1, Ra’d, 13/1, İbrahim, 14/1, Şuara 26/1, Neml 27/1, Kasas 28/1, Lokman 31/1, Secde 32/1’de yer alan mukattaat için her iki mealde de ilgili yerlere yönlendirme yapılmıştır. Ancak İslâmoğlu Meali’nde Secde 32/1’de, ek olarak “*Veda Hutbelerindeki “Bakın, tebliğ ettim mi?”⁸⁷⁰ sorusu çağları aşıp bize kadar ulaşan gözü yaşlı Nebi’ye, kendi şimdi ve buradamızın şahitleri olarak cevap veriyoruz: “Tebliğ ettin ey Allah’ın Rasulü! Biz şahidiz!”⁸⁷¹ şeklinde, Kur’an Meali’nden ziyade, âdeta vaaz kitaplarında yer alabilecek duygusal cümleler kurulmuştur.*

Taha ve Yasin Surelerinde durum biraz daha farklıdır. Her iki mealde de mukattaat için yapılan yorumların dışında, bazı tefsirlerde yer alan bilgiler aktarılmıştır. Özellikle Esed Meali’nde verilen bilgiler daha detaylı ve kaynaklara dayalıdır. İslâmoğlu Meali’nde ise Esed Meali’nde yapılan izahlar, âdeta özetlenerek Esed Meali’nde zikredilenin dışında herhangi bir kaynak adı belirtilmemiştir.

Taha 20/1, inceleme konusu meallerde “Ey İnsan” şeklinde yer almıştır. Esed Meali’nde Taha 20/1 için, özetle şu yorumlar yapılmıştır:

Bazı müfessirlere göre, surenin başında bulunan Tâ-Hâ’nın, Kur’an’da bazı surelerin başında yer alan mukatta’ât “münferit” ya da “kesik/soyutlanmış” harfler grubundan olduğu belirtilerek mukattaat ile ilgili açıklama için, “Ek II’ye yönlendirme

⁸⁶⁸ İslâmoğlu, s. 776.

⁸⁶⁹ İslâmoğlu, s. 579.

⁸⁷⁰ Buhari, *İlim*, 37.

⁸⁷¹ İslâmoğlu, s. 817.

yapılmıştır. Sonrasında, bazı sahabilerin ve sonraki kuşaktan önde gelen bazı otoritelerin kanaatine göre Tâ-Hâ ibaresinin mukattaat, yani iki harften meydana gelen soyut bir terkip olmadığı belirtilmiştir. Ancak, Arapçanın Nebatî ve Suriye lehçelerinde “yâ racul” ifadesinin eş anlamlısı olarak “ey insan” anlamında kullanılan anlamlı bir ifadedir. Kaynak olarak “Taberî, Râzî, İbni Kesîr ve Zemahşeri zikredilmektedir. Yine Taberî’nin, “açık ve kesin bir biçimde” Tâ-Hâ ibaresini, “Ey insan!” şeklinde desteklediği aktarılmaktadır.⁸⁷² Benzeri yorumlar İslâmoğlu Meali’nde de yer almakta olup ayrıca “Ey İnsan” hitabının ilk muhatapın şahsında, “vahye muhatap olan her insan olduğu” şeklinde bir yorum yapılmaktadır.⁸⁷³

Taha 20/1 ile bazı benzerlikleri olan Yasin 36/1, inceleme konusu meallerde şu şekilde yer almıştır:

Esed Meali: *Sen Ey İnsanoğlu!*

İslâmoğlu Meali: *Ey İnsan!*

Esed Meali’nde ayetin izahı ile ilgili Taha Suresi’ndeki yorumlar yapıldıktan sonra özetle şöyle denilmektedir: Bazı klasik müfessirler, bu surenin başındaki Yâ-sîni, Taha 20/1’e benzer şekilde, “Sen ey insanoğlu” anlamında izah etmişlerdir. Bu yorum, ‘İkrime, Dehhâk, Hasan Basrî, Said b. Cübeyir ve diğer bazı ilk dönem Kur’an müfessirleri tarafından da benimsendiği ifade edilmiştir. Ayrıca ez-Zemahşeri’ye göre Tayy kabilesinin hitaplarda kullandığı sîn hecesi, insan’ın tasgîr (küçültme) hali olan uneyssîn’in kısaltması olduğu, burada klasik Arapçadaki küçültme halinin, genelde sevgi ve şefkat ifade ettiği, sözgelimi, “yâ buneyye” hitabı, “Ey benim küçük oğlum” anlamından çok, yaşı ne olursa olsun, “Ey benim sevgili oğlum” anlamına geldiği belirtilmiştir. Sonuç olarak Yâsîn kelimesinin, surenin devamında açıkça muhatap alınan Allah’ın Elçisi Muhammed (s.a.v.)’i kastettiği ve Kur’an’ın sıkça yaptığı gibi onun ve yakın arkadaşlarının beşer olma özelliklerini vurgulamayı amaçladığı belirtilmiştir.⁸⁷⁴

İslâmoğlu Meali’nde Esed Meali’ndeki bazı yorumlar yapılmıştır. Ayrıca Mukatil’e göre Yâsîn’in tek anlamının “Ey İnsan” olduğu, Malik ve Katade’ye göre de Allah’ın ya da Kur’an’ın bir adının Yâsîn olduğu belirtilmiştir. İslâmoğlu Meali’nde tercih edilen görüşe göre ise Kur’an’da, Hz. Peygamber için kullanılan “Ey Rasul” ve “Ey Nebi” dışındaki tek hitabın “Ey İnsan” formu olduğu, bu insanın da Hz. Peygamber olduğudur. Bu yaklaşımın da hem insanın değerine hem de Hz. Peygamberin insanlığına işaret ettiği ifade edilmiştir.⁸⁷⁵

Esed Meali’nde Taha 20/1 ve Yasin 36/1’e diğer mukattaat harfleri için yapılan yorumlardan farklı bir bakış açısı sergilenmiştir. Diğer mukattat harfleri için “manası

⁸⁷² Esed, II/624.

⁸⁷³ İslâmoğlu, s. 595.

⁸⁷⁴ Esed, II/896.

⁸⁷⁵ İslâmoğlu, s. 872.

bilinemeyen, sır” anlamı verilmişken, “Yâsîn ve Tâhâ”ya yukarıda belirtilen anlamlar verilmiştir. İslâmoğlu Meali’nde de aynı şekilde yorumlar yapılarak Esed Meali’ndeki yorumlara ilaveten yukarıda aktarılan yorumlar da yapılmıştır. İki meal arasında kısmi benzerliğin yanı sıra yaklaşım benzerliği de dikkate değerdir. İslâmoğlu Meali’nde ek bazı yorumlarla modern dönemin zihin dünyasına hitap edici yaklaşımlar sergilenmiştir.

Esed Meali’nde “Hâ-Mîm” ile başlayan 7 sureye⁸⁷⁶ de genel yaklaşımda olduğu gibi dipnotla “Ek II’ye” yönlendirme yapılmıştır. Ancak İslâmoğlu Meali’nde bu sureler için de farklı bir usul takip edilmiştir. Hatta yedi surenin kendi içerisinde bile birbirinden farklı izahlar yapılmıştır. Örneğin Mü’min 40/1 için herhangi bir açıklama ve yönlendirme yapılmamıştır. Fussilet 41/1, Zuhruf 43/1, Duhan 44/1, Casiye 45/1 ve Ahkâf 46/1 için Kalem 68/1’e yönlendirme yapılmıştır. Ancak Şura 42/1-2 için diğerlerinden farklı yorumlara gidilmiştir. İbni Aşur kaynak gösterilerek “Hâ-mîm” ailesinden olmasına rağmen, girişinde fazladan üç harf taşıyor olması, bu surenin inişi sırasında vahye yönelen şiddetli saldırıya, aynı şiddette meydana okuma ile yorumlanmıştır. “Âyn-Sîn-Kâf” harflerinin harf değil bir mananın sembolü olduğu söylenmektedir. İslâmoğlu Meali’nde göre, bu harflerin Kur’an’da sadece burada yer alıyor olması, bu surede yer alan 51. ayetteki vahyin üç halini sembolize ettiği içindir. Bu üç hal ilham, perde arkasından bir ses ya da elçi vasıtasıdır. Buna göre “Âyn” görmeyi, “Sîn” (sem’) iştımayı, “Kâf” (kalb) kalbe nakşedilmeyi ifade eder. Yani vahyin kaynağından Peygamber’in kalbine iniş sürecine işaret eder, diye yorumlanmıştır.

Esed Meali’nde, “Ek II” adı verilen bölümde, genel açıklamalar yapılmış ve mukattaat harflerinin geçtiği her yerde oraya yönlendirme yapılarak bir tutarlılık sergilenmeye çalışılmıştır. Sadece Taha 20/1 ile Yasin 36/1 için istisna konulup burada da gerekli izahlar yapılarak bunların harf değil anlamlı kelimeler olabileceği belirtilmiş ve ilgili kaynaklar da referans gösterilmiştir. Ancak İslâmoğlu Meali’nde baştan sonra tam bir usulden bahsetmek mümkün görünmemektedir. Zira Kalem 68/1’de genel bir değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca birçok yerde buraya yönlendirme yapılmıştır ki burası gayet normal bir usuldür. Ancak buna rağmen yukarıda da işaret edildiği gibi birçok yerde farklı yorumlar da yapılmıştır. Yönlendirme yapılırken bile bazen sadece yönlendirme yapılmış bazen de bir iki cümle ile kısa yorumlar yapıldıktan sonra Kalem 68/1’e yönlendirmeler yapılmıştır. Taha 20/1 ile Yasin 36/1 için de Esed Meali’ndeki açıklamalara benzer yorumlar da yapılmıştır. Ayrıca güncel, farklı bazı izahlara da gidilmiştir.

4.14. Dipnot ve Parantezlerin Karşılaştırılması

Dipnot ve parantezler gerek akademik çalışmalarda gerekse diğer yazılı metinlerde ihtiyaca binaen yararlanılan işaretlerdir. Kur’an-ı Kerim meallerinde de sıkça dipnot ve parantezlerin kullanıldığı görülmektedir. Bu kullanımlar, meallerin birbirlerinden ayrıldıkları noktaları ve karşılaştırılabilecek ipuçları vermeleri konusunda

⁸⁷⁶ Bu sureler Mü’min, Fussilet, Zuhruf, Duhan, Casiye, Ahkaf ve Şura sureleridir.

önem arz etmektedir. İnceleme konusu mealler de dipnot ve parantezler bağlamında mukayese edilmiştir.

4.14.1. Dipnotların Karşılaştırılması

Metin içinde geçen herhangi bir bilgi ile ilgili olarak sayfa altına, çalışmanın sonuna konulan açıklama, haşiye veya kaynak bilgisine dipnot denilmektedir.⁸⁷⁷ İlmi araştırmalar sonucunda ortaya konan ürünlerde dipnot gösterimi son derece önemli ve ciddi bir meseledir. Bu ciddiyet hem verilen bilgilere güveni artırır hem de araştırmacının ciddiyetini ortaya koyar. Dolayısıyla araştırmacıların bu ciddiyeti dipnot gösterme usulünde de göstermeleri son derece önemlidir. Ancak bunu yaparken ilmi ölçülere bağlı kalmakla beraber okuyucuların da göz ardı edilmemesi gerekir. Dipnot kullanmada esas amacın, verilen bilginin kaynağına ulaşmada kolaylaştırıcı, zaman kazandırıcı ve gerçekçi olmasıdır.⁸⁷⁸

Dipnotların kullanım şekillerinde birtakım farklılıklar olmakla beraber genel olarak yazarın künyesi, eserin adı, varsa cilt ve sayfa numarası, basıldığı yer ve basım tarihinin belirtilmesi gerekmektedir. Örneğin Kutub, Seyyid, *Kur’an’da Edebi Tasvir* (Çeviren: Süleyman Ateş), Hilal Yayınları, 1967, Ankara. Metin içerisinde veya sayfa altında gösterilmesi mümkün olan her iki durumda, cilt ve sayfa numarası da eklenmelidir. Genelde cilt numarası roma rakamıyla, sayfa numarası da normal rakamlarla gösterilir. Örneğin II/574. Ayrıca dipnotlarda kullanılacak bilgilerin ayet olması durumunda, sure adı ve ayet numarasının belirtilmesi, hatta sure numarasının da eklenmesi uygun görülmektedir. Örneğin Bakara 2/48 veya 2.Bakara, 48 gibi. Dipnotta belirtilecek kaynak sözlük ise müellif, eser adı, sayfa numarası veya madde adı da eklenebilir. Sadece eser ve madde adının yazılması, sözlük kullanma konusunda tecrübeli olmayan okuyucuları zor durumda bırakabilir. İsfehani str maddesi gibi. Bu durumda eser adı ve sayfa numarası hatta varsa kaçınıcı cilt oluşunun da belirtilmesi daha uygun görülmektedir.⁸⁷⁹

Esed Mealinde sure ve ayetler sadece rakamlarıyla örneğin 6: 165, 7: 11, 27: 62, 35: 39 şeklinde tercih edilmektedir.⁸⁸⁰ Aynı uygulamanın İslâmoğlu Meali’nde de tercih edildiği görülmektedir. Örneğin 7: 11, 6: 44, 30: 12, 81: 25 gibi.⁸⁸¹ Bununla beraber bazı durumlarda sure adlarının da zikredildiği görülmektedir. Örneğin Araf, 11 bu durum açıklar, Rahman 3-4 açıklar şeklinde. Eğer atıf yapılan ayet ile ilgili kendi eserlerinde açıklama yapılmışsa her iki mealde de sure, ayet ve dipnot numarası birlikte yazılmaktadır. Örneğin, 81: 25 not 21. Bu durumların iki meal için benzer olduğu görülmektedir.

⁸⁷⁷ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58d3807f050554.92310649 23.03.2017

⁸⁷⁸ Ağırman, Cemal, *İlmi Araştırmalarda Dipnot Gösterimi Üzerine (Ayet-Hadis Örneği)*, Diyanet İlmi Dergi, 2004, cilt: XL, sayı: 1, s. 133.

⁸⁷⁹ Ağırman, *İlmi Araştırmalarda Dipnot Gösterimi Üzerine (Ayet-Hadis Örneği)*, s. 137.

⁸⁸⁰ Esed, I/12.

⁸⁸¹ İslâmoğlu, s. 17.

Dipnotlar her iki mealde de metin içerisinde parantez açılarak belirtilmekte, ayrıca sayfa altına dipnot düşülmemektedir. Esed Meali’nde eser adları belirtilirken, en kısa şekilde, örneğin “Lane, I, 39” veya Menar, I, 402, belirtilmekte, ayetlerin açıklamasında meşhur eserlere atıf yapıldığı zaman sadece eser adı veya müellifin en meşhur olduğu künyesi yazılmaktadır. İslâmoğlu Meali’nde ise genelde sayfa numaralarına yer vermeksizin Menar sahibi veya el-Müfredat şeklinde kaynak gösterilmektedir. Örneğin Esed Meali’nde “Muhammed Abduh’un Menar II, 455 ve devamında” şeklinde yapılan atıf,⁸⁸² İslâmoğlu Meali’nde Menar sahibi şeklinde verilmiş,⁸⁸³ cilt ve sayfa numaralarına yer verilmemiştir. Burada İslâmoğlu Meali’nde hem kaynak gösterilen Menar’ın cilt ve sayfa numaraları eksik olmakta hem de Esed Meali’nden yararlanıldığı halde kaynak gösterilmediği izlenimi oluşmaktadır.

Esed Meali’nde yer yer görülen bir dipnot şekli de “bu görüşümü Beğaviye borçluyum, Abduha borçluyum” şeklindedir. Bu şekildeki dipnotlara İslâmoğlu Meali’nde de rastlanılmakta hatta az sayıda da olsa “Bunu Muhammed Esed’e borçluyum” denildiği görülmektedir.⁸⁸⁴ Yine aynı şekilde “Esed’i yâd etmek zorundayım” şeklinde cümle içerisinde dipnot belirtildiği görülmektedir.⁸⁸⁵ Ayrıca İslâmoğlu Meali’nde, Esed Meali’ne yönelik tenkit içerikli dipnotlara da rastlanılmaktadır. Örneğin 155, 174, 378, 556 ve 633. sayfalarda yer alan dipnotlarda Esed zikredilerek Mealde ilgili ayetin açıklamasında yer verilen yorumlar eleştirilmektedir.

Esed Meali’nde yer yer görülen “Fahraddin er-Razi’den İsfehani” şeklinde veya farklı şekillerde er-Razi tefsirinde yer alan Ebu Müslim İsfehaniye ait görüşler şeklindeki dipnot örnekleri, aynı şekilde İslâmoğlu Meali’nde de yer almaktadır.⁸⁸⁶

Yine her iki mealde dipnotlarda, mealde verilen yorumdan farklı bir açıklama yapılacaksa “lafzen .” veya zımnen...” şeklinde ibareler kullanılmaktadır.⁸⁸⁷ Yine her iki mealde, dipnotlarda konuyla ilgili diğer ayetlere veya ayetlerdeki açıklamalara atıf yapılmaktadır.⁸⁸⁸

İki mealde yer alan dipnotlarda, ayetler için açıklama yapma gereği duyulan durumlarda, sayfanın altına çizilen uzun çizginin altına sayılarla belirtilen notlar yazılmaktadır. Her ayet için not yazılmadığı gibi, bazı ayetler için de birden fazla not yazıldığı görülmektedir. İslâmoğlu Meali’nde 6 bin civarında not yazıldığı belirtilmektedir.⁸⁸⁹ Her iki mealde dipnotlarda geçen kelime ve kavramlarla ilgili eserin

⁸⁸² Esed, I/73.

⁸⁸³ İslâmoğlu, s. 85.

⁸⁸⁴ İslâmoğlu, s. 79-483.

⁸⁸⁵ İslâmoğlu, s. 848.

⁸⁸⁶ Bazı örnekler: Esed, II/487-591-638, III/909-979-1012; İslâmoğlu, s. 29-41-57-66-71-75-79-112-121-126.

⁸⁸⁷ Bazı örnekler: Esed, II/458-474-634-656-872-873; İslâmoğlu, s. 11-47-75-157-191-225-633-1238.

⁸⁸⁸ Bazı örnekler: Esed, I/56-98-133-165-271, II/481-654; İslâmoğlu, s. 195-361-637-776-1043-1121-1256.

⁸⁸⁹ İslâmoğlu, s. XIX. (Mukaddime)

sonunda birer dizin oluşturulmuş, A’dan Z’ye birçok örneğe yer verilmiştir. Bu dizin, Esed Meali’nde 32 sayfa, İslâmoğlu Meali’nde 27 sayfa olacak şekilde yer almıştır.

Genel olarak iki mealde dipnotların etkin şekilde kullanıldığı, dipnotlarda yapılan açıklamaların birer tefsir haline getirildiği, kaynak eserlere yapılan atıflarla beraber modern dönemde yazılan eserlere de yer verildiği görülmektedir. Gerekli görülen yerlerde, ayetin ayetle açıklamasına örnek olacak biçimde farklı ayetlerin referans gösterildiği, dipnotlarda verilen bilgilere ulaşmayı sağlamak için her iki eserin sonunda akıllı dizin şeklinde bir çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Bazı konularda olduğu gibi dipnotların kullanılış şekli ve içeriğiyle ilgili iki meal arasın gözle görülür bir benzerlik söz konusudur.

4.14.2.Parantezlerin Karşılaştırılması

Diğer adı ayıraç olan parantez, konunun dışında kalan söz veya sözcüğün parantez işaretinin arasında gösterilmesidir.⁸⁹⁰ Metnin yazarı, okuyucuların metinden yeterli istifade etmesini sağlamak için cümlelerin akışına müdahale etmeden birtakım ara söz veya sözcüklerle maksadını ifade etme gereği duyabilmektedir. Bir sözün içerdiği anlamı bir başka dil ortamında tüm incelikleriyle aynen ifade etmenin her zaman mümkün olmadığı da bilinen bir gerçektir. Her bir dilin kendine özgü edebi özelliği, dile rengini veren kültürel arka plan, söylenen sözün tarihsel bağlamı, sözün ilk üretildiği ortamdaki söyleyen ve muhatap arasındaki kültürel ve duygusal ilişki çerçevesi vs. göz önünde tutulursa, bir sözün/metnin tam çevirisinin mümkün olmadığı rahatlıkla anlaşılır. Bu ve benzeri durumlarda parantez kullanmak, genellikle tercih edilen bir durumdur.⁸⁹¹

Kur’an-ı Kerim şahane bir belagata ve i’caza sahip edebi bir metindir. Arap şiirinin zirvede olduğu bir dönemde nazil olmaya başlamış, insanların bir benzerini meydana getiremeyeceğini belirterek, muarızlarına meydan okumuştur. Az sözle çok şey ifade eden Kur’an-ı Kerim, kendi döneminde ciddi bir “anlaşılmama” problemi yaşamamıştır. Ancak zamanla Arapça dışındaki dillere çevrilince, yeni dilin sözcükleriyle ayetleri birebir tercüme etmenin zorluğu ortaya çıkmıştır. Müellifler, bu zorluğu aşmak için parantez kullanma yoluna gitmişlerdir.⁸⁹²

Bir anlayışa göre, Kur’an meallerinde parantez kullanımı büyük oranda, anlam aktarımından ve kaynak dildeki lâfzî yapıyı korumanın, asıl metne sadakat olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır. Kur’an metnini oluşturan lafızların birebir karşılıklarının dışına çıkılarak, ayetin bir bütün olarak ifade ettiği anlamı farklı kelimelerle çevirmeyi asla sadakatsizlik olarak gören çevirmenler, önce asıl metindeki

⁸⁹⁰http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58d7d21eafe854.50203529 26.03.2017.

⁸⁹¹ Pak, Zekeriya, *Meallerde Parantez Kullanmanın Gerekçeleri ve Anlam ve Dil Estetiği Açısından Yol Açtığı Problemler*, s. 442.

⁸⁹² Yılmaz, M. Faik, *Türkçe Meâllerdeki Parantez İçi Takdir Problemi*, Kur’an Mealleri Sempozyumu - Eleştiriler ve Öneriler- (24-26 Nisan 2003, İzmir), 2007, cilt: II, s. 424.

kelimelerin tek tek karşılığını vermekte, asıl anlamı ise parantez içine hapsetmektedir.⁸⁹³

Kur’an-ı Kerim meallerinde yaygın olarak kullanılan parantez yöntemi, bazı meallerde daha yoğun bazı meallerde ise çok daha az kullanılmaktadır. Bazı meallerde, parantez içerisine alınabilecek tamamlayıcı sözcükler okumada akıcılığı sağlamak için parantez kullanılmadan cümle içerisine alınabilmektedir. Meallerin parantez kullanma konusundaki bu farklı yaklaşımların inceleme konusu meallerdeki karşılığını tespit edebilmek için bazı ayetler bağlamında, mukayeseler yapılacaktır. Özellikle kısa ayetlerin seçimine özen gösterilecektir.

Önce, her iki mealde farklı tercihlerde parantez kullanılan ayetlerden birkaç örnek seçilmiştir. Bakara 2/18:

Esed Meali: *Onlar, sağır, dilsiz, kördürler; ve (artık) geriye dönemezler.*⁸⁹⁴

İslâmoğlu Meali: *Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler: artık onlar (hakikate) dönemezler.*⁸⁹⁵ Her iki mealde de parantez kullanılmıştır ancak paranteze alınan kelimeler birbirinden farklılık arz etmektedir.

Bakara 2/45:

Esed Meali: *(Ey müminler!) Sabır ve namazla yardım dileyin: Bu, tam bir sığınma duygusu içinde yürekten Allah’a yönelenler dışında herkes için zor bir iştir,*⁸⁹⁶

İslâmoğlu Meali: *(Allah’tan) sabır ve salat ile yardım isteyin. Ancak bu huşu duyanlardan başkasına ağır gelir.*⁸⁹⁷ Her iki mealde de parantez kullanılmıştır ancak kullanılma yerleri ve paranteze alınan kelimeler birbirinden farklılık arz etmektedir.

Nebe 78/2-3:

Esed Meali: *O müthiş (yerinden dirilme) haberi (mi) üzerinde (hiçbir şekilde) anlaşılmadıkları.*⁸⁹⁸

İslâmoğlu Meali: *O muazzam (olayın) müthiş haberini mi? Ki onlar (haber) hakkında farklı düşünüyorlar.*⁸⁹⁹ Her iki mealde de parantez kullanılmıştır ancak kullanılma yerleri ve paranteze alınan kelimeler birbirinden farklılık arz etmektedir.

Şimdi de iki mealde ortak parantez kullanılan ayetlerden örnekler verelim.

⁸⁹³ Pak, *Meallerde Parantez Kullanmanın Gerekçeleri ve Anlam ve Dil Estetiği Açısından Yol Açtığı Problemler*, s. 441.

⁸⁹⁴ Esed, I/18.

⁸⁹⁵ İslâmoğlu, s. 10.

⁸⁹⁶ Esed, I/13.

⁸⁹⁷ İslâmoğlu, s. 19.

⁸⁹⁸ Esed, III/1225.

⁸⁹⁹ İslâmoğlu, s. 1212.

Rahman 55/20:

Esed Meali: **(ama)** aralarında aşamayacakları bir engel var.⁹⁰⁰

İslâmoğlu Meali: **(ama)** aralarında aşamayacakları tarifsiz bir engel var (eder).⁹⁰¹ Ama kelimesi her iki mealde de ayetin başında ve parantez içerisinde yazılmıştır. İslâmoğlu Meali’nde cümlelerin sonuna da fazladan bir parantez konulmuştur.

Duhan 44/47:

Esed Meali: **(Ve emir gelecektir:)** “Onu yakalayın (ey cehennem güçleri,) ve yanan ateşin ortasına sürükleyin;”⁹⁰²

İslâmoğlu Meali: **(Derken emir gelir):** Tutun onu, yaka paça sürükleyin kışkırtılmış alevlerin ortasına.⁹⁰³ Emrin geleceği her iki mealde de parantez içerisine alınmıştır. Bu ve benzeri formatta yer alan ayetler için Esed Meali’nden, İslâmoğlu Meali’ne kaynak belirtilmeden iktibas yapıldığı izlenimi oluşmaktadır.

Bazı müellifler, takdiri ifadelerin parantez içerisine alınmasını, akıcılığı engellediği ve gereksiz işaretler kullanıldığı gerekçesiyle uygun görmemektedirler. Nasıl ki Arapça aslında, dilin bütün imkânları kullanılarak bir metin oluşturuluyorsa, çevrildiği dile örneğin Türkçeye de parantez kullanılmadan, Türkçenin bütün dilsel imkânları kullanılarak yeniden üretilmelidir. Bu durum, ayetlerin daha akıcı ve anlaşılır olmasını sağlayacaktır.⁹⁰⁴ İnceleme konusu meallerde, bu durumun ne kadar dikkate alındığını görebilmek için farklı bir mealde parantezli kullanılan bir ayetin, inceleme konusu meallerdeki parantezsiz kullanımlarına göz atılması gerekmektedir.

Diğer meallerde parantez içerisine ifade alınmasına rağmen, inceleme konusu meallerde paranteze de ek ifadeye gerek görülmediği durumlar söz konusudur. Bu duruma birkaç örnek verilerek iktifa edilmiştir.

Sebe 34/46:

TDV Meali:**(Resûlüm! Onlara)** de ki: Size bir tek öğüt vereceğim: ...

Esed Meali: De ki: “Size bir tek öğüdüm var: ...

İslâmoğlu Meali: “De ki: Size tek bir öğüdüm var. ...

Yasin 36/76:

⁹⁰⁰ Esed, III/1097.

⁹⁰¹ İslâmoğlu, s. 1070.

⁹⁰² Esed, III/71015.

⁹⁰³ İslâmoğlu, s. 987.

⁹⁰⁴ Pak, *Meallerde Parantez Kullanmanın Gerekçeleri ve Anlam ve Dil Estetiği Açısından Yol Açtığı Problemler*, s. 456.

TDV Meali: **(Resûlüm!)** O halde onların sözleri sakın seni üzmesin...

Esed Meali: Ama o (hakikati inkâr eden)lerin sözlerinden üzüntüye kapılma: ...

İslâmoğlu Meali: Artık onların sözleri seni üzmesin: ...

Zümer 39/41:

TDV Meali: **(Resûlüm)! Şüphesiz biz bu Kitab’ı sana, insanlar için hak olarak indirdik...**

Esed Meali: *BÎZ, insanlığ(ın kurtuluşu) için hakikati ortaya koyan bu ilahî kelâmı indirdik sana...*

İslâmoğlu Meali: *Hiç şüphe yok ki, bu ilahi kelâmı insanlık için (gerçek) bir amaca mebni olarak sana Biz indirdik...*

Kıyamet 75/2:

TDV Meali: *Kendini kınayan (pişmanlık duyan) nefse yemin ederim (diriltilip hesaba çekileceksiniz).*

Esed Meali: *İnsan vicdanının kınayan sesini tanıklığa çağırırım!*

İslâmoğlu Meali: *Yine ötesi yok, kendini kınayan nefse Ben yemin ediyorum!*

Şimdi ise Esed Meali’nde parantez içerisine alınan ifadenin karşılığının, İslâmoğlu Meali’nde paranteze gerek görülmeden direkt yazıldığı durumlara birkaç örnek verilecektir.

İnsan 76/6:

Esed Meali: *bir (kutlu) kaynak ki Allah’ın kulları ondan içerler, suyu bol bol akan (o kaynaktan).*

İslâmoğlu Meali: *(bunların doldurulduğu) öyle bir göze var ki, Allah’ın has kulları gürül gürül çıkartacakları **bu kaynaktan** içecekler.*

Kaynak ifadesi, Esed Meali’nde parantez içerisinde belirtilmiştir. İslâmoğlu Meali’nde ise paranteze gerek görülmeden sunulmuştur.

Enfal 8/1:

Esed Meali: *... Allah’a ve O’nun Elçisi’ne karşı duyarlık gösterin, eğer (gerçekten) inanan kimselerseniz!*

İslâmoğlu Meali: ... *Bir de Allah’a ve Elçisi’ne kulak verin: tabi ki, **gerçekten** inanıyorsanız eğer!*

Tevbe 9/3:

Esed Meali: *Ve yine Allah’tan ve O’nun Elçisi’nden bu Büyük Hac günü bütün insanlığa (**yapılmış**) bir duyurudur...*

İslâmoğlu Meali: *Yine Allah ve O’nun Elçisi’nden, Büyük Hac gününde bütün insanlığa **yapılmış** bir duyurudur...*

Duha 93/11:

Esed Meali: *ve (**her zaman**) Rabbini(n) nimetlerini an.*

İslâmoğlu Meali: *ver **her zaman** Rabbinin (sonsuz) nimetini dilinden düşürme!*

İnşirah 94/1:

Esed Meali: *BİZ kalbini aç(**ıp ferahlat**)madık mı?*

İslâmoğlu Meali: *Göğsünü açıp seni **ferahlatmadık mı?***

Örneklerden de anlaşıldığı üzere bazı ayetlerin çevirisinde Esed Meali’nde ilgili ayetin metninde yer almayan bazı takdiri ifadeler, parantez içerisine alınmış, İslâmoğlu Meali’nde ise aynı ifadeler parantez kullanılmadan cümle içerisine alınmıştır.

Parantez kullanmayla ilgili, inceleme konusu meallerde kısmi benzerlikler söz konusudur. Diğer meallerde parantez içerisine alınan bazı ifadeler, inceleme konusu meallerde normal cümlede yansıtılmıştır. Bazı durumlarda ise inceleme konusu her iki mealde de aynı ifadelerin parantez içerisine alındığı görülmektedir. Son bir uygulama olarak da Esed Meali’nde parantez içerisine alınan bazı ifadelerin İslâmoğlu Meali’nde parantez kullanılmadan yazıldığı görülmektedir. Parantez kullanmak, müelliflerin takdirine kalmış bir durum olmakla birlikte, okuyucuyu Kur’an Meali okumaya teşvik etmek, bıkkınlığa neden olmamak için zaruri olmayan durumlarda, parantez kullanılmaması daha uygun görülmektedir. Parantez kullanan müelliflerin gerekçeleri de önemli olmakla beraber,⁹⁰⁵ her çevirinin bir yorum olduğu, seçilen her kelimenin sonuçta bir takdir oluşu göz önüne alınacak olursa çeviri metnin tamamı bir yorumdur ve bu yoruma fazladan parantez konulması ile o metin aslın yerini tutacak bir seviyeye getirilememektedir. Bu nedenle, uygun görülen takdiri ifadeler, cümlelerin akışına göre yerli yerine yerleştirilmedir, diye düşünülmektedir.

⁹⁰⁵ Pak, *Meallerde Parantez Kullanmanın Gerekçeleri ve Anlam ve Dil Estetiği Açısından Yol Açtığı Problemler*, s. 442.

4.15. Kaynakların Karşılaştırılması

İlmi çalışmalarda göze çarpan en önemli hususlardan biri de çalışmanın hazırlanmasında yararlanılan kaynaklardır. Çalışmalarda yararlanılan kaynaklar, araştırmacının zihin dünyası üzerinde ipuçları sunmaktadır. Kur’an-ı Kerim’in meali veya tefsiri ile ilgili çalışmalarda şüphesiz ki ilk ve en önemli kaynak Kur’an-ı Kerim’in kendisidir. Günümüz meal ve tefsirleri yazılırken ilk dönem lügatlerden ve diğer tefsir kaynaklarıyla birlikte hadis ve fıkıh kitaplarından yararlanıldığı görülmektedir. İnceleme konusu meallerin hangi kaynaklardan beslendikleri konumuz açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle önce sayfa aralarında yer alan bazı örneklerle değinilerek aynı ayetle ilgili yapılan atıflar mukayese edilmiştir, sonra da kaynakçada belirtilen kaynaklar belirtilecektir.

Esed Meali’nde Fatiha Suresinde Muhammed Abduh’a ait olan Menar eser adıyla, ez-Zemahşeri, Beğavi ve İbn-i Kesir de ismen zikredilmektedir.

İslâmoğlu Meali’nde ise Fatiha Suresi’nin izahında, İbni Teymiyye, Muhammed Abuh’un Menarı, Elmalılı ile hadis kitaplarından Müslim ve Tirmizi kaydedilmiştir. Görüldüğü kadarıyla Abduh dışında ortak bir kaynağa atıf yapılmamıştır. Ayrıca İslâmoğlu Meali’nde daha fazla kaynak adı zikredilmiştir.

Bakara 2/3’te gayb kavramı, her iki mealde de “idraki aşan olgular/hakikatler” şeklinde çevrilmiştir. Bu çeviriyle ilgili her iki mealde de herhangi bir kaynak zikredilmemiştir. Oysa bu kadar birbirine benzeyen ve geleneksel telakkiden farklı olan yorumla ilgili, ortak kaynakların olması muhtemeldir. En azından birinin diğerinden yararlandığı düşünülebilir. Bunun gibi örneklerle yer yer rastlanılmaktadır.

Bakara 2/30’da yer alan “halife” kavramı hakkında Esed Meali’nde “Lane” kaynak gösterilerek bir takım izahlar yapılmıştır. Aynı ayetle ilgili İslâmoğlu Meali’nde Rağıp el İsfehani’nin “el-Müfredat” isimli eseri kaynak gösterilmiştir. Her iki mealde de Halife’nin geçtiği diğer ayetlere de atıf yapılarak “Allah’ın halifesi” şeklindeki ibarenin Kur’an-ı Kerimde yer almadığı ancak “yeryüzünün halifeleri” şeklindeki kullanımın mevcut olduğu belirtilmiş, ortak bir kaynağa atıf yapılmamıştır. İki mealde bu şekilde, farklı kaynaklar zikredilerek ortak yorumların yapıldığına zaman zaman rastlanılmaktadır.

Bakara 2/54’te yer alan “nefislerinizi öldürün” ibaresi için Esed Meali’nde, geleneksel düşüncenin iddiası olan “birbirlerini öldürme” hadisesinin, Tevrat’taki rivayetlere dayandığı belirtilerek eleştirilmiş, Fahrüddin er-Razi ve Abdülcebbar zikredilerek ifadenin mecazî olduğu belirtilmiştir. İslâmoğlu Meali’nde fazladan ez-Zemahşeri ismi de zikredilerek geleneksel anlayış eleştirilmiştir. Esed Meali’ndeki yorum aynı şekilde İslâmoğlu Meali’nde yer almış er-Razi ve Abdülcebbar isimleri de zikredilmiştir. Aynı şekilde, iki mealde de aynı kaynakların zikredilerek aynı sonuca vardıkları da görülmektedir.

Esed Meali’nde Fahrüddin er-Razi ismi çok geçince dizinde bu ismin sayılmasına gerek duyuldu. Bu sayı 732 olarak karşımıza çıkmaktadır. İslâmoğlu Meali’nde ise bu sayı 125 olarak durmaktadır. İslâmoğlu Meali’nde s. 50 ve 61’de er-Razi yer aldığı halde, dizinde yer verilmemiştir. Aynı şekilde Bakara 2/3’te de belirtildiği gibi birçok yorumun kaynağının zikredilmemesi gözü önüne alınca birbirine yakın bir sayının çıkması muhtemeldir. Veyahut İslâmoğlu Meali’nde asıl kaynağa başvurulmadan Esed Meali’nden aynı yorumun bazen kaynak belirtilerek bazen de belirtilmeden iktibas yapıldığı şeklinde bir izlenim edinilmektedir.

Esed Meali’nin dizininde Muhammed Abduh 23, Menar 137 defa zikredilmiş, İslâmoğlu Meali’nde 14 yerde Menar zikredilmiş ancak Abduh ismine mealde değinildiği halde dizinde yer verilmemiştir.

Esed Meali’nin dizininde Beğavi yaklaşık 70 defa zikredilmiş, İslâmoğlu Meali’nde ise 3 defa zikredilmiştir.

Her iki eserde bahsi sıkça geçen Ebu Müslim İsfehani, Esed Meali’nin dizin bölümünde 20, İslâmoğlu Meali’nde ise 30 defa yer almaktadır. Bazı isimler ve kavramlar dizinde yer aldığı halde metin içerisinde aynı sayfada bulunamamakta, bazı isim ve kavramlar da sayfada yer aldığı halde dizinde yer almamaktadır. Örneğin İslâmoğlu Meali’nde Firuzâbadi 37. sayfada yer aldığı halde dizinde sadece 67. sayfada yer aldığı belirtilmiştir. İslâmoğlu Meali’nde sayfa 85’te el-Müfredat’a yer verildiği halde dizinde belirtilmemiştir. Yine İslâmoğlu Meali’nde dizinde 314. sayfada Esed olacağı belirtildiği halde, ismi geçen sayfada Esed adına rastlanmamıştır. Bu durumdan, İslâmoğlu Meali’nde dizinin hazırlanmasında yeterli hassasiyetin gösterilmediği buna karşın Esed Meali’nde ise daha dikkatli davranıldığı izlenimi edinilmektedir.

4.15.1. Ortak Kaynaklar

Bu başlık altında inceleme konusu meallerin kaynakça bölümlerinde yer alan ortak eserlere değinilmiştir. Bu şekilde, ayetlere yapılan yorumların birbirine benzerliği hakkında da bir gerekçe elde edilmiş olabilir. İncelenen meallerin kaynakçasında bazı kaynakların eser adı, bazılarının da müellif adı verilmiştir. Daha çok meşhur olan eser ise eser adı, müellif ise müellif adının verildiği görülmektedir. Bu nedenle, inceleme konusu eserlerde yer aldığı şekilde şekilde buraya alıntılanması uygun görülmüştür.

Beğavi, el-Beydavi, Buhari, Ebu Davut, İbni Hanbel (Müsned), İbni Hazm, İbni Hişam, İbni Kayyim el Cevziye, İbni Kesir, İbni Mace, İbni Teymiyye, Suyuti (Itkan), Firuzabadi, ez-Zemahşeri (Esasü’l Belağa, Keşşaf), İbni Manzur (Lisanu’l Arab), Muhammed Abduh (Menar), Rağıp el İsfehani (el Müfredat), Müslim, Muvatta, Nesei, Şevkani (Neylül Evtar), er-Razi (Tefsiru’l Kebir), Taberi, Zebidi, (Tacu’l Arus),

Firuzabadi’nin “*Kamus*” adlı eseri Esed Meali’nde, “*Besairu Zevit Temyiz Fi Letaifu’l Kitabil Aziz*” adlı eseri de İslâmoğlu Meali’nde kaynak olarak yer almıştır.

İbni Hazm’ın “*el Muhalla*” adlı eseri Esed Meali’nde, “*el Fisal fi’l Milel ve’l Ehvai ve’n Nihal*” adlı eseri de İslâmoğlu Meali’nde yer almıştır.

Her iki mealde de sıkça ismi geçtiği halde, kaynakçada belirtilmeyen isimlerden biri Ebu Müslim İsfahanidir. Kaynakçada yazılmayışının nedeni, İsfahaniden müstakil olarak yararlanılmamış, er-Razi’den yapılan alıntılarda kendisinden yararlanılmış olmasıdır.

Ayrıca İslâmoğlu Meali’nde kaynakçanın altında, “*Nadir kullanılan kaynaklar ve referans bilgileri kaynakçaya alınmayıp metin içerisinde verilmiştir.*” denilerek, bazı kaynakların kaynakçaya alınmamasının gerekçesi belirtilmiştir.

4.15.2. Sadece Esed Mealinde Yer Alan Kaynaklar

Başlıktan da anlaşılacağı üzere, Esed Meali’nde yer alan ancak İslâmoğlu Meali’nde yer almayan eserler buraya alınmıştır. Eser veya müellif, Esed Meali’nde yer aldığı şekilde belirtilmiştir.

Beyhaki, Bidayetu’l Müctehid, Cevheri (Tacu’l Luğa ve es-Sihahu’l Arabiyye), Darekutni, Darimi, Encyclopedia of Islam, Faik (Kitabu’l Faik fi Ğaraibu’l Hadis), Fethu’l Bari, Hakim (Müstedrek), İbni Hallikan (Vefâyâtu’l A’yân ve Enbau Ebnai’z Zeman), İbni Hibban (Kitabu’t Tekasim ve’l Enva), İbni Sa’d (Tabakat), İbnü’l Esir (En Nihayet fi Ğaribi’l Hadis), Muhammed Esed (State and Government), Vakidî (Kitabu’l Meğazi).

Ayrıca kaynakçaya alınmadığı halde, metin içerisinde paranteze alınarak “Lane” adlı bir eserden de çokça yararlanıldığı görülmektedir. İngilizce ansiklopediler ile kendisinin İngilizce eseri dışında tutulacak olursa, listede yer alan eserler, Türkiye’deki okuyucular tarafından da bilinen Tefsir, Hadis ve İslam Tarihi eserleri olduğu görülmektedir. İslâmoğlu Meali’nde dipnotlarda veya kaynakçada bu eserlerden yararlanmadığı görülmektedir.

4.15.3. Sadece İslâmoğlu Mealinde Yer Alan Kaynaklar

Bu başlıkta, İslâmoğlu Meali’nde yer alan ancak Esed Meali’nde zikredilmeyen kaynaklar derlenmiştir. Yazım şekli, İslâmoğlu Meali’ndeki tertip esas alınarak hazırlanmıştır.

Muhammed Fuad Abdalbaki (el-Mu’cemu’l Müfehres li Elfazi’l Kur’an’il Kerim), Ahfeş (Meani’l Kur’an), Aişe Abdurrahman (el-İ’cazu’l Beyan), Celaleyn, Ebu Hayyan (el- Bahrul Muhit), Ebu Hilal el Askeri (Kitabu’l Furuk), Ebu Ubeyde (Mecazu’l Kuran), Ebul Beka (El Külliyyat), Ebu’s Suud Efendi (İrşadu’l Akli’s- Selim), Elmalılı (Hak Dini Kur’an Dili), Ferra (Ma’ani’l Kur’an), Halil bin Ahmet (Kitabu’l Âyn), İbni Atiyye (el-Muharraru’l Veciz), İbni Aşur (et-Tahrir vet-Tenvir), İbni Cinni (el-Hasais), İbni Dureyd (Cemheratu’l Luğa), İbni Faris (Mekayisi’l Luğatu), Kasımî

(Mehasinu’t Te’vil), Kulliyyatu’l Elfaz, Kurtubi, Kuşeyrî (Letaifu’l İşarat), Maverdî (en-Nüket ve’l Uyun), Mevdudî (Tefhimul Kur’an), Mukatil, Musa Carullah (Kitabu’s Sunne), Said Nursî (İşaratu’l İcaz), Se’alebi (Fıkhul’Luğa), Sibeveyhi (Kitabu Sibeveyh), Şatıbî (el-Muvafakaat), Tabatabâî (el Mizan), Zeccac (Ma’âni’l Kur’an)

İslâmoğlu Meali’nde sıralanan kaynakların haricinde, Esed Meali ile Mustafa İslâmoğlu’na ait Yahudileşme Temayülü, Üç Muhammed ve Allah isimli kitaplar da listeye alınmıştır.

Kaynakçalardan hareketle, iki eserin ortak kaynaklarının yer aldığı gibi diğerinde yer almayan kaynaklara da başvurulduğu görülmektedir. Esed Meali’nde, İslâmoğlu Meali’nde olmayan eserler daha az iken, İslâmoğlu Meali’nde, Esed Meali’nden farklı bir hayli eserin olduğu görülmektedir. Aynı konuda yapılan çalışmalarda bu kadar ortak eserin bulunması tabii karşılanmaktadır. Ayrıca İslâmoğlu Meali’nde, Esed Meali’nden farklı olarak Türkiye’de telif edilen eserlere yer verilmesi, kaynak farklılığını etkilemektedir. Kaynak farklılığını etkileyen diğer bir faktör de zaman ve mekân farklıdır. Esed Meali’nin yazıldığı yer/zaman ile İslâmoğlu Meali’nin yazıldığı yer/zaman farklı olduğu için haliyle kaynaklar arasında farklılığın oluşması doğal karşılanmalıdır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, Esed Meali ile İslâmoğlu Meali belirli bazı konular ve ayetler bağlamında karşılaştırılarak elde edilen bilgilerle bir sonuca varılmaya çalışılmıştır. Karşılaştırma yapılırken öncelikle mealin ne olduğu, tarihi gelişimi, meallerde kaynak tespit sorunları ve meallerde karşılaştırma yöntemleri belirlenmiş, sonra da iki mealin karşılaştırılmasında takip edilen “usul” belirlenmeye çalışılmıştır. Belirlenen bu yöntem üzerinden on beş ana başlık ve yeterli görülen sayıda alt başlıklarla ilişkili ayetler bağlamında karşılaştırmalar yapılmıştır. Başlıklar belirlenirken, bir meali tanımda göz önüne alınacak olan Kur’an’ın temel konularına ve merkezi kavramlarına dikkat edilerek oluşturulmuştur.

Konunun hassasiyeti göz ardı edilmeden, müelliflerin emeklerine saygı gösterilerek iki meal arasında “benzerlikler, farklılıklar ve herhangi iki meal arasında olabilecek yakın anlamlar” tespit edilmiştir. Farklılıklar ve herhangi iki meal arasında olabilecek yakın anlamlar olağan karşılanmış daha çok benzerlikler üzerinde durulmuştur. Bu benzerlikler bazen, mana olarak bazen de “kaynak belirtilmeden iktibas yapıldığı izlenimi oluşacak düzeyde” kelime ve cümle düzeyinde vaki olmuştur.

Esed Meali’nde “İslam’a karşı ön yargılı olan batılı okuyucu profilinin” göz önüne alındığı, bu durumdan hareketle modern dönem insanının anlamakta zorluk çektiği gayb ve mucize gibi bazı kavramların çevirisinde aklileştirme yoluna gidildiği görülmüştür. Yani, olağanüstü olaylar, olağan yorumlarla anlatılarak, modern batı insanına Kur’an’ın anlaşılır bir üslupla sunulmasına katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Kelimelerin ıstılah anlamı yerine “nüzul dönemi anlamı seçilmiş, bu şekilde nüzul dönemi ile modern dönem arasında köprü kurularak” çeviri dilde “anlamın” yeniden üretildiği görülmüştür. Aynı bağlamda tekrar eden kelime ve kavramlara aynı anlam verilerek “metin içi tutarlılık” sağlanmaya çalışılmış, ayetin ayetle tefsirine özen gösterilmiştir. Ancak mucize, gayb, kıssalar, muamelat ve ayetlerin bilimsel açıdan yorumlanması gibi konularda akılcı yorumlar çokça yapılmış bazen de batınî tevellere başvurulmuştur.

İslâmoğlu Meali’nde modern dönemin zihin dünyası hedef alınmış, bazı ayetlerin çevirisinde aklileştirme yoluna gidilmiş, bazen de geleneksel telakki güncel kavramlarla izah edilmeye çalışılmıştır. Burada birçok ayetin izahında Esed Meali’nin etkisi görülmekle birlikte, bazen de Esed Meali’nden farklı olmak adına “metin içi tutarsızlık” denilebilecek kadar bağlamından kopuk anlamlar verilmiştir.

Karşılaştırmada üç önemli nokta dikkat çekmiştir. Birincisi, iki meal arasındaki farklılıklardır. Bunlar, müellifler farklı olsa bile çevrilen metin, aynı metin olduğu için gayet normal karşılanmıştır. Örneğin Esed Meali’nde geleneksel telakkiye bağlı kalındığı bazı durumlarda, İslamoğlu Meali’nde daha modern eğilimin sergilendiği görülmektedir. Kadınların dövülmesinin gündeme geldiği Nisa 4/34’te “da-ra-be” fiili

için Esed Meali’nde “dövün” ifadesi kullanıldığı halde İslamoğlu Meali’nde “ayırın” ifadesi tercih edilmiştir. İkincisi, iki meal arasındaki benzerliklerdir. Bunlar bazen şekil bazen meal bazen de yorum benzerlikleridir. İki meal arasında gözle görülür bir şekilsel benzerliğin yanında bazı ayetler, cümleler ve kavramlar neredeyse tıpatıp benzer şekilde çevrilmiştir. Gayb, salat, takva, islam, küfr, nifak gibi kavramların yanı sıra, baştan sona neredeyse tıpatıp aynı çevrilen ayetler de var. Bu ve benzeri durumlarda İslamoğlu Meali’nin Esed Meali’nden kaynak belirtilmeden iktibas yapıldığına dair güçlü emareler bulunmaktadır. Üçüncü durum ise, herhangi iki meal arasında bulunabilecek benzerliklerdir ki bunlar, akademik çalışmalar için önem arz etmeyen durumlardır. Çünkü çevrilen metin ve çeviri dili ortaktır. Bundan dolayı, genel kalıpların, yaygın kelimelerin ortak olması son derece doğal karşılanmaktadır.

Her iki mealin de genel telakkiden farklı düşündükleri durumlar söz konusudur. Örneğin Kehf Suresindeki “haşına” ibaresi, Esed ve İslâmoğlu Meallerinde “*kaygı verici bilgi/belirti*” şeklinde aktarılmıştır. Diğer meallerin çevirisinde gelecekte bahseden gayb içerikli bir bilginin “Salih kul/Hızır” tarafından bilinmesine dikkat edilmişken, Esed ve İslâmoğlu Meallerinde “normal insanlarda görülebilecek sıradan bir bilgi/kuşku” şeklinde aktararak insan idrakinin üzerindeki bir bilgi sıradanlaştırılarak, aklileştirme eğilimi ile sunulmuştur.

Esed’ Meali’nde, “öldürülen kişiye vur” ifadesinin “bu (prensibi) bu gibi (çözümlememiş cinayet olay)larından bazısına uygula” şeklinde karşılanması; Hz. Yunus’un balık tarafından yutulmasının, manevi çöküntünün derin karanlığını tasvir eden sembolik bir ifade olarak izah edilmesi; (Sebe melikesi Belkıs’ın tahtının getirilmesinin, insan ruhunun manevi değerler yönünde tedrici uyanışının temas’ı ifadesi olarak telakki edilmesi, meal’de tahrif sayılabilecek sembolizm veya aşırı yoruma örnek gösterilmektedir. Benzeri örneklerin yer aldığı İslamoğlu Meali’nde buna ek olarak, geleneksel kullanımlardan özellikle kaçınıldığı, iki ihtimalin olduğu yerde genellikle hakikat yerine mecazin tercih edildiği görülmektedir. Her iki mealde, anlamlandırmada bu şekilde zorlama yorumlara gidilmesinin temel nedenleri arasında “farklı olma çabasının” etkili olduğu düşünülmektedir.

Herhangi iki mealin genel olarak örtüşmesi beklenen bir durumdur. Genellikle mealler lafzi tercüme tekniği ile yazıldıklarından benzerlik normal karşılanmıştır. Oysa serbest çeviri tekniği ile yazılan Esed Meali ve İslâmoğlu Meali arasındaki benzerlik eleştiri konusu olmuştur. İslâmoğlu Meali’nde bazı ayetlerin meal ve yorumlarında, Esed Meali kaynak gösterildiği halde, direk veya dolaylı iktibas yapıldığı kanaatinin olduğu birçok yerde kaynak belirtilmemesi bazı soru işaretlerine neden olmuştur. İslâmoğlu Meali’nin iç kapağında “*kaynak belirtilerek alıntı yapılması ahlâki bir gerekliliktir*” şeklinde bir uyarının yer alması, eserde bu duyarlılık konusunda bilgi sahibi olunduğu, ancak uygulamada bu duyarlılığa pek riayet edilmediği şeklinde değerlendirilebilir.

Esed Meali’nin İngilizceden Türkçeye çevrilmiş olması, ikinci bir zorluğu beraberinde getirmiştir. Eser üzerine yapılan çalışmalarda belirtildiği üzere, çok başarılı

bir çeviri olmasına karşın, bazı durumlarda İngilizcedeki asıl anlamların Türkçeye çevrilmesinde anlam kayıpları söz konusu olmuştur. Bu ve benzeri durumlara rağmen Esed Meali için başarılı bir meal yapıldığı şeklinde çok sayıda değerlendirme yapılmıştır.

Meallerde kaynak tespitlerinde bir takım zorluklara rağmen özellikle açıklama kısmında, ayetler için yapılan yorumların kaynağı belirtilmelidir. İslâmoğlu Meali’nde bu ilkeye fazla özen gösterilmediği gibi önsöz ve teşekkür bölümlerinde Esed’in unutulduğu görülmektedir. Bu nedenle teşekkür edilen kimseler belirtilirken “Bu çalışmamın hazırlanmasında Muhammed Esed’e çok şey borçlu olduğumu belirtmek isterim” gibi bir ifadenin İslâmoğlu Meali’nde yer alması, birçok eleştiriyi bertaraf edeceği gibi ilmin ciddiyeti adına olumlu bir yaklaşım olacağı düşünülmektedir.

İslâmoğlu Meali’nde güncel ve akıcı bir dilin yakalandığı kabul edilebilir. Birçok ayetin izahında modern bilimlerden yararlanılmış, bilimsel açıklamalarla okuyucunun ikna edilmesine çalışılmıştır. Klasik tefsirlerden ve sözlüklerden yararlanıldığı halde bazı açıklamalarda kaynak belirtilmediği, bazı atıfların ise belirtilen kaynaktan olmadığı, başka kaynaklarda yer aldığı görülmüştür. Dipnot ve kaynak tespitinde biraz daha dikkat edilmesi, kaynakların yerli yerinde belirtilmesi İslâmî ve bilimsel çalışmalarda istenen bir durumdur.

İslâmoğlu Meali’nde özgün, farklı ve yeni olmak adına bazı ayet ve kavramlara çok zorlama anlamların verildiği görülmüştür. Oysa mealin ön sözünde takdiri manalara gidilmeyeceği, bir harfin bile zayi edilmeyeceği, bir harfin bile eklenmeyeceği gibi iddialı ifadeler kullanılmıştır. Bu açıklamalar ile mealdeki uygulamalar arasında bazen çelişkiler oluşmuştur. Edebi dil ve yorum tekniklerinin tüm imkânlarından yararlanılmalı ancak ispatlanamayacak yorumlardan da kaçınılmalıdır. Bu ilkelere riayetin, çalışmaların niteliğini daha da güçlendireceği muhakkaktır.

Bu çalışmamızın her iki mealin niteliğinin artmasına, yeni yazılacak meallere de bir nebze yol göstermesine, Kur’an’ın anlaşılmasına ummandaki damla misali katkı sunacağını umuyoruz.

KAYNAKÇA

- ABDELHALEEM**, Muhammed, (Çeviren; Şehmus Demir), *Kur'an'da Ahiret-Dünya Ve Dünya Hayatı*, Ekev Akademi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 3, (Kasım 1998).
- ABDULBAKİ**, Muhammed Fuad, *Mu'cem'ul Müfehres, li Elfaz'il Kur'an*, Darul Kutub, Kahire, 1945.
- AĞIRMAN**, Cemal, *İlmi Araştırmalarda Dipnot Gösterimi Üzerine (Ayet-Hadis Örneği)*, Diyanet İlmi Dergi, cilt: XL, sayı: 1, 2004.
- AKÇAY**, Mustafa, Muhammed Esed'in "Sünnetullah, Fıtratullah, Sıbgatullah, Bezm-i Elest (Misak) Ve Fetret" Kavramlarını Anlamlandırışı Ve M. Hamdi Yazır İle Ö. Rıza Doğrul Mealleriyle Karşılaştırılması, Kur'an Mealleri Sempozyumu, İzmir, 2003, cilt: I, s. 349-384.
- AKMAN**, Mustafa, Muhammed Esed'in "Kur'an Mesajı" Adlı Meal-Tefsiri Üzerine Bir İnceleme", İslâmî Araştırmalar, 2003, cilt: XVI, sayı: 1, s. 127-155.
- AKTAN**, Hamza, "Miras" DİA, İstanbul, 2005, XXXI/143.
- ALBAYRAK**, Halis, *Gayba İman mı Gaybda iman mı?* Kur'an ve Tefsir Araştırmaları: İslam Düşüncesinde Gayb Problemi-I, Cilt, 5, s. 61-71, İstanbul, 2003.
- ALPER**, Hülya, "Münafık" DİA, İstanbul, 2006, XXXI/565-568.
- ALTUNTAŞ**, Halil, *Kur'and'a Temsili Anlatım*, Diyanet İlmi Dergi, Cilt: 26, Sayı: 4, (Ekim-Kasım- Aralık), 1990, s. 53.
- _____, *Türkçe İbadet Meselesi*, Diyanet İlmi Dergi, 1998, Cilt: 34, sayı: 1, s. 51-70.
- APAYDIN**, Yunus, "Tesettür" DİA, İstanbul, 2011, XL/538-543.
- ARİK**, M. Selim, *Boşanma (Talak) Konusunda Bazı Yanlış Algılamalar*, Diyanet İlmi Dergi, 40. Cilt, 1. Sayı, 2004, s. 101-112.
- _____, (Muzaffer Şahin ile birlikte), *Kur'an-ı Kerim Meali*, DİB Yayınları, Ankara, 2012.
- ATALAY**, Orhan, *Kuranın Başka Dillere Çevrilmesi Ekseninde Ortaya Çıkan Tartışmaların Tarihsel Arka Planı*, Kur'ân Mealleri Sempozyumu, DİB, İzmir, 2003, I/29-44.
- ATAR**, Fahrettin, "Nikâh" DİA, İstanbul, 2001, XXXII/112-113.
- ATEŞ**, Abdurrahman, *Geçmişten Günümüze Bilimsel Tefsir Okulu*, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 2002, cilt: II, sayı: 4, s. 117-141.
- _____, *Ölülerin Nasıl Diriltildiğinin Kuşlar Üzerinden Hz. İbrahim'e Gösterilmesi*, İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2016, cilt: VII, sayı: 1, s. 26-27.
- AY**, Mahmut, *Muhammed Esed'in the Message of the Qur'an'ın Türkçe Çevirisinin Tenkidi*, Marife: Bilimsel Birikim, 2010, cilt: X, sayı: 3, s. 59-89.
- AYDEMİR**, Abdullah, "Ashabı Karye" DİA, İstanbul, 1991, III/468.

- AYDIN**, M. Akif, “*Kadın*” DİA, İstanbul, 2001, XXIV/86-87.
- AYDIN**, Mustafa, *Kur’anî Kavramlar*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2010.
- AYDIN**, Şükrü, *Kur’ân’daki Yeminlerde (Aksamu’l-Kur’ân) Çeviri/Anlama Problemi ve Alternatif Muhammed Esed Çevirisi*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi = The Journal of International Social Research, 2016, cilt: IX, sayı: 46, s. 914-924.
- BAŞ**, Erdoğan, *Mustafa İslâmoğlu’nun Hayat Kitabı Kur’an Adlı Eserinde Rasyonel Yorum*, Usul İlmi Araştırmaları Dergisi, Temmuz, 2008, sayı: 10, s. 77-106.
- _____, Muhammed Esed’in “*Kur’an Mesajı*” Adlı Eserinin Meâl Açısından Değerlendirilmesi, Kur’an Mealleri Sempozyumu -Eleştiriler ve Öneriler- (24-26 Nisan 2003, İzmir), 2007, cilt: I, s. 411-422.
- el-BEĞAVÎ**, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes’ûd b. Muhammed el-Ferrâ’, *Mealimul Tenzil*, Darut Tayyibe, Riyad, h.1409.
- BİLEN**, Osman, *Tercüme ve Meal Farklı mı? Kur’an Meali Kavramı Üzerine Bir Çözümleme*, Kur’an Mealleri Sempozyumu, İzmir, 2003, I/182-186.
- BİRİŞİK**, Abdulhamit, *Kur’an Tercümesinde Hint Alt Kıtası Örneğinden Yararlanma*, Kur’an Mealleri Sempozyumu, İzmir, 2003, I/47.
- BULUT**, İbrahim Halil, “*Mucize*” DİA, İstanbul, 2005, XXXI/350-352.
- CERRAHOĞLU**, İsmail, *Tefsir Usulü*, TDV Yayınları, Ankara, 2012.
- COŞKUN**, Ahmet, *Kur’an-ı Kerim’in Anlaşılmasında Belagat İlminin Önemi*, Kur’an ve Tefsir Araştırmaları, Tartışmaları İlmi Toplantılar Dizisi, 14 Ekim 2000, İstanbul, s. 2-4.
- ÇALIŞKAN**, İsmail, *Çağdaş Bir Düşünür ve Müfessir Olarak Muhammed Esed (Lwow/Polonya 1900- İspanya 1992)*, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1998, sayı: 2, s. 419-436.
- _____, *Modern Zamanlarda Tefsirin Rotası ve Muhammed Esed Örneği*, Eski Yeni: Üç Aylık Düşünce Dergisi, 2010, sayı: 17, s. 90-97.
- _____, *The Message of the Qur’an’ın Türkçe Çevirisi (Kur’an Mesajı)’nın Eleştirisi*, İslâmî Araştırmalar, 2010, cilt: XXI, sayı: 3, s. 151-164.
- _____, *Son Dönem Kur’an Yorumcularını Nasıl Okuyalım? Dini ve Felsefi Metinler: Yirmibirinci Yüzyılda Yeniden Okuma, Anlama ve Algılama*, 2012, cilt: II, s. 1015-1034.
- ÇANTAY**, Hasan Basri, *Kur’an-ı Hâkim ve Meal-i Kerim*, Dergâh Ofset, İstanbul, 2011.
- ÇELEBİ**, İlyas, “*Gayb*” DİA, İstanbul, 1996, XIII, 404-409.
- el CEVHERİ**, İmam İsmail Bin Himad, *Mu’cem’us Sihah*, Darul Marife, Beyrut, 2012.
- ÇİÇEK**, Mehmet, *Molla Fenari Ve Fazlur Rahman’ın Kur’an’a Yaklaşımları* (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, İstanbul, 2009.

- DEMİR**, Halis, *Hayat Kitabı Kur'an Gerekçeli Meal-Tefsir Üzerine*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 36. Sayı, Erzurum, 2011, s. 149-176.
- DEMİRAY**, Meryem, *Muhammed Esed'in Kur'an Mesajı İsimli Tefsirindeki Metodu* (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Ana Bilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, İstanbul, 2006.
- DURAN**, Mehmet Ali, *Ayet Kavramı Ve Anlam Alanı Üzerine Bir Analiz*, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:12, Sayı:1, Mart 2014, s. 46.
- DURMUŞ**, İsmail, "Temsil" DİA, İstanbul, 2011, XL/434-435.
- ed-DAMEĞANİ**, Ebu Abdullah Hüseyin bin Muhammed, *Kamus'ul Kuran Islah-ul Vücuha Ven- Nezair Fil Kur'an*, Darul İlmil Melayin, Beyrut, 1983.
- DOĞAN**, Mehmet, "Kaynak" Büyük Türkçe Sözlük, Gerçek Hayat Yayını, İstanbul, Tarihsiz.
- EREN**, Cüneyt, *Arap Belagatının Kur'an-ı Kerim'in Anlaşılmasına Katkısı*, D. E. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2004, sayı: 20, s. 115-137.
- ERKAL**, Mehmet, "Zekât" DİA, İstanbul, 2013, XLIII/197-207.
- ESED**, Muhammed, *Kur'an Mesajı (Meal-Tefsir)*, İşaret Yayınları, İstanbul, 1999.
- ESEN**, Hüseyin, *Muhammed Esed'in Hirâbe (Eşkiyalık) Suçuyla İlgili Ayetler İçin Yaptığı Meal -Tefsir Üzerine*, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2004, sayı: 20, s. 139-166.
- GÖZÜBENLİ**, Beşir, *Temel Dini Kavramların Başka Dillere Aktarılması Problemi ve Mealler*, Kur'an Mealleri Sempozyumu, İzmir, 2003, I/79/92.
- GÜÇ**, Ahmet, "Kurban" DİA, İstanbul, 2002. XXVII/433.
- HARMAN**, Ömer Faruk, "Hac" DİA, İstanbul, 1996, XIV/382.
- _____, "Ruh" DİA, İstanbul, 2008, XXXV/ 216-217.
- GÜLLÜCE**, Hüseyin, *Salât Kavramı: Etimolojisi Ve Bazı Mülâhazalar*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Erzurum, 2005, Sayı: 23, 171-184.
- IZUTSU**, Toshihiko, *Kur'anda Allah ve İnsan*, (Tercüme: Süleyman Ateş) Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1975.
- İBNİ FARİS**, *Mekayis'ul Luğatu*, Ebu'l Hüseyin Ahmed bin Zekerriyya, Daru İhya'u Turas ul-Arabi, Beyrut, 2008.
- İBNİ KESİR**, İmâduddîn Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Ömer, *Tefsir-ül Kur'anil Azim*, Daru't-Tayyib, Riyad, 1999.
- İBNİ KESİR**, Ebü'l-Fidâ' İmâduddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav', *Tefsir'ul Kur'an'ul Azim*, (Tercüme, Abdulvehhab Öztürk), Kahraman Yayınları, İstanbul, 2010.
- İŞİCİK**, Yusuf, *Kur'an Tercemesinde Dikkat Edilmesi Gereken Bazı Hususlar ve Muhammed Esed Meâli'ne Genel Bir Bakış*, Kur'an Mealleri Sempozyumu - Eleştiriler ve Öneriler- (24-26 Nisan 2003, İzmir), 2007, cilt: I, s. 93-111.
- İBNİ MANZUR**, *Lisan'ul Arab*, Darul Marife, Kahire, h. 1119 (m. 1707).

- el-İSFEHANİ**, Rağıp, (ö. H. 425), *el Müfredât fî Ğaribi'l-Kur'an*, Kahire, 1961.
- _____, (ö. H. 425), *Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü*, (Tercüme: Abdulbaki Güneş, Mehmet Yolcu), Çıra Yayınları, İstanbul, 2010.
- İSLÂMOĞLU, Mustafa**, *Hayat Kitabı Kur'an Gerekçeli Meal-Tefsir*, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- _____, *Nüzul Sırasına Göre Hayat Kitabı Kur'an Gerekçeli Meal-Tefsir*, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2015.
- KAHRAMAN**, Kemal, “Muhammed Esed” DİA, İstanbul, 2005, XXX/526-527.
- KARAMAN**, Hayrettin vd. *Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB Yayınları, Ankara, 2007.
- KARAMAN**, Hayretin vd. *İlmihal, İman ve İbadetler*, DİB, Ankara, 2004.
- KARSLI**, İbrahim Hilmi, *Çeviri Kuramları Açısından M. Hamdi Yazır'ın Çeviri Yöntemi*, Kur'an Mealleri Sempozyumu, İzmir, 2003, II/41-67.
- _____, *Çeviri Kuramları Açısından Muhammed Esed'in Çeviri Yöntemi ve Değerlendirilmesi*, İslâmî Araştırmalar, 2003, cilt: XVI, sayı: 1, s. 95-112.
- KAYA**, Remzi, “Ehl-i Kitap” DİA, İstanbul, 1994, X/516-519.
- KAYHAN**, Mustafa, *Muhammed Esed'in 'Kur'an Mesajı'nda Bazı Ayet ve Kavramlara Yaptığı Birey ve Toplum Ekolojisi ile İlgili Yorumlar Üzerine*, Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları, 2016, cilt: XI, sayı: 5, s. 401-430.
- KILAVUZ**, Ahmet Saim, “Amel Defteri” DİA, İstanbul, 1991, III/20-21.
- KILIÇ**, Hulusi, “Belağat” DİA, İstanbul, 1992, V/380.
- KISA**, Mahmut, *Kısa Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali*, Armağan Kitaplar, Konya, 2003.
- KIRBAŞOĞLU**, Mehmet Hayri, *Kadın Konusunda Kur'an'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler*, İslami Araştırmalar, Cilt: 10, Sayı: 4, 1997, s. 265-266.
- KOCAER**, Abdullah Fevzi; *Sahihi Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*, Hüner Yayınları, Konya, 2003.
- KOÇKUZU**, Ali Osman, “Aziz Kur'an” ve “Kur'an Mesajı (Meâl-Tefsir)” Adlı Eserler Üzerine Birkaç Söz, Kur'an Mealleri Sempozyumu -Eleştiriler ve Öneriler- (24-26 Nisan 2003, İzmir), 2007, Cilt: II, s. 3-24.
- KURTUBİ**, Ebi Abdullah Muhammed İbni Ahmet İbni Ebi Bekr, *El Camiul Li Ahkamil Kur'an*, Müessesetü Risale, Beyrut, 2006.
- KUTUB**, Seyyid, *Kur'an'da Edebi Tasvir* (Çeviren: Süleyman Ateş), Hilal Yayınları, Ankara, 1967.
- NAMLI**, Tuncer, *Kur'an'ın Ayet Kavramı Çerçevesinde Mucize Tasavvurumuz*, XI. Kur'an Sempozyumu, Samsun, 2008, s. 125-140.
- OKUYAN**, Mehmet, *Kur'an-ı Kerime göre Kabir Kavramı ve Kıyamet- Ahiret Süreci*, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- ÖZEL**, Ahmet, “Cihad” DİA, İstanbul, 1993, VII/527-531.

- ÖZGEL**, İshak, *Kur'an'daki Olağanüstü Olayları Yorumlaması Ekseninde Muhammed Esed'in "Âyet" Kelimesi Çevirisi Üzerine*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2007/2, sayı: 19, s. 151-171.
- ÖZSOY**, Ömer-Güler, İlhami; *Konularına Göre Kur'an*, Fecr Yayınları, Ankara, 2005.
- _____, *Çağdaş Kur'an(lar) Üretimi Üzerine –Karı Dövme' Olgusu Bağlamında 4. Nisa, 34 Örneği*, İslâmiyât, V (2002), sayı 1, s. 111-124.
- ÖZTÜRK**, Mustafa, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Meal ve Tefsirin Serencamı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2015.
- _____, *Meal Kültürümüz*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2014.
- _____, "Zülkarneyn" DİA, İstanbul, 2013, XXXIV/564-567.
- _____, *Muhammed Esed'in "Meal-Tefsir"inde Bâtınî Te'vil Olgusu*, İslâmî Araştırmalar, 2003, cilt: XVI, sayı: 1, s. 113-126.
- _____, *Muhammed Esed'in Tefsir Notlarındaki Yanlış Atıflar ve Çarpıtmalar Üzerine*, Marife: Bilimsel Birikim, 2008, cilt: VIII, sayı: 1, s. 45-62.
- PAK**, Zekeriya, *Meallerde Parantez Kullanmanın Gerekçeleri ve Anlam ve Dil Estetiği Açısından Yol Açtığı Problemler*, Kur'an Mealleri Sempozyumu, İzmir, 2003, II/439-456.
- SİFİL**, Ebubekir, *İhya ve İnşa*, Rihle Kitap, İstanbul, 2014.
- SİNANOĞLU**, Mustafa, "İbadet" DİA, İstanbul, 1999, XIX/ 233-235.
- _____, "İslam" DİA, 2001, XXIII/1-2.
- _____, "Küfür" DİA, 2002, XXVI/533-536.
- er-RAZİ**, Fahrüddin, *Mefatihul Gayb*, Darul Fikr, Beyrut, 1981, VII/44.
- et-TABERÎ**, Ebu Cafer Muhammed İbni Cerir, *Camiul Beyan an Te'vil Ay'il Kur'an*, Darul Hicr, Kahire, Tarihsiz.
- TEMİZ**, Bilal vd. *Nahiv*, Cantaş Yayınları, İstanbul, 2010.
- TURAN**, Maşallah, *Maide 33-34 Ekseninde Muhammed Esed'in Sembolizm Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*, Marife: Bilimsel Birikim, 2010, cilt: X, sayı: 3, s. 45-57.
- _____, *Allah ve Ahiret İnancı Bağlamında Muhammed Esed'in Sembolizm Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*, Artuklu Akademi: Mardin Artuklu Üniversitesi İlahiyat Bilimleri Fakültesi Dergisi, 2014, cilt: I, sayı: 1, s. 131-157.
- ULUDAĞ**, Süleyman, "Batın İlmi" DİA, İstanbul, 1992, V/188-189.
- _____, "Takva" DİA, İstanbul, 2010, XXXIX/484.
- ÜNSAL**, Hadiye, *Tefsirde Heteredoksi: Kadiyanilik ve Kur'an*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2011.
- ÜZÜM**, İlyas, "Kitap" DİA, İstanbul, 2002, XXVI/121.
- YAMAN**, Ahmet, "Savaş" DİA, İstanbul, 2009, XXXVI/189.
- YAŞAR**, Yahya, "Es Salatul Vusta" kavramının Rivayet ve Dirayet Ağırlıklı Tefsirler Bağlamında Metodolojik Tahlili, KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 11. Yıl, 22. Sayı, 2013, s. 1-42.

- YAŞAROĞLU**, M. Kâmil, “*Namaz*” DİA, XXXII/350, 2006.
- YAVUZ**, Salih Sabri, “*Mi’rac*” DİA, İstanbul, 2005, XXX/ 132-135.
- YAVUZ**, Yunus Vehbi, “*Hayız*” DİA, İstanbul, 1998, XVII/51-53.
- YAVUZ**, Yusuf Şevki, “*Ayet*” DİA, İstanbul, 1991. IV/242.
- _____, “*İlah*” DİA, İstanbul, 2000, XXII/ 64.
- _____, “*Levh-i Mahfuz*” DİA, İstanbul, 2003, XXVII/151
- _____, “*Ruh*” DİA, İstanbul, 2008, XXXV/187.
- YAZICI**, İshak, *Edip Yüksel ve Muhammed Esed’in Meâllerine Eleştirel Bir İnceleme*, Kur’an Mealleri Sempozyumu -Eleştiriler ve Öneriler- (24-26 Nisan 2003, İzmir), 2007, cilt: I, s. 319-348.
- YAZIR**, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur’an Dili*, Azim Dağıtım, İstanbul, 1992.
- YILMAZ**, Faik, *Türkçe Meallerdeki Parantez İçi Takdir Problemi*, Kur’an Mealleri Sempozyumu, İzmir, 2003, II/424.
- YİTİK**, Ali İhsan, “*Oruç*” DİA, İstanbul, 2007, XXXIII/414.
- ZEMAŞERİ**, Carullah Ebi Kasım Mahmud Bin Ömer, *Keşşaf an Hakaikul Gavamidul Tenzil ve Uyunul Ekavil fi Vucuhil Te’vil*, Mektebetul Abiketu, Riyad, 1998.
- _____, Ebi Kasım, Carullah Mahmud Bin Ömer İbni Ahmed, *Esas’ul Belağa*, Dar’ul Kutub, Beyrut, 1144 (h).
- ZERTÜRK**, Hidayet, *Gerekçeli Mealin Gerekçesiz İddiaları*, Kişisel Yayınlar, İstanbul, 2010.
- ZEYVELİ**, Hikmet, *Muhammed Esed’e İki Haksızlık Örneği Esed’in Kur’an Mesajı ile İlgili ‘İntihal’ ve ‘Çarpıtma’ İddialarının Tutarsızlığı*, Marife: Bilimsel Birikim, 2012, cilt: XII, sayı: 1, s. 25-46.
- <http://www.yenisafak.com/arsiv/2003/subat/24/shocaoglu.html>.: 28.02.2017
- <http://.kuranmeali.org> 12.02.2017
- <http://meal.ihya.org/> 05.03.2017
- <http://www.hanifler.com/showthread.php?t=21> 02.01.2017
- <http://www.mustafaİslamoglu.com/mİslâmoglukimdir.php> 25.05.2016

ÖZ GEÇMİŞ

Adı Soyadı: Sait Ali EKİNCİ

Doğum Tarihi: 01.01.1981

Unvanı: Yüksek Lisans Öğrencisi

Gsm: 0536 3110597

E-Posta: saitali_02@hotmail.com

Öğrenim Durumu

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Ön Lisans	Büro Yönetimi	Erciyes Üniversitesi	2000 - 2002
Lisans	İşletme	Anadolu Üniversitesi	2003 - 2006
Ön Lisans	İlahiyat	Anadolu Üniversitesi	2008 - 2010
Lisans	İlahiyat	İnönü Üniversitesi	2010-2012
Pedagojik Formasyon	İlahiyat	Adıyaman Üniversitesi	2012 - 2013
Y.Lisans	İlahiyat	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	2013-2017

2004 Yılında Başladığı İmam-Hatiplik Görevini Halen Adıyaman Merkez Tarım Kredi Kooperatifi Camiinde Uzman İmam-Hatip olarak sürdürmektedir. Evli ve 3 çocuk babasıdır.

AKADEMİK ÇALIŞMALAR

Makale: Hayat Kitabı Kur'an Gerekçeli Meal Tefsir Adlı Eserin Gayb Ayetleri Bağlamında Değerlendirilmesi: Adıyaman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi Haziran 2017 Sayısı

Tez: Kur'an Mesajı ve Hayat Kitabı Kur'an Gerekçeli Meal Tefsir Adlı Meallerin Karşılaştırılması